

arhivi

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Letnik XVI, št. 1-2 *Ljubljana 1993*

arhivi

Archivi

UDK 930.25 (497.12) (05)

UDC 930.25 (497.12) (05)

ISSN 0351-2835

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije ***Zeitschrift des Archivvereins und der Archive Sloweniens***

Izdalo in založilo Arhivsko društvo Slovenije

***Uredništvo: Zvezdarska 1, p.p. 70, 61000 Ljubljana, SLO,
tel.: (061) 1251-222, 1251-266***

***Uredniški odbor: Marjeta Adamič, Ivanka Zajc-Cizelj, Darinka Drnovšek, dr. Peter Pavel
Klasinc, Jurij Rosa, Jože Suhadolnik (tehnični urednik), Gašper Šmid, Maruša Zagradnik, dr.
Jože Žontar (glavni urednik) in Nina Zupančič (odgovorni urednik).***

***Za strokovnost prispevkov odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z
dovoljenjem uredništva in navedbo vira. Redakcija je bila zaključena 31. decembra 1993.***

Izdajateljski svet: dr. Tone Ferenc, Primož Huinz, dr. Peter Vodopivec

Lektor: Mija Mravlja

UDK: Marija Vera Erjavec

Prevodi: Lidija Berden (angleščina, nemščina), Vera Celcer (italijanščina)

Zunanja oprema: Jože Suhadolnik

***Izdajo so omogočili: Ministrstvo za znanost in tehnologijo, Ministrstvo za kulturo in Arhivsko
društvo Slovenije***

Tekoči račun: SDK, 50100-678-45309

Računalniški prelom in oblikovanje: MEDIT d.o.o., Notranje Gorice

Tisk: Železniška tiskarna Ljubljana

Naklada: 500 izvodov

***Na podlagi mnenja Ministrstva za kulturo RS številka 415-228/92 z dne 20. 3. 1992 gre za proizvod,
od katerega se plačuje davek od prometa proizvodov v višini 5% po tarifni številki 3 Zakana o
prometnem davku (Ur. list RS, št. 4/92).***

Na naslovni strani: Inicialka v Stiškem Rokapisu, ok. 1160-1180. NUK, Ms 3

Fotografije in dokumenti, objavljeni v glasilu, so z razstave

***Samostani v srednjeveških listinah na Slovenskem, ki jo je v letu 1993 pripravil Arhiv Republike
Slovenije.***

Avtor barvnih diasov je Zvone Perka.

arhivi

*Glasilo Arhivskega društva
in arhivov Slovenije*

Letnik XVI, št. 1-2   Ljubljana 1993

Listina avstrijskega nadvojvode Rudolfa IV., ki potrjuje privilegij klarisam v Mekinjah glede sodstva ter dvostranski pečat Rudolfa IV. z motivom vojvode na konju z zastavo s panterjem in ščitom z grbom Avstrije, izdana na Dunaju 1360.
Arhiv Republike Slovenije, Zbirka listin, Samostanske listine - Mekinje, št. 358

ARHIVI XVI

KAZALO

I. REFERATI IZ ZBOROVANJA V NOVI GORICI

Jelka Melik,	Strokovna obdelava kazenskih sodnih spisov deželnega in okrožnih sodišč 1898-1929.....	1
Žarko Bizjak,	Urejanje in popisovanje gradiva rednih sodišč v avstrijskem in jugoslovanskem državnem okviru (od 1850 do danes).....	5
Milka Mikola,	Partizanska vojaška sodišča 1941-1945.....	11
Milko Mikola,	Sodišče slovenske narodne časti.....	15
Emica Ogrizek,	Arhivsko gradivo sodišč in javnih tožilstev na območju Pokrajinskega arhiva Maribor.....	17
Lilijana Vidrih-Lavrenčič,	Italijanski sistemi poslovanja s spisi pri okrajnih sodiščih.....	20
Antoša Leskovec,	Sodni poslovnik na Ogrskem v dobi dualizma.....	27
Jože Žontar,	Razvoj sistemov poslovanja s spisi pri upravnih oblasteh do reforme pisarniškega poslovanja leta 1956.....	30
Vesna Gatovina,	Sistemi poslovanja s spisi v Sloveniji od leta 1955 dalje.....	45
Lojz Tršan,	Primeri pisarniškega poslovanja občin in okrajev od 1956 dalje.....	55
Vanda Bezek,	Strokovna obdelava arhivskega gradiva (Razvoj sistemov urejanja dokumentarnega gradiva, urejanje in popisovanje arhivskega gradiva v arhivih) - Italijanski sistemi 1920-1945.....	59
Antoša Leskovec,	Sistemi pisarniškega poslovanja uprave v dobi dualizma na Ogrskem.....	74
Ljuba Dornik-Šubelj,	Nastanek in razvoj organov za notranje zadeve Republike Slovenije v obdobju 1945 do 1963.....	78
Irena Mrvič,	Razvoj matične službe in službe državljanstev občanov v Republiki Sloveniji 1945-1950.....	82

II. ČLANKI IN RAZPRAVE

Bogdan Kolar,	Cerkvena arhivska zakonodaja v Sloveniji.....	89
Matevž Košir,	Deželna deska za Kranjsko.....	95
Saša Serše,	Služatelji visokih tehniških šol - Štipendisti deželnega zbora in odbora.....	99
Mateja Jeraj,	Klub koroških Slovencev v Ljubljani in njegovo arhivsko gradivo od ustanovitve do danes (1928-1992).....	103
Branko Radulovič,	Organizacija gospodarskih arhivov v nekaterih zahodnih državah.....	110
Jedert Vadopivec,	Meta Černič-Letnar, Papir - nosilec kulturne dediščine.....	113

III. IZ ARHIVSKIH FONDov IN ZBIRK

Lilijana Šuštar,	Gradivo Ljubljanske partijske organizacije za leta 1945-1953.....	122
Saša Serše,	Deželni zbor in odbor za Kranjsko.....	124
Ivanka Uršlč,	Zapuščina Antona Rutarja.....	128

IV. POROČILA O DELU DRUŠTVA IN ZBOROVANJH

Jože Žontar,	Tretja evropska arhivska konferenca, Dunaj 11. - 15. maja 1993.....	130
Jože Žontar,	Simpozij Sekcije mednarodnega arhivskega sveta za šolanje, Pirej (Grčija) 16. - 17. septembra 1993.....	130

Jože Žontar,	29. mednarodna konferenca okrogle mize arhivov, Mexico City 22. - 25. septembra 1993	131
Daniijela Jurličič-Čargo, Olga Plvk,	Bavarski glavni državni arhiv v Munchnu in njegovo gradivo	132
Brane Kozlina, Matevž Košir,	Poročilo o udeležbi na seminarju o arhivski zakonodaji od 9. - 13. oktobra 1993 na Dunaju	135
Gašper Šmld,	XV. zborovanje arhivski delavcev Slovenije	136
Gašper Šmld,	Poročilo o delu arhivskega društva Slovenije za leto 1993	137
Branko Šuštar,	Arhivska zborovanja ali kako vleči arhivski voz naprej.....	138
Jože Žontar,	Slovenski državljani so pri uporabi ahivskega gradiva v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju izenačeni z avstrijskimi.....	140

V. OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH

OSTALE PUBLIKACIJE

Mojca Grabnar,	Arhiv Republike Slovenije, Arhiv Republike Slovenije, katalog, Ljubljana 1993, 58 strani (Emma Umek)	141
Emma Umek,	Erbergi in dolski arhiv, 2.del, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1992, str. 251-563 (Jože Žontar).....	142
Andrej Studen,	Pedenarca, ksel, kelnerca, žnidar, Socialnozgodovinska analiza izvora in poklicne strukture stanovalcev izbranih ljubljanskih ulic iz let 1869-1910, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 13, Ljubljana 1993, 288 strani (Janez Cvrljn)...	142
Judita Šega,	Zdravstvene in higienske razmere v Ljubljani (1895-1910), Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 12, Ljubljana 1993, 133 strani (Peter Vodopivec)	143
Darko Friš,	Korespondenca Kazimirja Zakrajška, O.F.M. 1907-1928, Viri 6, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1993, 126 strani (Marjan Drnovšek).....	144
	Nova oblast - nova imena, dokumenti o preimenovanju naših krajev v letih 1948- 1955, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, katalog, Nova Gorica 1993, 30 strani (Aleksandra Pavšič-Milost).....	145
	Po sledeh starih poti, razstava dokumentov arhivskega fonda Cestni odbor Tolmin 1869-1923, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, katalog, Nova Gorica 1993, 68 strani (Metka Nusdorfer-Vuksanovič)	145
Albert Pucer,	Inventar zbirke - Inventario della Collezione Giuseppe Tartini 1654-1951, Pokrajinski arhiv Koper, Koper 1993 (Milica Trebše-Štolfa).....	146
Lujo Margetič,	Statut koprskega komuna iz leta 1423 z dodatki do leta 1668, Koper-Rovinj 1993, 537 strani (Daniela Jurličič-Čargo).....	147
	Inventarji 2 - Okrajni uradi 1854-1868, Zgodovinski arhiv Celje, Celje 1993, 136 strani (Gašper Šmld).....	147
	Kulturni spomeniki in njihov pomen, XXIV. srečanje mladih raziskovalcev zgodovine in I. srečanje mladih geologov, zbornik, Ljubljana 1993, 130 strani (Saša Serše).....	147
	Zbornik Informatica, Sistemi za upravljanje z dokumenti, Pripravljalni odbor posvetovanja DOK SIS'93, Ljubljana 1993, 226 strani (Darja Plevel).....	148
	Računalnik v arhivu - aspekti uporabe informacijske tehnologije, Sodobni arhivi, posebna izdaja, številka 3, Maribor 1993, 160 strani (Darja Plevel).....	148
Andelko Badurina,	Boljunski glagoljski rukopisi, Historijski arhiv Pazin, posebna izdaja 11, Glagoljski rukopisi 1, Pazin 1992, 159 strani (Vlasta Tul).....	149
	Život i djelo dr. Danila Klana (1910-1990), Historijski arhiv Rijeka, posebna izdanja 11, Rijeka 1993, 120 strani (Vlasta Tul).....	149
	Zbornik za zgodovino šolstva - Šolska kronika 26, Ljubljana 1993, 238 strani (Mirjana Jadreško)	150

TUJI ČASOPISI IN REVIEJE

Arhivski vjestnik XXXV-XXXVI, Zagreb 1992 (Darinka Drnovšek).....	151
The American Archivist 1983-1986 (Milica Trebše-Štolfa).....	152
Mitteilungen des Stöckernärkischen Landesarchives, 42/43, 1993 (Nada Jurkovič)	158
Rassegna degli archivi di Stato (Vanda Bezek).....	158
La Gazette des Archives, št. 128, 1985 (Ivan Nemanlč).....	161

RAZSTAVE

Samostani v srednjeveških listinah na Slovenskem, Arhiv Republike Slovenije, katalog, Ljubljana 1993, 251 strani (Bogdan Kolar).....	162
---	-----

VI. OSEBNE VESTI

Devetdesetletnica dr. Vlada Valenčiča (Janez Kopač).....	163
Profesorju Janku Jarcu ob življenskem jubileju (Juže Milnarlč).....	164
Ob devetdesetletnici rojstva prof. Janka Jarca (Zorka Skrabi).....	165
In memoriam - Boris Rozman (Janez Kopač).....	166

VII. NOVE PRIDOBITVE ARHIVOV 169

VIII. BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV 173

IX. NAVODILA SODELAVCEM 179

X. SINOPSISI 181

ARHIVI XVI

INHALTSVERZEICHNIS
INDICE

I. REFERATE VON DER VERSAMMLUNG IN NOVA GORICA
I. RELAZIONI DALLA RIUNIONE A NUOVA GORIZIA

Jelka Melik,	Fachbearbeitung der Strafakte des Landesgerichts und der Kreisgerichte 898-1929..... 1 Elaborazione professionale degli scritti penali giudiziari del tribunale provinciale e dei tribunali circondariali 1898-1929	1
Žarko Bizjak,	Klassifizierung und Beschreibung des Schriftguts im österreichischen und jugoslawischen Staatsrahmen (von 1850 bis zum heute) ..... 5 Sistemazione e registrazione del materiale dei tribunali regolari nel quadro statale austriaco e jugoslavo (dal 1850 ad oggi)	5
Milko Mikola,	Partisanen-Militärgerichte 1941-1945 Tribunali militari dei partigiani 1941-1945..... 11	11
Milko Mikola,	Gericht der slowenischen Nationalehre Tribunale dell'onore nazionale slovena 15	15
Ernica Ogrizek,	Archivgut der Gerichte und Staatsanwaltschaften im Gebiet des Regionalen Archivs Maribor ... 17 Materiale archivio dei tribunali e procuratori pubblici nell'ambito dell'Archivio regionale di Maribor	17
Lilijana Vidrih-Lavrenčič,	Italienische Systeme der Aktengeschäftsführung bei den Bezirksgerichten ..... 20 Sistemi italiani della gestione degli scritti dai tribunali circondariali	20
Antoša Leskovec	Gerichtsgeschäftsordnungen in Ungarn in der Dualismusperiode ..... 27 Regolamenti giudiziari in Ungheria nel periodo di dualismo	27
Jože Žontar	Entwicklung der Systeme der Aktengeschäftsführung bei den Verwaltungsbehörden bis zu Reform der Kanzeleigeschäftsführung im Jahre 1956..... 30 Sviluppo dei sistemi della gestione degli scritti dalle autorità amministrative fino alla riforma della gestione di cancelleria nel 1956	30
Vesna Gotovina	Systeme der Aktengeschäftsführung in Slowenien ab dem Jahre 1955 ..... 45 Sistemi della gestione degli scritti in Slovenia dal 1955	45
Lojz Tršan,	Beispiele der Kanzeleigeschäftsführung der Gemeinden und Bezirke ab dem Jahre 1956 ..... 55 Esempi della gestione di cancelleria dei comuni e distretti dopo il 1956	55
Vanda Bezek,	Fachbearbeitung des Archivguts (Entwicklung der Systeme der Klassifizierung dokumentarischen Schriftguts, die Klassifizierung und Beschreibung des Archivguts in den Archiven) - Italienische Systeme 1920-1945 ..... 59 Elaborazione professionale del materiale archivio (Sviluppo dei sistemi della sistemazione del materiale documentario, sistemazione e registrazione del materiale archivio negli archivi) - Sistemi italiani 1920-1945	59
Antoša Leskovec,	Systeme der Kanzeleigeschäftsführung der Verwaltung in der Periode des Dualismus in Ungarn..... 74 Sistemi della gestione di cancelleria dell'amministrazione nel periodo di dualismo in Ungheria	74
Ljuba Dornik-Šubelj,	Entstehung und Entwicklung der Organe für innere Angelegenheiten der Republik Slowenien in der Periode 1945-1963 ..... 78 Formazione e sviluppo degli organi per affari interni della Repubblica di Slovenia dal 1945 al 1963	78
Irena Mrvič,	Entwicklung des Register- und des Staatsbürgertumsdienstes in der Republik Slowenien 1945-1950..... 82 Sviluppo del servizio dello stato civile delle cittadinanze dei cittadini nella Repubblica di Slovenia 1945-1950	82

II. AUFSÄTZE UND ABHANDLUNGEN
II. ARTICOLI E TRATTATI

Bogdan Kolar,	Kirchen-Archivgesetzgebung in Slowenien ..... 89 Legislazione ecclesiastica archivistica in Slovenia	89
---------------	---	----

ARHIVI, LETNIK XVI, LETO 1993, ŠTEVILKA 1-2

Matevž Košir,	Landstafel für Krain.....	95
	Libro provinciale per Carniola	
Saša Seržec,	Hörer an den technischen Hochschulen, Landtag - und Ausschußstipendisten	99
	Studenti delle scuole tecniche superiori - Borsisti dell'assemblea e comitato provinciali	
Mateja Jeraj,	Klub der Kärntner Slowenen in Ljubljana und sein Archivgut von der Gründung bis zum heute (1928-1992).....	103
	Circolo degli Sloveni di Carinzia a Ljubljana e il suo materiale archivico dalla fondazione ad oggi (1928-1992)	
Branko Radulovič,	Organisierung der Wirtschaftsarchive in einigen westlichen Staaten.....	110
	Organizzazione degli archivi economici in alcuni Stati occidentali	
Jedert Vodopivec, Meta Černič,	Papier - Kulturerbeträger.....	113
	Carta- pilastro del patrimonio culturale	
III. AUS DEN ARCHIVBESTÄNDEN UND -SAMMLUNGEN		
III. DALLE RACCOLTE E DAI FONDI ARCHIVICI		
Ljiljana Šuštar,	Archivgut der Parteiorganisation von Ljubljana für die Jahre 1945-1953	122
	Materiale dell'organizzazione comunista di Ljubljana dal 1945 al 1953	
Saša Seržec,	Landtag und Ausschuß für Krain.....	124
	Assemblea e comitato provinciali per Carniola	
Ivanka Uršič,	Nachlaß von Anton Rutar.....	128
	Eredità di Anton Rutar	
IV. BERICHTE ÜBER DIE ARBEIT DES VEREINS UND ÜBER VERSAMMLUNGEN		
IV. RAPPORTI SUL LAVORO DELLA SOCIETÀ E SULLE RIUNIONI		
Jože Žontar,	Dritte europäische Archivkonferenz, Wien 11. - 15. Mai 1993.....	130
	Terza conferenza europea archivistica, Vienna 11-15 maggio 1993	
Jože Žontar,	Symposium der Sektion des internationalen Archivrates für Ausbildung, Pireus (Griechenland), 16. - 17. September 1993	130
	Simposio della Sezione del consiglio internazionale archivistico per l'insegnamento, Pirej (Grecia), 16-17 settembre 1993	
Jože Žontar,	29. Internationale Konferenz des Rundtisches der Archive, Mexico City, 22. - 25. September 1993.....	131
	29. conferenza internazionale della tavola rotonda degli archivi, Mexico City 22-25 settembre 1993	
Danijela Juričić-Čargo, Olga Pivk,	Bayerisches Zentralstaatsarchiv in München und sein Archivgut.....	132
	Principale archivio statale bavarese a Monaco (München) e il suo materiale	
Brane Kozina, Matevž Košir,	Bericht über die Teilnahme am Seminar über die Archivgesetzgebung 9. - 13. Oktober 1993 in Wien	135
	Rapporto sulla partecipazione al seminario sulla legislazione archivistica dal 9 al 13 ottobre 1993 a Vienna	
Gašper Šmid,	XV. Versammlung der Archivarbeiter Sloweniens	136
	XV. riunione degli operai archivisti di Slovenia	
Gašper Šmid,	Bericht über die Arbeit Archivvereins Sloweniens fürs Jahr 1993	137
	Rapporto sul lavoro della società archivistica di Slovenia per il 1993	
Branko Šuštar,	Archivversammlungen oder wie den Archivwagen fortschleppen.....	138
	Riunioni archivistiche o come trascinare avanti il carro archivistico	
V. REZENSIONEN UND BERICHTE ÜBER PUBLIKATIONEN UND AUSSTELLUNGEN		
V. VALUTAZIONI E RAPPORTI SULLE PUBBLICAZIONI E RASSEGNE		
ANDERE PUBLIKATIONEN		
ALTRE PUBBLICAZIONI		
Mojca Grabnar,	Archiv der Republik Slowenien, Arhiv der Republik Slowenien, Katalog, Ljubljana 1993, 58 Seiten (Irina Urnek)	141
	Archivio della Repubblica di Slovenia, catalogo, Ljubljana 1993, 58 pagine	

Erma Umek,	Die Erbergen und das Archiv von Dol, 2. Teil, Archiv der Republik Slowenien, Ljubljana 1992, Seiten 251-563 (Jože Žontar) ..... 142 Erbergli e archivio di Dol, seconda parte, Archivio della Repubblica di Slovenia, Ljubljana 1992, pagine 251-563
Andrej Studen,	Bedienerin, Geselle, Kellnerin, Schneider, Sozialhistorische Analyse der Herkunft und der Berufsstruktur der Bewohner in den ausgewählten Straßen in Ljubljana in den Jahren 1869-1910, Historisches Archiv Ljubljana, Gradivo in razprave 13, Ljubljana 1993, 288 Seiten (Janez Cvirn) ..... 142 Donna di servizio (pedenarca), aiutante (ksel), cameriera (kelnerca), sarto (krojač); Analisi storico-sociale dell'origine e della struttura professionale degli abitanti delle alcune strade di Ljubljana negli anni 1869-1910, Archivio storico di Ljubljana, Materiale e trattati 13, Ljubljana 1993, 288 pagine
Judita Šega,	Gesundheits- und Hygieneverhältnisse in Ljubljana (1895-1910), Historisches Archiv Ljubljana, Gradivo in razprave 12, Ljubljana 1993, 133 Seiten (Peter Vodopivec)..... 143 Condizioni sanitarie ed igieniche a Ljubljana (1895-1910), Archivio storico di Ljubljana, Materiale e trattati 12, Ljubljana 1993, 133 pagine
Darko Friš,	Korrespondenz von Kazimir Zakrajšek, O.F.M. 1907-1928, Viri 6, Archivverein Sloweniens, Ljubljana 1993, 126 Seiten (Marjan Drnovšek)..... 144 Corrispondenza di Kazimir Zakrajšek, O.F.M. 1907-1928, Fonti 6, Società archivistica di Slovenia, Ljubljana 1993, 126 pagine Neue Macht - neue Namen, Dokumente über die Umbenennung unserer Orte in den Jahren 1948-1955, Regionales Archiv in Nova Gorica, Katalog, Nova Gorica 1993, 30 Seiten (Aleksandra Pavšič-Milost)..... 145 Nuova autorità - nuovi nomi, documenti sul cambiamento di nome delle nostre località negli anni 1948-1955, Archivio regionale a Nuova Gorizia, catalogo, Nuova Gorizia 1993, 30 pagine Den Spuren der alten Wege nachgehend, Ausstellung der Dokumente des Archivbestandes Cestni odbor Tolmin 1869-1923, Regionales Archiv in Nova Gorica, Katalog, Nova Gorica 1993, 68 Seiten (Melka Nusdorfer-Vuksanovič)..... 145 Sulle tracce delle strade vecchie, esposizione dei documenti del fondo archivistico, Comitato stradale di Tolmin 1869-1923, Archivio regionale di Nuova Gorizia, catalogo, Nuova Gorizia 1993, 68 pagine
Albert Purcer,	Inventar der Versammlung - Inventario della Collezione Giuseppe Tartini 1654-1951, Regionales Archiv Koper, Koper 1993 (Milica Trebšče-Štolfa)..... 146 Inventario della Collezione Giuseppe Tartini 1654-1951, Archivio regionale di Capodistria, Capodistria 1993
Lujo Margetič,	Statut der Kommune von Koper aus dem Jahre 1423 mit Zusätzen bis zum Jahre 1668, Koper - Rovinj 1993, 537 Seiten (Daniela Jurčič-Čargo) ..... 147 Statuto del comune di Capodistria del 1423 con i supplementi fino al 1668, Capodistria - Rovigno 1993, 537 pagine Bezirkskanzleien 1854-1868, Historisches Archiv Celje, Celje 1993, 136 Seiten (Gašper Šmid)..... 147 Inventari 2 - Uffici distrettuali 1854-1868, Archivio storico di Celje, Celje 1993, 136 pagine Kulturdenkmäler und ihre Bedeutung, XXIV. Treffung junger Geschichtsforscher und 1. Treffung junger Geologen, Sammelband, Ljubljana 1993, 130 Seiten (Saša Serše)..... 147 Monumenti culturali e il loro significato, XXIV. incontro dei giovani esploratori della storia e il primo incontro dei giovani geologi, raccolta, Ljubljana 1993, 130 pagine Sammelband Informatika, Systeme für Dokumentenverwaltung, Vorbereitungsausschuß der Beratung DOK SIS '93, Ljubljana 1993, 226 Seiten (Darija Plevel) ..... 148 Raccolta Informatika, Sistemi per la gestione dei documenti, Comitato preparatorio del consulto DOK SIS '93, Ljubljana 1993, 226 pagine Computer im Archiv - Aspekte der Anwendung der Informationstechnologie, Sodobni arhivi, Sonderausgabe, Num. 3, Maribor 1993, 160 Seiten (Darija Plevel)..... 148 Computer nell'archivio - aspetti dell'uso della tecnologia informatica, Archivi contemporanei, edizione speciale, numero 3, Maribor 1993, 160 pagine

Andelko Badurina, Bagnollier Glagolizahandschriften, Historisches Archiv Pazin, Sonderausgabe 11, Glagoljski rukopisi 1, Pazin 1992, 159 Seiten (Vlasta Tul)	149
Manoscritti glagolici boliugnesi, Archivio storico di Pazin, edizione speciale 11, Manoscritti glagolici 1, Pazin 1992, 159 pagine	
Das Leben un Werk von Dr. Danilo Klen (1910-1990), Historisches Archiv Rijeka, Sonderausgabe 11, Rijeka 1993, 120 Seiten (Vlasta Tul).....	149
Vita e opera del dott. Danilo Klen (1910-1990), Archivio storico di Fiume, edizione speciale 11, Fiume 1993, 120 pagine	
Sammelband für die Geschichte des Schulwesens - Šolska kronika 26, Ljubljana 1993, 238 Seiten (Mirjana Jadreško)	150
Racolta per la storia dell'insegnamento - Cronaca scolastica 26, Ljubljana 1993, 238 pagine	

FREMDE ZEITUNGEN UND REVUEN
GIORNALI E RIVISTE STRANIERI

Arhivski vjesnik XXXV-XXXVI, Zagreb 1992 (Darinka Dmovšek)	151
Arhivski vjesnik XXXV-XXXVI, Zagreb 1992	
The American Archivist 1983-1986	
The American Archivist 1983-1986 (Milica Trebšec-Štolfa).....	152
Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchives, 42/43, 1993 (Nada Jurkovič)	158
Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchives, 42/43, 1993	
Rassegna degli archivi di Stato (Vanda Bezek)	158
Rassegna degli archivi di Stato	
La Gazette des Archives, Num. 128, 1985 (Ivan Nernanič)	161
La Gazette des Archives, numero 128, 1985	

AUSSTELLUNGEN
ESPOSIZIONI

Klöster in den mittelalterlichen Urkunden in Slowenien, Archiv der Republik Slowenien, Katalog, Ljubljana, 251 Seiten (Bogdan Kolar).....	162
Monasteri nei documenti medievali in Slovenia, Archivio della Repubblica di Slovenia, catalogo, Ljubljana 1993, 251 pagine	

VI. PERSÖNLICHE NACHRICHTEN
VI. NOTIZIE PERSONALI

Neunziger Dr. Vlado Valenčič (Janez Kopač)	163
Dott. Vlado Valenčič - nonagenario	
Anlässlich des Jubiläums von Professor Janko Jarc (Jožc Mlinarič)	164
Al giubileo del professore Janko Jarc	
Anlässlich neunzig Jahre von Professor Janko Jarc (Zorka Skrabl).....	165
Al novantesimo anniversario del professore Janko Jarc	
In Memoriam - Boris Rozman (Janez Kopač)	166
In memoriam - Boris Rozman	

VII. NEUIGKEITEN IN ARCHIVEN.....169
VII. NOVITÀ DEGLI ARCHIVI

VIII. BIBLIOGRAPHIE DER ARCHIVARBEITER.....173
VIII. BIBLIOGRAFIA DEGLI OPERAI ARCHIVICI

IX. ANWEISUNG DEN MITARBEITEN.....179
IX. ISTRUZIONI AL COLLABORATORI

X. SYNOPSSEN.....181
X. SINOSI

Referati z zborovanja v Novi Gorici

Strokovna obdelava kazenskih sodnih spisov deželnega in okrožnih sodišč 1898-1929

JELKA MELIK

Urejanje:

Fond deželnega in vsakega okrožnega sodišča v tem času se glede na temeljne skupine nalog, ki so jih sodišča opravljala, deli na:

- a) kazenski del
- b) civilni del ter
- c) sodno upravo

Kazenski in civilni del se delita še naprej na serije spisov posameznih sodnih oddelkov oziroma na serije sodnih spisov iz posameznih vpisnikov. Vsak od teh delov zahteva dokaj drugačen način strokovne obdelave glede na postopek in način dela sodišča.

Mislim, da ni potrebno posebej poudarjati, da se bomo pri delu ravnali predvsem po določilih Pravilnika o strokovni obdelavi in izdelavi pripomočkov za raziskavo arhivskega gradiva¹ (v nadaljevanju: Pravilnik o strokovni obdelavi). Upoštevali bomo predvsem načelo racionalnosti, načelo selektivnosti in načelo prvotne ureditve².

Pravilnik o strokovni obdelavi določa, da urejanje arhivskega gradiva poteka v okviru arhivskih fondov ali zbirk, ki jih sestavljajo arhivske enote. Arhivske enote so bodisi posamezen dokument ali zadeva ali pa združeni dokumenti ali združene zadeve (2. člen). V našem primeru je arhivska enota zadeva, in sicer kazenska sodna zadeva oziroma kazenski sodni spis ali kratko kazenski spis.

Pri deželnih in okrožnih sodiščih so za kazenske zadeve vodili: vpisnik "Vr" /Verbrechen und Vergehen/ za hudodelstva in pregreške, vpisnik "Pr" /Pressachen/ za tiskovne zadeve, vpisnik "Bl" /Berufungen/ za prizive (vzklice), vpisnik "Dl" /Beschwerden/ za pritožbe, vpisnik "Hs" za pravno pomoč ter vpisnik Ns za vse ostale zadeve³. Ker imajo arhivsko vrednost praviloma le kazenski sodni spisi iz glavnih dveh vpisnikov Vr in Pr, ki so ju pisali navadno v vložnem oddelku zbornega sodišča, bomo tem posvetili glavno pozornost. Vsako

zborna sodišča je smelo voditi le po en "Vr" vpisnik in en "Pr" vpisnik. "Vr" vpisnik se je imenoval tudi glavni vpisnik, saj so vanj vpisovali vse, pri zbornem sodišču začete uvodne poizvedbe in uvodne preiskave pri hudodelstvih in pregreških ter z njimi zvezanih prestopkih in kazenske zadeve, kjer je bila obtožnica vložena neposredno. Kazenske zadeve, kjer se je na podlagi uvodnih poizvedb okrajnega sodišča nadaljeval uvodni postopek pri zbornem sodišču, so se vpisale v Vr vpisnik takrat, ko so spisi okrajnega sodišča prispeli na zborna sodišča, spis je dobil novo oznako, staro pa so prečrtali. Vendar so kazenske zadeve, ki so tekle pred zbornimi sodišči, a so uvodne poizvedbe ali uvodne preiskave opravljala okrajna sodišča, tudi nadalje obdržale vpisniške številke, ki so jih dobile na začetku. Kadar se je kazenska zadeva izločila, je dobila novo vpisniško številko, prav tako kazenska zadeva, ki se je ponovno začela pri obnovi kazenskega postopka. V Pr vpisnik so morala sodišča vpisati vse kazenske zadeve glede hudodelstev in pregreškov, storjenih s tiskom, bodisi da je bila podana obtožba zoper določeno osebo ali pa se je zahtevala le razsodba sodišča o tem ali je v vsebini neke tiskovine podano kaznivo dejanje.

Ureditev enot v okviru serije kazenskih zadev

Nato bo potrebno razvrstiti arhivske enote v okviru vsake serije kazenskih zadev. Pravilnik o strokovni obdelavi določa, da morajo biti arhivske enote razvrščene numerično, kronološko, vsebinsko, abecedno ali geografsko, dopušča pa tudi tu kombinacijo naštetih načinov in zopet poudarja, da se mora razvrščanje arhivskih enot praviloma ravnati po načinu, ki ga je uporabil ustvarjalec gradiva (3. člen). Izbrali bomo kronološki način razvrščanja, ki je obenem tudi numerični način. V okviru vsake serije kazenskih zadev bomo najprej spise razdelili po letnicah, ki jih nosijo v označbah spisov, torej glede na leto nastanka in ne zaključka zadeve. Kazenske spise istega leta bomo nato razvrstili po vpisniških številkah, kar obenem pomeni tudi kronološko glede na nastanek spisa, saj je vsak sodni spis dobil to številko ob prihodu prvega dokumenta v neki zadevi na sodišče. Za

1 Uradni list SRS, št. 11/1988.

2 Glej Sergij Vilfan, Jože Žontar, Arhivistika, Ljubljana 1973, str. 20.

3 Opravilni red za sodnije prve in druge stopnje z dne 5. maja 1897, Drž. zak., št. 41/1897.

pravilno urejanje oziroma razvrščanje sodnih spisov je potrebno predvsem natančno poznavanje pravil o označevanju spisov, ki jih je podajal opravični red, saj so jih sodišča zelo strogo spoštovala. Napačno branje teh oznak, kar se ob celi kopiji spisovnih znamenj na enem spisu prav lahko primeri, namreč lahko povzroči popolnoma nepravilno uvrščanje spisov.

Poglejmo pravila takratnega poslovnika:⁴ na spisovnem hrbtu ali na spisovnih platnicah je bilo potrebno označiti sodišče, ki je zadevo obravnavalo, sodno zadevo ter na spodnjem in zgornjem robu napisati "spisovno znamenje". Kadar je dobila sodna zadeva kasneje novo "spisovno znamenje", je bilo treba to novo označbo napisati pod že obstoječo. Starejše "spisovno znamenje" je bilo treba prečrtati z rdečim črnilom, vendar tako, da je ostalo čitljivo. Prav tako je bilo treba "spisovno znamenje", ki jo je dobila zadeva na sodišču druge stopnje, napisati na spisovne platnice oziroma na spisovni hrbet pod spisovno znamenje prvostopenjskega sodišča. Ko so se spisi končno vmili prvi stopnji, pa je bilo treba prečrtati "spisovno znamenje" druge stopnje z rdečim črnilom a zopet tako, da je ostalo čitljivo. Označba spisa ali "spisovno znamenje" je bilo sestavljeno iz oznake vpisnika (n.pr. Vr), zaporedne številke zadeve iz tega vpisnika - vpisniške številke (n.pr. 8), okrajšane letnice, ločene z poševnico, ter rimске številke sodnega oddelka, ki mu je bila določena kazenska zadeva zaupana v reševanje. Oznaka Vr III 8/25 pomeni, da je v tem spisu kazenska zadeva, ki jo je prejelo sodišče, osma po vrsti v letu 1925 in jo je obravnaval oddelek III.

Ureditev temeljne enote - kazenskega spisa

Sodni spis je torej temeljna enota dokumentarnega in kasneje arhivskega gradiva sodišča. Sestavljen je predvsem iz posameznih pisanj, prilog, vročilnic in drugih prejemnih potrdil. Posamezni dokumenti: vloge, zapisniki (ki so jih morala sodišča pisati pri vsaki sodni seji), zaznamki, odločbe, vročilnice itd. so se v pisarniškem poslovanju sodišča imenovali pisanja.

Na notranji strani spisovega hrbita ali spisovnih platnic je bilo kazalo vsebine spisa oziroma popis pisanj po rednih številkah (v slovenskih obrazcih se je to kazalo imenovalo "pregled spisov"). Vsako pisanje je bilo označeno s "spisovnim znamenjem" in pod njim dodano redno številko pisanja, kar je skupaj tvorilo opravično številko. Priloge niso dobivale posebnih rednih števil, temveč so nosile isto številko kot pisanje, katerega prilogo so predstavljale, in so bile označene z zaporednimi tekočimi listovnimi številkami. Z vročilnicami in drugimi prejemnimi potrdili je bilo potrebno ravnati kot s prilogami, le z listovnimi številkami

kami jih ni bilo treba označevati. Pri spisih večjega obsega je bilo dovoljeno vse vročilnice in druga prejemna potrdila združiti pod eno samo redno številko ter priložiti spisom kot poseben sešitek ali v skupni ovojni poli. Pisanja, ki so nastala v postopku s pravnimi sredstvi, je bilo treba sodni zadevi priključiti (z izjemo posvetovalnega zapisnika) tako, da so se redne in listovne številke nadaljevale brez presledka.

Kazenska zadeva je bila zaključena s pravno-močno sodbo, ustavitvenim sklepom ali umikom obtožbe. Sodni spis je bil nato, ko je bila uvedena tudi izvršitev kazni, oddan v registraturo. Oddajo spisa v registraturo je bilo potrebno označiti v vpisniku in na spisu z rdečim črnilom napisati leto oddaje v registraturo in leto, v katerem se lahko spis uniči.

Ureditev arhivske enote - kazenskega spisa bomo seveda obdržali oziroma, kjer je prišlo do sprememb, ponovno vzpostavili.

Signiranje arhivskih enot

Arhivske enote moramo, kot nam v 9. členu naroča Pravilnik o strokovni obdelavi, tudi signirati. Signatura mora predstavljati zaporedno številko arhivske enote bodisi v okviru arhivskega fonda ali zbirke bodisi v okviru njegovega ali njenega dela. Izrabili bomo drugo možnost, ki nam jo Pravilnik o strokovni obdelavi dopušča in označili kazenske spise v okviru kazenskega oddelka sodišča ali celo v okviru posameznega kazenskega vpisnika.

Popisovanje

Razčlenjeno in razvrščeno arhivsko gradivo bo nato treba popisati. Pravilnik o strokovni obdelavi določa v 4. členu, da je osnova popisa arhivskega gradiva arhivska enota. Popis arhivske enote mora obsegati:

1. signaturo arhivskega fonda,
2. signaturo arhivske enote,
3. ime arhivskega fonda,
4. oznako skupine arhivskega gradiva, v katero je arhivska enota uvrščena na podlagi razčlenitve fonda, glede na predvideno razporeditev v arhivskem inventarju,
5. navedbo leta nastanka in leta zaključka zadeve oziroma arhivske enote ter
6. oznako vsebine arhivske enote.

Pri popisu bomo upoštevali tudi zahteve, ki jih poudarja "Osnutek splošnih mednarodnih standardov za arhivsko popisovanje"⁵, da morajo biti popisi sistematični, uporabni in lahko razumljivi, da bodo omogočali lažje iskanje ter povezovanje arhivskih popisov različnih arhivov v enoten informacijski sistem.

Popis kazenskega spisa bo torej v našem primeru vseboval zaporedno številko vpisa fonda v

4 Opravični red z dne 5. maja 1897, Drž. zak.

5 Arhivi XV/1992, str. 162-164.

registru fondov; zaporedno številko sodne zadeve, ki jo je le-ta dobila v arhivu; uradni naziv sodišča; sledila bo oznaka, da gre za kazenske zadeve in nato spisovna označba oz. spisovno znamenje, ki vsebuje, kot smo že razložili, ime vpisnika, kamor je bila zadeva vpisana, vpisniško številko in okrajšane letnice, ločene z poševnico. Čas nastanka arhivske enote je torej že vsebovan v spisovni označbi, leto v katerem je bila zadeva zaključena, pa bomo poiskali v "popisu spisa". Datum vpisa zadnjega pisanja v neki zadevi bomo šteli za datum zaključka zadeve. Okrajšano letnico zaključka zadeve bomo, da se izognemo nesporazumu, dodali spisovni oznaki v oklepaju. Pod oznako vsebine arhivske enote bomo navedli bistvene elemente, po katerih razlikujemo kazenske zadeve med seboj: **kaznivo dejanje** oziroma **kazniva dejanja**, ki so bila predmet obravnave, ter subjekte kazenskega postopka, ki so poleg sodišča, ki nastopa že kot ustvarjalec fonda in ga na tem mestu ne bomo navajali, **tužilec** in **obdolženelec** ali **obdolženci**. Pri navedbi kaznivega dejanja, to je njegove pravne kvalifikacije in ne opisa dejanja kot takega, bomo morali vnaprej določiti, odkod bomo črpali podatke za popis. Obstaja namreč možnost, da so različne oznake kaznivega dejanja na spisovnem ovoju, v obtožnici in v sodbi. Na spisovnem ovoju se je kaznivo dejanje zapisalo ob uvedbi postopka oziroma ob prihodu prvega pisanja na sodišče, ko so kazensko zadevo vpisali v vpisnik. Iz izkušenj vemo, da kasneje teli zapisov niso spreminjali, kljub tovrstnim spremembam zlasti v prvem delu postopka in tudi na koncu. V sodbi sodišče namreč ni bilo vezano na pravno kvalifikacijo dejanja, ki je bilo podano v obtožnici. Zdi se nam najprimerneje vzeti za osnovo popisa obtožnico. Večji del kazenskega postopka je namreč tekel prav v sinisli obtožbe.

Drugi problem je, kako označiti kaznivo dejanje. Med nazivi, ki jih je za kazniva dejanja uporabljalo sodišče, in nazivi, ki jih je vseboval kazenski zakon⁶, so bile nemalokrat razlike. Tako je sodišče za hudodelstvo nezvestobe, kot ga imenuje zakon, že uporabilo moderni izraz hudodelstvo poneverbe; za hudodelstvo javne posilnosti - hudodelstvo javne sile ali za prestopok nalaščne poškodbe na telesu ali pa take, ki se primeri pri tepežih - izraz prestopok lahke telesne poškodbe z vidnimi znaki in posledicami. Potrebno bo torej zastarele in nerazumljive izraze Kazenskega zakona nadomestiti s sodobnimi, vendar paziti, da ne bi presvobodno prevajanje vneslo zmede in nerazumevanja, kar velja tudi za srbske izraze, ki so se pojavili z novimi materialnimi kazenskimi zakoni. Zaradi potrebe po enotnosti v popisovanju predlagam, da bi najprej označili vrsto kaznivega dejanja

(hudodelstvo, pregrešek, prestopok) in nato naziv hudodelstva po skupaj določeni terminologiji. Moj predlog le te je bil podan v članku Kazensko materialno pravo na Slovenskem 1852 do 1930.⁷ Končno bomo dodali še številko paragrafa, pod katero najdemo hudodelstvo v kazenskem zakonu. Pri pregreških in prestopkih bomo navedli ime skupine pregreškov ali skupine prestopkov, v katero je bil določen pregrešek ali prestopok uvrščen v kazenskem zakonu in smo jih prav tako našli v zgoraj omenjenem članku. Tudi tu bomo dodali številko paragrafa posameznega delikta iz kazenskega zakona.

Ime in priimek tožilca bomo podali le v primeru zasebnega tožilca.

Navedi moramo še ime in priimek druge stranke v postopku, in sicer osumljenca oziroma osumljencev, obdolženea oziroma obdolžencev, obtoženca oziroma obtožencev ali obsojenca oziroma obsojencev. Tudi tu se bomo morali odločiti, iz katerega dokumenta, boljše pisanja, bomo črpali podatke za popis. Tudi na tem mestu se nam zdi najprimerneje vzeti za osnovo obtožnico kot nekakšno os kazenske zadeve, ki določa vsebino zadeve v arhivskem smislu. Glavni akterji zadeve nastopajo prav v tem aktu, zaradi njih je tekel kazenski postopek, tudi če so bili na koncu oproščeni.

Najti moramo še rešitev za primere, ko sodni spis nima obtožnice; bodisi da se je postopek končal pred njeno vložitvijo, bodisi da obtožnica manjka, ker se ni ohranila. V prvem primeru bomo v popisu navedli podatke o osumljencu ali osumljencih, v drugem primeru pa bomo podatke o obdolžencu oziroma obdolžencih črpali kar iz sodbe.

Izločanje

Pri odbiranju arhivskega gradiva so kljub dostikrat neutemeljenem izločanju ostali tudi nekateri nepotrebni deli dokumentarnega gradiva.

Nepojasnjeno se je namreč ohranila množica nepopolnih in nepomembnih zadev, ki vsebujejo le eno, dve ali nekaj pisanj, bodisi popolnoma iztrganih iz celote, bodisi končanih že v prvem stadiju kazenskega postopka. Prav tako bo potrebno izločiti iz nekaterih spisov ogromne količine vabil (s povratnico) na zaslišanja, ki so jih sodišča pošiljala obdolžencem, pričam, izvedencem in drugim udeležencem kazenskega postopka.

6 Kazenski zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih z dne 27. maja 1852; Drž. zak., št. 117/1852.

7 Arhivi, XIV/1991, str. 24-27.

Tehnične (fizične) enote

Tehnične enote, najprimemnejše za hranjenje kazenskih spisov so arhivske škatle (38 cm x 27 cm x 10 cm). Vnaprej ni mogoče predvideti števila arhivskih enot, ki naj jih škatle vsebujejo, saj so kazenski spisi lahko zelo tanki, debeli komaj nekaj milimetrov ali pa zelo zajetni, debeli tudi štirideset centimetrov in več. Navadno hranimo v eni tehnični enoti več arhivskih enot, vendar so tudi številni primeri, ko je ena arhivska enota shranjena v dveh ali več tehničnih enotah. Ti obsežni kazenski spisi so bili že pri ustvarjalcu razdeljeni na več zvezkov, ki so bili označeni z rimskimi številkami, tako da tudi danes delitev arhivske enote na več tehničnih enot ne predstavlja nobenih težav.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Fachbearbeitung der Strafakten des Landesgerichts und der Kreisgerichte 1898-1929

JELKA MELIK

In ihrem Beitrag macht die Autorin einige Vorschläge hinsichtlich der fachlichen Bearbeitung der Strafakten des LANDESGERICHTS und der KREISGERICHTE für den Zeitabschnitt 1898-1929. Sie erlangte zu solchen Beschlüssen nach ihrer langjährigen Arbeit an den Gerichtsbeständen, vor allem am Bestand des Landesgerichts in Ljubljana, jedoch können sie wegen der Analogie auch für die Facharbeit an den Strafakten anderer Strafgerichte und außer dieser Periode verwendet werden.

Komendantor in župnik v Metliki izpričuje prejem 250 zlatnikov od grofa Hermana I. Celjskega, ki jih je cerkvi zapustil pokojnik Ransperch, ter se zavezuje, da bodo obhajali večno letno mašo. Listina je bila izdana v Metliki leta 1387. Okrogel pečat nosi podobo sv. Petra s ključem.

Arhiv Republike Slovenije, Zbirka listin, listine grofov Celjskih II., št. 14

Urejanje in popisovanje gradiva rednih sodišč - v avstrijskem in jugoslovanskem državnem okviru (od 1850 do danes)

ŽARKO BIZJAK

UVOD

Pričujoči članek je bil predstavljen na XV. zborovanju arhivskih delavcev Slovenije in je le povzetek dela precej obsežnejšega teksta, ki ga pripravljava avtor tega prispevka in Brane Kozina z namenom, da se izdela priročnik za urejanje in popisovanje gradiva rednih sodišč, ki bi ga uporabljali tako arhivisti kot tudi arhivarji na sodiščih. Do izida priročnika pa je, upam, tudi ta prispevek delno uporaben.

1. RAZVOJ SISTEMOV POSLOVANJA S SPISI

Sistem poslovanja pred letom 1898

S 1. 7. 1850, ko začne nova sodišča na podlagi državne ustave in po uredbi z dne 14. 6. 1849 z delom, je stopil v veljavo tudi organizacijski zakon za sodne organe, ki je določal sistem poslovanja in registraturne oznake. Ta sistem poslovanja je slonel na vložnem zapisniku (protokolu), torej na sistemu, ki se je uveljavil že v 18. stoletju. Vse dokumente, ki so zadevali konkreten postopek, so združevali v zadeve, te pa so razvrščali po registraturnih oznakah glavnih oddelkov. K registraturnim oznakam so vodili še abecedne imenike k zadevam ter k dokumentom, ki so jih odlagali posebej (oporoke, dedne, ženitne in darilne pogodbe).

Sistem poslovanja po letu 1898

Z letom 1898 pride do bistvenih sprememb sistema, ki je v svojih osnovah ostal nespremenjen do danes. Dokumente o konkretnem postopku so združevali v zadeve in jih evidentirali na ovojju spisa. Zadeve so evidentirali v vpisnikih, h katerim so vodili imenike. Oznake vpisnikov in zadev so predstavljale kratice naziva glavnih oddelkov, te kratice pa so se spreminjale z uvajanjem novih sodnih poslovnikov, ki so bili posledica državno-pravnih sprememb in razvoja materialne in procesne zakonodaje. Poleg vpisnikov in imenikov so uporabljali še druge pomožne evidence, ki so jih predpisovali sodni poslovniki.

2. SODNI POSLOVNIKI

Sodni poslovniki so bili ali sestavni del organizacijskih zakonov ali pa so bili objavljeni

posebej, kot samostojni predpisi. Tako je organizacijski zakon za sodne organe, ki je stopil v veljavo 4. 7. 1850 (RGB LXXXVI - 258/1850), med drugim določal tudi sistem poslovanja s spisi. Oktobra 1854 stopita v veljavo dva predpisa in sicer za civilne zadeve zakon o notranjem poslovnem redu sodnih uradov (RGB XXVI - 81/1853), ter navodilo o notranjem poslovanju v kazenskih zadevah (RGB LIX - 165/1854). S tema predpisoma so se spremenile oznake zadev, ki so ostale v veljavi do leta 1898, čeprav je leta 1874 stopil v veljavo nov kazensko pravični red, h kateremu so izdali predpis o izvršitvi reda kazenske pravde (RGB LVII - 112/1873), vendar oznak niso spremenili. S 1. 1. 1898 je stopil v veljavo poslovni red za sodišča prve in druge stopnje (RGB XLI - 112/1897). S tem predpisom so uveljavili tudi nov sistem poslovanja. Leta 1929 so uvedli za kazenske zadeve nove oznake in pomožne evidence z uredbo o poslovnem redu za kazenska sodišča (SN CXVI - 577/1929). Leta 1933 je izšel za civilne zadeve poslovnik za sodišča prve in druge stopnje (SN VII - 20/1933). Na območju, ki je bilo od leta 1941 pod nemško okupacijo (Gorenjska in Štajerska), so uvedli ponovno oznake, kakršne so se obdržale v Avstriji, torej iz leta 1898. Italijanski okupator v sodni sistem ni posegal v tolikšni meri, da bi spremenil oznake ali celo vpeljal italijanski sistem. Jeseni 1945, ko so začela z delom nova sodišča, so vpeljali nove slovenske oznake z navodilom Ministrstva za pravosodje Narodne vlade Slovenije z dne 15. 9. 1945, št. 379/45-4. Leta 1947 so poenotili oznake za vso državo, ko so izšle teze za temeljne določbe o sodnem poslovanju z dne 2. 5. 1947. Z novim organizacijskim zakonom o rednih sodiščih in o gospodarskih sodiščih iz leta 1954 so vpeljali tudi nove oznake objavljene v Priročniku za poslovanje s spisi, vpisniki in pomožnimi knjigami rednih sodišč. Leta 1960 je stopil v veljavo pravilnik o notranjem poslovanju okrajnih, okrožnih in okrožnih gospodarskih sodišč (UL LRS, št. 42 - 216/59 in 1/60). Leta 1966 je izdal Republiški sekretariat za pravosodje in občo upravo začasno navodilo št. P 70-1/66 z dne 17. 12. 1966 o spremembah sodnega poslovnika. Naslednje leto so izdali novo začasno navodilo z dne 22. 12. 1967 zaradi novele zakonika o kazenskem postopku. Pol leta kasneje so zaradi uveljavitve novele zakona o izvrševanju kazenskih sankcij izdali še eno začasno navodilo z dne 11. 6. 1968. Zaradi novele zakona o gospodarskih prestopkih je stopilo v veljavo še eno

začasno navodilo z dne 4. 12. 1969. Zaradi vseh teh sprememb so leta 1976 izdali prečiščeno besedilo, ki pa ni prineslo več nobenih sprememb. Ob reorganizaciji sodstva leta 1979 je izšel sodni poslovnik za redna sodišča (UL SRS, št. 26/78), spremembe in dopolnitve (UL SRS, št. 2/89) pa niso prinesle novih oznak vpisnikov in je v uporabi še danes.

3. FORMIRANJE IN SESTAVA SERIJ

Ker sodišča niso vedno upoštevala zahtev poslovnikov v zvezi s hranjenjem arhivskega gradiva in kasneje navodil, ki so jih dajali arhivi, je smiselno izdelati shemo in šifrant za vse vrste zadev, ki so nastale skozi vso dobo delovanja sodišč. Sistem ureditve, kakršen je bil predpisan, je hkrati tudi najboljši, zato je po potrebi tudi rekonstrukcija sistema racionalna. Glede na razvoj sodstva, njegove pristojnosti in sistem poslovanja s spisi, v drugem nivoju obdelave fonda formiramo 4 do 6 glavnih skupin serij:

- O - skupne evidence
- A - uprava sodišča
- B - kazenske zadeve
- C - civilne zadeve
- D - gospodarske zadeve
- E - delovno pravni spori in zadeve socialnega zavarovanja

Te glavne skupine nadalje razčlenjujemo vsebinsko, in sicer tako, da upoštevamo sistem poslovanja s spisi, sledimo nastajanju novih oznak zadev, upoštevamo načela procesne zakonodaje (npr. razčlenitev kazenskih zadev) in sledimo razvoju pristojnosti in predmeta poslovanja, ki se izražajo v notranji organizaciji sodišč in glavnih oddelkov.

0 Skupne evidence

To serijo formiramo zaradi sistema poslovanja, ki je bil v veljavi do leta 1898, torej za čas, ko so vložni zapisniki kot osnovne evidence veljali za vse ali za več skupin serij. Ti vložni zapisniki so bili: vložni zapisnik pri okrajnih sodiščih za vse serije (1850-1854), vložni zapisnik za zadeve sodne uprave in civilne zadeve pri okrožnih sodiščih (1850-1897) in pri okrajnih sodiščih (1954-1897).

A Uprava sodišča

Upravo sodišča razdelimo na 4 skupine serij:

Prvo skupino serij sestavljata seriji A - zakonske zadeve, navodila ali pravila (1850-1854) in serija I - zakonske zadeve in ukazi (1854-1897).

Drugo skupino serij sestavljata seriji B - službene zadeve (1850-1854) in serija II - službene zadeve (1854-1897).

Tretjo skupino serij sestavljajo serije Präs - predsedstvene zadeve (1898-1918), Preds - predsedstvene zadeve (1918-1933) in serija Su - zadeve sodne uprave (1933 do danes).

Četrto skupino serij sestavljajo serije Su zaup - zaupne zadeve sodne uprave (1954-1959), Su Pov - zaupne in strogo zaupne zadeve sodne uprave (1960-1978) in serija SuZ - zaupne zadeve sodne uprave (1979 do danes).

B Kazenske zadeve

Kazenske zadeve delimo na šest skupin serij:

Prvo skupino serij predstavljajo razne pomožne evidence, ki so veljale ali za več serij ali pa so toliko splošne, da jih ne moremo uvrstiti le v eno skupino serij. Te evidence so:

Od 1850 -1854: vložni zapisnik za kazenske zadeve pri okrožnih sodiščih. Od 1854-1897: vložni zapisnik za kazenske zadeve. Od 1929-1945/47: abecedni imenik obdolžencev (Kim/a) in abecedni imenik oškodovancev (Kim/b), dnevnik preiskovalnemu sodniku poverjenih poizvedb in preiskav (Ksd) pri okrožnih sodiščih, popis neizvršenih kazni (Kni) pri okrožnih sodiščih, poročilo kolozijskih zaporov (Kko) pri okrajnih sodiščih, popis spisov, poslanih drugemu oblastvu (Ksp), ročičnik o zakonitih in sodnih rokih (Krč), popis rešitev sodnega senata na pritožbe zoper naredb in rešitve preiskovalnega sodnika (Kv) pri okrožnih sodiščih, sumarno letno poročilo (Kgs) pri okrajnih sodiščih, sumarno letno poročilo za mlajše mladoletnike (Kgs) pri okrajnih sodiščih, sumarno poslovno poročilo za predmete na 1. stopnji (Kgo/I) pri okrožnih sodiščih, sumarno poslovno poročilo za predmete na višji stopnji (Kgo/II) pri okrožnih sodiščih, sumarno poslovno poročilo za mlajše mladoletnike (Kgom) pri okrožnih sodiščih. Od 1954: imenik obdolžencev, imenik oškodovancev, seznam pogojnih sodb, seznam zaseženih predmetov, kontrolnik denarnih kazni, povprečnin in stroškov kazenskega postopka in dnevnik sodnika za poizvedbe in preiskave (pri okrožnih sodiščih do 1959) oziroma od 1960-1978 dnevnik preiskovalnega sodnika. Od 1967/68: kontrolnik oseb v priporu oz. preiskovalnem zaporu in evidence o izvrševanju prostostnih kazni. Od 1979: evidence o dežurni preiskovalni službi, evidence o izvrševanju kazni zopora (IKZ) z imenikom in evidence o izvršitvi smrtne kazni.

Drugo skupino serij sestavljajo serije zadev predhodnega postopka, ki jo nadalje razdelimo na zadeve predhodnega postopka, razne zadeve predhodnega postopka in na zadeve kazenskega senata. Predhodni postopek: serija A - zavrnilcev ovadb in izročitev zadev drugemu organu (1854-1873) oz. zadeve, odstopljene drugemu organu (1874-1897), serija B - zadeve, v katerih ni bilo preiskave (1854-1873)

oz. v katerih ni bilo glavne obravnave (1874-1897), serija Z - naznanilo hudodelstev in prekrškov (1898-1929 pri okrajnih sodiščih), serija Ki - polzvedbe zločinov in prestopkov (1929-1945 pri okrajnih sodiščih), serija Kis - polzvedbe in preiskave (1954-1959 pri okrajnih sodiščih) oziroma serija Kio (1954-1967 pri okrožnih sodiščih), serija Kl - polzvedbe in preiskave (1960-1978 pri okrajnih in občinskih sodiščih, 1968-1978 pri okrožnih sodiščih) ter serija Kpr - preiskava (1979 do danes pri sedežu enote temeljnega sodišča). Razne zadeve predhodnega postopka: serija Kri - razne preiskovalne zadeve (1954-1967 pri okrožnih sodiščih). Zadeve kazenskega senata: serija Kv - zadeve kazenskega izven obravnave senata (1954-1978 pri okrožnih sodiščih in 1968-1978 pri občinskih sodiščih) ter serija Ks - zadeve izven obravnave kazenskega senata (1979 do danes pri temeljnih sodiščih).

Tretjo skupino serij sestavljajo serije zadev na prvi stopnji, ki jo nadalje razdelimo na kazenske zadeve, kazenske zadeve mladoletnikov in tiskovne tožbe. Kazenske zadeve: serija G - kazenske zadeve (1850-1954), serija C - kazenske zadeve, v katerih je bila izvedena preiskava (1854-1873) oziroma, v katerih je bila glavna obravnava (1874-1897), serija U - prestopki (1898-1929 pri okrajnih sodiščih), serija Vr - pripravljalni postopek glede hudodelstev in prekrškov (1898-1929 pri okrožnih sodiščih), serija Kps - prestopki starejših mladoletnikov in polnoletnih oseb (1929-1945 pri okrajnih sodiščih) oziroma Kzp - zločini in prestopki starejših mladoletnikov in polnoletnih oseb (1929-1945 pri okrožnih sodiščih), serija Ks - kazenske zadeve (1945-1947 pri okrajnih sodiščih) oziroma Ko (1945-1947 pri okrožnih sodiščih), serija K - kazenske zadeve (1947-1954 pri okrajnih sodiščih in 1947-1978 pri okrožnih sodiščih), serija Ks - kazenske zadeve (1954-1959 pri okrajnih sodiščih) ter serija K - kazenske zadeve (1960 do danes pri okrajnih, občinskih in temeljnih sodiščih). Kazenske zadeve mladoletnikov: serija Kspm - prestopki mlajših mladoletnikov (1929-1945 pri okrajnih sodiščih), serija Ksm - kazenske zadeve mladoletnikov (1954-1959 pri okrajnih sodiščih oziroma Km (1954-1978 pri okrožnih sodiščih) ter serija Km - kazenske zadeve mladoletnikov (1979 do danes pri sedežu enote temeljnega sodišča). Tiskovne tožbe: serija Pr - tiskovne tožbe (1898-1929 pri okrožnih sodiščih) ter serija Kšt - kazniva dejanja po zakonu o tisku (1929-1945 pri okrožnih sodiščih).

Četrto skupino serij sestavljajo serije raznih kazenskih zadev, ki je razčlenjena dalje v razne

kazenske zadeve in zadeve pravne pomoči v kazenskem postopku. Razne kazenske zadeve: serija D - sodelovanje drugih oblastev v postopku (1854-1974) oziroma obvestila drugih oblastev v kazenskih zadevah (1874-1897), serija Ns - razne kazenske zadeve (1898-1929), serija Kns - razne kazenske zadeve (1929-1945 pri okrajnih sodiščih) oziroma Kno (1929-1945 pri okrožnih sodiščih), serija Ksp - razne kazenske zadeve (1945-1947 pri okrajnih sodiščih) oziroma Kspo (1945-1947 pri okrožnih sodiščih) ter serija Kr - razne kazenske zadeve (1947 do danes). Pravna pomoč v kazenskem postopku: serija Hs - pravna pomoč v kazenskih zadevah (1898-1929), serija Krs - prošnje oblastev v kazenskem postopku (1929-1945 pri okrajnih sodiščih) oziroma Kro (1929-1945 pri okrožnih sodiščih).

Peto skupino serij sestavljajo serije kuznovanja: serija E - zadeve, ki se tičejo jetništva (1854-1897), serija Kni - neizvršene kazni (1929-1945), serija Kp - pomilostitvene zadeve (1945-1978) in serija Po - pomilostitvene zadeve (1979 do danes pri temeljnih sodiščih).

Šesto skupino serij sestavljajo serije zadev na drugi stopnji: serija F - zadeve sodnega dvora kot pritožbenega sodišča (1874-1897), serija Di - pritožbe (1898-1929), serija Bi - prizivi v kazenskih zadevah (1898-1929), serija Kž - pritožbe (1929-1945), serija Kpr - prizivi (1929-1945), serija KP - pritožbe (1945-1947 pri okrajnih sodiščih) oziroma Kpo (1945-1947 pri okrožnih sodiščih), serija Kž - zadeve na drugi stopnji (1947-1978), serija Kžm - zadeve mladoletnikov na drugi stopnji (1960-1978 pri okrožnih sodiščih) in serija Kp - zadeve na drugi stopnji (1979 do danes).

C Civilne zadeve

Civilne zadeve delimo na šest skupin serij:

Prvo skupino serij sestavljajo serije pravnih zadev, ki jo nadalje razčlenjujemo na sedem vsebinskih skupin serij: pravne zadeve, mandatne zadeve, bagatelne zadeve, opominske zadeve oz. plačilne naloge, odpovedne zadeve, začasne odredbe in menične tožbe. Pravne zadeve: serija C - pravne zadeve (1850-1854), serija III - pravne zadeve (1854-1897), serija C - navadne civilne pravde brez malotnih zadev (1898-1933 pri okrajnih sodiščih) oziroma Cg - civilne pravde in zakonski spori (1898-1933 pri okrožnih sodiščih), serija P - civilne pravne stvari (1933-1945 pri okrajnih sodiščih) oziroma Po - civilne pravde, mandatne, menične, čekovne in malotne stvari (1933-1945 pri okrožnih sodiščih), serija T - civilne tožbe (1945-1947 pri okrajnih sodiščih) oziroma To - civilne tožbe, v številni mandatne, menične in čekovne zadeve (1945-1947 pri okrožnih sodiščih), serija G - civilne pravne zadeve (1947-1958), serija P - pravne zadeve

1 Jelka Melik, Tiskovni delikti 1874-1930, Arhivi, letnik XV, štev. 1-2, Ljubljana 1992, str. 11-15.

(1959 do danes). Mandatne zadeve: serija Cm - mandatne tožbe in pravde (1898-1933). Bagatelne zadeve: serija Ch - bagatelne zadeve (1898-1933 pri okrajnih sodiščih) in serija Mal - bagatelne (malotne) zadeve (1933-1945 pri okrajnih sodiščih). Opominske zadeve oziroma plačilni nalogi: serija M - opominske zadeve (1898-1933 pri okrajnih sodiščih) in serija Pl - plačilni nalogi (1960 do danes pri okrajnih sodiščih). Odpovedne zadeve: serija K - odpovedne zakupnih in najemnih pogodb in predlogi za predajo ali prevzem zakupne ali najemne stvari (1898-1933 pri okrajnih sodiščih). Začasne odredbe: serija V -časne odredbe (1898-1933 pri okrajnih sodiščih) in serija Pu -časne odredbe (1933-1945 pri okrajnih sodiščih). Menične tožbe: serija Cw - menične tožbe in pravde (1898-1933 pri okrožnih sodiščih) in serija Men - menične in čekovne zadeve (1933-1945 pri okrajnih sodiščih).

Drugo skupino serij sestavljajo serije nepravdnih zadev, ki jo razčlenimo v šest vsebinskih skupin: zapuščinske zadeve, varstvene in skrbstvene zadeve, zadeve pridržanja, oklicne zadeve, listine in razne nepravdne zadeve. Zapuščinske zadeve: serija D - zapuščinske zadeve (1850-1854), serija IV - zapuščinske, varstvene in skrbstvene zadeve (1854-1897), serija A - zapuščinske zadeve (1898-1933), serija O - zapuščinske stvari (1933-1945 pri okrajnih sodiščih), serija Z - zapuščinske zadeve (1945-1947 pri okrajnih sodiščih), serija O - zapuščinske zadeve (1947-1978 pri okrajnih sodiščih) in serija D - dedne zadeve (1979 do danes pri temeljnih sodiščih). Varstvene in skrbstvene zadeve: serija E - varstvene in skrbstvene zadeve (1850-1954), serija P - varstvene in skrbstvene zadeve (1898-1933), serija L - izročitev pod skrbnika in podaljšanje očetovske oblasti (1898-1933), serija S - varstvene in skrbstvene stvari (1933-1945 pri okrajnih sodiščih), serija Vs - varstvene in skrbstvene zadeve (1945-1947 pri okrajnih sodiščih). Zadeve pridržanja: serija Os - stvari o sprejemu v zavode za duševne boleznin o preklicu (1933-1945 pri okrajnih sodiščih), serija Pc - sprejem v zavode za duševne boleznin (1945-1947 pri okrajnih sodiščih), serija Os - zadeve pridržanja (1960-1978 pri okrajnih sodiščih) in serija Pr - zadeve pridržanja (1979 do danes pri enoti temeljnega zdravljenja in čuvarje duševno bolnih). Oklicne zadeve: serija T - oklicne zadeve (1898-1933 pri okrožnih sodiščih), serija Og - oklicne stvari (1933-1945 pri okrožnih sodiščih) in serija Ok - oklicne zadeve (1945-1947). Listine: serija listin (1850-1897), serija UV - važne listine (1898-1933), serija Pi - važne listine (1933-1945), serija L - važne listine (1945-1947), serija Ri - na sodišču sestavljene listine (1960-1978 pri okrajnih in občinskih sodiščih)

in serija listine (1979 do danes pri temeljnih sodiščih). Razne nepravdne zadeve: serija N - nepravdne zadeve (1979 do danes pri temeljnih sodiščih).

Tretjo skupino serij sestavljajo serije izvršilnih zadev: serija E - izvršilne zadeve (1898-1933), serija I - izvršilne zadeve (1933 do danes pri okrajnih, občinskih in temeljnih sodiščih, oziroma 1933-1947 pri okrožnih sodiščih) in serija Zp - zaplembe (1945-1947 pri okrajnih sodiščih).

Četrto skupino serij sestavljajo serije zemljiškoknjižnih zadev: serija F - zemljiškoknjižne zadeve (1850-1854), serija VI - zemljiškoknjižne zadeve (1854-1873) in serija zemljiška knjiga (1873 do danes).

Peto skupino serij sestavljajo serije raznih civilnih zadev, ki je razdeljena na štiri vsebinske sklope serij: razne civilne zadeve, pravna pomoč, overovitve, varstvo zakonitosti. Razne civilne zadeve: serija II - razne nepravdne zadeve (1850-1854), serija VII - razne nepravdne zadeve (1854-1898), serija Nc - razne civilne pravne zadeve (1898-1933), serija R - razne civilne pravne stvari (1933-1945), serija Sp - razne zadeve (1945-1947 pri okrajnih sodiščih) oziroma Sp^d - razne civilne zadeve (1945-1947 pri okrožnih sodiščih) in serija R - razne civilne zadeve (1947 do danes). Pravna pomoč: serija Ilc - pravna pomoč v civilnih pravnih zadevah (1898-1933), serija Pom - pravna pomoč v civilnih pravnih stvareh (1933-1945), serija Pp - pravna pomoč v civilnih in kazenskih zadevah (1945-1947), serija Pom - pravna pomoč v civilnih zadevah (1947 do danes pri okrajnih, občinskih in temeljnih sodiščih). Overovitve: serija G - overitve (1898-1933 pri okrajnih sodiščih), serija Ov - overitve podpisov (1933-1959 pri okrajnih sodiščih), serija Ov I in Ov II - overitve (1960-1966 pri okrajnih sodiščih), serija Ov-i - overitve listin, namenjenih v tujino (1954-1959 pri okrajnih sodiščih) in Ovi - overitve listin, namenjenih za inozemstvo (1960-1978 pri okrajnih in občinskih sodiščih). Varstvo zakonitosti: serija Uo - predlogi za varstvo zaradi nezakonitega dejanja (1967-1978), serija Nd - predlogi za varstvo zaradi nezakonitega dejanja (1979 do danes pri temeljnih sodiščih) in serija Pzs - preizkus zakonitosti pravnomočnih odločb samoupravnih sodišč (1979 do danes pri temeljnih sodiščih).

Šesto skupino serij sestavljajo serije civilnih zadev ne drugi stopnji, ki jih vodijo na okrožnih oziroma višjih sodiščih: serija Bc - priziv v civilnih pravnih sporih (1898-1933), serija R - recurzi (1898-1933), serija Pl - pravna sredstva v civilnih stvareh (1933-1945), serija Pos - pritožbe v civilnih zadevah (1945-1947), serija Gž - pritožbene zadeve (1947-1954), serija Gr - civilna pravna sred-

stva na drugi stopnji (1954-1959), serija Gž - civilne zadeve na drugi stopnji (1960-1978), serija Cp - civilne zadeve na drugi stopnji (1979 do danes) in serija Ndp - pritožbe zoper sklepe, Izdane na predloge za varstvo zaradi nezakonitega dejanja (1979 do danes).

D Gospodarske zadeve:²

Gospodarske zadeve delimo na pet skupin serij:

Prvo skupino serij sestavljajo serije stečajnih zaved, ki je razgrajena na stečaje in prisilne poravnave in likvidacije. Stečaji: serija V - stečaji (1854-1897), serija S - konkurzi (1898-1933 pri okrožnih sodiščih), serija St - stečaji (1933-1945 pri okrožnih sodiščih), serija Kk - konkurzi (1945-1947 pri okrožnih sodiščih) in serija St - stečaji (1966 do danes pri občinskih sodiščih in pri enoti na sedežu temeljnega sodišča) oziroma St - prisilne poravnave in stečaji (1967-1978 pri okrožnem gospodarskem sodišču). Prisilne poravnave in likvidacije: serija Por - prisilne poravnave zunaj stečaja (1933-1945 pri okrožnih sodiščih), serija L - prisilne likvidacije (1960-1978 pri okrožnih gospodarskih sodiščih).

Posebna serija je F - fidejkomisne zadeve (1898-1933 pri okrožnih sodiščih).

Tretjo skupino serij sestavljajo serije zadev sodnega registra: serija firmske stvari (18. - 1933 pri okrožnih sodiščih), serija Fi - stvari o vpisih v trgovinski in združni register (1933-1945 pri okrožnih sodiščih), serija Zt - trgovinski in združni register (1945-1947 pri okrožnih sodiščih), serija Fi - registrske zadeve (1960-1966 pri okrožnih gospodarskih sodiščih), serija FI - registrske zadeve za gospodarske organizacije (1967-1978 pri okrožnih gospodarskih sodiščih) serija US - registrske zadeve za zavode (1967-1978 pri okrožnih gospodarskih sodiščih) in serija Srg - sodni register (1979 do danes pri temeljnih sodiščih).

Četrto skupino serij sestavljajo serije zadev gospodarskih prestopkov, ki je vsebinsko razdeljena v tri sklope: preiskava, prestopki in razne zadeve. Preiskava: serija Pkr - preiskava gospodarskih prestopkov (1960-1978 pri okrožnih gospodarskih sodiščih), serija Kv - zadeve izvenobravnavnega kazenskega senata (1969-1978 pri okrožnih gospodarskih sodiščih) in serija Ks - zadeve izvenobravnavnega kazenskega senata (1979 do danes pri temeljnih sodiščih). Prestopki: serija Pk - gospodarski prestopki (1960-1978 pri okrožnih gospodarskih sodiščih), serija Gp - gospodarski prestopki (1979 do danes pri temeljnih sodiščih) in serija Gpp - gospodarski pres-

topki na drugi stopnji (1979 do danes pri višjih sodiščih). Razne zadeve: serija Kr - razne kazenske zadeve (1969 do danes pri okrožnih gospodarskih sodiščih in temeljnih sodiščih).

Peto skupino serij sestavljajo serije zadev gospodarskih sporov, ki je razčlenjena podobno kot civilne zadeve, ki so nadalje razčlenjene na štiri vsebinske sklope: pravne zadeve, plačilni nalogi, izvršilne zadeve in razne zadeve. Pravne zadeve: serija Obr - pravde obrtnega sodišča (1933-1945 pri okrožnih sodiščih), serija P - pravne zadeve (1960-1978 pri okrožnih gospodarskih sodiščih) in serija Pg - pravne zadeve (1979 do danes pri temeljnih sodiščih). Plačilni nalogi: serija Pg - plačilni nalogi (1960-1978 pri okrožnih gospodarskih sodiščih) in serija Plg - plačilni nalogi (1979 do danes pri temeljnih sodiščih). Izvršilne zadeve: serija I - izvršilne zadeve (1960-1978 pri okrožnih gospodarskih sodiščih) in serija Ig - izvršilne zadeve (1979 do danes pri temeljnih sodiščih). Razne zadeve: serija protestni register in serija R - razne zadeve iz pristojujosti gospodarskih sodišč (1960-1978).

E Zadeve socialnega zavarovanja in delovni spori

Zadeve socialnega zavarovanja sestavljajo serije Cu - opravila izbranih sodišč zavarovalnic za primer nezdod (1898-1933), Or - pravde v zadevah delavskega zavarovanja (1933-1945), Dz - pravde v zadevah delavskega zavarovanja (1945-1947) in serija Sn - zadeve socialnega zavarovanja (1947-1954). Ta skupina serij se pojavlja le pri okrožnih sodiščih.

Delovni spori so le v eni seriji Dt - delovni spori (1945-1947) pri okrajnih sodiščih

4. POPISOVANJE

Vse elemente popisovanja omogočajo tudi računalniški programi, ki se uporabljajo v Sloveniji (programski paket ARMIDA in ASKSAM), sicer pa se lahko držimo tudi mednarodnega štandarda, vendar pri nas nimamo izdelanega enotnega šifrant, tako nam že obstoječe baze podatkov ne omogočajo primerljivosti oz. združevanja s pomočjo sodobnejše tehnologije. Najno je upoštevati specifičnosti, ki izražajo sistem poslovanja in vsebine ter povezavo z evidencami oz. sorodnim gradivom, ki je vsaj koristen, če že ne obvezen podatek.

Če so evidence k spisom (zadevam) ohranjene, nam le-te zaradi podatkov, ki jih vsebujejo, predstavljajo najboljši pripomoček za uporabo spisovnega gradiva. Če je ohranjen le del spisov, se lahko ohranjeni spisi označijo v vpisniku.

² Seznam serij gospodarskih zaved je nepopoln, ker ne upošteva serij, ki so nastajale pri okrožnih gospodarskih sodiščih v letih 1954 do 1959.

Ohranjene spisovne evidence - seznam arhivskega gradiva (3. nivo urejanja)

Elementi seznama:

- številka tehnične enote
- klasifikacijska številka serije (šifra serije)
- časovni obseg enote popisa
- naslov (naziv serije)
- vsebina (vrsta evidence - vpisnik, imenik, kartoteka ...ali spisi od do)
- povezava z evidencami oz. spisi (štev. tehnične enote, na katero se nanaša opisana evidenca ali spisi)

Neohranjene spisovne evidence - popis arhivskega gradiva (4. nivo urejanja)

Če spisovne evidence niso ohranjene, moramo popisati vsako zadevo posebej.

Elementi popisa:

- številka tehnične enote
- številka arhivske enote
- klasifikacijska številka
- vrsta tehnične enote
- časovni obseg gradiva
- naslov
- vsebina
  - številka spisa (zadeve),
  - vsebina spisa ter
  - po potrebi imena pravnih in fizičnih oseb ter krajev (za inventar)

Izdelava pripomočkov za raziskave

Seznam, popis ali inventar obsegajo naslednje skupne elemente:

- ime arhiva
- številka fonda
- klasifikacijska številka fonda: - ime fonda (imena ustvarjalcev)
- časovni obseg gradiva fonda
- količinski podatki: v številu tehničnih enot v tekočih metrih
- navodilo za uporabo seznama, popisa
- kazalo
- ime in priimek avtorja seznama, popisa

Seznam vsebuje naslednje elemente:

- naslov serije
- številka tehnične enote
- vsebina
- časovni obseg enote popisa

Popis vsebuje naslednje elemente:

- naslov serije
- številka tehnične enote
- številka arhivske enote
- vsebina
- časovni obseg enote popisa
- konkordančno tabelo tehničnih in arhivskih enot

Inventar vsebuje naslednje elemente:

- historiat ustvarjaleca
- historiat fonda
- elementi popisa
- indeksi (stvarni, imenski, krajevni)

POVZETEK

Sistemi poslovanja s spisi rednih sodišč so bili določeni s sodnimi poslovniki in drugimi predpisi. Poznavanje teh sistemov omogoča sistematično vsebinsko formiranje in razvrščanje serij, ki so nastajale pri okrajnih in okrožnih sodiščih. Šifriranje teh serij omogoča izdelavo kazala in vsebinsko razvrščanje enot popisovanja. Glede na ohranjenost vrst spisovnih evidenc pa je odvisna stopnja popisovanja gradiva sodišč. Računalniška programa, ki se uporabljata v slovenskih arhivih omogočata izdelavo pripomočkov za raziskave, ki upoštevajo sistem poslovanja sodišč, ohranjenost evidenc ter vse obvezne in specifične elemente popisovanja, ki jih pogojuje sodno gradivo.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Klassifizierung und Beschreibung des Schriftguts ordentlicher Gerichte im österreichischen und jugoslawischen Staatsrahmen (von 1850 bis heute)

ŽARKO BIZJAK

Der Beitrag führt die Gerichtsgeschäftsordnungen und -vorschriften auf, die das System der Aktengeschäftsführung bestimmen. Das System beeinflusst die Serienformierung und Beschreibungselemente, die bei der Herstellung qualitativer Hilfsmittel für die Archivgutverwendung zu berücksichtigen sind.

Partizanska vojaška sodišča 1941-1945

MILKO MIKOLA

Kratek oris organizacije partizanskega vojaškega sodstva v Sloveniji v obdobju 1941-1945

Med narodnoosvobodilno borbo 1941-1945 je v Sloveniji poleg sodstva, ki ga je vzpostavil okupator, nastalo tudi partizansko sodstvo, za katerega pa je bilo značilno, da je bilo skoraj izključno vojaško. Začetke civilnega sodstva med NOB sicer lahko zasledimo že leta 1942 na osvobojenem ozemlju v Ljubljanski pokrajini, vendar se je dejansko začelo uveljavljati šele jeseni 1944. V tem prispevku se bomo omejili samo na prikaz partizanskega vojaškega sodstva.

Za partizansko vojaško sodstvo v Sloveniji je bilo značilno, da se je do jeseni 1944 razvijalo povsem samostojno. Vrhovni štab NOV in POJ je sicer že 29. 12. 1942 sprejel predpis o vojaških sodiščih, vendar se v Sloveniji ni nikoli izvajal. Samostojnega razvoja partizanskega vojaškega sodstva v Sloveniji je bilo konec šele, ko je s 1. 9. 1944 stopila v veljavo Uredba Vrhovnega štaba NOV in POJ o vojaških sodiščih z dne 24. 5. 1944.

Partizanska vojaška sodišča so v Sloveniji obstajala že leta 1941. Njihovo delovanje je temeljilo na Partizanskem zakonu iz sredine julija 1941 in na Odloku Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora o zaščiti slovenskega naroda in njegovega gibanja za osvoboditev in združitvev z dne 16. 9. 1941.¹ Ta sodišča niso bila stalna, ampak samo začasna, saj so se ustanovila za konkretne primere, in sicer pri štabih partizanskih enot. Bila so tričlanska, pri izrekanju kazni pa sta imela odločilno besedo predvsem komandant in politični komisar; le kadar je šlo za sojenje partizanom, je o kazni odločala celotna partizanska enota. Osnovna pomanjkljivost tedanjega partizanskega sodstva je bila, da ni obstajal noben predpis, ki bi določal enoten postopek pred vojaškimi sodišči, kar je zlasti pomladi in poleti 1942 na osvobojenem ozemlju v Ljubljanski pokrajini privedlo do številnih neupravičenih smrtnih obsodb civilistov. Šele 30. 7. in 8. 8. 1942 je Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet sprejelo posebni odredbi, s katerima je bil določen enoten sodni postopek pred vojaškimi sodišči.² Ti odredbi sta predstavljali prva predpisa partizanskega vojaškega ka-

zenskega sodstva v Sloveniji. Po njunih določilih so bili za sojenje civilistom pristojni samo štabi odredov in grup odredov. Čete in bataljoni so smeli soditi in izrekat smrtne kazni samo svojim vojakom in to le za zločine vojaške narave. Za sojenje najtežjih primerov kaznivih dejanj v smislu Odloka o zaščiti slovenskega naroda pa je bila 31. 7. 1942 s posebnim odlokom Izvršnega odbora OF pri tem organu postavljena izredna sodna komisija.³

Predpisi, s katerimi so bila v Sloveniji ustanovljena stalna vojaška sodišča, so bili sprejeti šele avgusta in septembra 1943. Prvi tovrstni predpis je bil Odlok o postavitvi brigadnih in odrednih vojaških sodišč, ki ga je Glavni štab NOV in POS sprejel 5. 8. 1943.⁴ S tem odlokom so bila kot stalna vojaška sodišča prve stopnje ustanovljena brigadna in odredna vojaška sodišča.

Organizacijo, pristojnosti in način poslovanja brigadnih in odrednih sodišč je določal poseben pravilnik, ki ga je oddelek za sodstvo pri Glavnem štabu NOV in POS sprejel že 5. 8. 1943, dopolnjen in delno spremenjen pa je bil izdan 16. 10. 1943 in se je imenoval Pravilnik za organizacijo in poslovanje brigadnih in odrednih vojaških sodišč (Pravilnik BOVS).⁵ Za delovanje brigadnih in odrednih sodišč je sodni oddelek pri Glavnem štabu NOV in POS izdal tudi več navodil. Pravilnik BOVS je dopuščal, da so se v izjemnih primerih lahko ustanovila tudi izredna pomožna brigadna sodišča in izredna bataljonska sodišča.

Poleg brigadnih in odrednih sodišč so bila z odlokom Glavnega štaba NOV in POS z dne 15. 9. 1943⁶ kot stalna vojaška sodišča prve stopnje ustanovljena še področna vojaška sodišča, ki so se ustanovila pri komandah vojnih področij. Istega dne, to je 15. 9. 1943, je Glavni štab NOV in POS sprejel tudi odlok, s katerim je bilo kot sodišče druge stopnje ustanovljeno Višje vojaško sodišče.⁷ Tudi organizacija in poslovanje področnih vojaških sodišč in Višjega vojaškega sodišča sta bila določena s posebnima pravilnikoma, ki sta bila sprejeta 20. 9. 1943. To sta bila Pravilnik o organizaciji in poslovanju področnih vojaških sodišč (Pravilnik PVS) in Pravilnik o organizaciji in poslovanju višjega vojaškega sodišča (Pravilnik VVS). Najpomembnejši predpis, ki je v celoti urejal organizacijo in poslovanje vseh partizanskih vojaš-

1 Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji, zbral in uredil dr. Makso Šnuderl, Uradni list LRS, Ljubljana 1949 (dalje: Dokumenti), dokument št. 6., str. 22.

2 Dokumenti, dokument št. 49, str. 58. Dr. Tone Ferenc, Ljudska oblast na Slovenskem 1941-1945, 1, Država v državi, Ljubljana 1987, str. 346-347.

3 Dokumenti, dokument št. 50, str. 58.

4 Dokumenti, dokument št. 60, str. 73.

5 Dokumenti, dokument št. 91, str. 109.

6 Dokumenti, dokument št. 71, str. 82.

7 Dokumenti, dokument št. 70, str. 81.

kih sodišč v Sloveniji, pa je bila Uredba o vojaškem kazenskem sodstvu, ki jo je oddelek za sodstvo pri Glavnem štabu NOV in POS sprejel 20. 4. 1944.⁸ S to uredbo, ki je ostala v veljavi do 31. 8. 1944, je bil samostojni razvoj partizanskega sodstva v Sloveniji končan.

Kot smo že omenili, je s 1. 9. 1944 tudi v Sloveniji stopila v veljavo Uredba o vojaških sodiščih, ki jo je Vrhovni štab NOV in POJ sprejel 24. 5. 1944. Navedena uredba Vrhovnega štaba, ki je na območju celotne Jugoslavije vzpostavila enotni sistem vojaškega sodstva, je določala, da vojaško sodno oblast izvršujejo: vojaško sodišče korpusa, vojaško sodišče korpusne vojne oblasti in Višje vojaško sodišče. Višje vojaško sodišče je bilo ustanovljeno pri Vrhovnem štabu NOV in POJ, svoje senate pa je imelo pri vseh glavnih štabih. Vojaško sodišče korpusa je imelo senat pri štabu korpusa in senate pri štabih divizij, ki so bile v sestavi korpusa. Le izjemoma je vojaško sodišče korpusa smelo ustanoviti tudi senat pri tistih brigadah, ki so imele samostojno nalogo in so bile oddaljene od divizije, v nobenem primeru pa ni navedena uredba predvidela, da bi se senati ustanovili tudi pri odredih. Vendar je oddelek za sodstvo pri Glavnem štabu NOV in POS v Navodilih štev. 6 k Uredbi o vojaških sodiščih z dne 9. 8. 1944⁹ dovoljeval, da so lahko v Sloveniji vojaška sodišča korpusne senate izjemoma ustanovila tudi pri nekaterih odredih, in sicer, "kadar in dokler bi bilo redno izvrševanje sodstva brez tega nemogoče." Vojaško sodišče korpusne vojne oblasti je imelo senat pri korpusni vojni oblasti in senate pri komandah vojnih področij. V Sloveniji se je vojaško sodstvo na osnovi navedene uredbe Vrhovnega štaba NOV in POJ začelo reorganizirati septembra 1944. Do 30. 9. 1944 so bila na območju Slovenije ustanovljena sledeča vojaška sodišča:¹⁰

I. Višje vojaško sodišče NOV in POJ, senat pri Glavnem štabu NOV in POS.

II. Na območju VII. korpusa NOV J:

- Vojaško sodišče VII. korpusa NOV J
- Vojaško sodišče VII. korpusa NOV J, senat pri XV. diviziji
- Vojaško sodišče VII. korpusa NOV J, senat pri XVIII. diviziji
- Vojaško sodišče VII. korpusne vojne oblasti NOV J s senati pri: komandi Belokranjskega vojnega področja, komandi Dolenjskega vojnega področja, komandi Notranjskega vojnega področja in komandi Istrskega vojnega področja.

III. Na območju IX. korpusa NOV J:

- Vojaško sodišče IX. korpusa NOV J

- Vojaško sodišče IX. korpusa NOV J, senat pri XXX. diviziji
- Vojaško sodišče IX. korpusa NOV J, senat pri XXXI. diviziji
- Vojaško sodišče IX. korpusa NOV J, senat pri Gorenjskem odredu
- Vojaško sodišče IX. korpusa NOV J, senat pri Briško-Beneškem odredu
- Vojaško sodišče IX. korpusne vojne oblasti NOV J s senati pri: komandi Goriškega vojnega področja, komandi Idrijskega vojnega področja, komandi Kobariškega vojnega področja in komandi Gorenjskega vojnega področja.

IV. Na območju IV. operativne cone:

- Vojaško sodišče IV. operativne cone NOV in POS
- Vojaško sodišče IV. operativne cone NOV in POS, senat pri XIV. diviziji
- Vojaško sodišče IV. operativne cone NOV in POS, senat pri XI. SNOB Miloša Zidanška
- Vojaško sodišče IV. operativne cone NOV in POS, senat pri VI. SNOUB Slavka Šlandra
- Vojaško sodišče IV. operativne cone NOV in POS, senat pri Kamniško-Zasavskem odredu
- Vojaško sodišče IV. operativne cone NOV in POS, senat pri Koroškem odredu
- Vojaško sodišče vojne oblasti IV. operativne cone NOV in POS s senati pri: komandi Zgornjesavinjskega vojnega področja, komandi Kamniško-zasavskega vojnega področja in komandi Kozjanskega vojnega področja.

Pri nekaterih enotah in komandah vojnih področij so bili senati ustanovljeni šele oktobra 1944.

Kot vidimo, sta se na območju IV. operativne cone, kjer ni bilo nobenega korpusa in zato tudi ne korpusne vojne oblasti, izjemoma ustanovili Vojaško sodišče IV. operativne cone in Vojaško sodišče vojne oblasti IV. operativne cone.

Takšna organizacija partizanskega vojaškega sodstva je v Sloveniji ostala do konca vojne. Po osvoboditvi maja 1945 je v Sloveniji prišlo do reorganizacije vojaškega sodstva. Območje Slovenije je spadalo k Vojni oblasti IV. armade, ki je bilo razdeljeno na Ljubljansko, Mariborsko in Tržaško vojno področje. Na območju posameznih vojnih področij so bila ustanovljena naslednja prvostopenjska vojaška sodišča:¹¹

Na območju Ljubljanskega vojnega področja:

1. Vojaško sodišče Ljubljanskega vojnega področja s sedežem v Ljubljani
2. Vojaško sodišče mesta Ljubljana.

Na območju Mariborskega vojnega področja:

1. Vojaško sodišče mariborskega vojnega področja s sedežem v Mariboru

⁸ Dokumenti, dokument št. 139, str. 177.

⁹ Dokumenti, dokument št. 146, str. 194.

¹⁰ Arhiv Republike Slovenije (dalje AS) Arhiv Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani (dalje A INZ), Glavni štab NOV in POS, fasc. 117, mapa III, dok. SA 24/44.

¹¹ (AS, INZ), Glavni štab NOV in POS, fasc. 122, mapa I, dok. SA 54/44.

2. Vojaško sodišče mesta Maribor

3. Vojaško sodišče mesta Celje.

Na območju Tržaškega vojnega področja:

1. Vojaško sodišče Tržaškega vojnega področja

2. Vojaško sodišče mesta Trst

3. Vojaško sodišče mesta Gorica.

Vprašanje dokumentacije, ki je nastajala pri poslovanju partizanskih vojaških sodišč.

O dokumentaciji vojaških sodišč lahko govorimo šele od druge polovice 1943, ko so bila ustanovljena stalna vojaška sodišča prve in druge stopnje, in ko so bili sprejeti predpisi, s katerimi je bil določen način njihovega poslovanja. Do 1. 9. 1944, ko se je vojaško sodstvo v Sloveniji razvijalo samostojno, je bilo poslovanje vojaških sodišč urejeno z že navedenimi pravilniki (Pravilnik BOVS, Pravilnik PVS in Pravilnik VVS), z Uredbo o vojaškem kazenskem sodstvu in z navodili, ki jih je izdal sodni oddelek pri Glavnem štabu NOV in POS. Iz teh predpisov je razvidno, katera dokumentacija je nastajala pri poslovanju takratnih vojaških sodišč v Sloveniji. Pri tem je treba ločiti dokumentacijo, ki je nastala v preiskovalnem postopku, in dokumentacijo, ki je nastala v zvezi s sojenjem. V Navodilih št. 1 vsem brigadnim in odrednim vojaškim sodiščem, ki jih je oddelek za sodstvo pri Glavnem štabu NOV in POS izdal 30. 8. 1943,¹² je bilo zapisano, da je o zaslišanih osumljencah ter prič obvezno treba narediti zapisnik, in da morajo osumljenec in prič svoje izjave na zapisniku tudi lastnoročno podpisati. Ta zapisnik je moral tožilec skupaj z dokaznim materialom, listinami itd. izročiti prvostopenjskemu sodišču, ko je pri njem vložil obtožnico. Sodišče je moralo o vsaki razpravi voditi zapisnik, o vsaki obsodbi pa napisati pisno sodbo. Sodišča prve stopnje so morala vsako sodbo obvezno predložiti višjemu vojaškemu sodišču, ki jo je potrdilo, spremenilo ali pa zavrnilo. Šele ko je sodbo potrdilo višje vojaško sodišče, se je smela izvršiti. Le v izjemnih primerih je vojaško sodišče prve stopnje smelo odrediti takojšnjo izvršitev kazni, vendar je moralo sodbo nemudoma predložiti višjemu vojaškemu sodišču v naknadno odločanje.

Kot evidenco je moralo vsako vojaško sodišče obvezno voditi spisek obdolžencev z navedbo kazni. Vsa vojaška sodišča so bila o svojem delu dolžna oddelku za sodstvo pri Glavnem štabu NOV in POS pošiljati vsak mesec izčrpna poročila.

Nekatere novosti v zvezi s poslovanjem vojaških sodišč je prinesla Uredba o vojaškem kazenskem sodstvu z dne 20. 4. 1944. Ta je obsojenec in javnemu tožilec omogočala, da sta se lahko zoper sodbo prvostopenjskega vojaškega sodišča pritožila na višje vojaško sodišče. Ob-

sojenec je imel pravico do pritožbe le, če mu je bila izrečena smrtna kazen. Na smrtno kazen obsojeni je smel pri Predsedstvu Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS) vložiti tudi milostno prošnjo. Navedena uredba je tudi določala, da morajo vsa vojaška sodišča voditi kazenski vpisnik. Področna vojaška sodišča so po določilih te uredbe vse končane spise hranila v svojem arhivu, vsa ostala sodišča pa so jih morala pošiljati v arhiv Glavnemu štabu NOV in POS, oddelku za sodstvo.

Poslovanje vojaških sodišč, ki so bila v Sloveniji ustanovljena po 1. 9. 1944, ko je v veljavo stopila Uredba Vrhovnega štaba NOV in POJ o vojaških sodiščih z dne 24. 5. 1944, je določalo Navodilo o poslovanju vojaških sodišč, ki ga je sodni oddelek pri Vrhovnem štabu NOV in POJ izdal 8. 9. 1944. V tem navodilu je bilo določeno tudi, katere evidencije morajo voditi vojaška sodišča, kako morajo spise odlagati in kdo jih hrani. Glede evidencije je omenjeno navodilo določalo, da morajo posamezna vojaška sodišča voditi naslednje vpisnike:

1. Višje vojaško sodišče oziroma njegovi senati so za sodne zadeve prve stopnje vodili vpisnik z oznako "I Sod", za sodne zadeve druge stopnje pa vpisnik z oznako "II Sod".
2. Vojaško sodišče korpusa in vojaško sodišče korpusne vojne oblasti in njuni senati so za vse sodne zadeve vodili enoten (splošni) vpisnik z oznako "Sod".

Vpisniki "Sod", "I Sod", in "II Sod" so imeli naslednje rubrike:

- a) tekoča številka,
- b) dan prejema,
- c) kdo pošilja,
- d) vsebina,
- e) komu je poslano,
- f) dan rešitve,
- g) kako je rešeno,
- h) pripomba.

Preiskovalni sodniki pri tistih sodiščih, ki so imela posebne prostore z večjim številom zapornikov (takšna so bila vojaška sodišča pri komandah vojnih področij), so morali voditi poseben vpisnik z oznako "PZ" (preiskovalni zapor). V te vpisnike so vpisovali osebe, ki so bile v preiskovalnem zaporu. Vpisnik "PZ" je moral vsebovati sledeče rubrike:

- a) tekoča številka,
- b) dan aretacije,
- c) dan sprejema v zapor,
- d) ime, priimek, posebno ime, poklic in bivališče zaprte osebe,
- e) kaznivo dejanje,
- f) dan odpusta iz zapora,
- g) kako je rešeno,
- h) pripomba.

Sodni oddelki pri Vrhovnem štabu in pri glavnih štabih so morali za sodno-administrativne zadeve voditi vpisnik z oznako "SA" (sodna administracija), ki je imel iste rubrike kot

¹² Dokumenti, dokument št. 64, str. 76.

vpisnik "Sod". Vojaška sodišča korpusov in korpusnih vojnih oblasti oziroma njihovi senati za administrativne zadeve niso vodili posebnega vpisnika, ampak so jih vpisovali v splošni vpisnik "Sod".

Glede tiste dokumentacije, ki je nastajala v zvezi z vodenjem preiskave in sodnega postopka, pa je navedeno navodilo določalo, da je treba za vsako zadevo ločeno osnovati poseben sodni spis tako, "da prvi dopis, zapisnik, beležka itd. dobiva tekočo redno številko svojega vpisnika; k njemu se prilagajo vse listine, ki se nanašajo na to zadevo vse dotlej, dokler zadeva ni rešena."

Spise je bilo treba odlagati v arhivu po tekočih številkah, in to ločeno dokončane od nedokončanih. Senati višjega vojaškega sodišča so morali svoje arhive hraniti pri sebi. Divizijski senati in brigadni senati so morali rešene zadeve pošiljati v hrambo senatu vojaškega sodišča korpusa pri štabu korpusa. Tudi področna sodišča so rešene zadeve morala občasno pošiljati v hrambo Vojaškemu sodišču korpusne vojne oblasti.

O svojem poslovanju so morala vojaška sodišča delati redna mesečna poročila in jih pošiljati oddelku za sodstvo pri Vrhovnem štabu NOV in POJ. Višja vojaška sodišča so takšna mesečna poročila o svojem poslovanju pošiljala oddelku za sodstvo pri Vrhovnem štabu NOV in POJ neposredno, vojaška sodišča korpusov in korpusnih vojnih oblasti pa posredno preko oddelka za sodstvo pri Glavnem štabu.

Ob zaključku se mi zdi potrebno dotakniti še vprašanja ohranjenosti arhivskega gradiva, ki je nastalo pri delovanju partizanskih vojaških sodišč v Sloveniji. Ugotovimo lahko, da v slovenskih arhivih, razen nekaj vpisnikov in posameznih sodb, drugega gradiva teh sodišč ni mogoče najti, kar pa ne pomeni, da ni ohranjeno. Po podatkih, ki sem jih dobil avgusta 1990 od Vojaškega sodišča v Ljubljani, naj bi vse spise vojaških sodišč, ki so med NOB in v povojnih letih delovala na območju Slovenije, le-to 20. 4. 1951 predalo okrožnima sodiščema v Ljubljani

in v Mariboru. Predaja naj bi bila izvedena na podlagi 6. odstavka 25. člena Zakona o vojaških sodiščih in Navodil Ministrstva ljudske obrambe FLRJ za uporabo 25. člena navedenega zakona z dne 23. 2. 1950. Ker temeljni sodišči v Ljubljani in v Mariboru, ki hranita gradivo bivšega ljubljanskega oziroma mariborskega okrožnega sodišča, gradiva vojaških sodišč ne hranita, je mogoče domnevati, da je bilo to gradivo obema okrožnima sodiščema kasneje odvzeto in iz Slovenije odpeljano (v Sarajevo ali pa v Beograd). Najverjetneje se je to zgodilo leta 1968 po invaziji sil Varšavskega pakta na Češkoslovaško. Tako bo vprašanje vračanja tega gradiva moralo predstavljati enega izmed pomembnejših vprašanj pri obravnavanju delitvene bilance za bivšo SFRJ.

ZUSAMMENFASSUNG

Partisanen-Militärgerichte 1941-1945

MILKO MIKOLA

In seinem Beitrag macht der Autor zuerst eine Kalunenübersicht der Organisierung des Partisanen-Militärgerichtswesens in Slowenien in der Periode 1941-1945, dann behandelt er die Problematik der Dokumentation, die bei der Arbeit der Partisanen-Militärgerichte entstanden ist.

Er stellt fest, daß die Aktengeschäftsführung bei den Partisanen-Militärgerichten mit den Geschäftsordnungen geregelt wurde, die ihre Organisierung und Geschäftsführung regelten. Von diesem Aspekt war von besonders großer Bedeutung die Anweisung über die Geschäftsführung der Militärgerichte, die von der Gerichtsabteilung beim Generalstab des Volksbefreiungskriegs und der Partisanenabteilungen Jugoslawiens am 8. 9. 1944 erlassen wurde. Diese Anweisung schrieb den Militärgerichten sehr genau vor, nicht nur welche Arten der Register obligatorisch zu führen sind, sondern auch, wie diese Akten klassifiziert und aufbewahrt werden müssen.

Sodišče slovenske narodne časti

MILKO MIKOLA

Sodišče slovenske narodne časti je predstavljalo izredno sodišče, ki je bilo ustanovljeno na osnovi Zakona o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast z dne 5. 6. 1945.¹ Kot je že iz njegovega naziva razvidno, je bilo pristojno za sojenje tistim, ki so se med okupacijo kakorkoli prekršili zoper slovensko narodno čast. Za zločine in prestopke zoper slovensko narodno čast pa so se po zgoraj navedenem zakonu smatrala "vsa namemo izvršena dejanja, ki jih sieer ni mogoče označiti za veleizdajo ali za pomoč okupatorju pri izvrševanju vojnih zločinov, ki pa so škodovala ali bi utegnila škodovati ugledu in časti slovenskega naroda in njegovi odpomosti..." Zakon je navajal tri kategorije dejanj, ki jih je bilo mogoče smatrati kot zločin oz. prestopok zoper slovensko narodno čast, in sieer:

- a) politično, propagandno, kulturno, umetniško, gospodarsko, pravno ali npravno sodelovanje z okupatorjem ali domačimi izdajalei...;
- b) prijateljski stiki s pripadniki okupatorske vojske in oblasti;
- c) delovanje na odgovornih mestih v letu 1941, ki je prispevalo k sramotnemu porazu in kapitulaciji Jugoslavije."

Za zgoraj navedena dejanja je Sodišče slovenske narodne časti obsojenecem kot redno kazen obvezno izreklo izgubo narodne časti, kot stranske kazni pa je lahko izreklo še lahko ali težko prisilno delo in popolno ali delno zaplembo premoženja v korist države.

Za celotno območje Slovenije je bilo ustanovljeno eno samo Sodišče slovenske narodne časti, ki je imelo svoj sedež v Ljubljani. Sestavljali so ga: predsednik, predsedstveni tajnik in najmanj 15 članov ter potrebno število tajnikov pravnikov. Vse navedene je imenovalo Predsedstvo Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS). Sodišče je sodilo v več senatih. Senati Sodišča slovenske narodne časti so bili ustanovljeni na vseh sedežih okrožij (v Ljubljani, v Celju, v Mariboru in v Novem mestu) ter tudi v nekaterih drugih krajih kot npr. v: Kamniku, Kranju, Dolnji Lendavi, Gomji Radgoni, Ljutomeru, Mirski Soboti, Ormožu, Ptujju in v Slovenski Bistrici.²

Postopek pred senatom Sodišča slovenske narodne časti se je lahko začel na prijavo javnega tožilca, Oddelka za zaščito naroda (OZNA), narodnoosvobodilnih odborov (kjer ti še niso bili izvoljeni, pa odborov OF) in posa-

meznikov. Obtožnico je pred senatom Sodišča slovenske narodne časti zastopal javni tožilec Slovenije. Za izvedbo preiskave zoper osumljence je Javno tožilstvo Slovenije imenovalo posebne preiskovalce.

Obravnave pred senati Sodišča slovenske narodne časti so se začele v začetku julija 1945. Prva obravnava je bila 4. 7. 1945 pred senatom v Ljubljani, in sieer proti članom nekdanje Konzulte. Pred senatom Sodišča narodne časti v Celju je bila npr. prva obravnava 7. 7. 1945.

Sodišče slovenske narodne časti je delovalo do 24. 8. 1945, ko ga je Predsedstvo SNOS s posebnim zakonom ukinilo.³ Istega dne kot je sprejelo zakon o ukinitvi Sodišča slovenske narodne časti, je predsedstvo SNOS izdalo tudi Ukaz o pomilostitvi oseb, obsojenih po Zakonu o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast.⁴ Z navedenim ukazom je bila vsem, ki so bili obsojeni pred Sodiščem slovenske narodne časti, v celoti odpuščena kazen lahkega ali težkega prisilnega dela, kazen izgube narodne časti pa se jim je omejila samo na izgubo političnih državljskih pravic. V nobenem primeru pa obsojenecem ni bila oproščena kazen zaplembe premoženja.

Zakon, s katerim je bilo ustanovljeno Sodišče slovenske narodne časti, ni natančneje določal njegovega poslovanja, ampak je dopuščal, da uporablja kazenske predpise in postopke rednih sodišč. Tako s tem zakonom tudi ni bilo predpisano, katere evidenee mora Sodišče slovenske narodne časti voditi in kako ravnati s spisi. Iz gradiva, ki je nastalo pri poslovanju Sodišča slovenske narodne časti, senat v Celju, lahko ngotovimo, da je vsak senat Sodišča slovenske narodne časti vodil svoj vpisnik.

Vpisnik je imel naslednje rubrike: zap. št.; št. Snč; priimek, ime, dan in kraj rojstva, poklic in bivališče obtoženea; kaznivo dejanje; dan, ko je spis izroččen senatu; priimek in ime predsednika, članov in tajnika senata; dan razprave; priimek in ime zagovomika; vsebina sodbe; kazen prisilnega dela; opomba. Rubrika "vsebina sodbe" je imela več podrubrik, kamor so se vpisovali podatki o kazni, ki je bila izrečena obsojencu. V rubriki "opomba" se navajajo podatki v zvezi z: oprostitvijo ali amnestijo obsojenca, z zavmitvijo obtožbe, rešitvijo milostne prošnje, odstopom primera drugemu sodišču itd. Vsa dokumentacija v zvezi z obravnavanjem posameznega primera je tvorila kazenski spis, ki je nosil oznako SNČ in zaporedno številko, pod katero je bil primer vpisan v vpisniku. Kazenski spis je

1 Uradni list SNOS in NV Slovenije, št. 7/1945.

2 Navedeni senati Sodišča slovenske narodne časti se omenjajo v Seznamih obsojencev na zaplembo imetja, ki jih je izvajala Komisija za upravo narodne imovine (KUNI) leta 1945.

3 Uradni list SNOS in NV Slovenije, št. 29/1945.

4 Prav tam.

obvezno vseboval naslednje dokumente: popis spisov, prijavo zoper obdolženca, zapisnik o zaslišanju obdolženca, zapisnike o zaslišanju prič, obtožnico, razpravni zapisnik, sodbo in rešitev v zvezi z amnestijo. V spisu pa se poleg navedenih dokumentov lahko nahajajo še prošnja za pomilostitev s priloženimi priporočili za pomilostitev obsojenca, mnenja oblastnih organov in političnih organizacij glede pomilostitve in rešitev prošnje ter dokumentacija, ki je nastala v zvezi z morebitno obnovo procesa pred pristojnim okrožnim sodiščem.

Gradivo posameznih senatov SNČ, kolikor se ga je sploh ohranilo, se še hrani v arhivih temeljnih sodišč. Izjema je gradivo SNČ-senata v Celju, ki ga hrani Zgodovinski arhiv v Celju

in tvori sestavni del fonda Okrožnega sodišča Celje.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Gericht der slowenischen Nationallehre

MILKO MIKOLA

In seinem Beitrag beschreibt der Autor die Charakteristika des Gerichts der slowenischen Nationallehre als einer Institution und macht auf die Grundkategorien des Archivguts, das bei der Geschäftsführung der einzelnen Senate dieses Gerichts entstand, aufmerksam.

Listina rimskega kralja Konrada II., ki potrjuje ustanovitev benediktinskega samostana v Gomjem gradu in vtisnjen odpadli pečat, izdana v Regensburgu leta 1147.
Nadškofijski arhiv Ljubljana, Zbirka listin, Gomji grad

Arhivsko gradivo sodišč in javnih tožilstev na območju Pokrajinskega arhiva Maribor

EMICA OGRIZEK

Razprava je omejena na obdobje po letu 1850 - po ustanovitvi novih sodišč do druge svetovne vojne; za ta čas je gradiva pravosodja v arhivu tudi največ. Sodišča v Prekmurju v času ogrske oblasti so predmet posebne obravnave.

Nova pravila sodne organizacije, sprejeta 14. 6. 1849, dopolnjujejo proces oblikovanja moderne, od uprave ločene sodne oblasti; le-ta je bila do srede 19. stoletja uveljavljena za višja sodna oblastva. Z novimi zakoni in uredbami so postopoma nadomestili zakonodajo, oblikovano v 2. polovici 18. stoletja: Sodna organizacija in zakonodaja, kot jo je po letu 1849 oblikovala habsburška monarhija, je preživela tudi njen padec.

Za izvedbo nove sodne ureditve so se po deželni oblikovale posebne komisije. Štajerska komisija za vpeljavo novih sodišč, ki jo je vodil apelacijski svetnik apelacijskega sodišča v Celovcu Vincenc v. Pitreichl¹, je 29. 9. izdala navodila za predajo nedokončanih sodnih zadev novim sodiščem.² Navodilo velja za štajersko deželno sodišče (Landrecht), 5 okrožnih uradov, policijsko direkcijo, merkantilno in menično sodišče v Gradcu, krvno sodišče (Banngericht) v Celju, magistrato, 973 krajevnih sodišč gosposčin in inenaj, 118 deželnih sodišč in 219 okrajnih gosposk. Navodilo določa, katera sodišča sprejemajo predane spise, kdaj se zadeve štejejo za tekoče (na primer kuratelne zadeve), po katerih pravnih področjih naj spise pripravijo za predajo. 8. decembra je komisija pripravila še instrukcijo o predaji starih aktov v že zaključenih zadevah v deželni sodni arhiv ali pristojnim deželnim sodiščem.³ Zato je v fondih sodišč gradivo, ki je starejše od njih samih.

Najpomembnejše delo, ki ga je komisija opravila, je organizacijska shema sodišč kronovine Štajerske, objavljena 9. 10. 1849.⁴ Najvišja sodna instanca Štajerske je višje deželno sodišče v Gradcu, ki prevzame funkcije bivšega apelacijskega sodišča v Celovcu. Ustanovijo se 3 deželna (okrožna) sodišča, in to v Gradcu, Leob-

nu in Celju ter 67 okrajnih sodišč. Okrajna sodišča se ločijo na sodišča I. razreda, to so okrajna zborna sodišča, ki v kazenskih zadevah presojajo o pregreških, sodišča II. razreda in eno okrajno sodišče III. razreda. Na področju deželnega sodišča Celje so okrajna zborna sodišča v Slovenj Gradcu, Brežicah, Mariboru, Ptuj in Ljutomeru, ostala so II. razreda - Marenberg, Sv. Lovrene na Pohorju (do leta 1854), Sv. Lenart v Slovenskih goricah, Gornja Radgona, Ormož, Slovenska Bistrica in druga.

Začasna združitev uprave in sodstva v okrajnih uradih po letu 1850⁵ se na arhivskem gradivu ne pozna. Leta 1874 sta namesto Okrajnega sodišča Maribor nastali 2 sodišči Maribor-levi in Maribor-desni breg.⁶

Večja sprememba v organizaciji in poslovanju nastopi leta 1898. Tega leta se uveljavi nov sodni poslovnik za sodišča in državna pravdnitva, v organizacijskem pogledu pa novo okrožno sodišče v Mariboru, ki začne poslovati 1. januarja 1898.⁷ Zanj si je mariborska mestna občina prizadevala že od 70. let 19. stoletja in bila pripravljena prispevati tudi zemljišča in del finančnih sredstev. Res se okrožno, okrajno sodišče in državno pravdnitvo leta 1902 preselijo v novo stavbo, zgrajeno na zemljišču, ki ga je dala mestna občina zastoj.⁸ V delokrog Okrožnega sodišča Maribor spadajo okrajna sodišča Marenberg, Maribor (spet eno sodišče), Slovenska Bistrica, Ptuj, Ormož, Ljutomer, Sv. Lenart v Slovenskih goricah in Gornja Radgona. Deluje tudi kot trgovinsko sodišče, medtem ko je pristojnosti rudarskega sodišča ohranilo okrožno sodišče v Celju.

Delokrog Okrožnega sodišča v Mariboru se je spremenil po I. svetovni vojni. Po prevratu se podredi v Ljubljani oblikovanemu Višjemu deželnemu sodišču in poverjeništvu za pravosodje, pod njegovo pristojnost pridejo nova področja. Zaradi nove državne meje so se korigirale tudi meje nekaterih sodnih okrajev na štajerskem področju (Ivnik, Cmurek), največje spremembe v delokrogu pa so nastale na račun Koroške in Prekmurja. Na Koroškem so pod pristojnost mariborskega okrožnega sodišča prešla

1 S. Vilfan, Organizacija sodišč leta 1849 in narodnostne meje (zlasti na Štajerskem in Koroškem), ZČ 2, 1988.

2 Instruction zur Vollziehung der Geschäfte Uebergabe von den bisherigen an die neuen Organe der Justiz im Kronland Steiermark, Gradec 29. 9. 1849.

3 Instruction für sämtliche Gericht-Behörden in Kronlande Steiermark zur Uebergabe älterer Acten über beendete Rechtsachen zur weiteren Aufbewahrung ..., Gradec, 8. 12. 1849.

4 Kundmachung über die Gerichts Organisierung des Kronlandes Steiermark, Gradec 9. 10. 1849.

5 J. Žontar, Uprava Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorja 1848 do 1918, Priročniki in karte o organizacijski strukturi do 1918, Gradec, Ljubljana, Gorica, Trst, 1988.

6 Ukaz pravosodnega ministrstva, 16. 4. 1874, R.G.b. XI, 1874.

7 Ukaz pravosodnega ministrstva, 5. 6. 1897, R.G.b. LXII, 1897.

8 Mariborski koledar, založila Nabavljalna zadruga državnih uslužbencev v Mariboru, 1931.

okrajna sodišča v Dobrli vasi, Železni Kapli, Pliberku⁹ in Velikoveu, po zasedbi Prekmurja pa tudi okrajni sodišči v Murski Soboti in Dolnji Lendavi.¹⁰ Prevrat je povzročil tudi velike spremembe v sodnem osebju. Zaradi prisega Nemški Avstriji¹¹ je bil odslovljen velik del sodnega osebja, na spremembo narodnostne sestave sodnih uslužbencev je vplivala uzakonitev slovenščine kot uradnega jezika, ki ga morajo uporabljati tudi odvetniki in notarji na sodiščih, le stranke smejo uporabljati nemščino in madžarščino. Poseben problem je bilo Prekmurje, ki je do sedaj živelo pod ogrsko zakonodajo. Lastnega uradništva, ki bi obvladovalo posle v slovenščini, ni imelo, sodniki od drugod pa niso imeli ne znanja ne prakse v ogrski zakonodaji, zato se sem razširi avstrijska zakonodaja in tudi ta sprememba prispeva delež k večasih napetim odnosom med uradništvom in prekmurjskim prebivalstvom, ki je razvidno tudi iz sodnih spisov.¹² Po izgubljenem koroškem plebiscitu se je ustanovilo za jugoslovanski del Koroške I. 11. 1920 Okrajno sodišče v Prevaljah. Okrožno sodišče Maribor je dobilo bistveno večji sodni okoliš, zato tudi v spisih najdemo veliko pritožb zaradi obremenjenosti, problem so tudi zaostanki v sodnih opravilih.

Šele leta 1929 se je v jugoslovanski državi začela temeljiteje odpravljati zelo pisana pravna organizacija in zakonodaja. Z novima zakonoma o ureditvi sodišč in javnih tožilstev se uveljavijo za celo državo tudi enotna imena pravosodnih organov - sreska sodišča namesto okrajnih, državna tožilstva namesto državnih pravdnistev.

Leta 1938 nastane še eno okrožno sodišče, in to v Murski Soboti. Le-tega je predvidel sicer že Zakon o ureditvi rednih sodišč za kraljevino SHS leta 1928¹³, nov zakon iz leta 1929 pa ne več. Tako se novo okrožno sodišče v severovzhodni Sloveniji ustanovi šele z Zakonom o ustanovitvi novih okrajnih in okrajnih sodišč leta 1938¹⁴. Podredila so se mu sreska sodišča v Murski Soboti, Dolnji Lendavi, Gornji Radgoni in Ljutomeru. Z novim invalidskim zakonom so okrožna sodišča dobila tudi naloge invalidskih sodišč, s tem pa nastane tudi nova kategorija spisov.

Istočasno kot okrožno sodišče začne s poslovanjem Državno pravdnništvo Maribor, od leta 1929 Državno tožilstvo Maribor. Državna

pravdnništva poslujejo, oblikujejo in hranijo spise po določilih svojih poslovnikov, za ustvarjalce na področju PAM so aktualni poslovniki, predpisani leta 1897 in 1929. Poleg kazenske zakonodaje ima na poslovanje državnih predstavništva - tožilstev pomemben vpliv vsakokratno tiskano pravo; le-to je znatno razširilo obveznosti državnih tožilstev po uvedbi šestojanuarske diktature.

Opisana sodna organizacija se je prekinila z okupacijo 1941, tako v nemškem kot v madžarskem okupacijskem področju pa je tudi iz načina sodne organizacije kot iz ohranjenega gradiva razviden poskus novih oblasti, da čimprej brišejo tisto, kar je uvedla jugoslovanska država. Zlasti za madžarski okupacijski sistem je značilno, da tako v upravi kot v sodstvu uveljavlja staro ureditev pred zlomom Avstroogrske, Nemei pa so v sodni organizaciji uveljavili toliko sprememb, da je bilo potrebno za sodišča med okupacijsko dobo oblikovati nove fonde.

Kakšno gradivo so ustvarili in zapustili opisani ustvarjalci? Sami ustvarjalci so v skladu s poslovniki izločili del gradiva, ko mu je potekla uporabna vrednost. Tako je ohranjenega največ tistega gradiva, ki je za poslovanje potrebno daljše obdobje in takega gradiva je v pravosodju precej. Tako so količine, zlasti pri okrajnih sodiščih večje za eivilno področje, od 1850 dalje so ohranjeni predvsem zapuščinski, zemljiškoknjžni, pupilami spisi s sirotinskimi knjigami, depozitni dnevnik. Fondi sodišč, ki so obstajala leta 1850, imajo tudi predano gradivo prejšnjih sodnih oblastev. Poseben primer PAM so zemljiške in druge knjige gospoščin in magistratov. V registru fondov se vodijo pod fondi okrajnih sodišč, sicer pa so oblikovane v zbirko¹⁵. Ker pa je bilo leta 1950 edino deželno - okrožno sodišče v Celju, je tja prišlo več starega sodnega gradiva s spodnještajerskega območja, ki ga danes hrani Zgodovinski arhiv v Celju.

PAM je prevzel le del ohranjenega arhivskega gradiva sodišč in tožilstev. Predvojni Banovinski arhiv ni bil pristojen za gradivo sodišč, ker ni imel statusa državnega arhiva. Kljub temu je arhivarju Bašu uspelo dobiti nekaj gradiva pri sodiščih, ki je za znanost in kulturo zanimivo in uporabno, a fragmentarno odbrano iz tistega, kar so sodišča že določila za izločanje. Iz tega časa so v arhivu fondi tudi za sodišča, ki danes sicer niso v pristojnosti PAM (Brežice, Šoštanj). Do danes pa arhiv ni prevzel nobenega gradiva od okrajnega sodišča v Prevaljah, hranimo le odbrane dokumente Okrajnega sodišča Marenberg, nepopolno gradivo Okrajnega sodišča Slovenj Gradec (zelo malo za 20. stoletje), iz Okrajnega sodišča Ljutomer so prišli v arhiv le zapuščinski spisi in le zemljiškoknjžni spisi Okrajnega so-

9 Naredba Poverjeništvu za pravosodje, št. 178. Uradni list Narodne vlade za Slovenijo, XVIII, 7. 12. 1918.

10 Naredba Poverjeništvu za pravosodje, št. 661, Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, 149, 19. 9. 1919.

11 Fond Okrožno sodišče Maribor, Praes 100/26/18, št. 12, PAM.

12 Kot primer pritožbe črenšovskega župnika in poslanca Jožefa Klekla, fond Okrožno sodišče Maribor, Preds 1135/11/22, št. 19 in Preds 1147/26, št. 21, PAM.

13 Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 119, 1928.

14 Službeni list habske uprave za Dravsko banovino, št. 42, 1938.

15 Zemljiške knjige gospoščin ter magistratov mest in trgov v Pokrajinskem arhivu Maribor, Inventarji 3, PAM, Maribor, 1989.

dišča Lendava. Za čas po drugi svetovni vojni je prešlo v PAM gradivo okrajnih sodišč Maribor, Slovenska Bistrica, Lenart, Gornja Radgona, Murska Sobota, gradiva okrožnih sodišč po letu 1945 pa še nimamo. Tudi količinsko se fondi PAM zelo razlikujejo, od 4 škatel Okrajnega sodišča Lovrenc na Pohorju za 4 leta njegovega poslovanja, ko je bilo odpravljeno do 1080 škatel Okrajnega sodišča Maribor 1898-1941 ali 1132 škatel Okrožnega sodišča Maribor. V celoti je prevzeto gradivo Državnega tožilstva Maribor do leta 1941, od gradiva Državnega tožilstva iz Murske Sobote, ustanovljenega leta 1938, je v arhivu le nekaj knjig, pa tudi pri Temeljnem javnem tožilstvu v Murski Soboti ga ni več.

Tudi za gradivo sodišč se izdeluje računalniški popis, posebej za tehnične enote in posebej za arhivske enote. Popis za tehnične enote je napravljen v celoti (ali pa je pripravljen za vnos v računalnik). Arhivske enote so oblikovane tako, da je praviloma 1 sodni spis ena arhivska enota, pri predsedstvenih spisih pa ena, s posebno številko označena predsedstvena zadeva za 1 leto. Pri popisovanju novih arhivskih enot je potrebno odločiti, katere arhivske enote je potrebno popisati v celoti.

Odločitev je odvisna od ohranjenosti in uporabnosti evidene, predvsem pa, koliko za znanost in kulturo uporabnih informacij se pričakuje v posameznih spisih. Iz sodnega poslovnika je sicer res razvidna njihova vsebina in način oblikovanja. Natančen popis pa nam odkrije še dodatne, včasih nepričakovane informacije. Če npr. ne bi popisovali predsedstvenih spisov Okrožnega sodišča Maribor, ne bi niti vedeli, da imamo nekaj gradiva koroških sodišč Dobrla vas in Železna Kapla izpred plebiscita tudi v Mariboru, saj so ga prinesli sodni uslužbenci s seboj, ko so zapustili Koroško. Drugi primer: Državno pravdnništvo - tožilstvo Maribor je od svojega nastanka opravljalo nadzor nad Moško kaznilnico Maribor, spisi o tem so med predsedstvenimi spisi - to je razvidno že iz sodnega poslovnika. Toda šele, ko jih natančneje pregledamo, ugotovimo, da iz njih dobimo več informacij o življenju leta 1889 ustanovljenega

kazenskega zavoda kot pa iz spisov uprave kaznilnice, fonda, ki smo ga prevzeli v arhiv ob preselitvi kaznilnice iz Maribora v zelo neurejenem stanju.

Gradivo sodišč se daje v uporabo predvsem za upravne in poslovne namene. Tako so denacionalizacijski postopki vplivali na povečanje potreb po dokumentih iz sodnih fondov, za znanstvene potrebe pa je uporaba tega gradiva zelo majhna, kar je razvidno tudi iz knjige uporabnikov v arhivski čitalnici. Na manjšo uporabo vpliva tudi to, da je trenutno aktualno gradivo za obdobje po 2. svetovni vojni še več ali manj pri ustvarjaleh ali v drugih ustanovah zunaj Slovenije. To velja za gradivo, ki so ga rednim sodiščem predala vojaška sodišča in Sodišče narodne časti. Več ga uporabljamo arhivski delavci sami - za znanstvenoraziskovalne prispevke ali za pripravo arhivskih razstav. Na podlagi števila uporabnikov seveda ne moremo sklepati o znanstveni in kulturni vrednosti gradiva, sploh še, ker se takšna situacija lahko v mestu z univerzo hitro spremeni.

Zaradi narave informacij, ki jih vsebuje gradivo sodišč in tožilstev, je potrebna velika odgovornost raziskovalca pri njihovi uporabi, zlasti ko gre za kazenske, nekatere pravdne ali preklisne zadeve, tudi takrat ko prizadeta oseba, na katero se nanašajo podatki, ne živi več. Enako velja za arhiv, ko se odloča za objavljanje arhivskega gradiva.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Archivgut der Gerichte und staatsanwaltschaften im bereich des Regionalen Archivs Maribor

EMICA OGRIZEK

Der Beitrag spricht über Gerichtsorganisation und ihre Änderungen im Gebiet in der heutigen Zuständigkeit des Regionalen Archivs Maribor in den Jahren 1850-1941, so wie auch über das Archivgut und die Weise seiner Beschreibung im Archiv.

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Slstory nima soglasja avtorja za objavo članka

Razvoj sistemov poslovanja s spisi pri upravnih oblasteh do reforme pisarniškega poslovanja leta 1956

JOŽE ŽONTAR

Najstarejši sistemi kronoloških serij

Okoli leta 1500 so začeli normirati pole papirja, v pisarnah pa nanje pisati enakomerno, paralelno z ožjo stranjo, tako da jih je bilo mogoče zlagati in brati kot strani v knjigi. To je bila tehnična osnova novega načina pisarniškega poslovanja, ki je omogočila, da so namesto prepisovanja odposlanih uradnih pisanj v knjige začeli shranjevati koncepte kot dokazila za odposlano. Dotedanje uradne knjige so pretvorili v pripomočke, ki so omogočali razvid nad pisanji. Spočetka so iz stare navade vnašali vanje še marsikaj, toda sčasoma so podatki o pisanjih zakmeli in so nazadnje obstajali le še iz datuma, navedbe pošiljatelja oziroma prejemnika ter vsebine. Večinoma so poznali dve vrsti protokolov, in sicer za prejeta in odposlana pisanja. Kot prej uradne knjige so tudi sedaj protokole ponekod delili na več glavnih serij. Tako je obdobju listin in uradnih knjig sledilo obdobje spisov.¹ V nadaljevanju si bomo ogledali glavne faze v razvoju pisarniškega poslovanja pri upravnih oblasteh v Avstriji in po letu 1918 v Jugoslaviji (do leta 1956) s posebnim ozirom na poslovanje uradov na območju Slovenije.

Dvoma komora na Dunaju je vodila za prejeta uradna pisanja t.i. Gedenekbuch (najstarejša je ohranjena iz leta 1531), v katero so vpisovali najprej kronološko po mesecih, kasneje abecedno po imenih oseb njihovo kratko vsebino. Pri posameznih vpisih so dodali še oznako področja, na katerega so se nanašali (npr. državne zadeve in obravnave pri Nemški zvezi, češke zadeve, avstrijske zadeve, finančne in dvome zadeve, vojaške zadeve in tovrstna plačila itd.). Odposlana pisanja so vpisovali v t.i. repertorij (najstarejši ohranjeni je iz leta 1556), ki so ga vodili kronološko po mesecih z navedbo naslovnika in kratke vsebine. Gedenekbuch in repertorij, ki segata do leta 1610/11, so nastavili vsako koledarsko leto znova. Nižjeavstrijska komora je vodila t.i. ekspeditno knjigo (najstarejša je ohranjena za leto 1581), od leta 1604 pa vpisno knjigo odposlanih pisanj, ukazov in nasvetov. Tu se srečamo prvič z izrazom ekspeditna knjiga, v katero so v odpravnih (ekspeditu) vpisali prejeta pisanja, potem ko so bila rešena. Ekspeditna knjiga je odraz določene organizacije pisarniškega poslovanja in jo srečujemo vse do srede 18. stoletja, ko so začeli spre-

minjati omenjeno organizacijo. V vpisno knjigo o pisanjih, ukazih in priporočilih, ki so bili odposlani, so vpisovali, komu je bilo pisanje namenjeno ter njeno kratko vsebino. Knjigo so vodili kronološko; imela je abecedno kazalo z imeni oseb, na katera so se pisanja nanašala, pri stvarnih zadevah pa so vpisovali oznako pisanja (npr. poročilo) ali kratko vsebino.²

Tudi avstrijski dvorni vojni svet je uporabljal dve vrsti pisarniških knjig, za prejeta uradna pisanja ekspeditne, za odposlana registraturne knjige, vsako s svojim kazalom. Registraturne knjige so vodili in vanje vpisovali tako, kot smo opisali zgoraj za vpisno knjigo odposlanih pisanj, ukazov in priporočil. Tu se srečamo z izrazom registratura, kar je bilo ime za novi urad, ki je skrbel za ureditev in hranbo spisov, potem ko je bilo pisanje končano.³ Kakšen pomen so pripisovali registraturam kaže pismo vladarja dvorni komori v Gradcu z dne 14. oktobra 1692, v katerem naroča, da jo je potrebno vzdrževati v dobrem stanju in poskrbeti, da bo zopet na višini, saj je "registratura duša vsakega urada".⁴

Iz pisarniškega reda notranjeavstrijske vlade v Gradcu iz leta 1650 spoznamo njen način poslovanja s spisi. Ekspeditorju so izročili rešena pisanja, ki so uradno nastala ali so zadevala stranke, da jih je vpisal v ekspeditno knjigo, ki so jo nastavili vsako leto znova. Na podlagi kratkih vsebin rešitev (Expeditions Ratschlag), ki jih je zabeležil sekretar vlade, so koncipisti izdelali koncepte ukazov, dekretov, pismenih pogodb, zapiskov in drugih pisanj, ingrosisti in pisarji pa na podlagi tega čistopise, ki jih je nato koncipist kolacioniral. Kopije, pisanja in odpravke, ne glede na to, kako so se imenovali in so prispeli v registraturo, je moral regulator skrbno pregledati ter jih lastnoročno vpisati v registraturno knjigo po abecedi in mesecih, leto za letom, kot so si sledile. Mlajšim ali drugim osebam ni smel pustiti, da bi vpisovale v registraturno knjigo. Vse spise je shranil na svoje mesto v omare in skrinje. Pisma in stvari, ki bi lahko služila kot navodila pa je še istega dne, ko so prispela v registraturo, moral prepisati v knji-

1 Johannes Papritz, *Archivwissenschaft*, Band 2, Marburg 1976, str. 10, 191 sl.

2 Österreichisches Staatsarchiv, Abteilung Finanz- und Hofkammerarchiv, Wien. - Za opozorila se direktorju dr. Gottfriedu Mrazu najlepše zahvaljujem.

3 *Inventar des Kriegsarchivs Wien: Inventare österreichischer staatlichen Archive VIII*, Wien 1953, str. 2, op. 3, 124 sl.

4 *Vpisnik dvorne komore v Gradcu*, 14. 10. 1691, Steiermärkisches Landesarchiv, Graz.

go resolucij (pri tem mu je lahko pomagal in-grosist), enako vse predpise (generalije) v za to določene knjige, kot je bilo od nekdanj običajno. Na kratko povedano - tako zaključuje ta del pi-sarniškega reda - registrator in njegovi pristavi morajo vsa pisma, ukaze, kopije in drugo vedno vzdrževati v redu tako, da je moč vsako stvar hitro najti na svojem mestu in kadarkoli je to potrebno.

Registrator je smel sprejemati v hrambo tudi uradna pisanja drugih, pri tem pa je moral paziti, da so vsa pisanja, ki so bila celota nekega opravila, ostala skupaj. Skrbno jih je moral registrirati ter zabeležiti leto in dan, ko so mu bile stvari dane v hrambo. Notranjeavstrijska vlada je bila tudi apelacijsko sodišče; apela-cijske zadeve so vpisali v registraturi v ape-lacijski register, apelacijske in procesne spise pa položili na posebno mesto, da jih je bilo mogoče hitro najti.

V pisarni notranjeavstrijske vlade v Gradcu so delili vse spise na 4 skupine in tako tudi vodili repertorije (1615-1749): za prejete ukaze v zadevah dvorne komore (kronološkega po mese-cih), za prejete stvari, za odposlana pripo-ročila ter splošne kopije (abeecednega po mese-cih). Pri abecednem so bila osnova imena oseb, pri stvarnih zadevah oznaka spisa ali vsebine. Kronološki repertorij je vseboval abecedno ka-zalo, v katerega so pri posameznih geslih vpi-sovali tudi kratko vsebino pisanja.⁵

Gornjeavstrijska dvorna pisarna pod nadvoj-vodo Ferdinandom II. je v letih 1566 do 1595 za zadeve regimenta in komore vodila prav tako dva vpisnika, ločeno za prejeta in odposlana pisanja. Podobno je bilo urejeno poslovanje gor-njeavstrijske tajne dvorne pisarne v Innsbucku v letih 1602 do 1618. Značilno za oba primera je, da so vpisi vodeni v obliki razpredelkov (rubrik) in da vsebujejo kronološki vpisniki tudi abecedno kazalo.⁶

Na podoben način se je razvijalo pisarniško poslovanje tudi pri deželnihi stanovih. Ko so štajerski stanovi leta 1567 nastavili registratorja, so do leta 1792 vodili ločene vpisnike za prejeta uradna pisanja (ekspeditne knjige) ter prejete rešene pritožbe (registraturne knjige).⁷ Izjemo-ma so v letih 1583 do 1594 vodili skupne knji-ge. Tudi kranjski deželni stanovi so nastavili re-gistratorja (leta 1589) in čez nekaj desetletij je imelo registratorja tudi mesto Ljubljana, ki so

mu na magistratu uredili posebne zavarovane prostore za registraturo.⁸

Iz službene instrukcije za koroškega dežel-nega registratorja Krištofa Roitnerja iz ok. leta 1590 izvemo, da je bila njegova naloga registri-ranje uradnih pisanj. Potem ko so bila prejeta pisanja rešena, jih je registrator vpisal v poseb-no knjigo po mesecih in dnevih prejema ozi-roma odpošiljatve, in sicer kdo jih je poslal, ko-mu so bila odposlana in kaj je bila njihova vse-bina. Končane spise je moral urejeno shraniti ter v knjigah označiti vsa mesta, kamor jih je od-ložil. Poleg tega je moral sodelovati tudi pri kolacioniranju ter paziti, da bodo odposlana pisanja korektno in ortografsko napisana.⁹

Obravnavane vpisnike, registraturne knjige itd. so vodili po letih in mesecih in enako so odlagali po mesecih (v mesečnih snopičih) tudi prejeta pisanja in koncepte rešitev; verjetno v 16. stoletju pri manjšem številu pisanj še po letih ter ločeno, kmalu pa so pričeli konceptom rešitev priključevati pripadajoča prejeta pisanja. Na to kažejo pri vpisih v registraturnih knjigah opombe "dabei" z navedbo prejetega pisanja. Drugo novost pa so vpeljali v 17. stoletju, ko so začeli koncepte rešitev tekoče oštevilčevati (v okviru meseca), te številke pa vnašati v vpis-nike, registraturne knjige itd. Od tedaj imamo značilno označevanje spisov s številko, mese-cem in letom (npr. No. 65 ex Februar 1630). Za starejše odložene spise, za katere še niso ob-stajali vpisniki, so občasno izdelovali inven-tarje.

Tako kot v avstrijskih deželah je potekal raz-voj tudi v drugih evropskih državah. Dvojne evidences, ločene za prejeta in odposlana pisanja, odlaganje pa vezano na eno evidenco, se je ohranilo še v času po drugi svetovni vojni (v Franciji npr. register d'enregistrement, na Nizo-zemskem agendassistem).¹⁰

V primerjavi z ostalo Evropo je potekal raz-voj poslovanja s spisi od 17. stoletja dalje v Nemčiji nekoliko drugače. Odločilno je bilo dejstvo, da sta oba glavna elementa urejanja, čas in stvar, torej snov, na katero se nanaša vsebina, zamenjala svojo vlogo in je na prvo mesto sto-pila vsebina. V spise niso združevali le kon-ceptov odpravkov in pripadajoča prejeta pisanja ter jih razvrščali kronološko, marveč so združevali v spise pisanja, ki so se nanašala na isto snov, seveda v nekem omejenem obsegu. Kro-nološki sistem je imel pri tem pomen za raz-vrščanje prejetih pisanj in odgovorov v okviru spisa. Tako so v Nemčiji kronološke serije spisov zamenjali spisi, ki so se nanašali na isto

5 Gerhard Pfeisichy, Die Kanzleiordnung für die inner-österreichische Regierung aus dem Jahre 1650 / Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs 25, Graz 1875, str. 31-69.
- Notranjeavstrijska vlada, Steiermärkisches Landesarchiv, Graz.

6 Johannes Papritz, Archivwissenschaft, str. 201.

7 Fritz Posch, Gesamtinventar des Steiermärkischen Landes-archives, Graz 1959, str. 91, 107.

8 Jože Žontar-Sergij Vilfan, Arhivi v Sloveniji, Ljubljana 1970, str. 26.

9 Karl Dinklage, Die Anfänge der Kärntner Landesverwaltung: Der Aufbau von Kanzlei, Buchhaltung, Registratur und Archiv des Landes bis zur Adelsmigration von 1629 / Carinthia I, 173, 1983, str. 239-287.

10 Johannes Papritz, Archivwissenschaft, str. 198, 201.

snov. Snov pa ne določa sama po sebi vrstnega reda, marveč je potrebno posebej določiti vrstni red razvrščanja spisov, npr. po abecedi začetnih črk oznak vsebine ali po določenem sistematičnem zaporedju.¹¹

Vpeljava registraturnih načrtov

Nemški način urejanja spisov v avstrijskih deželah ni ostal neznan. Posluževali so se ga registratorji pri urejanju (preurejanju) starejših spisov.

Na Kranjskem se je v prvi polovici 18. stoletja lotil takega dela stanovski registrator Karel Zajfrid Perizhoffer (rojen 1693, umrl neznano kdaj), zadnji izmed registratorjev te rodbine. Serije kronološko urejenih spisov je uredil na novo v fascikle po snovi in jih razmestil po omarah, razvid pa vodil nad tem, v kateri omari in pod katero številko je bila razporejena določena snov (1722). Število spisov, ki jih je oblikoval po snovi, se je večalo, ker je vedno dodajal nove spise. Kot pripomoček za iskanje je služil repertorij, iz katerega je bila razvidna omara in številka, pod katero je bil shranjen spis.¹²

Po snovi, toda na bolj dovršen način, je Zajfrid Perizhoffer, tedaj sekretar Rezentancee in komora v Ljubljani, skupaj s Kristijanom Viljemom Heilom v letih 1754/55 preuredil registraturo ukinjenega upravitelja deželnoknežjega premoženja na Kranjskem vicedoma. Vse spise sta razdelila na 4 skupine, te pa po krajih in deloma po snoveh, predvsem na podlagi abecede. Kot pripomoček za iskanje spisov sta izdelala repertorij, to je po snovnih skupinah in podskupinah sestavljen pregled spisov.

Bistveno novost pa so vpeljali pri poslovanju s spisi sredi 18. stoletja, ko niso le preurejali do tedaj kronološko odloženih spisov po snovnih skupinah, marveč so začeli tudi sproti odlagati končane spise v registraturo po snovi. S takim načinom urejanja so dosegli, da so bili spisi v isti zadevi odloženi v isti skupini, spis pa je v tem času obsegal prejeto in pripadajoče odposlano pisanje.

Deželnoknežji uradi za posamezne dežele, ki jih je začela ustanavljati Marija Terezija leta 1747, so spočetka uporabljali še tradicionalne metode pisarniškega poslovanja. Deželnoknežja oblastva v Gradcu so v letih 1749 do 1784 vodila repertorij odposlanih uradnih pisanj (izjemoma od novembra 1769 do oktobra 1770 repertorij prispelih pisanj), spise pa odlagala v

registraturo kronološko, deloma že po snovi. Rezentanca in komora v Ljubljani je poslovala na enak način kot smo omenili za kranjske deželne stanove, s tem da so koncepte rešitev v okviru meseca tekoče oštevilčili in tako tudi označili in odlagali spise v registraturi. Deželno glavarstvo za Kranjsko (1763-1782) pa ni le preuredilo kronološko odloženih spisov ukinjene Rezentancee in komore po snovnih skupinah, marveč so od tedaj dalje tudi sproti odlagali končana pisanja v registraturo po snovi. Pri preurejanju so se poslužili registraturnega načrta, ki ga je uporabljal dunajski Direktorij in Publicis et Cameralibus (1749-1760), in sicer delitev na 52 snovnih skupin (registraturnih oddelkov), med seboj abecedno razvrščenih. Po vzoru registrature tržaške Komercialne glavne intendance pa so leta 1769 sestavili nov registraturni načrt, ki je imel za podlago sprva 9, kasneje pa 16 snovnih skupin (rubrik), te pa so vsebovale po abecednem redu razvrščene podskupine. Po tem načrtu so uredili spise Deželnega glavarstva tudi od začetka njegovega delovanja.¹³

Kako so se registraturni načrti nveljavili pri dunajskih centralnih uradih? Pri direktoriju in publicis et cameralibus so pričeli leta 1750 odlagati spise po snovnih skupinah in od tega časa se pojavljajo pri vpisih v registraturnih knjigah tudi registraturne oznake. Iz literature je znan podatek, da so v registraturi dvomega vojnega sveta leta 1776 delili spise na 40 snovnih skupin. Značilno za registraturne načrte iz tega časa je, da so snovne skupine razvrščene po abecedi.¹⁴

Vpeljava registraturnih načrtov sovпада s spremembo organizacije pisarniškega poslovanja. Začeli so namreč v okviru pisarne ustanavljati poseben urad vložišče (ekshibit) za delo s prejetimi uradnimi pisanji preden so jih dobili referenti v reševanje. C. kr. Notranjeavstrijski inštančni koledar navaja vložišče pri dunajskem e.kr. Direktoriju in Publicis et Cameralibus (1749-1760) prvič leta 1754. Vpisnik o prejetih pisanjih so odtlej vodili v vložišču in ga po njem tudi poimenovali. Na Kranjskem se vložišče (ekshibit) prvič pojavi pri Deželnem glavarstvu (1763-1782) in je od odpravnštva (ekspedita) prevzelo vpisnik prejetih pisanj.¹⁵

11 Rudolf Schatz, *Behördenchriftgut: Aktenbildung, Aktenverwaltung, Archivierung / Schriften des Bundesarchivs*, 1961, 383 str. - Botho Brachmann, *Die Schriftgutverwaltung im Staat und Wirtschaft*, Berlin 1965.

12 Jože Žontar-Sergij Vilfan, *Arhivi v Sloveniji*, str. 27. - Jože Žontar, *Razvoj sistemov prvotnega urejanja v upravnih registraturah*, *Arhivist XX/1970*, št. 2, str. 102-103.

13 Citirani fondii v Arhivu Republike Slovenije. - Steiermärkisches Landesarchiv, Graz. - Jože Žontar, *Razvoj sistemov*, str. 103-104. - Majda Smole, *Deželnoknežji upravni organi za Kranjsko v 18. stoletju*, *Arhivi II*, št. 1-2, Ljubljana 1979, str. 28-32.

14 Österreichisches Staatsarchiv, Abteilung Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien. - *Inventar des Kriegsarchivs*, str. 44.

15 Arhivski fondii iz obravnavanega časa v Arhivu Republike Slovenije. - Notranjeavstrijski gubernij 1/1785, št. 34340, *Arhiv Republike Slovenije*.

Južefinska reforma pisarniškega poslovanja

V novopridobljenih deželah Galicije preizkušeno pisarniško poslovanje, ki mu je položil teoretično osnovo višji uradnik v dunajskih centralnih uradih Joseph von Sonnenfels, predstavlja pogosto spregledan ukrep med številnimi reformami cesarja Jožefa II.¹⁶ V svojih osnovnih potezah je ostal sistem, katerega organizacijska oblika temelji prav tako na seriji, v uporabi do novejšega časa tudi pri nas. Koncepte rešitev so začeli številčiti v okviru leta. Bistveno novost pa je pomenila združitev razvidov o prejetih in odposlanih pisanjih. Temu odgovarja vpeljava opravičnih vpisnikov, za katere se danes uporablja izraz delovodnik.

Novo pisarniško poslovanje je pri deželnih oblasteh (gubernijah) v vseh avstrijskih deželah predpisala dvorna uredba z dne 26. maja 1786, samo poslovanje pa je razloženo v nedatiranem uradnem navodilu o poslovanju deželnih uradov, ki obravnava vložišče, odpravništvo (ekspedit) ter registraturo.¹⁷ Uradno pisanje je najprej prispelo v vložišče, v odpravništvu so izgotovili to, kar je bilo treba glede njega ukreniti, potem ko je bilo delo končano, so ga odložili v registraturo, skupaj z vsemi pisanji, ki so bila v zvezi z njim odposlana. Zaradi vzdrževanja in zagotavljanja reda je moralo iti skozi vložišče vse, kar naj bi gubernij obravnaval, tudi pisanja, ki jih je odpiral predsednik gubernija.

V vložišču so vsa prejeta pisanja vpisali v opravični vpisnik, za katerega uporablja navodilo izraz vložni vpisnik. Vpisnik je bil sestavljen iz tiskanih pol, ki so imele naslednje razporedke: (obrazec 1)

Leto, Številka	Datum prejema	Referent	Kdo je pisanje vložil, Zadeva	Mesec, Dan rešitve	Dan izgotovitve	Registraturni fascikel
----------------	---------------	----------	-------------------------------	--------------------	-----------------	------------------------

(obrazec 1)

Številka pomeni opravično številko, ki jo je dobilo uradno pisanje ob prejemu v vložišče. Pisanja, zaradi katerih bi lahko nastala deželi, erarju ali državi sploh škoda, če bi postale prezigodaj znana, so prav tako vnesli v opravični vpisnik, niso pa vpisali oznake zadeve. Taka pisanja je reševal predsednik urada ali njegov namestnik.

16 Walter Goldinger, Organisationsformen des Schriftgutes in der österreichischen Verwaltung, Veröffentlichungen der Archivschule Marburg-Institut für Archivwissenschaft, Nr. 8, Marburg 1971, str. 8 sl. - I. von Sonnenfels, Über den Geschäftsstil: Die ersten Grundlinien für angehende österreichische Kanzleibeamten, Wien 1785.

17 Patentbuch de Anno 1786, Normalije 1785-1786, Arhiv Republike Slovenije. - Notranjeavstrijski gubernij 9. 8. 1786, dvorni uredki 26. 5. 1786, 14. 8. 1786. Notranjeavstrijski gubernij, fasc. 1, Arhiv Republike Slovenije.

V vložišču so izpolnili 1. do 4. razpredelek, v odpravništvu 5. in 6., v registraturi pa 7. razpredelek. Za "zadevo" uporablja navodilo izraz "argument".

Pole opravičnega vpisnika so v registraturi zvezali ter opremili s kazalom, ki je služilo tako poslovanju v vložišču, odpravništvu kot registraturi. Sestavljali so dvojna kazala, glavnega o vseh v registraturo oddanih spisih in posebna kazala po snovi. Glavno kazalo so vodili na način, kot je bil do tedaj običajen; obstajal je iz glavnih besed ter opravičnih števil, ne glede na snovi in referate. Posebna kazala so sestavljali po različnih snovnih področjih, pri čemer so morali paziti, da so si pri vsaki snovi sledile številke po redu, kot so tekle v opravičnem vpisniku.

Kot pripomoček za povezovanje spisov iste zadeve se je v praksi pri uradih z obsežnejšim poslovanjem uveljavil seznam (elenhus) opravičnih števil, pri katerih se navajajo prejšnje in kasnejše številke iste zadeve (pri deželnih oblasteh v Ljubljani je najstarejši ohranjen iz leta 1792).¹⁸

V odpravništvu je moral pristav voditi beležno knjigo o vseh odpravkih in prepisih, ki so prišli v odpravništvo (opravična številka, datum prejema, datum odpošiljatve ter naslovnik). O poročilih, ki so jih pošiljali na dvor so vodili posebno knjigo (številka vložnega vpisnika, datum rešitve, datum odhoda poročila, število poročil ter imena dvornih uradov, ki so jim bili namenjeni). Poštne pošiljke so v odpravništvu vpisovali v poštni register.

Na dospelih uradnih pisanjih je direktor vložišča označil datum prejema (v pisarniškem jeziku: jih prezentiral), z začetnimi črkami imena označil referenta, ki jih bo reševal ter jih oštevilčil. Z oštevilčenjem se je zaznamoval vrstni red, po katerem so pisanja prispela v urad ter istočasno vrstni red za vnašanje v opravični vpisnik. Pisar je moral na zapisu označiti še referentsko številko, in sicer pod številko opravičnega vpisnika, ki jo je ločevala poševna črta.

Koncepte rešitev so pisali na referatne liste, ki so jih označili z imenom referenta ter tekočo številko pisanja, ki mu je bilo v teku leta dodeljeno v delo. Po seji gubernijskega sveta, na kateri so obravnavali rešitev, je predsednik gubernija ali njegov namestnik na konceptu označil, naj se odpravi (expediat), nakar so ga dostavili v odpravništvo. Tu so najprej vsak osnutek ali

18 Deželno glavarstvo za Kranjsko, Arhiv Republike Slovenije.

drug dopis označili levo na prvi strani z dnem prejema v odpravištvu. Pisar, ki mu je bil dodeljen koncept, je zapisal nanj svoje ime, datum, ko je prejel odpravek ter datum, ko ga je prepisal in vmil. Pri izdelavi čistopisov je moralo pisarniško osebje paziti na pravopis ter na lepo, razločno pisavo. Glede pravopisa so se morali ravnati po pravilih, ki so jih učili enotno v nemških šolah v vsej monarhiji. Vsak čistopis je moral imeti na začetku lista na desni strani opravilno številko pisanja, zaradi katerega je bil izdan odpravek. Čistopise so primerjali s konceptom (t.j. kolacionirali), na vsak kolacionirani čistopis postavili znak kolacioniranja, na koncept pa znak kolacioniranja ter začetne črke imena uradnika, ki je opravil kolacioniranje. Čistopise, ki so jim priložili morebitne priloge (jih instruirali), so predložili predsedniku gubemija ter pristojnemu svetniku ali sekretarju v podpis. Poročila na dvor je moral predhodno podpisati tudi referent, ki jih je pripravil. Če je bilo prilog več, so jih označili s številkami, črkami ali znaki, enako, kot so bile označene na glavnem pisanju. Koncepte in druge zapise, ki so ostali v uradi, so na levi strani, na za to določenem mestu, označili z datumom, ko so jih s čistopisom vmili v odpravištvu ter z datumom, ko so čistopis odposlali, dostavili ali izročili naslovniku, nakar so koncept skupaj s pripadajočimi spisi še istega dne oddali v registraturo.

Do izročitve registraturi je bilo za pisanje odgovorno odpravištvu. Zato je registrator, prav tako na prvi strani koncepta levo pod opombami odpravištvu in taksnega urada, dodal datum, ko mu je odpravištvu izročilo odpravek ter po potrebi še druge opombe.

V registraturi so uredili v spisu (spisovnem konvolutu) vsebovana pisanja tako, da so bile priloge pri sestavkih, ki so jim pripadale, posamezna pisanja pa po kronološkem redu zadeve. Ko so bila pisanja urejena, so na zunanjem listu pisanja ali pole, ki so jo uporabljali za povezavo pisanj, navedli kratko oznako pisanja (rubriko), ki so jo vnesli tudi v zadnji razpredelek opravljenega vpisnika.

Kot je bilo do tedaj v navadi, so morali spise še nadalje odlagati v fascikle (fascikulirati) po snovi tako, da so bila v isti zadevi v registraturo prispela pisanja vložena v enem fasciklu, med seboj pa odložena po kronološkem redu, ki je bil določen z vrstnim redom vpisa v opravljenem vpisniku. Odpravke in spisovne konvolute, ki so vsebovali različne snovi, so odložili v fascikle po glavni snovi, o ostalih snoveh pa so pripravili izvlečke in jih vložili v ustrezne fascikle.

Spise, ki so jih morali hraniti posebno tajno, so zapečatili z deželno knežjim pečatom, ki ni bil namenjen za splošno uporabo, ali pa s pečatom predsednika gubemija in označili z napisom: "Ta zavoje se brez vednosti predsednika ne sme odpreti" ter s številko iz knjige zaznamkov, v katero so vpisovali zaupna pisanja.

Vsako pisanje so morali označiti s številko fascikla, v katerega je sodilo, da ga je bilo mogoče, če bi ga dvignili, brez težav zopet vložiti na svoje mesto. Na začetku vsakega fascikla so vložili seznam, v katerem so zabeležili oznako (rubriko) vsakega pisanja, kot so si sledila po kronološkem redu v fasciklu, kar je olajšalo iskanje v fasciklu. Na zunanji strani fasciklov so namestili napis z navedbo snovi ter tekočo številko fascikla. Da bi hitreje našli predpise in ne bi bilo treba vsako leto na novo sestavljati sezname, so fascikle zaključevali le vsakih 5 let. V primeru, če je nek fascikel preveč narastel, so ga delili in je vsak deljeni fascikel dobil svojo tekočo številko in seznam z rubrikami.

Da se ne bi pisanja v registraturi preveč nakopičila, so starejše spise prenesli v za to določen obokan prostor, in sicer najkasneje po 10 in najprej po 5 letih, glede na prostorske možnosti registrature. Preden bi odvečne spise uničili in oddali v stope za papir, je moral oddati registrator seznam teh spisov predsedniku gubemija v potrditev.

Poleg obravnavanega predpisa je v letu 1786 (14. avgusta) izšlo tudi uradno navodilo o poslovanju okrožnih uradov, veljavno za Galicijo,¹⁹ naslednje leto (12. januarja 1787) pa tako navodilo, veljavno za vse avstrijske dežele.²⁰ Zaradi raznih pomanjkljivosti, ki so se pojavljale pri uporabi navodila, je Notranjeavstrijski gubemij oktobra 1787 poslal okrožnim uradom dodatna pojasnila.²¹ Nekateri okrožni uradi naj bi delili registraturne spise po letih, kar zelo otežuje iskanje predpisov, zato so jih morali čimprej spraviti v red, kar je pomenilo urediti po snovnih skupinah. Nadalje so morali opustiti razvrščanje registraturnih fasciklov po začetnih črkah snovi, kar je preveč ločevalo zadeve in snovi, ki so bile povezane po vsebini. Na splošno lahko opazimo, da so prenehali uporabljati registraturne načrte, sestavljene po abecedi oznak vsebine in da so uporabljali registraturne načrte, pri katerih so bile skupine razporejene na podlagi snovi.²² Nadalje govori pojasnilo o tem, da so nekateri okrožni uradi vodili več kazal, po posameznih področjih. S tem naj bi si povzročali povsem nepotrebno delo, ker je že glavno kazalo zadoščalo za vse primere.

Centralni uradi na Dunaju so šele čez čas sledili opisanim reformam. Do začetka 19. stoletja so še nadalje vodili vpisnike prejetih pisanj (vložne vpisnike) in registraturne protokole (z

19 Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph II. für die K.K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze, 11. Band, Wien 1788, str. 876-910.

20 Ernst Mischler-Josef Ulbrich, Österreichisches Staatswörterbuch II. Band, Wien 1896, str. 488.

21 Notranjeavstrijski gubemij, Gradec 27. 10. 1787, Okrožni urad Ljubljana, fasc. I, Arhiv Republike Slovenije.

22 Prim. registraturne načrte v: Splošni pregled fondov Državnega arhiva LRS, Ljubljana 1960, str. 52-64. - Fritz Posch, Gesamlinventar, str. 173.

abecednim kazalom) ter številčili rešitve v okviru meseca. Ko so prešli na opravljeni vpisnik, pa se je pokazala zaradi obsežnega poslovanja potreba po kazalu opravljenih števil (elenhusu) tudi pri njih. Kolikor je bilo mogoče ugotoviti, je najstarejše kazalo opravljenih števil pri omenjenih uradih ohranjeno iz leta 1839.²³

Opravljeni vpisnik se pojavlja tudi v splošni instruktiji za sodne oblasti v češko-avstrijskih nemških dednih deželah, ki je bila razglašena s patentom z dne 9. septembra 1785.²⁴ Kot sodne oblasti so bila mišljena apelacijska sodišča, plemiške sodne administracije ter magistrati, ki so bili regulirani. Sicer govori instruktija o pisanjih v sodnih opravilih, v katerih je potrebno opuščati vse nepotrebno glede naslavljanja oseb ter da mora imeti vsako sodišče poseben prostor za vložišče. Prejeta pisanja so morali takoj vnesti v vpisnik. Prvi vpis v koledarskem letu je dobil številko 1, številčenje pa se je končalo s koncem leta. Obrazec pravnega vpisnika je bil predpisan in je imel naslednje razpredelke: (obrazec 2)

Številka	Zadeva	Datum rešitve	Datum odprave	Datum dostave	Datum prevzema odpravka	Datum oddaje v registraturo
----------	--------	---------------	---------------	---------------	-------------------------	-----------------------------

(obrazec 2)

Zadeva	Opravlne številke po zaporedju kot tečejo v opravljenem vpisniku	Številke fasciklov, v katerih so pisanja	Podštevilke fascikla, v katerem so pisanja
--------	--	--	--

(obrazec 3)

Podštevilke fascikla po kronološkem redu	Vsebina pisanj	Opravlne številke po zaporedju, kot si sledijo v opravljenem vpisniku
--	----------------	---

(obrazec 4)

Potem ko so odpravek odposlali oz. izročili strankam, so morali pisanja, ki jih niso vračali strankam ter zapisnik o obravnavi s koncepti odpravkov odložiti v registraturo, kjer so morali spise hraniti v registraturnih fasciklih, to je skupinali, oblikovanih po snovi. Imena strank, na katere se je spis nanašal, ter vsebino zadeve so vpisali v repertorij, ki so ga vodili na podlagi abecede. Prejete predpise (generalije in nor-

malije) so vpisovali v posebne knjige s pripadajočim kazalom.

Avtor priročnika za okrajne gosposke v notranjeavstrijskih deželah Franz Joseph Schopf je priporočal uradnikom okrajnih gosposk, da se pri poslovanju z registraturami ravnajo po instruktiji, objavljeni z uredbo Češkega gubernija z dne 22. avgusta 1799.²⁵ Po njej naj bi okrajne gosposke odlagale spise v registraturo po snovi s tem, da bi bili glavni fascikli oblikovani na podlagi posameznih opravljenih področij. Odlaganje po snovi je Schopf utemeljeval s tem, da so kazala sicer dober pripomoček, toda končujejo se vsako leto. Da bi poiskali predpise, je zato treba pregledati kazala več letnikov ter ugotoviti številke in fascikle spisov, jih dvigniti iz fasciklov in po zaključku zadeve zopet odložiti na svoje mesto.

Za glavna kazala je bil predviden naslednji obrazec: (obrazec 3)

Dodatno je Schopf priporočal še seznam k posameznim fasciklom po naslednjem obrazcu. (obrazec 4)

Tudi mestni magistrati so pri svojem poslovanju začeli uporabljati opravlne vpisnike (Ljubljana 1791, Celje 1793). Značilno je, da je Ljubljana uporabljala registraturni načrt, ki je bil zgrajen na abecedni osnovi še vso prvo polovico 19. stoletja. Za Koper je znan abecedni registraturni načrt iz leta 1810/11.²⁶

23 Dunaj 22. 12. 1785, Notranjeavstrijski gubernij št.34340, fasc. 1, Arhiv Republike Slovenije. - Österreichisches Staatsarchiv, Abteilung Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien.

24 Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die K.K. Eibländer eingegangenen Verordnungen und Gesetze, 9. Band, Wien 1787, str. 526-584.

25 Franz Joseph Schopf, Die Bezirks Obrigkeiten in den innerösterreichischen Provinzen, deren Wirkungskreis und Amtshandlungen, mit besonderer Rücksicht auf Steiermark, 1. Band, Graz 1844, str. 7-11. - Prim. ludi I. P. Ainsidl, Anleitung zur Errichtung der Registraturen und Archive für herrschaftliche Amtskanzleyen, Wien 1823.

26 Sergij Vilfan (s sodelovanjem kolektiva ustanove), 60 let Mestnega arhiva Ljubljanskega: Publikacije Mestnega arhiva Ljubljanskega, poročila in pregledi, Ljubljana 1959, str. 104-105. - Annotazioni per l'archivio 1810/11, Pokrajinski arhiv Koper.

Vpeljava temeljne številke

Pri dalj časa trajajočem postopku je bilo treba pisanja v isti zadevi iskati na več mestih v zaporedju odloženih spisov. Rešitev za odpravo te pomanjkljivosti so videli v tem, da se celotna zadeva odloži pod eno opravilno številko, in sicer pod številko, ki jo je dobilo prvo pisanje v zadevi. To številko so poimenovali temeljna številka.

Priložnost za urejanje pisarniškega poslovanja se je ponudila ob pričetku dela novih upravnih oblasti po ustavnih spremembah, ki jih je sprožila marčna revolucija leta 1848. V instrukciji za upravne oblasti z dne 7. 4. 1850 je bilo vsem namestništvom naročeno, naj bo pisarniško poslovanje kolikor mogoče enostavno. Namestništvo na Kranjskem je 27. 12. 1850 sporočilo vsem okrajnim glavarstvom (ta so tega leta pričela z delom), da želi doseči bistveno olajšanje poslovanja s tem, da se vpelje pri namestništvu in okrajnih glavarstvih enoten registraturni načrt in enake obrazce za poslovanje. Objavljeni registraturni načrt za namestništvo in okrajna glavarstva na Kranjskem (z letnico 1851) je predvidel delitev na 38 registraturnih fasciklov, ki so obsegali manjše ali večje število oddelkov (najmanj na 4 oddelke fascikel Državno državljanstvo ter fascikel Statistični podatki, evidenca prebivalstva, največ 45 oddelkov fascikel Policijske zadeve), te pa so lahko uradi po potrebi sami delili na pododdelke. Uradi registraturnih fasciklov in oddelkov niso smeli spreminjati, pozvali pa so jih, da ob koncu koledarskega leta sporočijo sekretariatu namest-

vilnem vpisniku (v zadevni razpredelke) ter v kazalu. Določanje obdobja, ko so začeli na novo odlagati spise v registraturne fascikle, so prepustili posameznim uradom.²⁷

Uradna instrukcija za mešane in upravne okrajne urade ter urade sodnih stolov, ki je bila izdana z uredbo ministrov za notranje zadeve in sodstvo z dne 17. 3. 1855, z veljavnostjo za vse kronovine z izjemo Lombardsko-beneškega kraljestva in Vojne krajine, je predpisala njihovo notranjo ureditev ter opravilni red.²⁸

Vsak okrajni urad je moral voditi opravilni vpisnik, za katerega je bil predpisan naslednji obrazec: (obrazec 5)

Leta 1858 so na podlagi odredbe notranjega ministrstva z dne 19. decembra število razpredelkov opravilnega vpisnika zmanjšali od 10 na 8:²⁹ (obrazec 6)

Opravilna številka je pomenila zaporedno številko v opravilnem vpisniku in je tekla od 1. januarja do konca decembra neprekinjeno. Ob koncu leta so liste opravilnega vpisnika zvezali ter ga po rešitvi in izpisu vseh pisanj oddali registraturi. Pri vpisovanju v opravilni vpisnik je moral vodja opravilnega vpisnika paziti, da so bila v 4. razpredelku posebno poudarjena lastna imena oseb, na katera so se nanašale zadeve, ali besede, ki so najboljše označevale zadevo. Nadalje je moral v vpisniku navesti tudi uradnika, ki mu je bilo dano pisanje v obdelavo. Ko je bilo pisanje rešeno in je predstojnik urada označil na konceptu "naj se odpravi" (expediatur), je izpolnil 5. do 8. razpredelke in ko je bil spis odložen v registraturo še 9. razpredelke (registraturno oznako).

Opravilna številka	Mesec in dan vloge	Od koga prispela (datum, številka)	Zadeva	Začasna odredba	Rešitev, komu, kratka vsebina	Datum rešitve	Ali, od koga in kdaj je pričakovati odgovor	Številka, pod katero je odgovor prispel	Registraturna oznaka
--------------------	--------------------	------------------------------------	--------	-----------------	-------------------------------	---------------	---	---	----------------------

(obrazec 5)

Opravilna številka	Mesec in dan prejema	Od koga je prispela (datum, številka)	Zadeva	Rešitev (komu, kratka vsebina)	Datum rešitve	Dan in kraj odprave	Registraturna oznaka
--------------------	----------------------	---------------------------------------	--------	--------------------------------	---------------	---------------------	----------------------

(obrazec 6)

ništva morebitne potrebne spremembe. Da bi olajšali pregled nad spisi so priporočili, da pri obsežnejših oddelkih na začetku fascikla vložijo seznam spisov. Prvi oddelek vsakega fascikla so tvorile normalije zadevnega področja. Vsebovati je moral tudi kronološki seznam normalij v obliki vsebinskih izvlečkov (knjižice normalij). Fascikle so označevali s številkami, prav tako oddelke (ločeno s pomišljajem npr. Fasc. 19-5). Na vsakem spisu so morali levo spodaj zabeležiti številko fascikla in oddelka, enako v opr-

27 Namestništvo za Kranjsko, 2-1, št. 7191/1850, Arhiv Republike Slovenije. - Registraturs-Plan für die Stallhalterei und die Bezirkshauptmannschaften in Krain, Laibach 1851. - Peter Ribnikar, Arhivsko gradivo Namestništva in Deželne vlade v Ljubljani 1850-1918, Arhivi II, št. 1-2, Ljubljana 1979, str. 32-36.

28 Amtsinstruction für die gemischten und politischen Bezirks- und Subrichterämter, Verordnung der Minister des Innern und der Justiz vom 17. März 1855, Reichsgesetzblatt 1855, št. XV-52.

29 Ernst Mayrhofer's Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern, I. Band, Wien 1895, str. 1202.

V opravljeni vpisnik so vpisali vloge strank ali občinskih predstojnikov, dopise in odredbe oblasti, uradov in javnih organov, komisijske operate in poročila, ki so jih dostavili uradniki okrajnega urada o opravljenih uradnih obravnavah ter zapisnike, ki so jih sestavili pri okrajnem uradu glede zahtevkov strank ali ustnih obvestil podrejenih organov.

O izdanih ali potrjenih potnih listih in potnih knjižicah ter potrdilih za pridobitev potnih listov, ki so jih izdajale višje oblasti, o domovnicah, soglasjih, potrebnih za sklenitev zakonske zveze ipd., nadalje o vojaki na dopustu, vojaki v rezervi in invalidih so napravili le kratek zaznamek, niso pa tovrstnih uradnih dejanj vpisovali v opravljeni vpisnik, kolikor niso imela za osnovo neke posebne pismene vloge. Zapisniki, ki so jih sestavili v teku že začete obravnave, nadalje uredence in opomini niso dobili svoje opravilne številke, marveč so jih označili s številko, na katero so se nanašali ter z letnikom. Kadar so poročila, obvestila in podobno v isti zadevi zahtevali od več župnij, šol, občin ali podrejenih organov v okraju (zbima pisanja), so vnesli v opravljeni vpisnik le prvo prejeto pisanje, ostala pisanja pa označili z opravilno številko prvega. Poročila, pisanja ali odredbe, ki niso nastala v povezavi z nekim pisanjem, ki je že imelo opravilno številko, npr. periodična naznanila okrajnega urada, odredbe o ustnih vlogah strank, odredbe o lastnih ugotovitvah okrajnega urada, so vnesli v opravljeni vpisnik in jih obravnavali kot koncepte, uradna pisanja, poročila ali odredbe, torej kot pisanja, ki jih je prejelo vložništvo. Uradnih in odredbenih listov, uradnih časopisov in podobnega niso vnašali v opravljeni vpisnik.

O vseh v enem registraturnem obdobju odloženih spisih so vodili abecedno kazalo (indeks, repertorij); obstajalo je iz potrebnega števila listov, ki so jih zvezali v knjigo. Kazalo je vsebovalo tri razpredelke: v prvem so morali vsako v registraturo odloženo pisanje označiti (praviloma z najmanj dvema) gesloma, zlasti z imeni oseb, na katere se je nanašalo (stranke, občine, korporacije, ustanove itd.) in kjer je bilo mogoče, tudi z zadevo. V drugem so morali navesti vse opravilne številke, ki so se nanašale na isto zadevo in so bile zato registrirane pod isto temeljno številko. Tretji oddelek je obsegal registraturno oznako. Kjer niso imeli posebnega registraturnega oddelka za normalije, so morali vsako pisanje, ki je predstavljalo normalijo, označiti v tretjem razpredelku z besedo "normalija". Zaradi lažjega pregleda normalij so v kazalu, ne glede na to ali so obstajali registraturni oddelki ali ne, nastavili glavno geslo "Normalije" in tam navedli vse normalije, ki so se v registraturnem obdobju pojavile, s kratko oznako zadeve, opravilno številko ter registraturno oznako. Pri večjih uradih so lahko namesto tega vodili ločeno posebno kazalo nor-

malij ter po potrebi tudi knjigo normalij, v katero so prepisali besedila normalij. Za zaupne, pri predstojniku urada hranjene spise, so morali voditi posebno kazalo.

Poleg navedenih so vodili še nekatere posebne spisovne evidencе. Pošiljke, ki so jih oddali pošti, so vpisali v poštni dnevnik, ostale pa v dostavne knjige. Da bi olajšali poslovanje, je vodil okrajni urad posebne sezname in registre, npr. imenske sezname izročeni ali potrjenih potnih listov, potnih knjižic, krošnjarskih potnih listov itd., o zahtevkih za izgon, o vojaki na dopustu, invalidih in rezervistih, o izdanih domovnicah, dovoljenjih za sklenitev zakona, glasbenih licencah, orožnih listih, gradbenih dovoljenjih, obrtnih in trgovskih dovoljenjih, o političnih in drugih društvih v okraju. Pri okrajnih uradih z večjim obsegom opravil so vodili še kazalo opravljenih števil (elenhus).

Opravljeni red je na novo uredil delo z zaupnimi spisi. Predstojnik urada je moral za pisanja, katerih vsebine niso smeli poznati vsi uradniki okrajnega urada, ali jih je moral po višjem naročilu reševati sam, voditi poseben, zaupni ali predsedstveni vpisnik, po obrazu splošnega opravilnega vpisnika, končane zaupne spise pa je moral hraniti pod ključem v svoji uradni sobi.

Ko je okrajni urad prejel uradno pisanje, je predstojnik urada na njegovi zunanji strani označil dan in mesec prejema (prezentiranje), v nujnih primerih tudi uro prejema. Nato jih je vodja vložnega vpisnika po časovnem redu, kot jih je prejel, vpisal v opravljeni vpisnik, jih označil z opravilno številko ter navedel število prilog (tudi zaznamek o morebiti manjkajočih prilogah).

Rešitve so morali sestaviti pisno, če so se nanašale na ustne vloge, o katerih so sestavili zapisnik in na pisne vloge, ki so ostale pri okrajnem uradu, na njihovi hrbtni strani, sicer pa na polovični poli, to je listu, ki je moral vsebovati v levem stolpeu opravilno številko pisanja ter kratko navedbo zadeve, v desnem stolpeu pa osnutek rešitve. Uradna pisanja so morali sestavljati v preprostem in pravilnem jeziku, jasno in jedmato. Na konceptu so morali spise, ki jih je bilo treba priključiti rešitvi, vidno označiti ter zabeležiti vsa navodila in opombe v zvezi z odpravo. Koncept rešitve je moral podpisati uradnik, ki ga je sestavil.

Po pregledu in odobritvi osnutka rešitve je predstojnik urada označil "naj se odpravi" (ekspediaturno) ter dodal svoj podpis.

Vodja pisarne je moral poskrbeti za izdelavo čistopisov, izgotovitev, dostavo, izpisovanje v opravilnem vpisniku ter odložitve v registraturo. Odpravki so morali biti čisto, čitljivo in pravilno napisani, izogibati so se morali okrajšavam, ki niso bile splošno razumljive. Na vsakem odpravku so morali zgoraj levo dodati številko, pisanja, ki je bilo rešeno, na koncu pa besede: "Od e. kr. Okrajnega urada v ...". Okrajni uradi

so morali predpostavljene deželne oblasti naslavljati s "preslavni", druge oblasti in urade pa s "slavni". Osebe, ki so jim bila pisanja namenjena, so morali titulirati z blagorodni, prečastiti, itd., kot je bilo običajno. V odredbah so morali stranke prav tako titulirati, kot jim je to pripadalo po rojstvu, družbenem položaju ali posebni uredbi. Častni besedi "gospod" in "gospa" so morali uporabiti v vseh primerih, kot je bilo to v deželi v običaju.

Odredbe, s katerimi so bili odklonjeni, odobreni, vmjeni v dopolnitev ali na drug način odločeni zahtevki in vloge strank, so bili lahko izdelani v obliki indorsata. Ta je vseboval oznako oblasti, uradnega organa ali stranke, ki ji je bila odredba namenjena, le v kontekstu rešitve, napisali pa so jo na levi strani zadnje pole ali ovitka na pol preganjenega pisanja. Druge odredbe, katerih čistopise je bilo treba izpisati na posebne pole (dekreti, odredbe, note, pisanja) so morali izpisati po celi širini (in extenso), poročila predpostavljenim oblastem pa na na štirikrat prepognjeni poli, s tem da so pustili prost prvi levostranski četrtinski stolpec. Poročila so morali opremiti z nadpisom (rubrum), ki je morala vsebovati naslov, komu je bilo poročilo namenjeno, oznako urada, ki je pripravil poročilo ter predmet poročila, nadalje opravilno številko naloga višje oblasti, če je bil za osnovo poročilu ter število prilog in ime uradnika, ki je pripravil rešitev.

Čistopis so morali kolacionirati in ga dati predstojniku urada v podpis. Če je bil predstojnik urada zadržan, odsoten ali je bilo njegovo mesto nezasedeno, ga je podpisal namestnik z dodatkom, iz katerega je bilo razvidno, da je bil predstojnik zadržan, odsoten ali ker njegovo mesto ni bilo zasedeno. Na konceptu so označili, kdo ga je prepisal, kdo kolacioniral in kdaj je bil odpravljen.

Osnutke rešitev okrajnega urada ter vsa pisanja in priloge, ki jih po odpravi niso poslali strankam ali oblastem, marveč so ostali v uradu, so shranili v registraturi. Na vsako pisanje so pri odložitvi v registraturo na levem stolpeu spodaj navedli registraturno oznako, namreč črko fascikla in opravilno številko, pod katero ali pri kateri je bilo pisanje odloženo (temeljna številka).

Praviloma so uradne spise odložili v registraturo (registrirali) po oddelkih, imenovanih fascikli, ki so jih oblikovali po snovi ter jih označili z velikimi latinskimi črkami (za razliko od sodne registrature). V omenjenih fasciklih so morali razvrstiti pripadajoče spise po opravljenih številkah. V primeru da se je več pisanj, vpisanih pod različnimi številkami, nanašalo na isto zadevo, so morali kasnejša pisanja priložiti k pisanju, s katerim se je v istem registraturnem obdobju zadeva začela (s tem, da so jih pripeli h temu pisanju ali povezali z ovitkom). Na ta način se je uveljavilo odlaganje po temeljni številki pri okrajnih oblasteh.

Glede na obseg opravil, so fascikle vsako leto, ali pa na dve, tri, štiri do pet let zaključevali (registraturno obdobje). To zaključevanje so morali izvesti v vsej registraturi za ista leta. Če se je pojavilo v naslednjem registraturnem obdobju pisanje, ki je sodilo k vlogi iz prejšnjega obdobja, ga niso smeli priključiti tej vlogi, marveč so ga morali obravnavati kot temeljno številko v novem obdobju, na njem pa označiti registraturno oznako prejšnjega spisa.

Za upravne spise so morali v registraturi oblikovati 12 registraturnih oddelkov, označenih z velikimi črkami A - N. Če je bilo treba zaradi velikega obsega fascikle deliti, so označevali te kot pododdelke z dodatnimi malimi latinskimi črkami, npr. N/a, N/b, N/c. Z dovoljenjem deželne oblasti so smeli število registraturnih oddelkov zmanjšati, ali z izločitvijo določenih snovi iz oddelka N (Mešane zadeve) povečati njihovo število. Na fasciklih so morali vidno označiti črke oddelkov in pododdelkov ter letnike spisov.³⁰

Z dovoljenjem deželnega urada so mogli, posebno pri manjših okrajnih uradih, ali kjer je bilo to utemeljeno, odlagati spise le po številčnem redu vlog ob upoštevanju povezave v okviru posameznih zadev, zaradi česar niso bili potrebni registraturni oddelki po snovi. V takem primeru je znašalo registraturno obdobje vedno eno leto. Oblikovali so toliko fasciklov, kot je to zahteval letni obseg spisov ter jih označili tekoče z latinskimi črkami, na fasciklih pa navedli letnik, črko fascikla ter najnižjo in najvišjo opravilno številko. Notranje ministrstvo je leta 1858 predpisalo deželnim oblastem, da ugodijo zahtevkom okrajnih oblasti za prehod od odlaganja v registraturo po snovi k odlaganju po številčnem zaporedju, medtem ko naj dovolijo prehod od odlaganja po številčnem zaporedju k odlaganju po snovi le na podlagi temeljite presoje vseh okoliščin.

Opisane usmeritve so se odrazile tudi na fondih okrajnih glavarstev, ki so postopoma opustila odlaganje končanih spisov v registraturo po snovi. Na številčni osnovi so urejale svoje spise tudi občinske uprave.³¹

Spise posebnega pomena, dragocene originalne listine ipd. so lahko hranili ločeno, vendar so morali pri spisu v fascikli to označiti na listu, ki so ga vložili na zadevno mesto.

30 Predpisani registraturni načrt gl. v Splošni pregled fondov Državnega arhiva J.R.S., str. 96-97. - Registraturni načrt, ki ga je uporabljalo mesto Ljubljana gl. v Sergij Vilfan, 60 let Mestnega arhiva, str. 112-113.

31 Anton Globočnik, Nauk slovenskim županom kako jim je delati, kako opravljajo domačega in izročnega področja dolžnosti (na slovenski jezik preložil Fr. Levstik), Ljubljana 1880, str. 11-12, 17.

Kombinirani opravlilni vpisnik

Proti koncu 19. stoletja je začel močno naraščati obseg upravnega poslovanja, samo poslovanje pa je vse bolj nazadovalo. Pokazala se je potreba po reformi, ki so jo začeli izvajati postopoma po posameznih deželah. Najprej so se tega lotili v Dolnji Avstriji, zaradi česa je dobila reforma ime po tamkajšnjem namestniku Erichu grofu Kielmanssegu. S 1. januarjem 1906 so jo uveljavili tudi na Štajerskem, ko je stopil na podlagi odloka namestnika na Štajerskem z dne 4. novembra 1905 v veljavo novi opravlilni red za Štajersko namestništvo in Deželni šolski svet.³² Bistvene novosti, ki jih je prinesel ta red, so bile: 1) pregleden in sistematičen sestav celotnega delovnega področja namestništva ter deželnega šolskega sveta v enem opravlilnem načrtu, ki naj služi kot osnova za razdelitev referatov, za načrt normalij, za zbirke vzorcev vrst tiskovin ter kot registratumi načrt, 2) reorganizacija pisarne in oblikovanje oddelkov pisarne pri oddelkih namestništva, ki so morali skrbeti za poslovanje ter del pisarniških in registratumih opravil, 3) vpeljava nekaterih novih predpisov glede načina dela s spisi, namreč pisanje v nadaljevanju ter spenjanje in lranjenje, ki naj zagotavljata, da bo vsak posamezni spis že od vsega začetka vedno urejen in pripravljen za obdelavo, ter vpeljava novih predpisov za delo na konceptih, 4) ustanovitev urada za normalije ter objava zbirke normalij za uradno uporabo.

Opravlilni načrt je predstavljal sistematičen seznam vseh zadev, ki so sodile v delovno področje namestništva in deželnega šolskega sveta. Obsegal je skupine, označene s črkami A do R, ki so se delile na odseke, označene tekoče ne glede na skupine, od 1 do 382; odseki so se po potrebi delili v dele, označene z malimi črkami a, b, c itd., ti pa po potrebi na točke 1, 2, 3 itd. Opravlilni načrt je služil najprej za določitev obsega opravil vsakega oddelka namestništva, poleg tega pa tudi kot registratumi načrt. Iz opravlilnega načrta je bilo razvidno, v opravlilnem vpisniku in kazalu katerega oddelka namestništva je bilo treba iskati neko zadevo, zaradi česa je moral biti opravlilni načrt vedno na tekočem. Spremembe opravlilnega načrta so bile možne le v primeru dejanske potrebe in jih je moral pisno odobriti namestnik.

Pisarno namestništva so sestavljali vložišče, odpravnništvo, arhiv in urad za normalije, ki so bili skupni za vse namestništvo ter pisame oddelkov. Pri velikih uradih je lahko centralno vodeno pisarniško poslovanje zamenjalo poslo-

vanje po oddelkih, kar se je odražalo na strukturah fondov. Arhiv je prevzel tudi posle registrature, ki je kot posebno organizacijsko enoto obravnavani opravlilni red ne pozna več.

V pisarnah oddelkov so vpisali pisanja v opravlilni vpisnik, spisovne sezname ali zbirne liste še istega dne, ko so jih prejeli. Uradno izdana pisanja so morali obravnavati enako kot ostala prejeta pisanja. V novi obliki opravlilnega vpisnika (opravlilni red ga imenuje vložna knjiga) je dobila opravlilno številko vsaka zadeva, ne pa vsako pisanje, ki so ga prejeli, pač pa je dobilo v okviru zadeve vsako pisanje svojo zaporedno številko. Pri vsaki opravlilni številki je bil predviden prostor za vpis 5 zaporednih števil; ob šesti prispeli vlogi, ki je dobila zaporedno številko 6, so prenesli zadevo na novo opravlilno številko, enako pri 11., 16. prejetem pisanju itd. Prva opravlilna številka je bila za celotno obravnavo zadeve, tudi če se je vlekla skozi več let, temeljna številka. Pri prenosu zadeve na novo opravlilno številko so morali označiti temeljno številko, prejšnjo in naknadno tudi kasnejšo opravlilno številko. Zaporedne številke so se nadaljevale brez prekinitve skozi vso zadevo, četudi se je obravnava vlekla skozi več let. V primeru, da se je razvila v času obravnave nova zadeva, ki jo je bilo treba ločeno reševati, so morali za novo zadevo odpreti novo temeljno številko. Povezavo med obema številkami so označili tako v opravlilnem vpisniku kot v kazalu. Za razliko od dotedanjega (enostavnega) opravlilnega vpisnika bomo za novi opravlilni vpisnik že od vsega začetka uporabljali ime kombinirani opravlilni vpisnik, čeprav se oznaki enostavni in kombinirani uporabljata še od leta 1946 (v povezavi z nazivom delovodnik).

Predmet obravnave so v opravlilnem vpisniku označili z zadevo, to je kratkim, kolikor mogoče izčrpnim pojasnilom vsebine; sestavljena je bila iz gesel in oznak zadeve, tudi v povezavi s krajevnimi in osebnimi imeni. Imena so morali v zadevi postaviti vedno na prvo mesto.

Za zadeve, za katere je bilo mogoče predvideti, da bodo zahtevale številne vpise v opravlilni vpisnik, so lahko nastavili spisovni seznam, s čemer so preprečili odpiranje preštevilnih opravlilnih števil za eno zadevo ter olajšali pregled nad njimi. Spisovni seznam je stopil na mesto opravlilnega vpisnika in je dobil v vsakem letu po eno opravlilno številko, pri kateri so navedli, da obstoji zanjo spisovni seznam. V primerih, ko je zadeva tekla skozi več let, je dobil spisovni seznam temeljno številko iz prvega leta, v vsakem letu pa novo opravlilno številko. Zaporedne številke so tekle neprekinjeno skozi vsa leta. Spisovne sezname za zadeve, ki so bile stalne, so zvezali v opravlilni vpisnik spredaj, za zadeve, ki so se pojavljale občasno, pa zadaj.

Spisovni sezname so se uveljavili za področja, kjer so v velikem številu nastajali spisi, ki

32 Geschäfts-Ordnung für die k.k. steiermärkische Statthaltereien und den k.k. steiermärkischen Landesschulrat, Graz 1905. - Walter Goldinger, Organisationsformen des Schriftgutes, str. 15 sl. - Za opozorila se direktoju dr. Gerhardu Pferschyju najljepše zahvaljujem.

so v bistvu stalno enaki, razlikujejo pa se predvsem glede oseb in datumov. Izven uprave so tak primer tudi spisi v pravosodju, kjer so opravilne vpisnike zamenjali vpisniki, ki se vodijo po načinu spisovnih seznamov.³³

Enakovrstne vloge, ki so jih skupno reševali, so obravnavali kot zbima pisanja; v ta namen so uporabljali zbimi list, ki so ga vnesli v opravilni vpisnik, ko je prispelo prvo zbimo pisanje.

Po dodelitvi prejetih uradnih pisanj v delo referentom so jih morali v pisami kolikor mogoče kmalu vnesti v kazalo. To naj bi zadoščalo za tri leta in je obstajalo iz sistematičnega in abecednega dela. Prvi je bil urejen za vpise po zadevah, v skladu z opravilnim načrtom, abecedni del pa se je delil pri vsaki črki na stvama gesla, krajevna imena in osebna imena. Pri vsaki zadevi so morali vnesti temeljno in opravilno številko. Kadar je bilo zaradi lažjega iskanja smiselno, so zadevo vpisali v oba dela kazala; neredko je bil potreben celo trojen vpis. Na prednji notranji strani kazala so namestili izvleček iz opravilnega načrta, ki se je nanašal na oddelek namestništva, na nasprotnem listu pa abecedno urejena gesla iz tega dela načrta s pripadajočimi registratumimi oznakami.

Pisarne oddelka so vodile poleg tega še 11 drugih evidenc (dostavne knjige, zaznamke o rokih, beležnico o spisih priročnega arhiva itd.).

Delo z uradnimi pisanji se je začelo v vložkišču. Na vsa prejeta pisanja so odtisnili prejemno štampljko namestništva oziroma deželnega šolskega sveta (opravilni red uporablja zanjo izraz "vložna štampljka"). Kadar je bil datum oddaje na pošto pomemben za obravnavo zadeve in ga je dokazoval poštni žig, je bilo treba priložiti kuverto. Na pisanju so zabeležili tekočo kontrolno številko (vodili so jih enotno za vsa pisanja namestništva in deželnega šolskega sveta skozi vse leto), nato pa vpisali še v dostavno knjigo oddelka.

V pisami oddelka namestništva so vsako pisanje levo poleg prejemne štampljke označili s številko oddelka, v odtis prejemne štampljke pa vpisali opravilno številko (nad črto) in zaporedno številko (pod črto) ter število prilog.

Novi način obdelave spisov je zahteval, da so morali vse koncepte in izvima pisanja pisati v nadaljevanju. Pri tem so se morali dosledno držati časovnega zaporedja pisnih sestavkov ter upoštevati, da bo mogoče vse pole in liste nekega spisa tako speti ali prilepiti, da ne bo pisava nikjer prekrita in bo mogoče spis odpirati in brati kot knjigo. Vsako posamezno pisanje na neki poli ali listu je moralo predstavljati zaključeno celoto. Zato so bile dotedanje oznake pisanj (rubrum) moteč dodatek in so namesto tega vpeljati "zadevo", v obliki gesel, ki naj čim kraj-

še in natančneje označijo vsebino, ne da bi se nanašala na stanje obravnave. V primeru, če vloga ni imela navedene zadeve ali pa jo je bilo treba izboljšati, jo je moral označiti referent.

Še nadalje so morali pisati stvama stanja, izjave ipd. na levi, osnutke rešitev pa na desni polovici strani. Naslove so lahko pisali preko vse širine. Koncepti in izvima pisanja so morala biti napisana razločno, miselni potek so morala podajati urejeno, s pravilnim in jasnim načinom izražanja ter popolno. Izogibati so se morali besed in fraz, ki so bile zastarele, ki so pripadale izključno pisarniškem jeziku ali so žalile jezikovni čut, kot so bile dolgovernosti, nevsebinske fraze ali ponavljanja. Nadalje je bilo naročeno, da se ne lotevajo stilističnih fines pri manj pomembnih rešitvah, ker je to brez pomena, kljub temu pa praviloma zahteva dalj časa, ki naj ga v državnem interesu na drug način bolj koristno porabijo.

V primerih, ko naj bi dvoje ali več oblasti in uradov istočasno in neposredno seznanili o neki rešitvi, so smeli sestaviti enako rešitev za vse oblasti in urade, na koncu pa so navedli, katere oblasti prejmejo to rešitev kot originalno; tu so mogli pripisati tudi kratke dodatke, namenjene posameznim uradom. Namesto naslova prejemnika je bilo treba v takih primerih v konceptu in čistopisu navesti vse urade, ki jim je bila namenjena originalna rešitev.

Poznali so več načinov reševanja prejetih pisanj: z osnutkom, ki ga je referent napisal na poseben list (referatni list) ali pa na prejeto pisanje, ter izvimo reševanje, kadar je rešitev stranki ali drugemu uradu, ki je zanjo zaprosil, napisal v nadaljevanju prejetega pisanja, ne da bi izdelal izvod, ki bi ga odložili v registraturo. Na koncu osnutka je referent dodal zaznamke glede obdelave (če jih ni vnesel v referatni list) ter zaznamke glede dostave. Levo spodaj pod datumom na koncu osnutka je dodal še zaznamek o izločanju, ki je obstajal iz črke S in letnice izločanja, če pa naj spisa ne bi izločali, pa iz črk N. S.

Roki izločanja so znašali 10 ali 30 let. Spisov, ki bi jih lahko potrebovali še po 30 letih, ter spisov, ki so imeli arhivski pomen, niso smeli izločiti.

V načelu so morali vsak spis, to je pisanja, ki so bila povezana z isto temeljno številko, od vsega začetka obravnavati tako, da so tvorila v sebi zaključeno urejeno celoto in da so ostala taka tudi potem, ko je bila zadeva končana. Zato so morali že referenti paziti, da so posamezna pisanja sledila v časovnem zaporedju, kot jih je prejelo vložkišče in da je bilo najstarejše pisanje oziroma najstarejša prejemna štampljka vedno na prvem mestu. Za vsakim pisanjem so morale biti razvrščene pripadajoče priloge.

Z namenom, da bi zagotovili urejenost spisov, je poslovni red posegel tudi na tehnično področje. Pri polah ali listih večjega formata naj

33 Geschäftsordnung für die Gerichte erster und zweiter Instanz, Verordnung des Justizministers vom 5. Mai 1897, Reichsgesetzblatt 1897, Nr. XI.1-112.

bi s prepogibanjem ali obrezovanjem, če je bilo le mogoče, dosegli pravi format spisov 34 x 21 cm. Po vzoru pisarniškega poslovanja v Nemčiji so tudi v opravljenem redu predvideli sistem spenjanja spisov. Vrsta in način uporabe pripomočkov za spenjanje se je razlikoval glede na obseg spisov ter glede na to, koliko časa je bilo treba spis hraniti. Manj obsežne spise naj bi list za listom po vsej dolžini zlepili in preden bi jih dokončno odložili v arhiv, še s sukancem speli ali sešili. Obsežnejše spise so morali ob levem robu preluknjati in speti. Sukanee, s katerim so pisanja speli, je moral biti tako dolg, da je bilo mogoče spis na kateremkoli mestu popolnoma odpreti, konce sukanca pa so morali trdno zavozlati. Ker naj ne bi bili spisi debelejši od dveh centimetrov, je lahko posamezen spis

spise pogosto uporabljali, so smeli predstojniki oddelkov odrediti, da v posameznih primerih, natančno določene spise te vrste pisame oddelkov stalno hranijo v priročnem arhivu, pripravljene za uporabo. Tako so nastali izven splošne registrature spisi, oblikovani predvsem na podlagi organizacijsko samostojnih subjektov, raznih objektov, krajev ipd. (t.i. konvoluti ali specialni fascikli). Pri Namestništvu v Gradcu in Deželni vladi v Ljubljani jih poznamo že pred letom 1900.³⁴

Na Kranjskem se Kilmanseggeove reforme do prve svetovne vojne niso lotili. Dotedanje oblike opravljenih vpisnikov srečujemo še nadalje tudi pri ministrstvih na Dunaju.³⁵ Leta 1910 so ta uporabljala naslednje oblike obrazcev:

Opravljeni vpisnik

Dan prejema	Opravljalna številka, oznaka oddelka	Ime osebe ali oblasti, datum, številka priloge	Zadeva	Dan dostave	Rešitev
-------------	--------------------------------------	--	--------	-------------	---------

Kazalo

Geslo	Opravljalne številke
-------	----------------------

Gesla so izbirali po stvareh (primeri: Automobilführer Abfertigung Adel Anerkennung Allerhöchste Ämter Astand) krajih oz. osebah.

Kazalo opravljenih števil (elenhus)

Opravljalna številka	Oznaka fascikla	Opis spisa	Prejšnja številka	Kasnejša številka
----------------------	-----------------	------------	-------------------	-------------------

obsegal tudi več snopičev. Večje in pomembnejše spise so lahko opremili z ovitki, po prevzemu v arhiv so jih lahko tudi zvezali v obliki knjige. Dejansko pa lahko ugotovimo, da se v avstrijskem pisarniškem poslovanju metoda spenjanja spisov ni uveljavila.

Končane spise iz tekočega in preteklega leta je morala pisarna oddelka namestništva shraniti v priročni registraturi, urejene po registraturnem načrtu in temeljnih številkah. Pred odložitvijo v registraturo je vodja pisarne na spisu zabeležil zaznamek o izločanju ter pritisnil žig A (abgetan, to je končano). Isti žig je moral vnesti tudi v opravljenem vpisniku pri odgovarjajoči opravljalni številki in v kazalu. Po preteku dveh let so oddali spise iz priročne registrature v centralni arhiv, ki je bil skupen za celotno namestništvo. V primerih, ko so po oddelkih starejše arhivske

Pisarniško poslovanje v času med prvo in drugo svetovno vojno

Domnevati je mogoče, da so pričela uporabljati novi, kombinirani opravljeni vpisnik okrajna glavarstva na Štajerskem že pred letom 1918. Njegova uporaba se je po svetovni vojni širila tudi na bivšo Kranjsko. Prvič srečamo tak opravljeni vpisnik pri Okrajnem glavarstvu Ljubljana-okolica leta 1923. V skladu s Kilman-

34 Serija konvolutov Deželne vlade v Ljubljani, Arhiv Republike Slovenije.

35 Österreichisches Staatsarchiv, Abteilung Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien. - Erna Umek, Gradivo za zgodovino Slovencev v Splošnem upravnem arhivu na Dunaju, Arhivi III, št. 1-2, Ljubljana 1980, str. 13-17. - ista, Gradivo v fondu c.k. Finančnega ministrstva na Dunaju, Arhivi IV, št. 1-2, Ljubljana 1981, str. 119-120.

seggovo reformo je že pri Narodni vladi centralno organizirano pisarniško poslovanje zamenjalo poslovanje po poverjeništvih. Na splošno pa so prenehali uporabljati način odlaganja končanih zadev po snovi (izjema je Mariborska oblastna skupščina v letih 1927 do 1929).³⁶

Obvezna je postala uporaba kombiniranega pravnega vpisnika (označuje se kot vložni zapisnik po t.i. Kilmanseggovem sistemu) za vse splošne upravne oblasti (velika županstva, sreska poglavarstva, itd.) na podlagi navodil velikih županov ljubljanske in mariborske oblasti z dne 31. decembra 1924. Prvi je imel le opravilne, drugi pa še temeljne številke. Na kombiniranem pravnem vpisniku je temeljilo tudi pisarniško poslovanje, ki ga je za vse splošne upravne oblasti v banovini predpisal Poslovnik kraljevske banske uprave dravske banovine z dne 24. decembra 1930 in ki je bil z manjšimi spremembami enak Poslovniku Velikega župana mariborske oblasti, objavljenim leta 1927.³⁷ Tako se na območju dravske banovine pri splošnih upravnih oblasteh ni uporabljala oblika pravnega vpisnika iz Poslovnika za občna upravna oblastva z dne 23. oktobra 1931, ki ga je predpisal ministrski svet in je bil enak vpisniku, kakršen je bil v uporabi pred Kilmanseggovo reformo.³⁸

Z letom 1931 so bili uvedeni s Poslovnikom kraljevske banske uprave kombinirani pravni vpisniki s temeljno številko. Izgleda, da se uporaba temeljne številke ni obnesla; po večini so vpisovanje teh števil pri sreskih načelnstvih kmalu opustili ter so pri njih leta 1938 sploh vpeljali obrazce pravnih vpisnikov le z eno vrsto števil (opravnih).

Pomemben sestavni del pisarniškega poslovanja, ki je deloval na principu pravnega vpisnika, je bilo abecedno kazalo. Nanj so morali polagati posebno pozornost, ker je bil osnovni pripomoček za iskanje spisov. Zadeve so vpisovali po imenih oseb, na katere se je spis nanašal, oziroma po stvarni oznaki.³⁹

Pri uradih z manjšim številom spisov (npr. pri občinah) so uporabljali še nadalje enostavni pravni vpisnik in po njem tudi odlagali spise. Zato je Samouprava, glasilo Županske zveze v

pomanjkanju predpisov, ki bi bili namenjeni izključno občinskim tajnikom, leta 1937 priporočala, da si zaenkrat pomagajo s Poslovnikom za občna upravna oblastva iz leta 1931, ki je imel za osnovo enostavni pravni vpisnik, naslednje leto pa objavila Navodila za občinsko pisarniško poslovanje, ki naj bi temeljilo na enostavnem pravnem vpisniku, priporočali pa so uporabo t.i. stranskih pravnih vpisnikov, v katere so vpisovali po posameznih vrstah spise, ki so se pojavljali v večjem številu (npr. domovnice, gradbena dovoljenja, zapisniki o mrliških ogleidih itd.).⁴⁰

Pisarniško poslovanje v času po drugi svetovni vojni

Še nadalje se je obdržal pri organih oblasti sistem pisarniškega poslovanja iz predvojnega časa, potrebni pa so bili novi predpisi. Razumljivo je, da je bilo najbolj problematično poslovanje pri krajevnih ljudskih odborih. V uvodu Navodil za administracijo in notranje poslovanje krajevnih ljudskih odborov je oddelek za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti pri predsedstvu vlade LRS leta 1946 ugotavljal, da je med tedanjim stanjem, kakršno je vladalo v administraciji večine krajevnih ljudskih odborov, in pa tistim, kakršnega so določala tedaj objavljena navodila, velika razlika, ki je ni mogoče izravnati.⁴¹ Dotedanja primitivnost administracije naj marsikje ne bi ustrezala niti najosnovnejšim zahtevam solidnega poslovanja. Navodila so predpisala, da morajo krajevni ljudski odbori voditi glavni pravni vpisnik (zanj uporabljajo izraz delovodnik, ki je od tega časa postal splošen izraz za pravni vpisnik), besedica "glavni" pa je pomenila skupen vpisnik za vse poslovanje ljudskega odbora, kar so sploh šteli kot osnovni pogoj za urejeno poslovanje (z izjemo zaupnih spisov). Pravne vpisnike so lahko vodili na enostaven ali kombiniran način (ta dva izraza srečamo prav tako sedaj prvič v nekem predpisu). Tudi pri enostavnem pravnem vpisniku pa so morali zlagati pisanja v isti zadevi, ki so sicer imela različne pravne (navodilo uporablja izraz delovodne) številke,

36 Splošni pregled fondov Državnega arhiva LRS, str. 71-76. - Poslovni red oddelka za notranje zadeve pokrajinske uprave za Slovenijo v Ljubljani, 3. 1. 1922.

37 Poslovnik Velikega župana Mariborske oblasti, Maribor 1927. - Poslovnik kraljevske banske uprave dravske banovine, Ljubljana 1930, Banska uprava dravske banovine I. št. 2581/103, 24. 12. 1930. - Vladimir Kološa, Banska uprava Dravske banovine in njeno gradivo, Arhivi II, št. 1-2, Ljubljana 1979, str. 42-43.

38 Poslovnik za občna upravna oblastva, Službene novine kraljevine Jugoslavije 1931, št. 270 /LXXXV/, 595 - Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine 1931, št. 79 - 598. - Banska uprava dravske banovine I, 2581/103 z dne 24. 12. 1930.

39 Jože Žontar, Razvoj sistemov, str. 141-144.

40 Samouprava I, 1930, str. 154. - Samouprava, glasilo Županske zveze 1937, str. 42. - A. J., Občinsko pisarniško poslovanje, Samouprava, glasilo Županske zveze 1938, str. 12-14, 30-34, 45-47, 83-87, 110-112, 159-162.

41 Navodilo za administracijo in notranje poslovanje krajevnih ljudskih odborov, Oddelek za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti pri predsedstvu vlade LRS, Ljubljana 1946. - Predsedstvo vlade LRS, oddelke za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti, št. III-359/4 z dne 11. 12. 1946. - Anton Krajšek, Administracija krajevnih ljudskih odborov, Ljudski pravnik II, 1947, št. 1-2, str. 22-32. - Jože Žontar, Arhivi občinskih ljudskih odborov v LRS Sloveniji, Arhivist IX, 1960, zv. 1, str. 38.

skupaj pod eno številko po vrstnem redu njihovega nastanka.

Z navodilom za administrativno poslovanje okrajnih (mestnih) izvršilnih odborov z dne 31. decembra 1947 je oddelek za zakonodajo in organizacijo državne uprave izdal podoben predpis tudi za omenjene ljudske odbore.⁴² Po načelu enotne administracije so bile poleg glavnega do-voljeni posebni pravilni vpisniki le pri perso-nalnem referentu, v finančnem odseku, pri odsekih mestnega izvršilnega odbora Ljubljane, sa-mostojnih podjetjih oziroma direktijah ter usta-novah okrajnih izvršilnih odborov, ki so imeli ločeno, lastno administracijo. Isto je veljalo za zaupno pošto. O uporabi kombiniranega ali eno-stavnega pravičnega vpisnika je odločal tajnik izvršilnega odbora, vendar so morali paziti, da so pisanja dosledno združevali na podlagi istega ali sorodnega predmeta pod isto številko, pri kombiniranem pravičnem vpisniku na podlagi temeljne, pri enostavnem pravičnem vpisniku pa po zadnji pravični številki. Kadar so v zadevah nenačelnega pomena pričakovali večje število pisanj o istem predmetu (razni računi, potrdila itd.), so uporabljali spisovne sezname. Kazalo li glavnemu delovodniku so vodili v vezani knjigi oziroma v polah na podlagi abecede, lahko pa tudi v obliki kartoteke, o čemer je prav tako odločal tajnik izvršilnega odbora. Kot koristen pripomoček k delovodniku so priporočali uporabo kazala tujih pravičnih števil. Med pomožne evidence so sodile dostavne knjige posameznih odsekov, v odsekih pa razvidniki spisov.

Neurejeno pisarniško poslovanje po vsej državi je bilo povod za objavo navodila o uvedbi enotnega delovodnika za splošno administracijo, ki ga je predpisal Komite za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti pri vladi FLRJ 24. januarja 1950 in ki je bil namenjen vsem oblastem, ustanovam in podjetjem, ki so za vodenje splošne administracije uporabljali pravični vpisnik.⁴³ Po svoji obliki, je bil to kombinirani pravični vpisnik, ki pa se je nekoliko razlikoval od prej obravnavanih vpisnikov. Svet vlade LRS za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti je sprva predvidel objavo svojega poslovnika za pisarniško poslovanje v državnih uradih in ustanovah, nato pa se je zadovoljil z objavo vrste navodil o pisarniškem poslovanju v Ljudski upravi (1950, 1951).⁴⁴

Ob ustanovitvi občin leta 1952 je Državni sekretariat za proračun in državno administracijo LRS določil občinskim ljudskim odborom, da uporabljajo za vsa navadna pisanja samo en, in sicer kombinirani pravični vpisnik s temeljno številko, naslednje leto pa je izdal še Začasna navodila za pisarniško poslovanje ljudskih odborov, ki mimo omenjenega niso prinesla ukih bistvenjših dopolnitev v pisarniškem poslovanju. Vzrok, da so uvedli temeljno številko, je bil v tem, ker so pri Državnem sekretariatu za občo upravo in proračun ugotavljali, da manjka v arhivih ljudskih odborov pravzaprav vsaka druga pravična številka. Uslužbenci so se sicer izgovarjali, da je to posledica prenosov števil, ne pa nereda pri poslovanju. Da bi to odpravili, so se odločili za sistem temeljnih števil, ki tečejo tekoče po vrsti in ki omogočajo preverjanje ali so v arhivu vsi spisi.⁴⁵

Zaradi obsežnega poslovanja so dovolili najprej Mestnemu ljudskemu odboru Ljubljana (leta 1954), naslednje leto pa še mestnima ljudskima odboroma Celje in Maribor, da vodijo pravične vpisnike in odlagajo spise ločeno po tajništvi (tajništvo ljudskega odbora, tajništvo za gospodarstvo, za prosveto in kulturo, za socialno politiko in zdravstveno varstvo ter za komunalne in stanovanjske zadeve). Uporaba izraza "začasna navodila za pisarniško poslovanje" v priložniku iz leta 1953 pa daje vedeti, da je nastopilo spoznanje o potrebni spremembi sistema, ki so ga prevzeli iz predvojnega časa (njegove korenine pa segajo še v avstrijski čas pred prvo svetovno vojno).

Za sklep še nekaj pojasnil o terminologiji, uporabljeni v tem prispevku. Ker je treba razlikovati - kot smo videli - pisanje (Schriftstück) od kompozicije pisanj (Akt, to je spis), kar je sprva predstavljalo prejeto in odposlano pisanje, kasneje pa vsa pisanja v zadevi in ker pod besedo dopis ni mogoče razumeti npr. odločbe, pogodbe, zapisnika ipd., je bilo treba ostati pri izrazu, ki zveni morda nekoliko starinsko, vendar bolj ustreznega izraza nimamo na voljo. Beseda dokument je zelo širok pojem in se v obravnavanem času v pisarniškem poslovanju ni uporabljala.

42 Navodilo za administrativno poslovanje okrajnih (mestnih) izvršilnih odborov, Predsedstvo vlade LRS, Oddelek za zakonodajo in organizacijo državne uprave, št. III-1099/35-47 z dne 31. 12. 1947.

43 Navodilo o uvedbi enotnega delovodnika za splošno administracijo, Uradni list FLRJ, št. 5/50.

44 H. T., Za enotno pisarniško poslovanje, Ljudska uprava III, 1950, št. 11, str. 469-471; št. 12, str. 524-525. - H. T.-M(arija) L(ulik), Še nekaj o pisarniškem poslovanju, Ljudska uprava IV, 1951, št. 1, str. 38-39; št. 4, str. 188-192; št. 5, str. 271-

274; št. 6, str. 332-334. - Pisarniško poslovanje, Ljudska uprava IV, 1951, št. 8-9, str. 457-472.

45 Začasna navodila za pisarniško poslovanje ljudskih odborov, Državni sekretariat za proračun in državno administracijo LRS, Ljubljana 1953. - France Kovič, Kombinirani delovodnik, Ljudska uprava IV, 1953, št. 1-2, str. 88-91. - Zapisnik konference tajnikov okrajnih in mestnih ljudskih odborov ter tajnikov ljudskih odborov mestnih občin s posebnimi pravicami, 28. 12. 1954. - Jože Žontar, Arhivi občinskih ljudskih odborov, str. 38-39.

Za to, kar danes razumemo pod delovodnikom, smo uporabili izraz opravljeni vpisnik, ki je bil na splošno uveljavljen pred drugo svetovno vojno v predpisih in strokovni literaturi, pojavlja pa se od 18. stoletja dalje. Leta 1946 vpeljeni termin delovodnik ima gotovo svoje korenine v ruski besedi "delovodstvo", kar pomeni pripravo in odpravo uradnih pisanj. Pred tem časom beseda delovodnik pri nas ni bila znana in je tudi Slovenski pravopis iz leta 1950 ne navaja. Od opravljenega vpisnika izvira tudi opravljeni številka, izraz, ki ga poznajo še Začasna navodila iz leta 1953, normalo pa je v uporabi pri poslovanju s spisi na sodiščih.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Entwicklung der Schriftgutverwaltung bei den Verwaltungsbehörden bis zur Reform der Kanzleigeschäftsführung im Jahre 1956

JOŽE ŽONTAR

Der Beitrag behandelt die ältesten Systeme der chronologischen Schriftgutserien, die Einführung der Registraturpläne, Josephinische Reform der Kanzleigeschäftsführung, die Einführung der Grundzahl im Geschäftsprotokoll, die Einführung des kombinierten Geschäftsprotokolls (Kielmanseggs Reform), die Kanzleigeschäftsführung in der Zeit zwischen dem ersten und zweiten Weltkrieg und in der Zeit nach dem zweiten Weltkrieg. Der Beitrag bezieht sich auf die Entwicklung der Systeme in Österreich und nach dem Jahre 1918 in Jugoslawien mit besonderer Rücksicht auf die Geschäftsführung der Kanzleien im Gebiet Sloweniens.

Bistrski rokopis, Liber de Civitate Dei sancti Augustini episcopi, 1347.
NUK, Ms 2, fol. 2' in 3

Sistemi poslovanja s spisi v Sloveniji od leta 1955 dalje

VESNA GOTOVINA

Pisarniško poslovanje pri upravnih organih je bilo do konca leta 1957 dokaj različno urejeno, ker so ga opravljali po začasnih navodilih različnih organov, ki niso urejala vseh vprašanih enotno in v celoti. Do uveljavitve Uredbe o pisarniškem poslovanju je bilo to poslovanje večinoma pomanjkljivo organizirano in neenotno.

Stane Kranje je avgusta 1954 pisal o pomanjklivostih dotedanega pisarniškega sistema v "Ugotovitvah ob sedanjih ureditvi pisarniškega poslovanja in predlogih za poenostavitev in poenotenje" (Državni sekretariat za občo upravo in proračun LRS, št. II-3958/41); to je bilo kasneje objavljeno v Ljudski upravi, VII/1954, št. 12.

Največja pomanjklivost so bili trije sistemi vodenja evidenc, in sicer sistem enostavnega delovodnika, kombiniranega delovodnika in sistem vpisnikov. "Vsako zadevo je bilo potrebno vpisati najmanj dvakrat, v delovodnik in indeks, ker sicer spisa ni bilo mogoče najti." Stane Kranje je že leta 1954 predlagal sodobnejši - nemški sistem poslovanja s spisi, in sicer sistem decimalne klasifikacije, ki je obsegal deset glavnih skupin. Menil je tudi, da samo uvedba decimalne klasifikacije ne bi bila dovolj, saj bi bilo potrebno uesti enotni "poenostavljeni sistem kombiniranega delovodnika" (združitev kazala in indeksa, združitev delovodnika in kontrolnika spisov, zmanjšanje formata petvrstičnega kombiniranega delovodnika na polovico, izločitev vpisovanja tistih podatkov, ki so razvidni iz pomožnih knjig). Pisarniško poslovanje naj bi bilo urejeno na podlagi kombiniranega delovodnika in po skupinah zadev na podlagi decimalne klasifikacije. Delovodniki bi imeli označbe P za delovodnik za prijme, N za nazive uradov, organizacij, K za kraje, B za označevanje besede, S za skupne zadeve.

Leta 1954 je Državni sekretariat za splošno upravo in proračun LRS (št. II - 3958/63 z dne 15. 12. 1954) izdal Dopolnilna navodila za ureditev pisarniškega poslovanja, po katerih naj bi se ravnali ljudski odbori. Namen teh podrobnejših navodil je bil, da bi odpravili pomanjkljivosti v uradih državnih upravnih organov in proračunskih ustanov. Dopolnilno navodilo je podrobneje opredelilo:

1. Ureditve pisarne (vložišče, registratura, strojepisnica, odpravništvo, arhiv).
2. Prevzemanje, odbiranje in signiranje pošte, sprejemanje in shranjevanje vrednot ter uničevanje kulkov
3. Vpisovanje pošte v delovodnik. V delovodnik so morale biti vpisane vse zadeve, ki jih je urad obravnaval. Vsa prejeta pošta je morala biti vpisana v delovodnik istega dne, ko je bila prejeta. Na vse vloge in dopise so morali odtisniti delovodno (vložno) štampiljko in datum prejema, vedno je bilo potrebno napisati tudi podatke o predpisih.
4. Označevanje zadev. Pri navedbi zadeve je bilo potrebno razlikovati
  - a) označevalne besede,
  - b) pojasnila k označevalnim besedam in
  - c) dopolnitev pojasnila k označevalnim besedam.
 Označevalne besede so ločili po:
  - a) priimkih oseb, ki jih je obravnavala vloga - (ime in podatek o bivališču),
  - b) nazivi uradov, podjetij, organizacij, ki jih je obravnavala vloga, podatki o sedežu,
  - c) kraju in
  - d) druge pomembne besede iz vsebine.
5. Vplsovaje v indeks. K vsakemu delovodniku so morali voditi indeks, praviloma na polah, ki so jih v začetku naslednjega leta zvezali. Indeks je moral biti urejen po abecedni, ki se je lahko delila še dalje po samoglasnikih. Vsaka črka je lahko obsegala samo nekatere vrste kazal (pr. imensko kazalo, kazalo nazivov uradov, krajevno kazalo stvarno kazalo). Za skupine zadev so potrebovali posebno polo papirja, priloženo k indeksu kot prva pola. Na to polo so vpisali po zaporednem redu vse skupine zadev, ki jih je obsegala posamezna skupina. Ta seznam je bilo potrebno ob koncu leta prepisati po abecednem redu skupin zadev, nato pa ga po vezavi indeksa nalepiti na notranji strani indeksa. (slika 1)

Delovodnik: Zap. strani delovodnika: .....

	Del. št. in delovodna enota	Datum prejema pril. in vredn.	Z a d e v a	Pošiljatelj, datum in št. dopisa	Datum in način rešitve	Rok pripombe in arh. ozn.
opr.						
pr.						
kasn.		priloge:				
del. en.		vredn.:				

A
B
C
Č
D
E
F
G

Kombinirani delovodnik, 1955

Delovodnik: Zap. strani delovodnika: .....

	Delov. in delov. enota	Zadeva in arhivska označba	Zap. št. vložka	Prejem		Rešitev		Rok in pripombe
				datum	pošiljatelj	datum	način	
opr.								
tem.								
pr.								
kasn.								
d. c.								

A
B
C
Č
D
E
F

Kombinirani delovodnik, 1955

Način vpisovanja: PRIIMKI

0

Mes.	Označba zadeve oziroma pošiljatelj	Kraj	Pošiljatelj oziroma označba zadeve	Delovodna št.	
				naša	pošiljat.
1	2	3	4	5	6
10	KOBAL Marta	Podgorje	podpora	577	
	KOREN Jože	Šmartno	dodelitev stanovanja	579	
11	KOLENC Ivan	"	gradbeno dovoljenje	1035	

Indeks, 1955

Način vpisovanja: NAZIVI

Mes.	Označba zadeve oziroma pošiljatelj	Kraj	Pošiljatelj oziroma označba zadeve	Delovodna št.	
				naša	pošiljat.
1	2	3	4	5	6
9	Krajevni urad	Presejce	prevzem inventarja	29	
11	KOVINOTEHNA, trgovsko podjetje	Breg	pravila	973	

Indeks, 1955

6. Kazalo tujih delovodnih števil. Tu so vpisovali delovodne številke vseh uradov, razen tistih, ki so bili podrejeni.

Za uspešnejše izvajanje novega pisarniškega sistema so decembra 1954 organizirali dvodnevne tečaje. Teh tečajev so se morali udeležiti okrajni upravni inšpektorji in vodje delovodnikov.

Vsi okrajni in mestni ljudski odbori so vodili za posamezna tajništva in za določene delovne enote ločene delovodnike in indekse. Te so morali voditi v glavni pisarni - centralizirano. Delovodnikov in indeksov iz glavne pisarne niso dajali po oddelkih. Delovodniki in delovodne številke na spisih so morale biti enotno označene, in sicer z I tajništvo ljudskega odbora, II tajništvo za gospodarstvo, III tajništvo za prosveto in kulturo, IV tajništvo za socialno politiko in zdravstveno varstvo (Državni sekretariat za splošno upravo in proračun LRS št. II-3958/91 z dne 4. januarja 1955 - Ureditev pisarniškega poslovanja, uvedba ločenih delovodnikov).

Iz splošnega pisarniškega poslovanja so morali izločiti pisarniško poslovanje uprav za dohodke (Državni sekretariat za splošno upravo in proračun LRS št. II-97/15-55 z dne 2. marca 1955 - Ureditev pisarniškega poslovanja uprav za dohodke).

Avgusta 1955 je Državni sekretariat za občo upravo in proračun LRS (št. II-97/55 z dne 5. avgusta 1955 - Pisarniško poslovanje novih okrajnih in občinskih ljudskih odborov ter krajevnih uradov) izdal navodila za pisarniško poslovanje. Okrajni ljudski odbori so uporabljali za splošne zadeve kombinirane delovodnike, ki so se vodili ločeno za vsa tajništva v glavni pisarni. Občinski ljudski odbori pa so uporabljali samo en kombinirani delovodnik za vse delovne enote. Za zaupne in strogo zaupne zadeve so imeli en delovodnik, in sicer obrazce za enostavni delovodnik. Krajevni uradi so vodili enostavne delovodnike.

Državni sekretariat za občo upravo in proračun LRS je decembra 1955 za poslovanje s spisi ponovno izdal Začasna navodila za pisarniško delo v letu 1956 (Državni sekretariat

za občo upravo in proračun LRS, št. II-97/83 z dne 5. decembra 1955).

Biro za organizacijo uprave in gospodarstva v Beogradu je v letu 1955 pripravil gradivo za enotno ureditev pisarniškega dela v državni upravi. Do preučitve tega sistema pa naj bi se ravnali po obstoječih načelih. Uvedli so samo eno vrsto delovodnih števil, temeljne številke, namesto opravnih (poslovnih) števil, poenostavili so tudi izknjižbo spisov. Posodobili so obliko dopisov in uvedli arhivske šifre, ki naj bi omogočile arhiviranje rešenih zadev po vsebini.

1. Delovodniške številke. Namesto dotedanjih opravnih (poslovnih) in temeljnih števil so v delovodniku, kazalu in na samih spisih pisali zaporedne temeljne številke, ki so ostale tudi po izvršenih prenosih oz. povezavah iste, kakor pri prvem vpisu v delovodniku. Pri vsakem prvem prenosu zadeve so vpisali v delovodniku povezavo v prostoru za kasnejšo številko, ker te niso več vpisovali.
2. Signiranje in arhivske šifre. Dopise so signirali in razporedili na posamezne delovne enote. Delovne enote so označevali z arabskimi števkami od 01 do 09, nato 10, 11 ... Spise so dosignirali in določili številko uslužbenca, ki je določen spis reševal (pr. 01/2 ali 03/3 ...). Dokončno rešene spise so odlagali po arhivskih šifrah. Arhivske številke so bile sestavljene iz označbe delovne enote in iz označbe istovrstnih zadev oz. spisov. Arhivskih šifer na že rešenih spisih niso smeli med letom spreminjati, lahko so dodajali nove. Za vsako arhivsko šifro so imeli posebno mapo, v katero so shranjevali spise po delovodniških številkah.
3. Indeks (kazalo). Vodili so ga na nevezanih polah, in sicer tako, da so pred začetkom vpisa za vsako črko pripravili obrazce kazala po vrstnem redu: a) za zadeve fizičnih oseb, b) za zadeve pravnih oseb, c) za zadeve, ki niso fizične osebe in ne pravne osebe. Priporočali so tudi, da naj ima vsak urad samo en delovodnik za splošne zadeve, ki so ga morali

voditi v glavni pisarni. Posebne delovodnike naj bi vodile le delovne enote za službe, ki so bile urejene s posebnimi predpisi.

Z reorganizacijo delovnih enot v ljudskih odborih je Sekretariat izvršnega sveta za občno upravo izdal Navodila za spremembo šifer ob reorganizaciji delovnih enot (št. 01-52/1 z dne 18. junija 1956). Arhivske šifre, ki so bile določene za ukinjene delovne enote, niso smeli več uporabljati za označevanje zadev, ki so bile rešene po reorganizaciji. Posamezne skupine zadev, ki so prišle v pristojnost druge delovne enote, so morali označiti z novimi prostimi zaporednimi številkami za arhivske šifre. Iz pregleda šifer so morala biti razvidna vsa ukinjena in nova tajništva ali oddelki in vse njihove arhivske šifre.

Veliko težav so imeli pri vodenju spisov, ki so bili obravnavani več let. Zato je Okrajni ljudski odbor Kranj poslal vsem ljudskim odborom osnutek Navodila za evidenco spisov in arhiviranje nekaterih vrst spisov, ki se obravnavajo več let (02/4-2453/1-56 z dne 12. maja 1956). Sem sodijo zadeve upravičencev do invalidnine, skrbniški spisi, inšpekcijska dela glede obrtnih in gradbenih dovoljenj. To naj bi rešili z uvedbo posebnih dosjejev (map, ovojev) in posebnih arhivskih šifer, in sicer: "ID" za inšpekcijo dela; "FI" za finančno inšpekcijo; "TI" za tržno inšpekcijo... Po teh navodilih naj bi shranjevali samo zadeve fizičnih in pravnih oseb, splošne zadeve pa po navodilih za spise na splošno. V dosjeju pa naj bi bili spisi urejeni tako, da bi bile starejše zadeve spodaj.

Ljudski odbori so se pritoževali Sekretariatu izvršnega sveta za občno upravo LRS, ker republiški upravni organi niso upoštevali navodil za pisarniško poslovanje, predvsem glede navedbe zadeve. Zato je bilo izdano navodilo za Navedbo kratke vsebine in združevanje zadev v dopisih (Sekretariat izvršnega sveta za občno upravo LRS, št. 01-52/7 z dne 30. 7. 1956). Na podlagi tega navodila naj bi zadeve označevali:

- zadeve fizičnih oseb z navedbo priimka, imena in bivališča ter vprašanje, ki ga dopis obravnava
- zadeve pravnih oseb - navedba naslova pravne osebe in sedeža
- zadeva, ki ne zadeva pravne oz. fizične osebe pa z navedbo obravnavanega vprašanja
- več zadev se praviloma ne bi smelo združevati, zlasti ne tistih, ki bi jih v drugih uradih obravnavajo različne delovne enote

Zvezni upravni organi so poskušali urediti pisarniško poslovanje za celo državo enotno, zato je Zvezni izvršni svet FLRJ izdal decembra 1957:

1. Uredbo o pisarniškem poslovanju (Ur. l. FLRJ, št. 50/57)

2. Navodilo za izvrševanje uredbe o pisarniškem poslovanju (Ur. l. FLRJ, št. 50/57)

Uredba je predpisovala pisarniško poslovanje v zveznih in republiških upravnih organih, v upravnih organih avtonomnih enot, v ljudskih odborih ter v samostojnih zavodih in organizacijah, ki so opravljale javno službo, za predstavniške organe oblasti in njihove izvršne - upravne organe, kadar za te ni bilo posebnih predpisov.

Na podlagi te uredbe je pisarniško poslovanje obsegalo: sprejemanje in pregledovanje pošte, vpisovanje spisov, dodeljevanje spisov v delo, administrativno-tehnično obdelovanje spisov, odpravljanje pošte, izpisovanje spisov ter njihovo odlaganje v arhiv in hranjenje (arhiviranje).

Po tej uredbi bi moral vsak upravni organ voditi evidenco o vseh prejetih oziroma lastnih spisih. Delovodnik so vodili po sistemu temeljnih in zaporednih števil. S temeljno številko so označevali zadevo, z zaporednimi številkami pa so označevali spise v okviru te zadeve.

Temeljna številka je tekla od začetka leta oz. od začetka vodenja delovodnika po neprekinjenem številčnem zaporedju, zaporedna številka je tekla od 1 naprej, kljub morebitnemu prenosu zadeve. Prenos temeljne številke so opravili tako, da so temeljno številko znova vpisali v delovodnik in sicer pod zadnjo temeljno številko v delovodniku. Ponavadi so to temeljno številko vpisali z rdečim svinčnikom, da so jo ločili od ostalih. Kadar pa so pričakovali v zvezi z eno zadevo več kot tri spise so vnaprej rezervirali naslednji prazni prostor v delovodniku.

Upravni organi so vodili praviloma samo en delovodnik, toda za zaupne in strogo zaupne spise so vodili zaupni oziroma strogo zaupni delovodnik. Za lažje in hitrejše ravnanje s temi spisi so vodili še registre, interne dostavne knjige, knjige prejete in odposlane pošte.

Arhiv je bil v okviru pisame, kamor so prišle rešene zadeve. Zadeve so uredili po arhivskih znakih, ki se med letom niso smeli spreminjati, lahko so se samo dodajali. Zaupne in strogo zaupne spise so hranili ločeno od "navadnih" spisov.

(slika 2)

Temeljna št. prenos	Zadeva	Zap. št.	Datum prejema	Pošiljatelj		Org. enota
				priimek in ime oziroma naziv in kraj	št. datum	
1	2	3	4	5	6	7
11 prenos	MEDVED Andrej, Celje, obrtno dovoljenje	1	3/1	stranka	31/12	04
12 prenos	Tovarna dekorativnih tkanin, Ljubljana, tarifni pravilnik	1	3/1	stranka	37/57	04
13 prenos	Obi.O Radlje ob Dravi, naročitev uradnega pečata	1	3/1	stranka	18/3	01
14 prenos	Pisarniško poslovanje krajevnih uradov, navodila	1	4/1	L.	—	01
		2	7/1	Obi.O Dravograd	12/1	01

Delovodnik, 1958

Obrazec št.11

Tek. št.	Datum vpisa	Arhivsko gradivo			Pripombe
		leto	opis	skupno število	
1	2	3	4	5	6

Arhivska knjiga, 1958
(Format: 297 x 210 mm)

Način vpisovanja .....

Obrazec št. 5

Mesec	Zadeva - pošiljatelj		Pošiljatelj - zadeva	Številka delovodnika		Pripombe
	kraj			naša	tuja	
1	2	3	4	5	6	

A
B
C
E
F
itd.

Kazalo, 1958
(Format: 250 x 353 mm)

Obrazec št. 6

Tek. št.	Datum vpisa	Štev. vpisa	Potrdilo prejema	Referent		Vrnjeno pisarni		Pripombe
				datum	podpis	datum	podpis	
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Interna dostavna knjiga, 1958
(Format: 210 x 297 mm)

Obrazec št. 7

Tek. št.	Datum prejema	Številka		Pošiljatelj		org. enota	Potrdilo prejema	
		spisa	priporoč. pošiljke	priimek in ime oz. naziv	kraj		datum	podpis
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Knjiga prejete pošte, 1958
(Format: 210 x 297 mm)

Obrazec št. 2

Prejeto:	Datum		Podpisi	
Prepisano:				
Primerjano:				
Odposlano:				

Strojepisna štampljka, 1958
(Format: 60 x 25 mm)

Obrazec št. 3

Temeljna številka	Zadeva	Zap. št.	Datum prejema	Pošiljatelj			Izpisano	
				priimek in ime oziroma naziv in kraj	štev. datum	Org. enota	dat.	označba
1	2	3	4	5	6	7	8	9
prenos								
prenos								

Delovodnik, 1958
(Format: 250 x 353 mm)

Obrazec št. 4

Tem. št.	Org. enota	ZADEVA:						
		.....						
Zap. št.	Datum prejema	Pošiljatelj		Izpisano		Pripomba		
		priimek in ime oziroma naziv in kraj	štev. datum	datum	označba			
1	2	3	4	5	6	7		

Seznam spisov, 1958
(Format 250 x 353 mm)

Enotne arhivske znake (oz. arhivske šifre) so uvedli januarja 1958. Sekretariat Izvršnega sveta za upravo LRS je izdal okrožnico št. 032/1-4 1958 - Pregled enotnih arhivskih znakov in prvi poizkus klasifikacijskega načrta.

Spise so v okviru zadeve odložili v arhiv v fasciklih ali ovojih. V okviru vsakega posameznega arhivskega znaka so zadeve razvrstili, in sicer:

- a) zadeve fizičnih oseb - po abecednih črkah priimkov
- b) zadeve pravnih oseb - po abecedi nazivov
- c) zadeve, ki niso bile fizične ali pravne osebe, pa po temeljnih številkah

Bistvena razlika med dotedanjimi arhivskimi šiframi in enotnimi arhivskimi šiframi je bila v tem, da te niso bile več sestavljene po organizacijskih enotah in zadevali, temveč so označevale samo zadeve neglede na organizacijsko enoto (okrožnica Sekretariata izvršnega sveta za občo upravo LRS 01/2 - 1085/8 - 57 z dne 30. decembra 1957). Dovoljevali so razčlenitev arhivskih šifer (pr. 38, 38/A, 38/B, 38/C) in uvedbo dosjejev. Arhivske šifre so dopolnjevali že v začetku leta 1958. Največ težav so imeli z enotnim arhivskim znakom splošno.

Za leto 1959 so z okrožnico Sekretariata izvršnega sveta za občo upravo LRS (št. 032-1/11-1958 z dne 19. december 1958) ponovno dopolnili arhivske znake. Ti so bili posamezni arhivski znaki že bolj podrobno pojasnjeni. Za premoženjsko-pravne zadeve so z okrožnico Sekretariata izvršnega sveta za občo upravo LRS (št. 032-16/1 - 59 z dne 21. januarja 1959) določili posebne arhivske znake, in sicer za agrarno reformo 33/Ad, zaplembo 33/Bd, nacionalizacijo do leta 1948 33/Cd, nacionalizacijo najemnih zgradb 33/Čd ... Te zadeve so odlagali v dosjeje.

Za leto 1960 je Sekretariat izvršnega sveta za občo upravo LRS z okrožnico (št. 032-6/5-59 z dne 22. 12. 1959) dopolnil enotne arhivske znake.

Tudi v letu 1961 ni prišlo do večjih sprememb, razen pri arhivskih znakih za splošno, zdravstvo, gospodarstvo in zunanje zadeve. Do večjih sprememb ni prišlo tudi zaradi različnih mnenj in predlogov, ki jih v enem letu niso uspeli uskladiti.

Sekretariat izvršnega sveta za občo upravo LRS je izdal Navodilo vsem okrajnim in občinskim ljudskim odborom v LRS, po katerem so ti s 1. januarjem 1960 opustili vodenje kazala oz. so ga združili z delovodnikom (Sekretariat izvršnega sveta za občo upravo LRS, 032-22/1 - 59 z dne 22. 11. 1959 - Vsem okrajnim in občinskim ljudskim odborom - združitev kazala z delovodnikom). Ta ukrep je bil izveden zaradi poenostavitve pisarniškega poslovanja in preizkušen pri nekaterih upravnih organih. O tem so bili obveščeni tudi republiški organi in zavodi s priporočilom, da tudi oni na podoben način

poenostavijo pisarniško poslovanje. Zadeve v delovodniku, združenem s kazalom, so razvrščali na:

- a) imenske zadeve
  - fizične osebe
  - pravne osebe
- b) stvarne zadeve - tiste, ki se niso nanašale na fizične ali pravne osebe
- c) lastne zadeve - tiste, ki so se nanašale na sam organ.

Kljub velikemu napredku pisarniškega poslovanja je bilo še veliko pomanjkljivosti, npr. preveč evidenc (delovodnik, kazalo, intema delovna knjiga prejete pošte, knjiga odposlane pošte, kurirska knjiga, arhivska knjiga, reverzi), zastarelo je bilo tudi samo poslovanje s spisi.

Stane Kranjc je aprila 1961 naredil Predlog za določitev sistema enotnih klasifikacijskih znakov in za določitev načina zbiranja podatkov, ki so potrebni za sestavo znakov. V tem predlogu je poudaril, da bi bilo potrebno narediti enotne klasifikacijske znake, ki se ne bi smeli spreminjati vsako leto, tako kot je bilo to do tedaj z enotnimi arhivskimi znaki. S. Kranjc je navedel tri vrste sistemov, enotnih klasifikacijskih znakov za evidenco v upravi, in sicer:

- a) razvrstitev znakov po decimalnem sistemu (pr. 0, 00, 01, 02, 020 ...)
- b) razvrstitev znakov po centimalnem sistemu (pr. znak 04 bi se razčlenil na 0400, 0401, 0402, 0403, 0404 ...)
- c) razvrstitev znakov po abecednem sistemu (pr. znak C na CA, CB, CC, CD ...)

Odločili so se za razvrstitev znakov po decimalnem sistemu.

Zaradi prednosti predlaganega novega sistema je Sekretariat Zveznega izvršnega sveta za občo upravo FLRJ s pismom z dne 20. 11. 1961 soglašal, da vsi upravni organi na območju LR Slovenije uvedejo s 1. 1. 1962 nov sistem evidenc o spisih na temelju enotnih klasifikacijskih znakov in kartoteke. Izdana so bila **Začasna navodila za pisarniško poslovanje**, Slovenija je prešla mnogo pred ostalimi republikami v Jugoslaviji na nov sistem poslovanja s spisi. Osnovne značilnosti novega pisarniškega sistema so:

1. Vsa evidenca o spisih in arhiviranje spisov je temeljila na enotnih klasifikacijskih znakih, ki so sistematično razvrščali vse spise po njihovi vsebini. Izbrali so decimalni sistem (10 glavnih skupin v vsaki od teh še 10 podskupin)
2. Glavni evidenčni pripomoček je postala kartoteka, le v ustanovah z manj kot 3000 zadevami na leto so lahko vodili delovodnik na novem zelo poenostavljenem obrazcu. Kartotečni list so izpolnili za vsako zadevo in ga vložili po klasifikacijskih znakih ter po strogi abecedi. Dotedanjega delovodnika in kazala niso več uporabljali. (slika 3)

313
16/62Petrovčič Ciril, Tolmin
Obrtno dovoljenje

3	4/11	+1	3	25/12	
R	30/11	15/12		1263	
3	10/12	R	aa	4/1	
3	11/12				
lzv.	15/12	OLO Gorica			
3	19/12				

Kartica, 1962

Številka Prenos	Zadeva	Vpisi in izpisi					Pripombe
		3	R				
16	PETROVČIČ Ciril Tolmin, obrtno dovoljenje	3	R				lzv. OLO Gorica 15/12
		4/11	30/11				
17	Poslovanje s spisi, navodila	1	aa				
		4/11	032 4/1				

Delovodnik, 1962

3. Obvezna pomožno-evidenčna pripomočka sta bila kontrolnik pošte in arhivska knjiga. Knjigo prejete pošte in knjigo odposlane pošte so odpravili. Interna dostavna knjiga, kurirska knjiga in sezname spisov niso bili več obvezni.

Tak sistem naj bi omogočal minimalno porabo časa za evidentiranje, odlaganje in iskanje spisov, bil pa je hkrati enostaven, pregleden in sodoben.

Kartice so se izpolnjevale neglede na leta, zato so prenosi (ponovno vpisovanje zadev zaradi nadaljevanja postopka v novem letu) postali nepotrebni, omogočena je bila boljša notranja delitev dela med uslužbenci, olajšano je bilo iskanje in povezovanje zadev, zboljšan je bil pregled nad nerešenimi zadevami...

Pisarniško poslovanje je ostalo tudi leta 1964 glede na navodila Republiškega sekretariata za proračun in občo upravo SRS (št. 032-1/62) z leta 1962 z manjšimi spremembami nespremenjeno. Navodila so dopolnili le v načinu zaključevanja kartotečnega kazala, dodali nekatera podrobnejša pojasnila in spremenili oz. dopolnili v novem priročniku nekaj klasifikacijskih znakov (Republiški sekretariat za proračun in občo upravo, št. 032-23/63 z dne 27. 12. 1963). Notranje organizacijske enote so lahko hranile že rešene zadeve v svoji pisarni, vendar le dve leti. Po tem času so jih morali skupaj z ustreznimi evidencami izročiti v nadaljnje hranjenje arhivu glavne pisarne.

Končane zadeve v arhivu so morali urediti:

- po klasifikacijskih znakih, tako kot kartice v kartotečnem kazalu, če se je vodila evidenca v kartotečnem kazalu;
- po delovodnih številkah, če se je vodila evidenca v delovodniku.

Za vsak klasifikacijski znak je bil potreben en fascikel (ovoj, platnica, škatla...), v katerega so vlagali zadeve. Na fasciklu pa so morali napisati: naziv upravnega organa in klasifikacijski znak oz. letnico ter prvo in zadnjo številko zadeve ter - če je šlo za posebno pisarno - pod nazivom upravnega organa tudi naziv notranje organizacijske enote. Zaupne in strogo zaupne zadeve so urejali in hranili bodisi po delovodnih številkah ali pa po arhivskih znakih, in sicer tako, da je bila zavarovana njihova zaupnost. Pisarne so morale voditi arhivsko knjigo kot splošen inventarni pregled vsega arhivskega gradiva.

Na podlagi ankete iz leta 1970 ni bilo večjih pripomb glede klasifikacijskega sistema, menili so le, da je treba nenehno izpopolnjevati obstoječi sistem in klasifikacijski načrt.

Nekateri republiški organi pa na kartotečno kazalo sploh niso prešli (pr. Zavod SRS za mednarodno tehnično sodelovanje).

V sedemdesetih in v začetku osemdesetih let je ostal sistem pisarniškega poslovanja nespremenjen razen z manjšimi dopolnitvami klasifikacijskega načrta (klasifikacijskih znakov). Bilo je več osnutkov navodila o pisarniškem poslovanju v upravnih organih in osnutkov klasifikacijskega načrta, dokler leta 1988 ni izšel Pravidnik o pisarniškem poslovanju.

Pravilnik o pisarniškem poslovanju (Ur. l. SRS, št. 44/88)

Pravilnik je pričel veljati 1. 1. 1989 in velja še danes.

Ta določa pravila poslovanja upravnih organov občin in posebnih družbenopolitičnih skupnosti ter republiških upravnih organov in upravnih organizacij. Po tem pravilniku pisarniško poslovanje obsega sprejemanje, pregledovanje poštinih in drugih pošiljk, vodenje evidenc o zadevah in dokumentih, vlaganje zadev v zbirke dokumentarnega gradiva ter njihovo hranjenje. Če so opravljali navedena dela za več upravnih organov hkrati, je bilo potrebno voditi evidenc ločeno za vsak organ posebej (npr. Servis skupnih služb pri Vladi LRS vodi poslovanje s spisi za Ministrstvo za pravosodje, Ministrstvo za finance, Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za šolstvo in šport ...).

Evidenca dokumentov in zadev

Evidenca dokumentov in zadev je po Pravilniku temeljna evidenca o izvrševanju del in nalog upravnega organa in je podlaga vsem drugim evidencam, ki se nanašajo na delo upravnega organa. Evidenca se vodi s pomočjo računalnika ali s kartotečnim kazalom. Evidenca se vodi po vsebini zadev in dokumentov na podlagi enotne decimalne klasifikacije s trimestrnimi klasifikacijskimi znaki. Republiški sekretariat za pravosodje in upravo SRS je na predlog republiškega upravnega organa, pristojnega za ustrezno upravno področje, z odredbo določil znake, s katerimi se je posamezni klasifikacijski znak razširil za dve mesti (petmestni klasifikacijski znak). Upravni organi lahko vodijo sezname za zadeve, ki se pojavljajo pri nekem organu množično (vloge za izdajo potrdil). Dokumenti se lahko evidentirajo in shranjujejo v okviru dosjejev (npr. personala). Za tajne zadeve se še vedno vodi tajni delovodnik. Določi se stopnja tajnosti.

V evidenco se o vsaki zadevi in dokumentu vpiše:

- šifra zadeve
- kratka vsebina zadeve
- datum prispetja ali nastopa posameznih dokumentov
- oznaka organizacijske enote ali delavea, ki zadevo rešuje
- predvideni rok rešitve zadeve
- pisarniške odredbe, ki se nanašajo na poslovanje z zadevo

Vodenje kartotečnega kazala

Kartotečno kazalo mora biti razdeljeno po letih. V okviru enega leta pa so kartice razdeljene na nerešene in rešene zadeve. Ob prejemu dokumenta zadeve se na kartico vpiše šifra zadeve, priimek in ime fizične ali pravne osebe, naslov in kratka vsebina zadeve. V primeru, če se spremeni vsebina zadeve, je potrebno odpreti novo kartico in na prejšnji označiti ustrezno povezavo. Za zadeve, ki se nanašajo na več klasifikacijskih

znakov, je potrebno uporabiti toliko kartice na kolikor znakov se vsebina nanaša.

Pri vodenju evidenc z računalnikom se morajo ob koncu leta izpisati vse rešene zadeve, izpis pa se mora hraniti na začetku tekoče zbirke dokumentarnega gradiva.

Po dveh letih se dokumentarno gradivo prenese iz tekoče zbirke v stalno zbirko dokumentarnega gradiva.

Pisarniško poslovanje danes

Po Pravilniku o pisarniškem poslovanju se še vedno najbolj ravna v občinskih upravnih organih.

Pri republiških upravnih organih pa je situacija zelo različna, saj sta delovali v osemdesetih letih dve komisiji, ki sta se ukvarjali s pisarniškim poslovanjem. Ena je bila na tedanjem Izvršnem svetu SRS, ki je poudarjala nepopolnost prejšnjega sistema poslovanja s spisi. Na Izvršnem svetu so prvi prešli na vodenje evidenc spisov z računalniki. Druga skupina pa je delovala na Republiškem sekretariatu za pravosodje in upravo SRS.

Leta 1988 so uvedli svoj klasifikacijski načrt tudi v pisarni Skupščine SRS. Bistvena razika med klasifikacijskim načrtom z leta 1964 in tem z leta 1988 je bila pri Skupščini SRS v tem, da nista bili več ločeni organizacija in dejavnost.

Danes ni posebne službe, ki bi se ukvarjala samo s pisarniškim poslovanjem, zato v Arhivu Republike Slovenije večkrat opozarjamo na nepravilnosti pri pisarniškem poslovanju pri nekaterih republiških upravnih organih. Menimo, da je potrebno ponovno ustanoviti posebno službo, ki se bo ukvarjala s pisarniškim poslovanjem, saj spremembe z nastankom države zahtevajo tudi dopolnitev že obstoječega Pravilnika, predvsem pa dopolnitev klasifikacijskih znakov za določena področja (pr. Ministrstvo za zunanje zadeve).

Na koncu svojega prispevka bi poudarila, da naj se upravni organi - do dopolnitve in spremembe - še vedno ravna po Pravilniku o pisarniškem poslovanju, ki je objavljen v Ur. l. SRS, št. 44/88.

Viri:

arhivsko gradivo

- Državni sekretariat za občo upravo in proračun LRS
- Sekretariat Izvršnega sveta za občo upravo LRS
- Sekretariat za pravosodje in upravo SRS

uradni listi

- Ur. l. FLRJ, št. 50 z dne 4. decembra 1957
- Ur. l. SRS, št. 44 z dne 23. decembra 1988

Literatura:

- Sekretariat Izvršnega sveta za občo upravo LRS, Pisarniško poslovanje, 1961
- Sekretariat Izvršnega sveta za občo upravo LRS, Pisarniško poslovanje, 1962
- Sekretariat Izvršnega sveta za občo upravo LRS, Pisarniško poslovanje, Priročnik za organizacijo, metode in tehniko dela v javni upravi, 1961

- Republiški sekretariat za proračun in občo upravo SRS, - Izpopolnjeno vsebinsko kazalo za pisarniško poslovanje v državnih organih, zavodih in organizacijah, april 1965
- Franc Amak, Pisarniško poslovanje ljudskih odborov, 1955
- Konrad Blejec, Pisarniško poslovanje - Prejtrnji sistemi evidencie spisov v upravnih organih v SR Sloveniji (skripta), 1967
- Konrad Blejec, Pisarniško poslovanje (skripta), 1967
- Vera Klavara, Martin Lorbar, Pisarniško poslovanje, 1983
- Miha Brejc, Martin Lorbar, Priročnik za poslovne sekretarje, 1986
- Sergij Vilfan, Jože Žontar, Arhivistika, 1973
- Martin Lorbar, Miha Brejc, Pisarniško poslovanje, 1979 (Republiški sekretariat za pravosodje, organizacijo uprave in proračun)
- Konrad Blejec, Pisarniško poslovanje - sistematična obrazložitev za prakso in pouk, Gospodarski vestnik, 1961
- Konrad Blejec, Pisarniško poslovanje - sistematična obrazložitev za prakso in pouk, Gospodarski vestnik spremembe in dopolnitve, 1962
- Feliks Peklar, Sodobno pisarniško poslovanje, 1985
- Martin Lorbar, Slobodan Rakočević, Izboljševanje upravnega in pisarniškega dela z računalniki, 1976
- Stane Kranjc, Ugotovitve ob sedanjih ureditvi pisarniškega poslovanja in predlog za poenostavitev in poenotenje, Ljudska uprava, letnik VII/1954, št. 12
- Stane Kranjc, Predlogi za novo ureditev pisarniškega dela v državni upravi, Ljudska uprava, letnik VIII/1955, št. 7
- Stane Kranjc, Nekaj pojasnil o novem predlogu za enotno ureditev pisarniškega dela v upravi, Ljudska uprava, letnik VIII/1955, št. 12
- Enotne arhivske šifre za upravne organe, Ljudska uprava, letnik X/1957, št. 9-10
- Stane Kranjc, Pisarniško poslovanje, Ljudska uprava, letnik XI/1958, št. 1-2
- Stane Kranjc, Pisarniško poslovanje, Ljudska uprava, letnik XI/1958, št. 3-5
- Stane Kranjc, Pisarniško poslovanje, Ljudska uprava, letnik XI/1958, št. 6-7
- Stane Kranjc, Pisarniško poslovanje, Ljudska uprava, letnik XI/1958, št. 10-12

ZUSAMMENFASSUNG

Systeme der Aktengeschäftsführung in Slowenien seit 1955

VERNA GOTOVINA

Der Beitrag behandelt die Entwicklung der Aktengeschäftsführung seit 1955 bis zur Veröffentlichung der Geschäftsordnung über die Kanzleigeschäftsführung vom Jahre 1988. Es werden genauer die Anweisungen für die Ordnung der Kanzleigeschäftsführung bis zur Verordnung über Kanzleigeschäftsführung von 1957 beschrieben, auch die vorläufige Anweisungen für die Kanzleigeschäftsführung von 1961, als Kartiregister eingeführt wurde, und die Geschäftsordnung über die Kanzleigeschäftsführung von 1988, die noch immer in Kraft ist.

Pečat z motivom Matere božje z Jezučkom v naročju na listini opata in konventa v Stični iz leta 1351.
Arhiv Republike Slovenije, Zbirka listin, Rep. II, št. 18

Primeri pisarniškega poslovanja občin in okrajev od 1956 dalje

LOJZ TRŠAN

Pisarniško poslovanje je vse do najnižjih upravnih in samoupravnih teritorialnih enot tudi po letu 1945 predpisovala država, ki je s svojimi inšpektorji in inštruktorji skrbela za pravilno izvajanje le-tega.

In prav iz poročil o pregledu poslovanja s spisi v okrajih in občinah je najbolj razvidna raven usposobljenosti uprave na najnižji stopnji, na tisti, ki je bila najbližja, zaradi raznovrstnih napak pa lahko tudi najbolj oddaljena ljudem.

Pri prikazu te dejavnosti sem se omejil na obdobje po letu 1955, ko so nastale občine, ki jih lahko vsaj delno, tako po obsegu kot po pristojnostih, primerjamo z današnjimi.

Po preoblikovanju okrajev in občin v Sloveniji 1955, ko so združevali po več ukinjenih krajevnih ljudskih odborov, velja tudi omeniti, da so nove službe prevzemale tudi arhive, inventarje in nepremičnine dotodanjih ljudskih odborov.

Leto kasneje so uradniki sekretariata izvršnega sveta za občo upravo pregledovali tudi pisarniško poslovanje v novih okrajih in občinah. Namen teh inšpekcijskih je bilo ugotavljanje upoštevanja Dopolnilnih navodil za ureditev pisarniškega poslovanja z dne 15. decembra 1954, predvsem vpisovanja in izknjiževanja spisov v delovodnikih, uvedbe arhivskih šifer in nove oblike dopisov kot tudi zaradi "potrebe morebitnih posebnih pojasnil, ki bi jih bilo zaradi enotnosti poslovanja potrebno sporočiti vsem ljudskim odborom."

V Logatcu so med drugim ugotovili, da so vlagali spise po posameznih mapah po sektorjih dela z ustreznimi arhivskimi šiframi. Pirančanom, kjer so razne nepravilnosti ugotovljali že prejšnja leta, je inšpekcija predlagala, naj odpravijo vse šifre "razno" in "splošne zadeve", ker nedoločena povzroča nepreglednost. Nadalje so priporočili združevanje razdeljenih spisov in uporabo internih dostavnih knjig. V občini Videm v murskosoboškem okraju je imela inšpekcija pripombo k indeksu, v katerem so vodili vse zadeve skupaj. V Rušah referenti večkrat niso izročali spisov, tako rešenih kot nerešenih, glavni pisami in so jih zadrževali pri sebi. Poleg tega pa v delovodnik niso vpisovali datuma izknjižbe. V Beltincih so ugotovili, da nimajo interne dostavne knjige, ki so jo opustili. V občinah Loška Dolina in Gomji Petrovci, niso imeli pripomb na pisarniško poslovanje. V občini Sevnica so imeli nekatere napačne vpise stvarem zadev v indeks. V Beltincih rešenih spisov niso vlagali po arhivskih šifrah, pač pa po delovodnih številkah, zaradi česar jim je

inšpekcija priporočila, naj jih preuredi po arhivskih šifrah. Kazalo so vodili v dveh vezanih knjigah, ločeno za imenske in stvarne zadeve. Ni pa bilo urejeno po samoglasnikih, ker je bilo vezano. Na omenjeni občini niso vodili evidenčnih spisov, knjige prejete pošte in interne dostavne knjige. Zaradi zadnje niso imeli nikarkršnih potrdil o dostavi knjiženih spisov referentom ter vračanju le-tih glavni pisarni. Uvedli pa so arhivsko knjigo. Na občini Murska Sobota je inšpekcija opozarjala na nepravilno vpisovanje zadev, ker so npr. pri "Sprejemanje novih nslužbencev" zapisali "sprejemanje" in ne "uslužbenec". Ravno tako niso imeli kazala tujih delovodnih števil in knjige prejete pošte. Zaradi nepripravljenih prostorov tudi niso imeli urejenega arhiva. V sprejemni pisarni pa je bila še telefonska centrala in strojepisnica, zaradi česar je bilo moteno delo glavne pisarne. Do prihoda inšpekcije tudi ni bilo napisane table oziroma razporeda uradnih prostorov ob vhodu. Na občini Ljutomer je inšpekcija ugotavljala napačno označevanje z arhivskimi šiframi. V Gomji Radgoni so še vedno uporabljali vezane delovodniške knjige, ker niso mogli pravočasno nabaviti tiskovin. Tudi v Vidmu ob Ščavnici niso imeli kazala, tako kot pri večini drugih občin, urejenega po samoglasnikih. Nekaterih zadev niso knjižili v delovodnik, posameznih pa ne obravnavali ločeno, kot bi jih morali. V Sežani je bilo vse v redu, le da so kazalo urejali po prejšnjih navodilih, to je kazalo za zadeve fizičnih oseb in stvarno kazalo. Na Okrajnem ljudskem odboru Novo mesto so opustili datum vpisa prejete pošte, kar je bilo nepravilno, ker so spise pogosto iskali prav po tem, ne pa samo po delovodnih številkah ali oznakah zadev. Vodili so osebne in stvarne indekse, ne pa še pravne osebe. Na občini Murska Sobota so šli pri določevanju arhivskih šifer "preveč na široko" in zato so bili v nekaterih ovojih le po en, dva ali največ trije spisi. Enako so postopali tudi v občini Šmarje pri Jelšah. V Rogaški Slatini na mestu starih niso pisali novih šifer, tako kot je bilo navedeno v okrožnici sekretariata za občo upravo. V Kobaridu so za vpisovanje uporabljali pravilno voden trivrstični kombinirani delovodnik kot tudi vse ostale pisarniške knjige, zlasti kazalo in otvoritveni vpisnik ter spisovni seznam. Enostavni delovodnik za zaupno pošto pa je vodil le referent za obrambo, za ostale pa bi morali nastaviti novega. Tudi referentske knjige so bile vzorno vodene, tako, da so lahko iz njih v najkrajšem času ugotovili, koliko spisov so referenti prejeli in koliko jih še niso rešili. Za

evidenco spisov, ki so bili "dani v rok" so vodili posebno knjigo, a inšpekeija je svetovala opustitev le-te in vodenje v delovodniku. Uvesti pa bi morali še arhivsko knjigo, ker je bilo gradivo, vključno s prevzetim gradivom bivših, ukinjenih krajevnih ljudskih odborov, že pripravljeno za vpis. Tudi v Laškem so upoštevali vsa navodila in vodili pisarniško poslovanje vzomo. V Vipavi je inšpekeija zahtevala uvedbo kurirske knjige, da bi imeli pregled nad vročeno pošto strankam ter centralno rokovno evidenco v vložišču. V sosednji Ajdovščini so imeli skupno referentske knjige, vendar se iz njih ni dalo ugotoviti števila rešenih oziroma nerešenih zadev. Zato je inšpekeija predlagala ločene knjige.¹

V Poljčanah je pošto sprejemal in odpiral tajnik, po pregledu in signiranju pa jo je oddal vložišču, kjer so jo vpisali v delovodnik ter vpisali v referentske knjige. Do tu je republiška inšpekeija ocenila postopek kot dober. Vendar pa so pošto po podpisovanju tajnika ali šefa uprave skupaj s podpisno mapo oddali vložišču, kjer pa jo tamkajšnji uslužbenec ni vpisal v referentske knjige, ki so zaradi tega izgubile vsak pomen. Nato je romala vsa pošta do uslužbenca, zadolženega za delovodnik, ki jo je opremil z arhivskimi šiframi kar po svoji uvidevnosti, kar je povzročalo mnogo nejasnosti, ter z roki reševanja, tudi po svoji presoji. Nato je pošto, ne da bi jo izknjižil, kuvertiral in odposlal. Zaradi tega iz delovodnika sploh ni bilo mogoče ugotoviti števila nerešenih spisov kot tudi ne časa reševanja, ker je bila kolona 8, kamor bi morali vpisovati izknjižbe 80 odstotno neizpolnjena. Zato je bila oena inšpektorjev zelo ostra: "Iz navedenega izhaja, da je delovodnik voden do skrajnosti nepravilno, pri čemer zadene krivda vse uslužbenec, vključno tajnika, ki dopušča tak anarhičen način poslovanja." Tako kot drugje, so v Novi Gorici akte, ki niso bili rešeni v tekočem letu, razknjiževali v delovodniku, kjer so bili vpisani, razen če v taki zadevi ni naslednje leto prispel kakšen nov akt in so ga nato posledično vpisali v nov delovodnik, v starem pa so zabeležili, kam je bil prenešen.

V Novi Gorici tako kot v Tolminu do 1957 tudi niso prevzeli arhivov bivših občin na njenem ozemlju. Iz Kranja so sporočili, da je na njihovi občini vse arhivsko gradivo do vključno 1950 urejeno po splošnem delovodniku in delovodnih številkah, vse ostalo, ki nima delovodnih števil, pa po letnikih in po vrsti delovodnih skupin. Na občini Mozirje inšpektorji niso našli nepravilnosti pri administrativnem poslovanju, kot so ga takrat imenovali. Ravno tako ne na

okraju Kranj in na občini Laško. Za Tolmin pa so imeli le pripombo, naj referentske knjige vodijo za vsakega posameznika, ne pa za vse referente v oddelku. V Ivančni Gorici pa jih sploh niso imeli. V Rogaški Slatini pred inšpekeijo 1957 tudi niso imeli glavne pisame in zato so v poročilu zapisali, da "Upoštevajoč stanje, ki je predhodno obstajalo v administraciji občine se lahko reče, da je na urejevanju razmer marsikaj storjenega."²

V Brežicah so petvrstični kombinirani delovodnik vodili pravilno. Pri pregledu kazala pa so inšpektorji ugotovili, da nekaterih zadev ne vpisujejo pod ustrezno črko. Agrarne skupnosti so vpisovali pod A namesto pod ime kraja, na primer Ponikve pod P. Tudi v Slovenskih Konjicah so pri nekaterih spisih pisali napačne arhivske šifre. V Šoštanju pa so spise stanovajske uprave, ki naj bi jo, z ločeno administracijo vodili zunaj občinske uprave, napačno razporedili med "občinske" arhivske šifre, ki so jih tako kot druge občine in okrajih sestavljali sami, po določenih navodilih in jih pošiljali v vednost republiškim upravnim organom.³

Slovenija je prva med bivšimi jugoslovanskimi republikami uvedla kartotečni sistem pisarniškega poslovanja. Najprej 1961 v organih republiškega izvršnega sveta, leto kasneje pa še v drugih državnih organih, med njimi tudi v okrajih in občinah. Nov sistem evidence o spisih, kot so ga imenovali takrat, je uvedel sekretariat izvršnega sveta za proračun in občo upravo (dalje RSPU) z brošuro z naslovom Pisarniško poslovanje, ki so jo izdali v decembru 1961. Oktobra 1962 pa so na podlagi poslanega vprašalnika z dne 5. 9. 1962 z naslovom Izkušnje pri uveljavljanju novega sistema evidence o spisih od občin in okrajev že dobili povratne informacije o ustreznosti oziroma pomankljivostih le-tega.

Vsi vprašani, razen v občini Maribor Center, so si bili edini, da je kartotečni sistem evidence dovolj enostaven. V Ljutomeru in na mursko-soboškem okraju so bili tamkajšnji uslužbeneci najprej mnenja, da je bil prejšnji, delovodniški sistem pisarniškega poslovanja, enostavnejši ter "pot vpisa" bolj pregledna in ugotovljiva. Po nekajmesečnem novem poslovanju pa so ugotovili, da so imeli tako mnenje le zaradi tega, ker so bili prejšnjega sistema bolj vajeni. V Domžalah, Idriji, Trzinu, Logatecu, ljubljanskem Viču in Polju, Vrhniki, Koprju, Ormožu, Sevnici in na

1 Arhiv Ministrstva za pravosodje Republike Slovenije (dalje AMP), Zapisniki o pregledih pisarniškega poslovanja za leto 1956, f. 1956 od 1/6 02-1-4. Uporabljal sem številke od 01-2/1 do 01-2/49 in 01-3/1 AMP, f. Obča uprava 1956, f. 1956 do 31/ 5,02-1-02/10. Uporabil sem številke 02-52/17, 10 in 20.

2 AMP, Zapisnik o opravljenem pregledu pisarniškega poslovanja Občinskega ljudskega odbora Poljčane, 29. maja 1956, 33-39/2, Nova Gorica, 29. 5. 1957, 33-40/1, Mozirje, 10. 9. 1957, 33-46/1, Ivančna Gorica, 5. 10. 1957, 33-55/1, Rogaška Slatina, 8. do 15. 10. 1957, 33-56/1, Trzin, 27. 11. 1957, 33-70/1 in Predlog za izločitev manj važnega arhivskega gradiva Občinskega ljudskega odbora Kranj, 26. 8. 1957, 33-44/1.

3 AMP, f. Sekretariat IS za občo upravo LRS 1957, št. spisa 33-6/1, 33-7/1, 33-12/1 in 33-32/1957, Izkušnje pri uveljavljanju novega sistema evidence, št. 132-8/62.

okraju Ljubljana so predlagali, da bi poleg datuma prejema vpisovali tudi ime pošiljatelja, ker v primerih, ko so prejeli več vlog v eni zadevi, le datum ni bil dovolj in je bilo potrebno še dodaten pogled v spis. To je veljalo še posebej za urgence, kjer je naveden samo znak in datum in jih le po teh dveh pokazateljih niso mogli knjižiti. Zato so se morali o tem posvetovati s posameznimi referenti. Na kranjskem okraju so imeli probleme pri zadevah, kjer pisnih odpravkov niso vročali direktno strankam, temveč pooblaščenecim. Reševali pa so jih tako, da so na vročilnicah ali povratnicah navedli ime stranke. S tem pa so spis ali zadevo hitreje našli. Izolani so še pripomnili, da je sistem primeren samo za vprašanja, kje se spis nahaja. Če bi želeli še kakšne druge informacije, bi morali spis ponovno pregledati. V Laškem so opozorili, da lahko v primerjavi s prejšnjim, delovodniškim sistemom, kjer so vpisovali ročno, lahko na kartice pišejo s pisalnim strojem. Tako v Grosupljem kot v Šiški so opozorili na slabo kvaliteto kartic. Zadnji so kartotečni sistem skoraj v celoti zavrnili in menili, da je predvsem za stvarne zadeve mnogo boljši delovodnik ter da je iskanje spisov po karticah zamudnejše, v kar so bili prepričani tudi Mozirčani in Koprčani, ker je vsak spis vseboval drugačno zadevo. Vendar je večina ostalih menila drugače. Na okraju Celje so predlagali, da bi zaporedne številke kartic tekle v zaporedju s stvarnimi in imenskimi karticami, to je brez vmesnega kartončka, ki bi ločeval oboje zadeve. Občina Celje pa je zagovarjala združitev obeh vrst kartic, zelenih stvarnih in belih imenskih, po potrebi bi jih pa še vedno lahko vodili ločeno. Najobsežnejše poročilo o novem sistemu s predlogi, za katere so menili, da bi jih lahko uvedli tudi drugje po Sloveniji, pa so pripravili v občini Ljubljana Center, zaradi česar ga eitiram v celoti: "Številko in zadevo smo združili v kar moči kratek znak, pri čemer smo se okoristili z izkušnjami odseka za premoženjskopravne zadeve ObLO Kranj v letu 1961. (Ta odsek je to novost uvedel ob upoštevanju nasvetov uslužbenca RSPU Staneta Kranjca). Znak obstoji iz oznake organizacijske enote, ki vodi svojo evidenco o zadevah, po potrebi iz oznake referenta, iz klasifikacijskega znaka, oznake letnice, (vendar na spisih tudi oznak letnice ne pišemo, ker so na spisih datumi, razen tega pa oznaka letnice pove le to, kdaj se je zadeva začela, znak pa se ne spremeni, čeprav se zadeva, kot je npr. pri premoženjskopравnih zadevah pogosto obravnava več let, torej se nam oznake letnice ne zde posebno pomembne za razlikovanje znakov med seboj) in ene ali nekaj besed.

Zaporednih številke kartic nismo uvedli, ker bi s tem naložili le nepotrebno dodatno skrb v odjem glavnih pisarn, kar sledi iz tega, da je že omenjeni odsek ObLO Kranj brez takih številke povsem v redu posloval v letu 1961. Prepričani smo, da se s pisanjem teh številke ne obvaruje

pred založitvijo ali izgubo prav nobena kartica (razen tega pa računa novi sistem pisarniškega poslovanja s tem, da se je tudi pri najbolj rednem poslovanju komaj mogoče izogniti temu, da se ne bi založila kaka zadeva, torej tudi založitev kake kartice ni šteti za nepopravljivo zlo, saj jo je mogoče, če je oštevilčena ali ne, v celoti rekonstruirati, če ni založena tudi zadeva sama. Mnenja smo celo, da je pisanje teh številke škodljivo, ker mora vodja pisarne paziti le na to, kar je potrebno, ampak še na te nepotrebne zaporedne številke kartic, ki mu pri iskanju zadev in kartic nič ne koristijo. Zadeve in kartice se namreč zlagajo po vsebini in po abecedi besed v znakih, kar pri nas velja ne le za osebne, ampak tudi za stvarne zadeve.

Zadeve smo opustili zato, ker nam je bilo iz prejšnjih let znano, da mnogi uslužbenec na vsak spis (akt) napišejo nekoliko drugače zadevo v mnenju da je treba na spisu označiti zadevo (vsebino) spisa, ne pa vsebino zadeve kot celote; to ima včasih za posledico, da se vlagajo spisi v napačne zadeve. Seveda je treba pri naših znakih paziti, da nimata dve zadevi enakega znaka. V ta namen je pač treba kdaj znak sestaviti tudi iz več besed in dodatnih številke (npr. v znak za zadevo, ki obravnava stavbo, lahko vpišemo ime ceste in hišno številko te stavbe, v znak a zadevo, ki obravnava parcelo, pa lahko vpišemo ime katastrske občine in parcelno številko obravnavane parcele).

Večina anketiranih občinskih in okrajnih ljudskih odborov ni ugotavljala večjih pomanjkljivosti pri enotnih klasifikacijskih znakih. So pa pričakovali razširjeno izdajo brošure Pisarniško poslovanje, kjer so bili le-ti navedeni s podrobnejšimi obrazložitvami in abecednim kazalom, kar bi olajšalo njihovo razumevanje in uporabnost. Največ nejasnih zadev, 27, je navedel celjski okraj, ostali pa od 1 do 10. Koprčani in kranjski okraj so predlagali celo združevanje nekaterih zadev, npr. pri sodstvu, tožilstvu in pravobranilstvu od petnajst na eno, druge, kot npr. delo, delovna razmerja ter socialno zavarovanje pa naj bi razširili. Zanimiva je tudi pripomba goriškega okraja, ki očita republiškim organom, da na spisih navajajo samo glavno skupino namesto točnega klasifikacijskega znaka, kot je bilo na predhodnih seminarjih in posvetovanjih domenjano.

Največ deljenih mnenj med sedemdesetimi vprašanimi pa je bilo o koristnosti interne dostavne knjige, ki naj bi jo z novim načinom poslovanja ukinili. Da interna dostavna knjiga ni potrebna in da jo lahko nadomestijo bele evidenčne kartice ali pa sploh nič, se je strinjala le manjšina, šestindvajset od sedemdesetih okrajnih oziroma občinskih ljudskih odborov. Večina, štirinštirideset, pa jih je menila, da bi bilo potrebno omenjeno knjigo pri glavni pisarni ponovno uvesti, oziroma so jo nekateri uvedli kar sami, ali pa so jo, interno, za posamezne oddel-

ke, še ohranili, in sicer kar brez republiškega blagoslova. Najpogostejši vzrok takšnega ukrepanje vodstev občin in okrajev so bili izgovori referentov, da spisov sploh niso dobili, vodje organizacijskih enot pa jim niso mogli dokazati nasprotnega. Na občini Kranj so posamezni oddelki in referenti celo valili krivdo za založene spise na glavno pisarno. Posebej pa je večina pogrešala intemo dostavno knjigo zaradi hitrejšega sestavljanja mesečnih poročil o rešenih in nerešenih zadevah.

Generalno gledano pa so bili skoraj vsi vprašani, z izjemo Šiškarjev, mnenja, da je novi sistem evidence o spisih boljši od prejšnjega in da spise lahko najdejo, oziroma da skoraj ni bilo primera, da bi katerega izgubili oziroma založili. Vendar pa me je ravno pri teh dveh zadnjih odgovorih obšel rahel dvom, če ni temu botrovalo le hotenje oziroma želja, da bi nižji pri republiški upravi dokazali, da je z njihovim pisarniškim poslovanjem vse v redu.⁴

Nad administrativnim poslovanjem in izvajanjem predpisov o upravnem postopku pri državnih organih ter delovnih in drugih organizacij je bdel Republiški sekretariat za pravosodje in občo upravo SRS v Ljubljani. Uslužbenci tega sekretariata so na občinah pregledovali tudi prostorske, organizacijske in kadrovske zmožnosti sprejemnih in glavnih pisarn, v okviru katerih so bili tudi arhivi. V sprejemnih pisarnah, ki so jih začeli ustanavljati 1963. leta s povprečno enim zaposlenim, so lahko stranke dobile tudi ustrezne tiskovine oziroma obrazce, ki so tudi v kasnejšem postopku omogočali hitrejše poslovanje. Glavno delo omenjenega uslužbenca je bilo sprejem vlog, tudi tistih na zapisnik. V glavnih pisarnah s povprečno dvema zaposlenima pa so sprejemali, vpisovali in odpravljali pošto, ob tem pa tudi hranili arhiv tekočega in preteklega leta, seveda s kartotečnimi kazali in rokovniki za vsakih pet dni v mesecu. Arhiv preteklih let so hranili v posebnih prostorih skupaj s karticami rešenih zadev. Kartice nerešenih oziroma tekočih zadev so bile prenešene v kartotečno kazalo za naslednje leto. Inšpektorji pri pisarniškem poslovanju po letu 1962 v glavnem niso odkrivali kakšnih večjih napak. Ponekod, npr. v Idriji, spisi pred oddajo v arhiv niso bili kronološko urejeni. Za arhiv v glavni pisarni so predlagali, naj se opremi s posebnimi napisi, ki bodo vidni na prvi pogled. V Ilirski Bistrici so opazili, "da se občani še ne obračajo na sprejemno pisarno z vso zaupljivostjo in pogosto iščejo informacije neposredno pri referentih, dasi bi jih lahko dobili že v sprejemni pisarni". Spisov, ki so čakali na rešitev pa referentu, niso vlagali v rokovnik, pač pa zadrževali pri sebi, zaradi česar je bilo iz kartotečnega kazala razvidno mnogo več nere-

šenih spisov, "dasi so bili v postopku in rešeni z vmesnimi rešitvami." Drugod, npr. v Cerknici, je bilo ravno obratno, da so jih rešili, vendar tega niso vpisali v kartotečno kazalo. Večkrat sta bili, tako kot v Kamniku, zamenjani tudi lokaciji obeh pisarn, srejemne in glavne, tako da so se stranke obračale najprej na zadnjo, kjer so prodajali tudi kolke in tiskovine in ne na prvo, kot je bilo načrtovano. Ponekod, tako kot v Šiški in za Bežigradom so imeli tudi neprimeme prostore za arhiviranje starejšega gradiva in neprimemo debelino svežnjev oziroma fasciklov, ki je v mnogih primerih presežala 20 centimetrov.⁵

ZUSAMMENFASSUNG

Beispiele der Kanzleigeschäftsführung der Gemeinden und Bezirke Seit dem Jahre 1956

LOJZ TRŠAN

Die Abhandlung faßt ausgewählte und charakteristische Beispiele der Kanzleigeschäftsführung der niedrigen Staats - Selbstverwaltungsorgane in Slowenien zusammen, mit besonderer Betonung auf der Einführung des Karteisystems in 1962.

4 AMP, Poročila inšpekcij o poslovanju občin, št. 039 od 1-11/66.

5 AMP, Inšpekcija v občini, št. 039-1/68.

Strokovna obdelava arhivskega gradiva

VANDA BEZEK

(Razvoj sistemov urejanja dokumentarnega gradiva, urejanje in popisovanje arhivskega gradiva v arhivih) - Italijanski sistemi 1920-1945

ITALIJANSKI SISTEMI 1920-1945

Tematika zborovanja temelji na obdelavi arhivskega gradiva, cilj zborovanja pa je popisovanje arhivskega gradiva s pomočjo računalniškega arhivskega sistema ARMIDA.

Glede na to, da je med upravnimi fondy, ki so nastali v času italijanske okupacije, v slovenskih arhivih ohranjeno največ občinskih fondov, bo dan poudarek v tem prispevku prav občinskim fondom.

Od okrajnih upravnih organov je v Arhivu Slovenije ohranjen fond Civilnega komisariata oz. Podprefektore Sežana (1918-1923, 8,6 tm) in v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici fond Civilnega komisariata za politični okraj Tolmin (1915-1920, 0,2 tm). Slednji je zaradi premajhnega števila ohranjenih dokumentov zanemarljiv.

Drugi fondov višjih upravnih organov v slovenskih arhivih ni. Hranijo jih tržaški, goriški, reški, pazinski arhiv in rimski osrednji državni arhiv.

Kot splošno informacijo bomo prikazali klasifikacijske sisteme le nekaterih fondov višjih upravnih organov, ki jih hranijo tuji arhivi.

Pisarniško poslovanje in klasifikacijo občinskih uprav je določal zakon, kar pa ni veljalo za višje upravne organe, ki so klasifikacijske sisteme prilagajali svojim potrebam.

Primeri klasifikacij višjih upravnih organov

Klasifikacija pokrajinskih upravnih organov:

Generalni civilni vicekomisariat za Istro v Poreču (1921-1922, 0,5 tm) je imel urejeno klasifikacijo z 9. skupinami (gruppo G I-IX).

Prefektura za Istro v Pulju (1923-1945, 41 tm) je imela urejeno klasifikacijo v 27. kategorijah (I-XXVII), s tem, da so bile kat. XII, XV in XVI deljene še na A in B dejavnosti.

Prefektura za Kvarnersko pokrajino na Reki (1924-1945, 140 knjig in 2233 fase.) je imela urejeno klasifikacijo po serijah kabinetnih oziroma splošnih spisov, ki jih je zaključevala serija spisov po občinah. Klasifikacija se je večkrat spreminjala, da bi ustrezala novim potrebam. Kabinetni spisi so leta 1924 imeli 14 kategorij, od leta 1925-1945 pa 27 kategorij. Splošni spisi so bili razvrščeni od 1924-1945 v 27 kategorij,

serija občin je bila dopolnjena s serijo dobrodelne ustanove in bogoslužje. Obdobje okupacije 1941-1943 je dobilo novo klasifikacijo po oddelkih (I-V).

Klasifikacija okrajnih upravnih organov:

Podprefektura Poreč, prej Civilni komisariat Poreč (1918-1927, 2,1 tm) je bila urejena po serijah: zaupni spisi in splošni spisi. Splošni spisi so bili v času Civilnega komisariata razdeljeni v 9 skupin (G I-IX), potem pa v 14 skupin (G I-XIV).

Podprefektura Pazin, prej Civilni komisariat Pazin (1918-1926, 2,5 tm). Splošni spisi komisariata so bili klasificirani po črkah (A-M), pri prefekturi pa s 15 kategorijami (I-XV).¹ Pri vseh upravnih organih, razen nekaterih s kratkim časovnim razponom in majhno količino gradiva, je bila klasifikacija dejavnosti razdeljena na podvrste, te pa naprej v posamezne zadeve - spise. Ta sistem bomo bolj podrobno obdelali pri občinskih upravah.

Klasifikacija in pisarniško poslovanje občin

Po priključitvi zasedenega ozemlja Italiji (Rapalska pogodba 12. 11. 1920) ni prišlo v poslovanju s spisi pri občinskih uradih do nobenih sprememb vse do izvedbe nove upravne razdelitve Julijske krajine leta 1923 (kr. Odlok z dne 18. 1. 1923, št. 53) in razširitve italijanskega občinskega in pokrajinskega zakona iz leta 1915 na Nove pokrajine.²

1 Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu, Rijeka 1980, str. 68, 69, 73, 112.

Prim. Vodnik po arhivskem gradivu za zgodovino Slovencev in drugih narodov nekdanje Jugoslavije v Centralnem državnem arhivu v Rimu, redakcija France M. Dolinar, Ljubljana 1992, str. 38-238: klasifikacija za spise Ourednjega urada za Nove pokrajine v Rimu. Prim. Pokrajinski arhiv Koper, Evidentiranje arhivskega gradiva v Državnem arhivu v Trstu: klasifikacija spisov Guvernerat, potem Generalnega civilnega komisariata za Julijsko krajino v Trstu (tipkopis). Evidentirano gradivo hranita PAK in Arhiv Slovenije.

2 Prim. L. Čermelj, Julijska krajina, Beneška Slovenija in Zadarska pokrajina: Po končani vojni 1918 in obdobju vojaške uprave v Julijski krajini se je s kr. odlokom z dne 24. 7. 1919, št. 1251, začelo obdobje civilne uprave z ustanovitvijo Generalnega civilnega komisariata za Julijsko krajino a sedežem v Trstu. Ta je zamenjal prejšnji Guvernerat.

S kr. odlokom z dne 19. 11. 1921, št. 1622, sta bila ustanovljena v Poreču in Gorici urada generalnih podkomisariatov za Goriško - Gradiščansko in Istro, ki sta pričela z delom 1. 12. 1921.

Z zakonom z dne 17. 10. 1922, št. 1353 so bili ukinjeni Generalni civilni komisariat, Generalni civilni vicekomisariat in komisariati. Namesto komisariatov so bile ustanovljene pre-

Ministrstvo za notranje zadeve Kraljevine Italije je tako začelo uveljavljati v Julijski krajini okrožnico z navodili za vodenje delovodnika in arhiva občinskih uradov (Istruzioni per la tutela del protocollo e dell'archivio per gli uffici comunali), ki je bila izdana dne 1. 3. 1897, št. 17100/2, in se je nanašala v povezavi z delovodnikom na italijanski registraturni red (klasifikacijo) za občinske uprave.

Začeli so veljati tudi ostali zakoni in pravilniki, ki so urejali področje občinske uprave v Italiji že od 1865. leta.³

fektore, viceprefektore in podprefektore. S 4. čl. tega zakona je bil ukinjen tudi Osrednji urad za Nove pokrajine, ki je bil za zasedena ozemlja ustanovljen leta 1919 pri Predsedstvu ministrskega sveta v Rimu. Njegove kompetence so prešle na odgovarjajoča ministrstva v Rimu.

Pod Generalni vicekomisariat in nato Viceprefekturo Poroč so spadali naslednji komisariati oz. podprefektore: Koper, Poroč, Pazin, Pulj, Volosko - Opalija in Lošinj.

Pod Generalni vicekomisariat potem Viceprefekturo Gorica so spadali komisariati oz. podprefektore: Gorica, Gradšče, Sežana, Tolmin, Tržič, Postojna in Logatec.

Od omenjenih ustvarjalcev so v Sloveniji ohranjeni fond: Civilni komisariat oz. podprefektura Sežana, 1918-1923/24, in Civilni komisariat Tolmin, 1915-1920.

Z novo upravno razdelitvijo Julijske krajine s kr. odlokom z dne 18. 1. 1923, št. 53, je bila ustanovljena Puljska, Tržaška in Videmska (Furlanska) pokrajina s prefekti na čelu okrožij.

Leta 1924 je bila ustanovljena Reška pokrajina. Leta 1927 so bile s kr. zakonskim odlokom z dne 2. 1., št. 1, odpravljene podprefektore. Ohenem je bilo ponovno ustanovljena Goriška pokrajina.

Glede na število občin je na podlagi rapalskega dogovora z dne 12. 11. 1920 pripadlo Italiji od Goriško - Gradščanskega 145 občin: goriški okraj (47 občin), gradščanski okraj (20 občin), sežanski okraj (30 občin), tržiški okraj (25 občin), tolimski okraj (23 občin). Od 1stre je pripadlo Italiji 50 občin. Izdvajamo okraje, kjer so živeli Slovenci: Koprski okraj (11 občin) in volosko - opalijski okraj (8 občin). Od Kranjske je Italiji pripadlo 47 občin: postojnski okraj (40 občin) in logaški okraj (7 občin).

Z novo upravno razdelitvijo, kr. odlok z dne 18. 1. 1923, št. 53, z aneksijo Reke, kt. odlok z dne 22. 2. 1924, št. 213, in ponovno upravno razdelitvijo z zakonskim odlokom z dne 2. 1. 1927, št. 1, in komasacijami, ki so nastale do oktobra 1928, je Puljska pokrajina dokončno štela 42 občin (7 v Sloveniji), Reška pokrajina 13 občin (7 v Sloveniji), Tržaška pokrajina 30 občin (15 v Sloveniji) in Goriška pokrajina 42 (33 v Sloveniji).

- 3 Antonietta Augusto, *L'Archivio postunitario*, Firenze 1979, str. 11-49; Po zedinjenju Italije leta 1861 je stopil v veljavo zakon z dne 22. 3. 1865, št. 2248 (*Raccolta ufficiale delle leggi e dei decreti del Regno d'Italia*, Vol. 11, str. 417 - v nadaljevanju: L.D.I.), o upravnih združitvi Italije (*Legge per l'unificazione amministrativa del Regno d'Italia*). V njem je bil zajet tudi prvi občinski in pokrajinski zakon nove države, ki je stopil v veljavo s kr. odlokom z dne 8. 6. 1865, št. 2321 (L.D.I., vol. 12, str. 1181-1225).

Temu zakonu so sledili drugi občinski in pokrajinski zakoni z odgovarjajočimi pravilniki, in sicer zakon iz 1889, razglašen s kr. odlokom z dne 10. 2. 1889, št. 5921 (L.D.I., vol. 92, III. setija, str. 87-166) in pravilnik iz istega leta, ki je stopil v ve-

Okrožnica iz leta 1897 je poudarjala, da morajo biti prispeli in odposlani spisi občine vpisani v delovodnik in uvrščeni v določeno kate-

ljavo s kr. odlokom z dne 10. 7. 1889, št. 6107 (L.D.I., vol. 93, str. 1633-1668); zakon iz leta 1898, ki je stopil v veljavo s kr. odlokom z dne 4. 5. 1898, št. 164 (L.D.I., vol. 1/1898), s pravilnikom, sprejetim naslednjega leta s kr. odlokom z dne 19. 9. 1899, št. 394 (L.D.I., vol. III/1899, str. 2567-2643); zakon iz leta 1908, sprejet s kr. odlok z dne 21. 5. 1908, št. 296 (L.D.I., vol. III/1908, str. 2176-2272), s pravilnikom sprejetim s kr. odlokom z dne 12. 2. 1911, št. 297 (L.D.I., vol. II / 1911, št., str. 1013-1092); zakoni, sprejeti s kr. odloki z dne 4. 2. 1915, št. 148 in 3. 3. 1934, št. 383 (L.D.I., vol. I/1915, str. 269-386 in vol. I/1934 Ed. econom., str. 539), ki nista nikoli dobila pravilnikov, ker sta ostala zakon iz leta 1934 in pravilnik iz leta 1911 v veljavi le napej in sta predstavljal, neglede na številne naknadne spremembe in dopolnitve, glavni vir urejanja poslovanja s spisi občinskih organov. Izjema je bila že omenjena okrožnica Ministrstva za notranje zadeve z dne 1. 3. 1897, DIV. III, Sekcija II., št. 17100/2.

Z uveljavljanjem novih časov so začeli po letu 1924 spremenjati in dopolnjevati besedila kategorij in razredov, ki jih je prehitel čas. Tako so postopoma izginjali iz tabe nazivi Monte di Pietà (zastavljalnica), Monte frumentario (skladišče žita), Societa' di mutuo soccorso (društvo za vzajemno pomoč), Monte pensioni itd. Namesto njih so uvedli nove nazive kot: Invalidsko in pokojninsko skrbstvo, Skrbstvo za mater in otroka itd. Kasneje, po uvedbi totalitarnega fašističnega režima, so namesto prejšnjih vpeljali ponovno nove nazive: *comunità municipale* (občinski svet), Partito Nazionale fascista, Scuole complementari, Scuole di avviamento professionale itd.

Uradniki v občinskih upravah, bodisi tajniki ali aktivisti, so iz praktičnih potreb pripravljali razne priručnike za nrejanje in aktiviranje spisov občinskih uprav, in sicer: Celli Giacomo, *Manuale pratico per l'ordinamento e la tutela degli archivi comunali*, Milano 1911; Gramanzini Mario, *Proteaurio di Archiviazione della corrispondenza*, Empoli 1930; Palmieri Francesco, *La nuova rubricella d'archiviazione ad uso degli uffici comunali*, Cividale del Friuli 1932; *Indice generale dell'Archivio con rubrica analitica di tutte le voci dell'indice*, II edizione aggiornata, Bologna 1937, itd. Vsi ti priručniki so vedno temeljili na omenjeni okrožnici iz leta 1897, vendar je bilo besedilo kategorij in razredov, prilagojeno času, v katerem so nastajali.

O organizaciji in urejanju občinskih arhivov Prim. šc: Cappellini A., *Organizzazione degli uffici comunali*, Brescia 1963; Stanisci M., *Appunti sul riordinamento di archivi comunali otto-novecenteschi della regione Friuli - Venezia Giulia*, Università degli studi di Udine, 1986; Lodolini A., *L'Archivio comunale "l'enciclopedia per comuni"*, quaderno 42, Firenze 1955, str. 30; Lodi V. - Tessori L., *Il manuale del podesta' e dei consultori municipali*, Guida pratica, Roma 1926; Magnaldi G., *Le missioni e trasferimenti dei segretari comunali*, Guida pratica per la liquidazione delle indennità relative, Empoli 1931; Magrino S., *Manuale tecnico - pratico per gli aspiranti e segretari comunali*, Venezia 1921; Patiolo A., *Guida - formulario per gli uffici Comunali*, Cuneo 1936; Hellaudi A., *L'Ordinamento podestarile*, Empoli 1928; Haccaglini F., *Manuale teorico - pratico di contabilità comunale*, Rovigo 1924; Caldara E., *Il comunale e la sua amministrazione*, Milano; Camusso C., *Agenda del podesta'*, Empoli 1939; Carrata S., *Le contravvenzioni*, Manuale teorico - pratico ad uso dei segretari comunali ecc., Bergamo 1941.

gorijo. Okrožnica jih je predpisovala 15 - z njimi so bile pokrite poslovanje in pristojnosti občin.

Kategorije so se delile na razrede, ki so bolj podrobno obravnavali posamezne dejavnosti znotraj kategorij. V razredih so se odpirali spisi (fascicoli), ki so združevali dokumente posameznih zadev ali združenih zadev. Pomeni, da so spisi nastajali v konkretnem poslovanju občinskih uradov.

Vendar klasifikacija spisov po delovodniku ni popolnoma pokrivala potrebe urejanja občinskega dokumentarnega gradiva.

Razen omenjene klasifikacije spisov, ki se je vpisovala v delovodnik, je obstajala še druga vrsta spisovnega gradiva, ki je nastajala v poslovanju same občine. To so bile razne vrste internega gradiva, ki ni bilo zajeto z delovodno evidenco. V delovodnik so vpisovali le spise (prispelle in odposlane pošte), kot je to predvidevala okrožnica iz leta 1897. Ob tem je nastajala vrsta posebnega gradiva zbirnega pomena (predračuni, zaključni računi, inventarji, razni obračuni in poročila), dokumenti za upravni postopek (matične knjige, volilni in davčni registri itd.), dokumenti za pravni postopek (opomini za plačila, izterjave itd.). V praksi je bila ta dokumentacija dokaj obsežna.

Čeprav je nastajala ob posameznih kategorijah gradiva, so jo zaradi njene obsežnosti in posebnega formata odlagali v posebnih serijah.

Vodenje te posebne dokumentacije in hranjenje določenega števila primerov so predpisovali posamezni pravilniki občinskih in pokrajinskih zakonov. Prvi med njimi je že omenjeni zakon iz leta 1865, potem zakon iz leta 1889, posebej pa pravilnik občinskega in pokrajinskega zakona, sprejetega leta 1899. V njem so združeni in popisani vsi registri in ostala posebna dokumentacija, ki jo je bila občina dolžna voditi. Naslednji pravilnik, sprejet leta 1911, pa je omenjenemu seznamu dodal še minimalne dopolnitve.

Že v pravilniku iz leta 1865 je bilo določeno, da se mora omenjena posebna dokumentacija hraniti v kronološkem redu. To so nato prevzeli vsi ostali pravilniki in omenjeno vrsto dokumentacije hranili kronološko v posameznih serijah.

Tako je pravilnik občinskega in pokrajinskega zakona iz leta 1865 za področje občinske uprave (Kat. I) določal hranjenje volilnega seznama prebivalcev, ki so imeli pravico voljenja članov občinskega sveta. Ta seznam se je potem uporabljal tudi za politične volitve. Določal je hranjenje serij originalov zapisnikov občinskega sveta in občinskega odbora z indeksi, serije evidene članov občinskega sveta in prisodnikov s podatki o mandatnih obdobjih. Tej dokumentaciji je pravilnik občinskega in pokrajinskega zakona iz leta 1911 dodal še hranjenje serije splošnih podatkov o občinskih uradnikih,

Leta 1926 je s fašistično ureditvijo uprave, ki je veljala za občine do 5000 prebivalcev, in z imenovanjem podestatov, ki so nasledili funkcije svetov, odborov in sindakov, ugasnila serija zapisnikov občinskega sveta in občinskega odbora. Od tu naprej najdemo serije podestatovih sklepov (občinski sklepi).⁴

Ne gre zanemariti tudi serij delovodnikov, ki so bili predpisani z občinskim pravilnikom iz leta 1865. Tega leta so bili predpisani tudi indeksi za hranjenje okrožne oblasti.

S pravilnikom iz leta 1899 je bilo predpisano vodenje občinskih pravilnikov.

Pri gradivu dobredelnih ustanov (Kat. II) je občinski pravilnik iz leta 1899 predvideval hrambo seznamov občinskih dobredelnih ustanov.

Pri gradivu mestne in podeželne polijeje (Kat. III) je omenjeni pravilnik iz leta 1899 nalagal hranjenje občinskih pravilnikov in enikov ter redarstvenih zapisnikov prekrškov.

Pri gradivu javnega zdravstva in higiene (Kat. IV) so bile že z zakonom iz leta 1892 predpisane evidene o obveznem cepljenju proti nalezljivim boleznim (dopolnjevali so ga zakonski in podzakonski akti iz leta 1907 in 1923). S prečiščenim besedilom sanitarnih zakonov iz leta 1934 je bilo določeno, da razen vodenja evidene nalezljivih boleznih, vodi občina tudi evi-

4 Okrožnica iz 1897 je predpisovala izdelavo obrazcev za delovodnik, indeks, besedila za oboje razredov in spisov in druge. Občinski uradnik je hkrati vpisoval delovodno številko prispelle ali odposlane pošte in klasifikacijo v delovodnik in na dokumente, ki jih je potem vložil v ustrezen spis (zadevo), če je bil spis bil že odprt, ali pa je odprl novega. Poleg delovodnika je vodil tudi imenski indeks. Vpisoval je vsebino dokumenta glede na delovodno številko (na pr.: "Projekt arhiva v Kopru" je vpisoval v indeksu pod črko P, A in K).

Ob delovodniku in indeksu je bilo predvideno, da vodi še evidenco spisov (repertorio dei fascicoli) od prvega spisa do zaključka zadeve. Tu je bila mišljena evidenca, ki jo je občinski uradnik uspostavljaj nad spisi, ki so do rešitve zadeve krožili od enega do drugega občinskega urada. Ko je bila zadeva rešena je spis arhiviral. V praksi je to bilo težje, kol je to tudi danes.

Občinski standardi so se spreminjali oz. posodabljali vendar je vsebina ostala ista. Pri nas se je za časa fašizma uporabljal delovodnik, v katerem so bile rubrike razdeljene na dve strani delovodnika. Na prvi strani so vpisovali sprejete dopise, na drugi odposlane in tisk, ki so nastali v občinskem uradu. Prva stran se je začela s rubriko delovodne številke, druga se je končala s klasifikacijo. Ponavadi je bilo prostora na eni strani delovodnika za deset spisov. Arhivist prefekturice iz Milana Giacomo Celli je v priročniku "Manuale pratico per l'ordinamento e la tutela degli archivi comunali" iz leta 1911 rekonstruiral obrazec, ki jih je predpisovala okrožnica iz leta 1897. Iz te knjige smo fotokopirali obrazce za delovodnik, indeks, razred in spis.

L.D.I. Ed. Econom.: zakon z dne 4. 2. 1926, št. 237, vol. I/1926, str. 735-736.

denee splavov, težjih telesnih poškodb, defektno rojenih otrok itd.⁵

Pri finaneah (Kat. V) je občinski in pokrajinski zakon iz leta 1865 predvideval hrambo občinskih proračunov in glavnih knjig, ki so bili pokazatelji občinskega upravnega in gospodarskega programa in njegove realizacije. Uskladitev uprave, občinskega in pokrajinskega računovodstva s splošnim državnim računovodstvom je urejal zakon z dne 6. 7. 1890, št. 7036. Občinske patrimonialne zadeve pa je urejal 111. čl. občinskega in pokrajinskega zakona iz leta 1865 z vodenjem inventarjev premičnin, kreditov in drugih aktivnosti za nepremičnine. Vodenje patrimonialnih evidenc so potem upoštevali vsi naslednji zakoni in so bile zajete tudi v 13. čl. prečiščenega besedila za lokalno finančno upravo iz leta 1931. Občinski in pokrajinski zakon iz leta 1865 je urejal tudi davčne zadeve občine. Občine so imele pravico naložiti občanom carine, mitnine, uvoznine, trošarine in druge davke in dodatne davke. Glede na nekatere davke je leto dni pred tem zakon z dne 14. 7. 1864, št. 1830, ukinil nekatere davke iz časa pred zedinjenjem italijanskih držav in uvedel nove davke, in sicer: zemljiški davek in davek na dohodek. Te je naslednje leto še dopolnil s davkom na stavbe. Zakon z dne 3. 7. 1864, št. 1827, je uvedel carine na žgane in nežgane pijače, meso itd. Razen že naštetih davkov in dodatnih davkov je bilo dovoljeno občinam z zakonom z dne 28. 6. 1866, št. 3023, nujanje davka na lokacijsko vrednost stanovanj in leta 1868 družinski davek in davek na živino. Te davke so potem urejali predpisi iz let 1923, 1925 in 1931.

Pravilnika občinskega in pokrajinskega zakona iz leta 1899 in 1911 in prečiščeno besedilo za lokalno finančno upravo iz leta 1931 sta določala hranjenje posebne dokumentacije občinskih davkoplačevalcev.

Posebno gradivo občinskih upravnih organov (Kat. VI), ki se je nanašalo pretežno na upravno in politično volilno dokumentacijo, je bilo zajeto in obdelano že v Kat. I - uprava.

Pri sodnem gradivu (Kat. VII) je bilo v pravilniku občinskega in pokrajinskega zakona iz leta 1865 in zakona o sodni ureditvi kraljevine določeno hranjenje liste zaprisežencev za sestavo porotnega sodišča. Zakon iz leta 1892 je določal občinam pripravo seznamov kandidatov za volitev pomirjevalnega sodnika. Urad pomirjeval-

nega sodnika je bil ustanovljen z zakonom o sodni ureditvi iz leta 1865.⁶

Pri gradivu o vojaških zadevah (Kat. VIII) sta občinska in pokrajinska pravilnika iz let 1865 in 1877 določala hranjenje seznamov vojnih obveznikov in nabornih registrov za vsako leto.⁷

Zakon z dne 30. 6. 1899 je predvideval še vodenje registrov konj in mul (za primer mobilizacije).

Pri gradivu o javnem šolstvu (Kat. IX) so občinski in pokrajinski zakoni iz leta 1899 in poznejši določali hranjenje evidene šoloobveznih otrok.

Z zakonom z dne 4. 6. 1911, št. 487, je bila odvzeta manjšim občinam uprava osnovnih šol. To pravico so obdržale le občine, ki so bile sedeži provinc ali okrožij, kar je ostalo v veljavi do 1945.⁸

Pri gradivu o javnih delih (Kat. X) je občinski in pokrajinski pravilnik iz leta 1865 predvideval zbiranje seznamov občinskih in zasebnih cest z javnimi servitutnimi pravicami. Glede na novi zakon iz leta 1868, ki je nalagal občinam gradnjo in vzdrževanje občinskih cest ter nadzor nad privatnimi cestami s servitutnimi pravicami, je kr. odlok z dne 15. 11. 1923, št. 2506, vzdrževanje cest in še posebej cest 4. razreda dodatno razdelal.

Posebna serija gradbene dokumentacije pa je nastajala pri občinski gradbeni komisiji, ki je

- 6 I.D.I., zakon z dne 6. 7. 1890, III serija, vol. 98, str. 3385.
I.D.I., Prečiščeno besedilo, objavljeno s kr. odlokom z dne 14. 9. 1931, št. 1175, (Ed. econom.), vol. III/1931, str. 2839.
I.D.I., zakon z dne 14. 7. 1864, št. 1830, vol. 9, str. 759.
I.D.I., zakon z dne 3. 7. 1864, št. 1827, vol. 9, str. 743-756.
I.D.I., zakon z dne 28. 6. 1866, št. 3023, vol. 15, str. 982-991.
I.D.I., zakon z dne 26. 7. 1868, št. 4513, vol. 22, str. 1103-1112.
I.D.I., kr. odlok z dne 30. 12. 1923, št. 3063, vol. IX/1923, str. 9549-9551.
I.D.I., zakon z dne 30. 12., št. 3062, vol. X/1923, str. 5940-5949.
I.D.I., zakon z dne 18. 11. 1923, št. 2538, vol. IX/1923, str. 7869.
I.D.I., zakon z dne 20. 10. 1925, št. 1944, vol. IX/1925, str. 8873-8889.
I.D.I., zakon z dne 1. 3. 1886, št. 3682, vol. 80, str. 250.
I.D.I., Prečiščeno besedilo novega zemljiškega davka, kr. odlok z dne 8. 10. 1931, št. 1572, vol. V. (Ed. econom. compl.), str. 41-52.
I.D.I., zakon z dne 16. 6. 1892, št. 261, vol. IV/1892, str. 1618-1626.
I.D.I., kr. odlok z dne 6. 12. 1865, št. 2626, vol. 13, str. 2769.
7 I.D.I., pravilnik je bil sprejet s kr. odlokom z dne 30. 12. 1877, št. 4252, vol. 52, II. del, str. 1.
Prav tam, zakon z dne 30. 6. 1889, št. 6168, III. serija, vol. 93, str. 2458-2468, dopoljen z zakonom z dne 2. 6. 1913, št. 693 in 31. 1. 1926, št. 452.
8 I.D.I., zakon z dne 4. 6. 1911, št. 487, z navodili za osnovno in ljudsko šolstvo, znan kot zakon "Doneo - Ctedato", vol. 11, str. 1567-1623.

5 Prav tam, kr. odlok z dne 29. 3. 1892, št. 329, vol. II/1892, str. 2263. Z njim je bil sprejet pravilnik o cepljenju proti nalezljivim boleznim.

Prav tam, kr. odlok z dne 30. 12. 1923, št. 2829, (I.D.I., vol. X/1923, str. 9037), o reformi zdravstvenih predpisov. Čl. 47 predvideva brezplačno pripravo spisov lastnikov živine.

Prav tam, prečiščeno besedilo zdravstvenih zakonov, ki je bilo sprejeto s kr. odlokom z dne 27. 7. 1934, št. 1255 Ed. Econom., vol. III/1934, str. 2242-2310.

pregledovala gradbene načrte in izdajala gradbena dovoljenja.⁹

Pri gradivu o kmetijstvu, industriji in trgovini (Kat. XI) je občinski in pokrajinski pravilnik iz leta 1865 predpisoval občinam hranjenje periodičnih tržnih poročil za žitarice s tedenskimi tržnimi cenami. To so potem prevzeli vsi občinski in pokrajinski pravilniki. Ob tem je bil predviden za hranjenje tudi register obrtnih dovoljenj.

Pri gradivu o civilnem stanju (matični urad) (Kat. XII), ki je bil ustanovljen v kraljevini Italiji 1865. leta in je začel z delom naslednje leto, je bilo predvideno, da vodi 4 registre: o državljanstvu, rojstvih, porokah in umrlih. Matične knjige, ki jih je potrjeval predsednik okrožnega sodišča, so bile hranjene v dvojnem originalu, enega so po zaključku dostavili okrožnemu sodišču. Ob zaključku registrov so morali izdelati še indekse (imenska kazala). Periodično so izdelovali tudi desetletne indekse v dvojnem originalu. En original je bil namenjen tožilstvu. Občine so vodile še register poročnih oklicev v enem originalu.

Občine so nadalje vodile register prebivalstva od 1865. leta dalje na osnovi zakona, sprejetega 1864. Register je bil sestavljen iz družinskih pol (nosilec, glava družine).

Z naslednjim zakonom o ljudskem štetju iz leta 1871 in s pravilnikom iz leta 1873 je vodenje registrov prebivalstva v občinah postalo obvezno. Novi pravilnik je temeljil na lišnih polah, družinskih polah in individualnih polah.

Nova pravilnika iz let 1901 in 1929 sta samo poenostavila proceduro, ki je temeljila na individualnih polah in družinskih listih. Ti so bili laliko urejeni kronološko ali po abecednem redu cest in trgov, kjer so bila prebivališča občanov.

Za obdelavo statističnih podatkov gibanja prebivalstva (emigracija, imigracija) so stari pravilniki predvidevali še vodenje registrov sprememb prebivalstva.¹⁰

Za gradivo o javni varnosti (Kat. XV) so občine hranile registre obrtnih dovoljenj, nesreč pri delu in druge.¹¹

Omenjeno posebno gradivo so občine hranile v posebnih serijah. Večji del tega posebnega gradiva, ki je bilo velikega formata, so vezali v registre.

Neglede na enotne predpise, ki so veljali za občinske registrature, pri katerih je nastajalo dokumentarno gradivo, pa je vsaka občina imela svoje posebnosti pri urejanju in odlaganju gradiva. Te so bile pogojene tudi s človeškim faktorjem.

Poleg tega so evidentne razlike tudi pri primerjanju večjih in majših občin. Ker so v večjih občinah imeli pristojni organi oz. uradi večje kompetence in večjo avtonomijo, se je to odražalo tudi v strukturi občinskega gradiva v arhivu. V manjših občinah tako najdemo zaporedno zlagane fascikle gradiva vseh 15 kategorij v enem letu, za naslednje leto ponovno tako od 1. do 15. kategorije.

V večjih občinah so značilne serije posameznih kategorij za daljše časovno obdobje.

Pri ohranjenih italijanskih občinah na območju Slovenije prevladuje sistem urejanja manjših občin.

Pri občinskih arhivih naletimo še na en problem. Med gradivom občine lahko najdemo manjše fonde, ki so pripadali drugim samostojnim uradom, vendar tesno povezanimi z občino. Med njimi izdvajamo Kongregacijo dobrodelnosti do leta 1937, ko so bile te ustanove ukinjene in so bile namesto njih ustanovljene Občinske podporne ustanove (Enti comunali di Assistenza), Ustanove za zaščito matere in otroka (Opera Nazionale per la protezione della maternità e dell' infanzia) od 1925 in še nekatere druge socialne ustanove ter urad pomirjevalnega sodnika.¹²

Glede izločanja gradiva v občinskih arhivih je bil prvi seznam o izločanju nepotrebne dokumentarnega gradiva zajet v 74. čl. pravilnika za državne arhive iz 1911. leta.

Glede navodil o izločanju gradiva iz občinskih arhivov je 14. 7. 1917 izšla okrožnica Ministrstva za notranje zadeve št. 8900-22, s priloženim seznamom, z roki hranjenja gradiva posameznih kategorij gradiva (massimario di searto). Leta 1931 je bil ta seznam dopolnjen. Pozneje ga je italijanska arhivistika kritizirala zaradi kratkih rokov hranjenja gradiva in kriterijev za izločanje, ki so bili prilagojeni potrebam občinske administracije, ne pa kulturno-zgodovinskim potrebam. Omenjena okrožnica je bila objavljena z odlokom namestništva leta 1916 in je predvidevala, da izločeno gradivo

9 L.D.I., zakon z dne 30. 8. 1868, št. 4613, vol. 22, str. 1603-1613.

Pov tam, zakon z dne 20. 3. 1865, št. 2248 (priloga F), vol. 11, str. 591-619.

Prav tam, kr. odlok z dne 15. 11. 1923, št. 2506 Ed. Econom., vol. IX, str. 7779-7795.

10 L.D.I., evidenca civilnega stanja (matične knjige) je bila v kraljevini Italiji predpisana s kr. odlokom z dne 15. 11. 1865, št. 2602, vol. 13, str. 2639-2682.

Prav tam, kr. odlok z dne 31. 12. 1864, št. 2105, vol. 10, str. 2070-2090.

Pov tam, zakon z dne 20. 6. 1871, št. 297, vol. 32, str. 1455-1457 in pravilnik o ljudskem štetju, objavljen s kr. odlokom z dne 4. 4. 1873, št. 1363, vol. 38, str. 732.

Prav tam, kr. odlok z dne 21. 9. 1901, št. 445, vol. IV, str. 3290-3321 (pravilnik).

Prav tam, kr. odlok z dne 2. 12. 1929, št. 2132 Ed. Econom., vol. IV., str. 3745-3763 (pravilnik)

11 L.D.I., predloženo besedilo zakona o javni varnosti, ki je stopil v veljavo s kr. odlokom z dne 18. 6. 1931, št. 773, Ed. Econom., vol. II/1931, str. 1917-1948.

12 Antonietta A., cit. delo, str. 87-88.

prevzame italijanski Rdeči križ, za proizvodnjo celuloze oz. novega papirja.

To je pospešilo oddajo občinskega gradiva in gradiva drugih državnih organov. Da ne bi prišlo do večje škode, so pospešili izdajo navodil o izločanju arhivskega iz dokumentarnega gradiva iz leta 1917. Ta navodila, s poznejšimi spremembami in dopolnili so ostala v veljavi do novega zakona o arhivih leta 1963 (30 čl.).¹³

2. UREJANJE

Pri urejanju italijanskih občinskih fondov je dejstvo, da je gradivo, ki ga imamo oz. smo ga uspeli zbrati in dopolniti od 1945 do danes, dokončno in se ne bo pomembno spreminjalo.

Lahko rečemo, da se je ohranilo približno 50% občinskih fondov, od tega pa je skoraj polovica v fragmentih.¹⁴

13 L.D.I., kr. odlok z dne 2. 10. 1911, št. 1163, s katerim je stopil v veljavo pravilnik o italijanskih državnih arhivih. Z odlokom Ministarstva z dne 16. 10. 1916, št. 1687, je dopoljen pravilnik o arhivih iz leta 1911. S ki. odlokom z dne 11. 1. 1923, št. 47, so razširjene na Nove pokrajine nekateri odredbe pravilnika za državne arhive iz leta 1911 s spremembami. Z zakonom z dne 22. 12. 1939, št. 2006, je stopil v veljavo nov pravilnik o državnih arhivih (v veljavi je ostal še naprej pravilnik iz leta 1911 in to v delih, ki niso bili v nasprotju z novim pravilnikom).

V zvezi z izločanjem gradiva v občinskih arhivih so izšla navodila Norme per lo scarto degli atti inutili e superflui, Empoli 1933. Navodila so temeljila na okrožnici iz leta 1917. Med ostalim je v navodilih naročilo, da mora biti izločanje melodično, poudarjeno, vendar strogo ..."

14 Območje primorske Slovenije pokrivata dva arhiva, ki sta v neposredni sosesčini Italije, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Pokrajinski arhiv v Kopru in Zgodovinski arhiv Ljubljana. V arhivski mreži Slovenije pokrivajo danes ti trije arhivi območje desetih občin: PANG pokriva 3 občine (N. Gorica, Ajdovščina in Tolmin), PAK 6 občin (Koper, Izola, Piran, Ilirska Bistrica, Sežana in Postojna), ZAL vključuje eno občino - Idrijo. Gradivo primorskih občin, ki so nastale v času italijanske okupacije, hрани še Arhiv Republike Slovenije (od 1991 mu je priključen hiviš arhiv LZDG) in v Postojni Kraška muzejska zbirka Inštituta SAZU v Postojni.

V času italijanske uprave so bile občine, ki jih pokrivajo omenjeni trije arhivi v N. Gorici, Kopru in Zgodovinski arhiv v Ljubljani, v sestavi štirih italijanskih provinc takratne Julijske krajine: Goriške, Puljske, Reške in Tržaške pokrajine.

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici in Zgodovinski arhiv v Ljubljani hranita gradivo občin takratne italijanske Goriške province.

Pokrajinski arhiv Koper hрани gradivo vseh štirih italijanskih provinc Goriške, Reške, Puljske in Tržaške.

Po mirovni pogodbi v Parizu dne 10. 2. 1947 in Londonakim memorandumom z dne 5. 10. 1954 je bilo vrnjeno hiviš SFR Jugoslaviji oz. republiki Sloveniji območje 62 občin, ki so bile med obema vojnoma pod Italijo (24 občin je ostalo v Italiji, 40 občin pa je bilo vrnjeno republiki Hrvaški).

Gradivo, ki je nastalo v času italijanske uprave (stanje 1945), je ohranjeno le za 34 občin od vseh Sloveniji vrnjenih občin (62).

Ob omenjenem številu občin moramo upoštevati še vrsto ukinjenih občin, ki so končale svoje samostojno delovanje ob komasacijah (združitvah) v Julijski krajini, ki so bile posledica nove upravnice razdelitve z dne 2. 1. 1927 in novega oblikovanja občinskih središč a komasacijami, ki so sledile in in so bile končane oktobra 1928.

Od štirih primorskih pokrajin je komasacija najbolj prizadela novoustanovljeno Goriško pokrajino leta 1927 (pri drugih pokrajinah so upravno-teritorialne spremembe nastajale že od leta 1923 dalje. Goriška pokrajina je tudi imela največje število občin.

Od skupno 85 komasiranih občin (združene v večje občine), ki so ostale na slovenski strani meje, je ohranjenih le 33 občinskih fondov (onkraj meje pa je ostalo 22 komasiranih občin).

Če seštejemo skupaj vse italijanske občine (ukinjene oz. združene s tistimi, ki so ostale središča), ki so pripadle Sloveniji, pridemo do precejšnjega števila (147 občin), vendar se je ohranilo gradivo le za 67 občin.

Ohranjenost gradiva kaže, da ima kar nekaj občinskih fondov gradiva le za eno mapo ali fascikel. Lahko rečemo, da je od prej navedenega števila, 67 občin, relativno dobilo ohranjenih le 39 fondov.

Prim., Arhivski fondovi in zbirke v arhivih in arhivskih oddelkih v SFRJ, SR Slovenija, Beograd 1984 in prispevek Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici: Nuzdolfer-Vukanović Metka, Rosa Jurij in Vidrih-Lavrenčič Lilijana, Občinska središča v obdobju 1814-1961 na območju sedanjih občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin, Nova Gorica 1991, str. 3-61.

Pregled sprememb števila občin po upravni razdelitvi Julijske krajine z dne 2. 1. 1927 (Prim., Čermelj L., cit. delo str. 10-51): Goriška pokrajina je imela pred komasacijo 121 občin - po komasaciji leta 1927 je nastalo 42 občin (33 jih je v Sloveniji in 9 v Italiji);

Puljska pokrajina je imela pred letom 1927 44 občin - po spremembi pokrajinske meje 1927 pa je ostalo 41 občin (od tega 7 v Sloveniji);

Reška pokrajina je imela pred komasacijo 15 občin - po komasaciji in spremembi pokrajinske meje 1927 je ostalo 13 občin (od tega 7 v Sloveniji);

Tržaška pokrajina je pred komasacijo 1927 imela 39 občin - po komasaciji 1927 je ostalo 30 občin (od tega 15 v Sloveniji, 15 pa jih je ostalo v Italiji).

Pregled ohranjenih občin:

Iz Goriške pokrajine je ohranjeno (od 33) 21 občin: Ajdovščina, Anhovo, Bovec, Čepovan, Črniče, Dornberk, Grahovo, Idrija, Kanal, Kobalid, Miren, Opatje selo, Rihemberk (Bianik), Soča, Sv. Lucija (Most na Soči), Sv. Križ (Vipavski križ), Šempas, Šenčvid pri Vipavi (Podnanos), Temenica, Tolmin in Vipava.

Gradivo 12 občin se ni ohranilo: Breginj, Celkno, Col, Črni Vrh, Dobrovo, Gagar, Kal, Kojsko, Komen, Renče, Štanjel in Tmovo.

V Italiji je ostalo 9 občin: Fara, Dolenje, Goriča, Gradisce, Kopriva, Krimin, Marijan, Romans in Zagaj.

Iz Puljske pokrajine je ohranjeno (od 7) 6 občin: Dekani, Hrpelje-Kozina, Izola, Koper, Marezige in Piran.

Ni ohranjeno gradivo za občino Šmarje (nastala je s prenosom sedeža iz občine Pomjan s ki. odlokom z dne 30. 1. 1927, št. 199).

Iz Reške pokrajine so ohranjene (od 7) 2 občini: Ilirska Bistrica in Podgrad (občina Malenja je izpisana iz registra fondov, ker ni vsebovala arhivskega gradiva).

Ohranjenost gradiva italijanskih občinskih fondov v slovenskih arhivih (kriterij: občine nad 5 tm, ukinjene občine po komasaciji 0,5 tm):

Pokrajinski arhiv Nova Gorica (od 45 občin je bolj ohranjenih 22): Ajba, Ajdovščina, Avče, Bovec, Čezsoča, Drežnica, Idrsko, Kanal, Kobarid, Kred, Libušnje, Livek, Log pod Man-

Gradivo za 5 občin ni ohranjeno: Jahlanica, Jelšane, Knežak, Materija in Ptern.

Iz Tržaške pokrajine je ohranjeno (od 15) 5 občin: Dutovlje, Postojna, Senožeče, Sežana in Tomaj.

Gradivo 10 občin se ni ohranilo: Ilirtof, Ilukovje, Divača - Škocjan, Ilrenovice, Košana, Lokve, Slavina, Šmibel, Št. Peter na Krasu (Pivka) in Štjak.

V Italiji je ostalo 15 občin: Devin - Nabrečina, Doberdob, Dolina, Poljana - Redipulja, Gradež, Milje, Repentabor, Ronke, Škocjan, Štarancan, Št. Peter ob Soči, Trst, Tržič, Turjak in Zgonik.

Iz navedenega je razvidno, da je od 62 občin, ki so pripadle Sloveniji, ohranjeno gradivo 34 občinskih fondov, gradivo 28 občin pa se ni ohranilo.

Pregled ukinjenih (komasiranih oz. združenih občin) v obdobju od 2. 1. do 31. 3. 1927 oz. do oktobra 1928 (za Tržaško pokrajino tudi v letih 1925/26):

Goriška pokrajina je 2. 1. 1927 štela 126 občin. Od 2. 1. - 31. 3. 1927 se je zmanjšalo število občin na 121. Do oktobra 1928 je bilo skupaj komasiranih 85 občin (od tega jih je pripadlo Sloveniji 72. V Italiji jih je ostalo 13).

Puljska pokrajina: ni bilo sprememb.

Reška pokrajina, 15 občin: združeni 2 občini.

Tržaška pokrajina, 39 občin: združeno 20 občin (11 občin je ostalo v Sloveniji in 9 v Italiji).

Pregled ohranjenosti združenih občin:

Iz Goriške pokrajine je ohranjeno (od 72) gradivo 30 občin: Ajba, Avče, Ililje, Čekovnik, Čezsoča, Dol - Otlica, Dole, Drežnica, Idrsko, Kred, Ledine, Libušnje, Livek, Lokavec, Log pod Mangartom, Planina, Ponikve, Ročinj, Škrilje, Solkan, Spodnja Idrija, Srpenica, Šentviška Gora, Šturje, Trenta, Trnovo ob Soči, Ualje, Vojsko, Volče in Žaga.

Del občine Solkan (1915-1927) hрани Državni arhiv v Gorici.

Za 42 občin pa se gradivo ni ohranilo: Banjščice, Bate, Biljana, Breslovica, Brje, Budanje, Doskle, Erzelj, Gaberje, Gabrovica, Goče, Gojače, Godovič, Gorjanako, Kamnje, Kobjeglava, Kožbona, Lokovec, Lože, Medana, Osek - Vitovlje, Ozeljan, Pliskovica, Podkraj, Podraga, Prvačina, Sedlo, Selá, Slap, Šchrelje, Škabina, Šmarje, Trbuša, Velike Žablje, Veliki Dol, Vogrsko, Vojščica, Vrabče, Vihpolje, Vrtojba, Vrtovin in Šempeter.

Del občin Vrtojba (1905-1928) in Šempeter (1868-1928) hрани Državni arhiv v Gorici.

V Puljski pokrajini, zlasti na slovenskem delu ozemlja, ni bilo komasacij (te so bile izvedene že prej).

V Reški pokrajini so združili z večjimi občinami Trnovo z Ilirsko Bistrico in Zagorje s Knežakom (ohranjeno je gradivo le za občino Ilirska Bistrica).

V Tržaški pokrajini je ohranjeno (od 11) le gradivo za 3 občine: Povir, Štjak in Kopriva (gradivo prevzelo novembra 1993).

Ni ohranjeno gradivo za 8 občin: Avber, Dolnja vas, Famlje, Gornje Vreme, Laže, Rodlik, Skopo in Senodale.

Pomeni, da se je od 85 združenih občin, ki so pripadle Sloveniji, ohranilo gradivo za 33.

garton, Ponikve, Soča, Srpenica, Sv. Lucija, Šentviška Gora, Tolmin, Trnovo ob Soči, Volče in Žaga.

Pokrajinski arhiv Koper (od 10 občin je bolje ohranjenih 7): Ilirska Bistrica, Koper, Izola, Piran, Podgrad, Senožeče in Kopriva.

Zgodovinski arhiv Ljubljana (vseh 6 občin je dobro ohranjeno): Čekovnik, Idrija, Ledine, Spodnja Idrija in Kojško.

Arhiv Republike Slovenije (od 7 občin so bolje ohranjene 3): Sežana, Povir in Šturje.

Po propadu Avstro-Ogrske 1918 in priključitvi ozemlja Julijske krajine Italiji 1920 v poslovanju s spisi ni prišlo do nobenih sprememb. Takšno stanje je trajalo do 1923, ko je s. kr. odlokom z dne 11. 1. 1923, št. 9, pričel veljati italijanski občinski in pokrajinski zakon iz leta 1915 tudi za Nove pokrajine.

Po tem letu se je začel uveljavljati italijanski klasifikacijski sistem za občine iz leta 1897 in ostali predpisi (s. kr. odlokom z dne 11. 1. 1923, št. 47, je stopil v veljavo v Novih pokrajinah pravilnik za italijanske državne arhive iz leta 1911 s kasnejšimi dopolnitvami).

Uveljavljanje italijanskega klasifikacijskega sistema se je začelo izvajati v praksi v letih 1924/25 do 1928.

Od občin, ki so bile zamudnice, so zahtevali urejanje spisov za nazaj, kar pa v praksi ni bilo vedno dosledno izpeljano. V mnogih primerih se je končalo le z označbo kategorij v delovodniku.

Lahko rečemo, da se je uveljavljanje italijanskega klasifikacijskega sistema kot tudi druge italijanske zakonodaje, končalo do 1. 7. 1929, ko se je izenačila vsa civilnopravna zakonodaja v Julijski krajini z italijansko.

V prehodnem obdobju - do začetka prehoda občin na novo italijansko klasifikacijo 1924/25 - so te urejale spise po že ustaljenem sistemu, bodisi po delovodnih številkah ali po avstrijskem klasifikacijskem sistemu. To je bilo tudi dokaj odvisno od občinskih uradnikov. Ponekod so poiskali novo rešitev. Tak primer je bila občina Izola, kjer so uvedli novo klasifikacijo s črkami.¹⁵

¹⁵ Nekateri primeri uveljavljanja italijanske klasifikacije v občinah:

PANG: občina Ajdovščina je prešla na italijanski klasifikacijski sistem leta 1925, Hovec 1925, Kanal 1928, Soča 1928, Sv. Lucija 1925 (urejeno za nazaj leto 1924) Tolmin 1925, Žaga 1924.

Številnim majhnim združenim občinam sploh ni uspelo, da bi prešle na nov sistem, ostale so pri kronološki ureditvi po delovodnih številkah.

PAK: občina Koper od 1925 (pred tem enostavni delovodnik), Izola 1925 (pred tem avstrijski klasifikacijski sistem in rubrike po abecedi), Ilirska Bistrica 1925 (pred tem avstrijski klasifikacijski sistem), Senožeče 1929 (pred tem enostavni delovodnik), Piran 1928 (prej avstrijski klasifikacijski sistem).

Pri urejanju občinskih fondov v tem prehodnem obdobju -in tudi pozneje- upoštevamo prvobitno ureditev ustvarjalca.

Tam, kjer se je v pretežni meri uveljavil postopek urejanja gradiva po novem, "za nazaj", rekonstruiramo oz. dokončamo urejanje spisov po italijanskem klasifikacijskem načrtu.

Splošno gledano upoštevamo pri urejanju občinskih fondov, kot smo to že omenili, dva načina prvobitne ureditve, ki sta odvisna od velikosti občin. Velike občine so zlagale spisovno gradivo posameznih kategorij po serijah za celo obdobje (Kat. I - spisi 1920-1945; Kat. II - spisi 1920-1945, itd), temu so sledile posamezne serije posebnega gradiva (registri in gradivo različnega formata).

Majhne in srednje občine so za nas bolj zanimive, saj so vse občine na Primorskem majhne ali srednje velike in so urejale gradivo vseh 15 kategorij za vsako leto posebej (Kat. I-XV - spisi 1923; Kat. - XV - spisi 1924, itd.). Temu je sledilo posebno gradivo v serijah, ki so se dopolnjevale vsako leto po vrstnem redu vsebine kategorij. Vendar v praksi to ni popolnoma izvedljivo, ker moramo ob tem ohraniti kontinuiteto ureditve posebnega gradiva iz prejšnjega upravnega sistema (avstrijskega).

Pri urejanju spisov po italijanski klasifikaciji (Kategorija, razred, spis) je kategorijo in razred določil zakonodajalec s klasifikacijo, spis (zadeva, združena zadeva) pa je nastal v občinskem neposrednem poslovanju in je predstavljal arhivsko enoto¹⁶).

Temu so bili prilagojeni tudi standarizirani ovoji za spise. Na ovoju je bil ob prostoru za kategorijo in razred tudi prostor za tekočo številko spisa ter razpredelnica, v katero je moral občinski uradnik vpisati datum in delovodno številko posameznih dokumentov, ki jih je vlagal v spis (navodila okrožnice iz leta 1897).

V praksi se predvsem v majhnih občinah tega niso povsem držali; ponekod je spis ostal na nivoju razreda, ponekod so vpisovali zaporedno številko spisa, vendar nedosledno. To je bilo odvisno tudi od vsebine posameznih kategorij. Pri nekaterih so bolj dosledno vpisovali predpisane podatke. To so bili predvsem uradi, v katere je prihajalo večje število strank ali pa so bili zavezani pripravljati periodična poročila ter so potrebovali boljše kontrolo podatkov (finance, matični urad, javna vamost itd.). To so tudi kategorije gradiva, katere najbolj izločamo.

Italijanski občinski fondi so v slovenskih arhivih večinoma urejeni. Glede na ohranjenost gradiva posamezne občine se je morala pri urejanju upoštevati prvobitna ureditev ali pa se je ta rekonstruirala, če je bilo to mogoče.

3. POPISOVANJE

Za primer popisovanja italijanskih občinskih fondov smo izbrali občino Koper, ker je srednje velika in je upoštevala vse predpise za poslovanje s spisi že od samega začetka. Fond je dobro ohranjen in podrobno urejen. Pri občinskih fondih, ki so nastali v času italijanske okupacije in so dokaj obsežni, ni racionalno podrobno popisovanje gradiva, razen če arhiv nima namena objaviti inventarju.

Kot primer popisovanja smo odbrali leto 1927 - upravo (kategorija I), ki je razdeljena na nekaj podvrst (razredov). Za ta primer smo vzeli le 3. od 12 razredov, kolikor jih je ta kategorija imela.

S kategorijo in razredom smo dobili indeks klasifikacije, ki mu sledi spis (zadeva, združena zadeva), oštevilčen z zaporedno številko, ki se je zaključila na koncu poslovnega leta, odvisno od števila zadev, ki jih je ta občinski urad reševal.

Številka spisa je združevala dokumente posamezne zadeve ali združene zadeve. Primer klasifikacije: I/1 št. 4709 (I. kategorija, I. razred / I. spis, dokument 4709). Dokument 4709 najdemo v prvem spisu prvega razreda prve kategorije. Spis je osnovna arhivska enota, pri ustvarjalcu in v arhivu.

Pri Armidi se zaporedne številke arhivskih enot avtomatsko kronološko vpisujejo, tako da nadaljnje vpisom klasifikacije v okence A1, A2, A3 (I I I, kategorija, razred in zaporedna številka spisa).

Pri arhivski enoti I je razvidno, da je v prvem razredu (okence A2) nastal samo en spis (okence A3): I I I.

Pri arhivski enoti 2 je isti primer - v drugem razredu (ok. A2) in kaže, da je tudi nastal samo en spis (ok. A3): I 2 I.

Pri arhivskih enotah 3-5 je razvidno, da so v tretjem razredu (ok. A2) nastali 3 spisi (ok. A3): I 3 I; I 3 2; I 3 3.

Največkrat so naslovi spisov napisani na ovoju spisa in so obenem tudi naslovi arhivskih enot.

Ostanemo lahko na tej stopnji popisa in preskočimo vsebinski opis enote, ker je že iz naslova dovolj jasen, in nadaljujemo z deskriptorji ali oblikujemo kratek vsebinski opis. Če je predvidena izdaja inventarja, lahko pomembne dokumente vpišemo v vsebinski opis.

16 V. Žumer, Arhivi XV, št. 1-2, Ljubljana 1992, str. 164.

Osnutek mednarodnih standardov za popisovanje. Spremembe terminologije: spis (zadeva, združena zadeva), dokument (najnižja nedeljiva enota).

PRILOGE
NAVODILA ZA VODENJE
DELOVODNIKA IN ARHIVA OBČINSKIH
URADOV (Okrožnica Ministrstva za
notranje zadeve št. 17100/2 z dne 1. 3. 1897)
ISTRUZIONI PER LA TENUTA DEL
PROTOCOLLO E DELL' ARCHIVIO PER
GLI UFFICI COMUNALI (Circolare del
Ministero dell' Interno n. 17100/2 del 1.
marzo 1897)

1. čl.

Vsak prispeli ali odposlani dokument občinskega urada mora dobiti arhivsko kategorijo, potrebno ga je sprovesti v delovodniku (Ogni atto che perviene all' Ufficio, o ne parte, deve essere assegnato ad una categoria d' archivio e registrato nel protocollo.)

2. čl.

Dopisi so klasificirani, kot je to razvidno v prilogi A, v kategorije, te se dalje delijo v razrede, razredi v spise (zadeve). Kategorij je 15; njihovo število se ne sme zmanjšati, vsebina pa spreminjati. Nove kategorije se lahko dodajajo, če se pojavijo nove poslovne potrebe in se jih ne da umestiti v omenjenih 15 kategorij, niti po analogiji. (Gli atti sono classificati come nell' annessa tabella mod. A, per categorie, le categorie si dividono in classi, le classi in fascicoli. Le categorie degli atti sono quindici; non si può diminuire il numero né variare la materia. Si possono aggiungere nuove categorie quando occorressero necessità nuove e gli affari relativi non trovassero sede relativa nelle prime quindici nemmeno per analogia.)

3. čl.

Kategorije se delijo v razrede, vodilo naj bodo razredi v prilogi A; število razredov bo večje ali manjše, kar bo odvisno od velikosti oz. razvejanosti posamezne kategorije. (Le categorie vanno divise in classi, tenendo per norma quelle indicate nella tabella A; il numero delle classi potrà essere quindi maggiore o minore secondo la quantità presumibile degli affari di ciascuna categoria.)

4. čl.

Delovodnik (obrazec B) se začne s 1. januarjem in se zaključi s koncem leta. (Il registro protocollo conforme al mod. B, si apre il primo gennaio e si chiude in fine d' anno.)

5. čl.

Veljati mora pravilo, da se pri spisih z eno oznako označuje eno posamezno zadevo, nikoli več, da ne bi prišlo do zmešnjave. (E' regola da osservarsi costantemente nella corrispondenza quella di trattare con una sola lettera di un affare solo, e mai di diversi affari, per non dare luogo a confusioni.)

6. čl.

"Protokolizacija" oz. vpis v delovodnik se izvaja s vpisom zap. številke na vse dokumente,

zabeležke, navodila in rešitve, tudi če so nastali v občinskemu uradu. Za vpis podatkov je delovodnik razdeljen na posamezne stolpce. Vsak v delovodnik zaveden dopis dobi ob datumu sprejema tudi delovodno številko. (La protocollazione si esegue registrando con numero progressivo tutte le carte, le memorie, i provvedimenti, anche di iniziativa dell' Ufficio. La registrazione comprende le notizie richieste dalle intestazioni nelle singole colonne del protocollo. Sopra ogni atto registrato, accanto alla data d' arrivo, si trascrive il numero della registrazione.)

7. čl.

Z dodajanjem novih dopisov, ki se nanašajo na že sprovedeno ali združeno zadevo, se delovodna številka koordinira s sklicevanjem na poprejšnjo številko. (Sopravvenendo nuove carte relative ad un affare od argomento già registrato, il numero viene nel protocollo coordinato al precedente con opportuno richiamo.)

8. čl.

V primeru, da je dopis, ki ga je treba vnesti v delovodnik, delo občinskega urada, se v stolpcu delovodnika, ki označuje vir dopisa vpiše "obč. urad". (Se l' atto da protocollarsi e' una mozione d' ufficio, nella colonna del protocollo indicante la provenienza dell' atto, si scrive "d' ufficio".)

9. čl.

Vsi spisi, ki so vpisani v delovodnik, morajo biti vpisani tudi v indeks, kar ponazarja vzorec C z ustreznimi navodili za najdbo spisa: (Tutti gli affari che figurano nel protocollo devono essere riportati nell' indice alfabetico, conforme al mod. C, con le indicazioni proprie ad accertarne la sede.)

10. čl.

Abecedni indeks se obnavlja vsako leto tako kot delovodnik. (L' indice alfabetico si rinnova ogni anno come il protocollo.)

11. čl.

Za vsako zadevo se oblikuje en spis, ki združuje po datumu in številki sprejete dopise in občinske koncepte odposlanih dopisov, zabeležke ali študije, ki se nanašajo na ta spis.

Za personalne spise in tiste, ki se nanašajo na osebo, se nastavi za vsako osebo en spis. (Per ogni affare si forma un fascicolo, riunendo in ordine di data e di numero gli atti ricevuti e le minute di quelli spediti, le memorie e gli studi che al medesimo si riferiscono. Negli affari del personale, in quelli cioè nei quali e' considerata principalmente la persona, si forma per ogni persona un fascicolo.)

12. čl.

Vsak spis ima ovoj iz debelejšega papirja (obrazec D) in ima poleg kategorije in razreda zaporedno številko, ki mu zagotavlja mesto v arhivu. (Ogni fascicolo ha la coperta di carta forte, conforme al mod. D, ed ha oltre l' indicazione della categoria e della classe, un numero d' ordine che fissa la sua posizione in archivio.)

13. čl.

Delovodne številke na dokumentih v spisu se vpisujejo tudi na ovoj spisa. (I numeri di protocollo dati alle carte esistenti nel fascicolo sono riportati sulla copertina.)

14. čl.

Številke spisov so vpisane v seznam, kot ga kaže obrazec E. Ta seznam se izdelava za vsak razred iste kategorije ob odpiranju novega spisa. S prvim dokumentom ene zadeve se odpre nov spis; če se nanaša na že prispele dopise, se ga doda spisu, na katerega se nanaša. Razvrstitev dokumentov v spisih naj bi bila narejena tako, da je najnovejši dokument na vrhu. (Il numero d'ordine dei fascicoli e' dato dall' elenco conforme al mod. E. Questo elenco si va formando per ogni classe di affari della stessa categoria via via che si apre un fascicolo. Se l' atto e' il primo di un affare si forma con esso un fascicolo nuovo; se ebbe precedenti si unisce al fascicolo che li contiene. La collocazione degli atti nei fascicoli deve farsi in modo che l' atto di data recente si vegga per primo.)

15. čl.

Če se personalne zadeve, omenjene v 11. čl., nanašajo na več oseb in jih ni mogoče ločiti, jih "združimo" s posebno opombo v spisih posameznih oseb, ustanavljajoč na ta način personalne spise za tiste, ki jih še niso imeli. Vsaki opombni listek v posamezni personalni zadevi bo opozarjal obenem tudi na ostale opombe, tako da bo takoj razvidna povezava med personalnimi spisi. (Gli atti personali accennati nell' art. 11, quando si riferiscono a piu' persone e non possono essere divisi, saranno richiamati con apposita annotazione nei fascicoli dei singoli individui, formando per coloro che gia' non li avessero, altrettanti fascicoli personali. Il foglio di richiamo sara' l' unico per ogni fascicolo e vi si anneranno, uno dopo l' altro, tutti i richiami occorrenti. Sara' collocato al primo posto nel fascicolo stesso in modo che possa, a prima vista, sapersi con quali altri fascicoli abbia relazione.)

16. čl.

Če se en spis navezuje na drugega, se spisa ne smeta združiti, to se uredi z opombama v obeh spisih. (Se un affare si collega all'altro, i fascicoli non devono riunirsi, ma si fa' constatare del reciproco riferimento nel foglio di richiamo.)

17. čl.

Vsak občinski urad mora urediti dva ločena arhiva: priročnega za spise, ki se rešujejo, in skladišče za rešene spise. (Ogni ufficio comunale deve tenere due distinti archivi: uno corrente per gli atti iniziati e non compiuti; l' altro di deposito per quelli sui quali siasi definitivamente provveduto.)

18. čl.

Priročni arhiv in arhiv rešenih spisov imata tako število polje in poličnic, kolikor je potreb-

no, da urejeno vložijo spise v razrede oz. v kategorije. (L' archivio corrente e quello di deposito sono formati da tanti scompartimenti e tante caselle, quante ne abbisognano per collocarvi con ordine, per categoria e per classe, i fascicoli degli atti.)

19. čl.

Januarja vsakega leta se rešeni spisi iz priročnega arhiva premestijo v skladišče. (Nel gennaio di ciascun anno si levano dall' archivio corrente i fascicoli degli atti compiuti e si collocano nell' archivio di deposito.)

20. čl.

Noben spis, noben dokument ne sme iz arhiva brez dovoljenja odgovorne osebe. (Nessun fascicolo, nessun atto puo' uscire dagli archivi se non per richiesta fattane da chi ne abbia facolta'.)

21. čl.

Na mestu sposojenega spisa ali dokumenta bo do vrnitve vložjen listek z zahtevo. (Il foglio di richiesta occupa' il posto del fascicolo e dell' atto comunicato sino a che non siano restituiti.)

22. čl.

Dopisi premoženjskega pomena, to so lastninske občinske listine, vrednostni papirji, kreditne pravice, hipotekarne pravice in druge pravice občine ter papirji, ki vsebujejo zaupne informacije o osehah, morajo biti hranjeni pod kjučem, za kar je osebno odgovoren občinski tajnik. (Gli atti d' interesse patrimoniale, ossia i titoli comprovanti la proprieta' dei beni comunali, i diritti di credito, di ipoteca, ecc., del Comune e le carte che contengono informazioni riservate sulle persone devono essere conservati in armadio chiuso, sotto la responsabilita' personale del segretario.)

Priloga A (Allegato A)**KLASIFIKACIJA (Titolario d' archivio)**
Kategorija I - Uprava (Amministrazione)

Razredi: 1. - Občinski urad (Ufficio comunale). 2. - Arhiv (Archivio). 3. - Ekonomat (Economato). 4. - Upravne volitve, imeniki, oddelek volilnih svetovalec (Elezioni amministrative, Liste, Riparto consiglieri per fazioni). 5. - Sindik, prisedniki, vetovalci (Sindaco, Assessori, Consiglieri). 6. - Občinski uradniki, uslužbenci in začasni delavci, itd. (Impiegati, Inservienti, Personale avventizio, ecc.). 7. - Občinske pisarne (Locali per gli Uffici). 8. - Redne in izredne seje občinskega sveta, sklepi (Sessioni ordinarie e straordinarie del Consiglio, Deliberazioni). 9. - Pravde, spori, konflikti, ki zadevajo občinsko upravo (Cause, Liti, Conflitti riguardanti l' Amministrazione comunale). 10. - Potek upravnih poslov (Andamento dei servizi amministrativi). 11. - Poizvedbe (Inchieste). 12.

- Razne ustanove pod občinsko upravo (Istituti diversi amministrati dal comune).

Kategorija II - Ubožne ustanove in dobrotelost (Opere Pie e beneficenza)

Razredi: 1. - Kongregacija dobrotelnosti razne ubožne ustanove, skladišča žita, zastavljalnice (Congregazione di carita', Opere Pie, Monti frumentari, Monti di Pietà). 2. - Hospiciji, ubožnice, nesposobni za delo (Ospizi, Ricoveri di mendicita', Indigenti inabili al lavoro). 3. - Najdišnice, sirotišnice, dojlišča (Brefotrofi, Orfanotrofi, Esposti, Baliai). 4. - Društva vzajemne pomoči, podpore (Società di mutuo soccorso, Sussidi). 5. - Loterije, tombole, sejmi dobrotelnosti, itd. (Lotterie, Tombole, Fiere di beneficenza, ecc.)

Kategorija III - Mestna in podeželska policija (Polizia Urbana e Rurale)

Razredi: 1. - Uslužbenci, občinske straže, poljske straže in nosači (Personale, Guardie municipali, Guardie campestri). 2. - Službe, pravilnik (Servizi, Regolamenti).

Kategorija IV - Zdravstvo in higiena (Sanità ed igiene)

Razredi: 1. - Zdravstveni urad, uslužbenci (Ufficio sanitario, Personale). 2. - Zdravstvena služba (Servizio sanitario). 3. - Epidemije, nalezljive bolezni, živinske kuge (Epidemie, Malattie contagiose, Epizootie). 4. - Pomorsko zdravstvo, lazareti (Sanità' marittime, Lazaretti). 5. - Javna higiena, pravilniki, klavnice (Igiene pubblica, Regolamenti, Macello). 6. - Mrliška policija, pokopališča, itd. (Polizia mortuaria, Cimiteri, ecc.).

Kategorija V - Finance (Finanze)

Razredi: 1. - Občinska last, inventarji premoženj in nepremičnin, dolgovi in posojila (Proprietà comunali, Inventari dei beni mobili ed immobili, Debiti e crediti). 2. - Zaključni računi, računi, posebna računovodstva, pregledi blagajne (Bilanci, Conti, Contabilità speciali, Verifiche di cassa). 3. - Davki, takse, pravice, pravilniki, ceniki in pomožni sezname (Imposte, Tasse, Diritti, Regolamenti, Tariffe e ruoli relativi). 4. - Carine (Dazi). 5. - Zemljiški urad (Katasto). 6. - Izključne pravice (Privative). 7. - Posojila (Mutui). 8. - Dediščine (Eredità). 9. - Davkarja in blagajna (Servizio di Esattoria e Tesoreria).

Kategorija VI - Vlada (Governo)

Razredi: 1. - Zakoni in odloki, uradni list, splošni državni koledar, zakonske objave, okrožnice (Leggi e decreti, Gazzetta ufficiale, Calendario Generale dello stato, Foglio degli annunci legali, Circolari). 2. - Politične volitve, imeniki (Elezioni politiche, Liste). 3. - Državni prazniki, komemoracije itd. (Feste Nazionali, Commemo-

razioni, ecc.). 4. - Hrabra dejanja (Azioni di valore civile). 5. - Vladne koncesije (Concessioni governative).

Kategorija VII - Pomilostitve, pravo in verstva (Grazia, giustizia e Culto)

Razredi: 1. - Sodna razdelitev, okrajno sodišče, okrajno sodišče, prizivno sodišče (Circoscrizione giudiziaria, pretura, Tribunale, corte d'Assise). 2. - Porotniki (Giurati). 3. - Okrajni zapori (Carceri mandamentali). 4. - Poravnalni sodniki, urad poravnalnih sodnikov (Conciliatore, Viceconciliatore, ufficio). 5. - Notarski arhiv (Archivio notarile). 6. - Verstva (Culto).

Kategorija VIII - Nabor in vojska (Leva e truppe)

Razredi: 1. - Nabor pehote in momarice (Leva di terra e di mare). 2. - Vojaške službe (Servizi militari). 3. - Strelsko društvo (Tiro a segno). 4. - Vojašnice (Caserme militari).

Kategorija IX - Javno šolstvo (Istruzione pubblica)

Razredi: 1. - Šolske oblasti, učitelji (Autorità scolastiche, insegnanti). 2. - Vrtni, osnovne šole, pokojninske podpore (Asili infantili e scuole elementari, Monte pensioni). 3. - Občinski vzgojitelji (Educatori comunali). 4. - Gimnazije, konvikti (Ginnasi, Convitti). 5. - Liceji (Licei). 6. - Tehnične šole (Scuole tecniche). 7. - Univerze (Università). 8. - Znanstvene ustanove, knjižnice, galerije, muzeji itd. (Istituti scientifici, Biblioteche, Gallerie, Musei, ecc.).

Kategorija X - Javna dela, PTT (Lavori pubblici, Poste - Telegrafi - Telefoni)

Razredi: 1. - Ceste, trgi, gradnje in vzdrževanje (Strade, Piazze, Costruzioni e mantenimento). 2. - Mostovi (Ponti). 3. - Razsvetljava (Illuminazione). 4. - Javne vode in vodnjaki (Acque e fontane pubbliche). 5. - Cestni in vodovodni konzorciji (Consorti stradali e idraulici). 6. - Razlastitve zaradi javnega interesa (Espropriazioni per causa di utilità pubblica). 7. - PTT (Poste - Telegrafi - Telefoni). 8. - Železnice (Ferrovie). 9. - Tehnični urad (Ufficio tecnico). 10. - Restavriranje in vzdrževanje (Restauro e manutenzione). 11. - Pristanišča, prispevki (Porti, Contribuzioni).

Kategorija XI - Kmetijstvo, Industrija in trgovina (Agricoltura, Industria e Commercio)

Razredi: 1. - Kmetijstvo, lov, ribolov, planšarstvo, svilogojstvo, rastlinske bolezni (Agricoltura, Caccia, Pesca, Pastorizia, Bachicoltura, Malattia delle piante). 2. - Industrija, obrt (Industria). 3. - Trgovina (Commercio). 4. - Sejmi in trgi (Fiere e mercati). 5. - Uteži in mere (Pesi e misure).

Kategorija XII - Civilno stanje, ljudsko štetje, statistik (Stato civile, Censimento, Statistica)

Razredi: 1. - Civilno stanje (Stato civile). 2. - Ljudsko štetje (Censimento). 3. - Statistika (Statistica).

Kategorija XIII - Inozemstvo (Esteri)

Razredi: 1. - Stiki z inozemstvom (Comuniazione coll' estero). 2. - Izseljenci (Emigranti). 3. - Priseljenci (Imigrati).

Kategorija XIV - Razne zadeve (Oggetti diversi)

V to kategorijo so klasificirane vse zadeve, ki jih ni bilo mogoče razvrstiti v ostale kategorije.

Kategorija XV - Javna varnost (Sicurezza pubblica)

Razredi: 1. - Javna varnost (Pubblica incolumita'). 2. - Smodnik in eksplozivne snovi (Polveri e materie esplosive). 3. - Gledališča in javne prireditve (Teatri e trattamenti pubblici). 4. - Javni obrati (Esereizi pubblici). 5. - Stavke in neredi (Scioperi e disordini). 6. - Beraštvo (Mendicita'). 7. - Kaznovani, opominjani, nadzirani, brez bivališča, izgnani iz inozemstva, brezposelni, potepuhi; informacije in ukrepi (Pregiudicati, ammoniti, sorvegliati, domiciliati coatti, espulsi dall' estero, reduci delle case di pena, Oziosi, Vagabondi, Informazioni e provvedimenti). 8. - Izredni dogodki in različne zadeve javne varnosti (Avvenimenti straordinari e affari vari interessanti la P. S.). 9. - Sodelovanje pri stroških vojašne (Contributo spese di casermaggio). 10. - Prevoz umobolnih v umobolnico (Trasporto mentecati al manicomio). 11. Požari in gasilei (Incendi e pompieri).

PRAVILNIK OBČINSKEGA IN POKRAJINSKEGA ZAKONA z dne 20. 3. 1865, št. 2248 (priloga A), ki je bil sprejet s kr. odlokom z dne 8. 6. 1865, št. 2321

(Regolamento per l' esecuzione della legge sull' amministrazione comunale e provinciale annessa a quella del 20. marzo 1865, n. 2248; allegato A. - R. D. 8. giugno 1865, n. 2321.)

čl. 21

V vsaki občini mora občinski tajnik ažurno voditi vsaj registre, ki so navedeni v prilogi 2, ki je sestavni del tega pravilnika in to ob tistih, ki so že predpisani z zakoni ali splošnimi pravilniki. Ob tem morajo biti ustrezno urejeni v kronološkem redu ali pa po številkah:

- 1 - Originali sklepov zapisnikov občinskega sveta in odbora;
- 2 - Originali volilnih seznamov za vsako leto, ki jih potrdi odgovorna oseba;

- 3 - Državni zakoni in odloki, uradno objavljeni, in uradni listi prefektur;
- 4 - Predračuni (I bilanci o stati presuntivi);
- 5 - Zaključni računi (I conti consuntivi);
- 6 - Nabomi seznamami (I ruoli dei comunisti tenuti a fare le prestazioni militari);
- 7 - Knjige in listine katastrskega urada, če ta služba nima svojega uradnika za tovrstno delo (I libri od atti relativi al censo o katasto, sempreche', per la tenuta di questi libri e per tutti gli atti relativi, non vi sia uno speciale impiegato);
- 8 - Spisi o ljudskem štetju in statistiki (Gli atti relativi al censimento della popolazione ed alle notizie statistiche);
- 9 - Periodična tržna poročila in ceniki za žitarice ter druge izdelke v občinah, ki imajo tržnico (Le mercuriali periodiche dei cereali ed altri prodotti nei comuni in cui ha luogo un mercato);
- 10 - Mesečni zapisniki pregledov občinske blagajne v občinah, v katerih to ne spada pod nadzor Ministrstva za finance (I verbali di mensile verificazione di cassa, nei comuni ove quest' incombenza non e' riservata agli agenti del Ministero delle Finanze);
- 11 - Letna naboma dokumentacija (Le carte relative alla leva militare di eiasseun anno).

čl. 22

Vsaka občina je dolžna, da v roku šestih mesecev po uveljavitvi tega pravilnika sestavi in hrani v tajništvu občine:

- 1 - Inventar občinskih nepremičnin s pričevalnimi državnimi listinami, ki pričajo o tem oziroma opisujejo njihovo stanje, ki je domensko ali različnega skupnega pomena, servitutnih pravic, ki sta v aktivni ali pasivni ter katerikoli drugih pravic, ki so se nanašale na nepremičnine, ki naj bi bila občinska last (L' inventario dei beni stabili posseduti dal comune colle relative testimoniali di stato, ossia descrizione del loro stato, non che dei demanii e promiseuita', servitu', attive e passive, e d' ogni diritto relativo a beni stabili che possa spettare al medesimo);
- 2 - Inventar premočnin, kreditov in drugih poslov (L' inventario dei mobili, dei erediti ed altre attivita');
- 3 - Seznam dolgov in druge pasive in to ločeno za redne od izrednih (L' elenco dei debiti ed altre passivita', distinguendo le ordinarie dalle straordinarie);
- 4 - Seznam občinskih in zasebnih cest, ki so deležne javnih servitutnih pravic (L' elenco delle strade comunali e di quelle private soggette a servitu' pubblica);

Priloga št. 2 (Allegato n. 2)

Pregled seznamov in registrov, ki jih mora občinski arhiv ažurno voditi ob tistih, ki so predpisani z zakoni in splošnimi pravilniki.

- 1 - Seznam predstavnikov občinskega sveta z navedbo mandatne dobe (Elenco de' Consiglieri comunali con indicazione della cadenza rispettiva);
- 2 - Seznam prisednikov z mandatno dobo (Elenco degli Assessori colla norma di cui sopra);
- 3 - Indeks sklepov občinskega sveta z navedbo odlokov višjih oblasti kot prilogami (Indice delle deliberazioni del v Consiglio con l'indicazione dei Decreti dell 'Autorita' annessi alle medesime);
- 4 - Indeks sklepov občinskega odbora (Indice delle deliberazioni della Giunta, come sopra);
- 5 - Indeks okrožnic višjih oblasti (Indice delle Circolari delle Autorita');
- 6 - Seznam raznih inventarjev, ki so v arhivu in v občinskem uradu (Elenco dei diversi inventari esistenti nell'Archivio e nell'Ufficio);
- 7 - Seznam hipotekarnih vpisov, izdanih v korist ali škodo občine, njihove obnovitve z zakonskimi določili in natančno opredelitvijo obdobj, v katerih se morajo obnavljati (Elenco delle iscrizioni ipotecarie ammesse si' a favore che contro il Comune, delle loro rinnovazioni periodiche operate a' termini di legge e della precisa indicazione delle epoche in cui si debbono rinnovare);
- 8 - Seznam odposlanih občinskih potrdil s kratko vsebino prošnje, datumom odposlane rešitve ter pravnim podukom (Elenco dei cer-

tificati spediti dal Sindaco colla indicazione dei richiedenti, della data di spedizione e del diritto esatto);

- 9 - Delovodnik sprejete in odposlane pošte (Registro protocollo per l'annotazione delle lettere tutte pervenute all' Ufficio comunale e di quelle spedite dal medesimo);
- 10 - Register občinskih mandatov (Registro dei mandati comunali);
- 11 - Glavna občinska knjiga za vpis dohodkov in izdatkov (Libro maestro per la registrazione delle entrate e delle spese comunali).

ZUSAMMENFASSUNG

Die Fachbearbeitung des Archivguts (die Entwicklung der Systeme der Klassifizierung des Dokumentarischen Schriftguts, die klassifizierung und beschreibung des Archivguts in den Archiven) - Italienische Systeme 1920-1945

VANDA BEZIK

Die Autorin behandelt die Entwicklung der Systeme der Klassifizierung des dokumentarischen Schriftguts der Verwaltungsorgane in den Jahren 1918-1945 im Gebiet, das nach dem ersten Weltkrieg laut des Vertrags von Rapallo zu Italien zukam. Sie stellt auch den Erhaltungszustand des Schriftguts dar und widmet ihre Aufmerksamkeit meistens den Klassifizierungen und Beschreibungen dieses Schriftguts.

Obrazec za indeks

1. ustanova, oseba ali zadeva
2. vsebina zadeve
- 3., 4. številke delov. (prva, ostale)
5. - 7. klasifikacija (Kat., raz., spis)

ENTE, PERSONA o AFFARE	NATURA DELL'AFFARE	NUMERI di PROTOCOLLO		CLASSIFICAZIONE d' ARCHIVIO		
		Principali 3	Successivi 4	Cate- goria 5	Classi- ficazione 6	Fasci- colo 7

Obrazec za delovodnik

1. zap. št.
2. delovodna št.
3. datum vpisa
4. pošiljatelj
4. datum in št. spisa
7. štev. prilog
8. urad, kateremu je zadeva predana v reševanje
9. datum rešitve
10. kratka vsebina rešene zadeve
11. - 13. klasifikacija (Kat., raz., spis)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11-13		
										Categoria	Classe	Fascicolo

Comune di .....

Categoria .....

Classe .....

Fascicolo .....

Denominazione del fascicolo od affare

Anno	Emessi di prot.	Anno	Emessi di prot.	Anno	Emessi di prot.	Anno	Emessi di prot.	Anno	Emessi di prot.	Anno	Emessi di prot.

Obrazec za spis

Prostor za vpis naslova zadeve
razpredelnica za vpis leta oz.
delovodnih števil dokumentov

Comune di _____

10 _____

Categoria _____

Classe _____

DENOMINAZIONE DELLA CLASSE

_____
_____
_____
_____

NUMERI PRINCIPALI DEI FASCICOLI

_____
_____
_____
_____
_____

Obrazec za razred
Prostor za naslov razreda in
razpredelnica za vpis številke spisov

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Nastanek in razvoj organov za notranje zadeve republike Slovenije v obdobju 1945 do 1963

LJUBA DORNIK ŠUBELJ

V obravnavanem razdobju so organi za notranje zadeve doživeli več reorganizacij, zaradi katerih bom ta čas razdelila na štiri podobdobja:

- a) nastanek ONZ na osvobojenem ozemlju v času okupacije do osvoboditve Slovenije
- b) organiziranost Ministrstva za notranje zadeve od maja 1945 do marca 1946
- c) Ministrstvo za notranje zadeve od 1946 do 1952
- d) državni sekretariat za notranje zadeve 1952 do 1963.

V času okupacije, ko je bila Slovenija po kapitulaciji Jugoslavije razdeljena med tri okupatorske države, Italijo, Nemčijo in Madžarsko, je vsaka v svoji zasedbeni coni zgradila tudi lasten policijski aparat.¹ Ko je po kapitulaciji Italije ta del Slovenije spadal pod Nemčijo, se je v policijskem oziru spremenil samo sedež komandanta varnostne policije in vamostne straže, ki se je z Bleda preselil v Ljubljano, medtem ko je v Mariboru ostal ves čas vojne 1941-1945. Prav tako se je po oblikovanju operacijske cone Jadransko primorje, v kateri je bila vključena Ljubljana z Ljubljansko pokrajino, pod nemškim vodstvom in z nemškim zveznim oficirjem obnovila v Ljubljani slovenska policija. Upravo policije je vodil predvojni šef ljubljanske policije dr. Lovro Hacin. Na novo pa se je oktobra 1943 ustanovila slovenska politična policija, katere glavna naloga je bila boj proti organizaciji KP, OF in aktivistom drugih množičnih organizacij.² Vse nemške policijske strukture so bile podrejene višjemu vodji SS in policije v 18. vojnem okrožju v Salzburgu s sedežem v Ljubljani Ervinu Reosenerju, poveljniku Vodilnega štaba za boj proti bandam. Tako nemška kot slovenska politična policija sta se v prvih dneh maja še pred formalno kapitulacijo Nemčije umaknili na ozemlje Avstrije, na Koroško.

Istočasno se je na osvobojenem ozemlju, ki je nastajalo s partizansko aktivnostjo in v boju proti okupatorju oblikovala nova ljudska oblast.³ Med drugimi odseki, ki so nastali po zboru odposlancev slovenskega naroda v Črnomlju februarja 1944, je nastal tudi odsek za notranje zadeve pri Predsedstvu SNOS.⁴ Odsek

je vodil od marca do maja oz. junija 1944 Ivan Maček in je imel v svojem sestavu štiri oddelke: oddelek za narodno zaščito, obveščevalno-evidenčni oddelek, poveljstvo Vojske državne varnosti (VDV) in oddelek za inozemstvo. V okrožnih izpostavah, ki so prav tako nastale z odlokom Predsedstva SNOS 1. marca 1944 so bili organizirani oddelki narodne zaščite in obveščevalni oddelki. V obveščevalne oddelke so se združili obveščevalci na čmomeljskem zboru razpuščene VOS OF, medtem ko so se varnostniki združevali v brigade vojske državne varnosti, ki je bila kot oborožena sila dodeljena oddelku za notranje zadeve P SNOS z odlokom 1. marca 1944. Ta organiziranost je bila v veljavi približno 6 mesecev od marca do avgusta 1944. Do spremembe je prišlo, ker je predsedstvo NKOJ izvzelo boj proti peti koloni iz pristojnosti notranjih zadev, ga vojaško organiziralo in ga dodelilo poverjeništvu za narodno obrambo. Za organizacijo je Josip Broz v funkciji vrhovnega komandanta imenoval za načelnika oddelka za zaščito naroda Aleksandra Rankovića, ki je na ustanovnem sestanku 13. maja 1944 v Drvarju organiziral OZNO, oddelek za zaščito naroda, pri poverjeništvu za narodno obrambo in za načelnika OZNE za Slovenijo imenoval Ivana Mačka. Po Mačkovi vmitvi iz Drvarja junija 1944 je postal novi načelnik odseka za notranje zadeve Alojz Vrhovec Slavko, ki je to nalogo opravljal od junija 1944 do zasedanja prve slovenske vlade v Ajdovščini 5. 5. 1945. V okviru odseka za notranje zadeve je ostal samo oddelek za narodno zaščito. Do 18. avgusta so vse okrožne izpostave ukinili, iz obveščevalnih oddelkov so nastala pooblaščenstva OZNE, medtem ko so oddelki za narodno zaščito postali okrožna načelstva narodne zaščite. V okviru odseka za narodno zaščito so bili štirje pododdelki: 1. za javni red in mir, 2. kriminalni, 3. administrativni, 4. kadrovski pododdelek.

Ko je bil julija 1944 za poverjenika za notranje zadeve pri predsedstvu NKOJ imenovan Vlado Zečevič, se je po njegovem navodilu oktobra 1944 oddelku za narodno zaščito pridružil še upravni oddelek, ki pa navzdol v Sloveniji ni bil organiziran. OZNA kot sestani del poverjeništvu za narodno obrambo je bila organizirana v štiri odseke: prvi odsek, v katerega je v Sloveniji prešel odsek za inozemstvo bivšega odseka za notranje zadeve in je imel nalogo politično-obveščevalne in kontraobveščevalne službe na okupiranem ozemlju in v tujini. Drugi odsek je nastal iz dela obveščevalnega odseka in

1 NOV (narodnoosvobodilna vojna) na Slovenskem 1941 do 1945, tretja izdaja, Ljubljana 1978 stran 58.

2 Arhiv MNZ, ZA 501/1, politični oddelek ljubljanske policije med okupacijo.

3 Tone Ferenc, Ljudska oblast na Slovenskem 1941-45.

4 Ljuba Dornik-Šubelj, Ustanovitev in delovanje odseka za notranje zadeve pri P SNOS, Varnost, Strokovni bilteni RSNZ, 1986, stran 160.

je opravljal kontraobveščevalne naloge na osvobojenem ozemlju, nanj so bila navezana pooblaščenstva OZNE in v njegovem okviru je bila obveščevalna šola. Tretji odsek je bil na novo ustanovljen. Njegova naloga je bila kontraobveščevalna služba v vojski. Ta se je tudi najprej izločil iz OZNE; formalno 1. marca 1945 ob ustanovitvi jugoslovanske armade, dejansko pa junija 1945, ko je postal kontraobveščevalna služba jugoslovanske armade. Četrty odsek je nastal iz evidenčnega odseka, kamor je spadala kartoteka OZNE, statistika in tehnika, v Sloveniji pa še radiotelegrafski in strojepisni tečaj, kar je februarja 1945 skupaj z kontraobveščevalnimi tečaji tvorilo šolo OZNE za Slovenijo. OZNA je bila organizirana tudi po korpusnih oblasteh, in sicer je v Sloveniji odsek OZNE za oblast VII. korpusa vodil Frane Popit, odsek OZNE za oblast IX. korpusa Miro Pere in OZNO za Štajersko in Koroško Matija Maležič. Ta struktura je ostala vse do osvoboditve. Po ustanovitvi KNOJ, ki je nastal 15. avgusta 1944 so se vanj vključile brigade VDV kot prva slovenska divizija narodne obrambe decembra 1944. Pri poveljevanju je bil podrejen načelniku OZNE, glavne naloge KNOJ pa so bile borbe za protiljudskimi vstajami v zaledju NOVJ in likvidacije četniških, ustaških, belogardističnih in drugih protiljudskih enot na teritoriju osvobojene Jugoslavije; varovanje centralnih organov oblasti (NKOJ, VŠ, SNOS, GŠ, OZNA itd.); čiščenje teh osvobojenih ozemlj od ostankov razbitih sovražnih enot, špijonov in diverzantov, ki bi jih sovražnik poslal v zaledje; zavarovanje pristanišč obale, državnih meja, železniških in avtomobilskih cest, tovam ter izvrševanje nalog OZNE (sledenje, preiskave stanovanj, zasede, aretacije itd).⁵

Ministrstvo za notranje zadeve je svoj naziv dobilo na zasedanju prve slovenske vlade 5. maja 1945 v Ajdovščini, ko je minister postal Zoran Polič in je tu ostal do marca 1946. Ministrstvo za notranje zadeve je po osvoboditvi in prihodu v Ljubljano prevzelo vse posle notranje uprave bivše banovine, kakor tudi vse naloge, ki jih je prej opravljal odsek za notranje zadeve pri Predsedstvu SNOS. V sestav MNZ federalne Slovenije se je vključila tudi Statistika za notranjo upravo, ki je bila prej enotno vodena za celo državo. Po sklepu zvezne vlade so 1. septembra 1945 MNZ priključili tudi oddelek za prestajanje kazni, torej vse zapore, kazenske zavode in taborišča, ki so prej spadala pod Ministrstvo za pravosodje. V sestav MNZ so spadali do leta 1967, ko so spet prešla v okvir Ministrstva za pravosodje. Takoj po osvoboditvi so v Ministrstvo za notranje zadeve spadale tudi stanovanjske zadeve, zato je bil stanovanjski pododsek del upravnega odseka občega oddelka.

Odrejal je zaseg stanovanj, izpraznitev, deložacijo, prepoved preurejanja stanovanjskih prostorov v javne lokale in razpolagal z zasedenimi stanovanji. Med naloge MNZ je spadala tudi kontrola narodnoosvobodilnih odborov, ki so morali po odloku zvezne vlade z dne 18. 5. 1945 odstraniti vsa pokopališča in posamezne grobove okupatorjev in domačih izdajalcev in izbrisati vsako sled za njimi. Ker je v stari aparat notranje uprave spadala tudi policija z varnostno stražo in žandarmerijo so s 6. novembrom 1945 vse bivše uslužbenke upokojili, potem pa posameznike ponovno zaposlili. MNZ je bilo organizirano v tri oddelke: v občini oddelek, personalni oddelek in oddelek za narodno javno varnost. Ime Narodna zaščita, ki je bilo v Sloveniji v rabi vse do osvoboditve, so po zveznem predpisu spremenili v Narodno milico po vsej Sloveniji, razen na Slovenskem primorskem in v Istri, kjer je izraz Narodna zaščita obdržal do leta 1947. Ni se spremenilo samo ime, ampak tudi število pripadnikov. Tako je bilo ob osvoboditvi v Sloveniji 2.000 članov Narodne zaščite (še iz vojne), ko pa so v Narodno milico sprejeli ves stari policijski aparat in mnogo novih članov, je konec maja 1945 štela 15.000 članov.⁶

Največje obdobje centraliziranosti v notranji upravi je nastopilo marea 1946, ko je zvezni minister za notranje zadeve predpisal novo organizacijo ministrstev notranjih zadev po republikah. OZNA se je preimenovala v Upravo državne varnosti in je iz Ministrstva za narodno obrambo prešla v Ministrstvo za notranje zadeve. Novi minister za NZ je tako postal Ivan Maček, le za 3 mesece (čas reorganizacije), do junija 1946, ko je postal minister Boris Kraigher, ki je bil na tem mestu do 31. 12. 1952. Ministrstvo za notranje zadeve je imelo oddelke in odseke Narodne milice, medtem ko so bili oddelki in odseki za državno varnost neposredno podrejeni Ministrstvu za notranje zadeve FLRJ po načelu subordinacije. Februarja 1946 so v Ministrstvu za notranje zadeve ustanovili oddelek za javno varnost, ki je imel pet odsekov. Tudi Narodna milica je bila popolnoma vojaško organizirana, saj je bila v Ministrstvu za notranje zadeve FLRJ ustanovljena glavna uprava Narodne milice. Z aktom o Narodni milici, ki je bil sprejet 12. decembra 1946 in je dokončno določal organizacijo Narodne milice za vse ozemlje FLRJ, so nastale še prometna narodna milica, gasilska narodna milica (delovala do 1951), gozdna narodna milica (do 1951) in industrijsko-zavodska narodna milica (do 1952), ki je varovala važna podjetja in gospodarske organizacije. V letu 1949 se je zaradi ogrožanja vzhodnoevropskih držav aparat milice povečal za 100%, bila je strogo centralizirana, zvezno

5 Arhiv MNZ, ZA 301/2, OZNA za Jugoslavijo, poverjeništvu NO NKOJ.

6 Zgodovina ONZ v SR Sloveniji, interna skripta, RSNZ Ljubljana, 1970, II/2 IV.

vodena, z lastno personalno službo in oskrbo. Hkrati so uvedli tudi posebno kontraobveščevalno službo Narodne milice, ki pa so jo zaradi nepravilnosti, zlorab in vtikanje v zasebno življenje razpustili leta 1952. Namesto prejšnjih kultumoprosvetnih odsekov so v milici uvedli politično ideološko vzgojo in za preskrbo, ki je bila sicer zaradi blokade racionalizirana, posebno podjetje Preskrba MNZ, ki so ga prav tako razpustili leta 1951.

Ko so v letu 1947 priključili Sloveniji tisti del cone A Slovenskega primorja, v katerega so vkorakale enote Jugoslovanske armade in je meja dosegla današnjo mejo med Slovenijo in Italijo, so na priključenem območju vzpostavili 14 postaj Narodne milice, (opustili izraz narodna zaščita), okraja Koper in Buje pa sta bila oktobra 1947 združena v okrožje, pri čemer je imela okrožna narodna milica sedež v Kopru.

Oddelku za izvrševanje kazni se je maja 1946 pridružil odsek za repatriacijo, ki jo je do tedaj opravljal štab za repatriacijo pri komandi zaledja IV. armade. Tak odsek je bil samo v Sloveniji, saj se je v glavnem repatriacija odvijala čez naše meje. Njegove naloge so bile tudi nadzor nad izseljenimi Volksdeutseherji. Ker so v letu 1948 razpustili še preostala taborišča vojnih ujetnikov, je glavna repatriacija potekala v času od 1. 11. 1948 do 1. 1. 1949 in je bil v letu 1949 odsek za repatriacijo ukinjen.

V občem oz. upravnem oddelku so v letu 1948 uvedli tudi upravno kaznovanje. Senat za prekrške pri MNZ je med drugim lahko izrekal tudi kazen premetitve za določen čas v določen kraj bivanja (običajno za 24 mesecev na Goli otok). Zaradi spora z državami informburoja se je število obravnavanih prkrškov zelo povečalo. Tako so v letu 1949 v upravnem kaznovanju uvedli družbeno koristno delo, ki so ga izvajali na dveh deloviščih v Kočevju in Stmišču. Na DKD so obsojali ljudi po zakonu o prekrških, in sicer v letu 1949 1549 oseb, kmalu pa so spoznali, da so obtožbe neargumentirane in je že v letu 1950 to število znižalo na 80 oseb, medtem ko jih je bilo 344 preseljenih iz kraja bivanja.

Demokratizacija, ki je leta 1950 zajela družbo z uvedbo delavskih svetov in delavskega samoupravljanja, v ONZ ni naletela na preveč razumevanja. Odpori so bili proti uvedbi odvetnikov kot zagovornikov obtožencev, vidni zunanji znak pa je bil tudi preimenovanje iz Narodne milice v Ljudsko milico. Iz nje so izločili upravne posle, kar je bilo v Sloveniji že uvedeno sicer leta 1945, a zaradi zveznih predpisov za 5 let opuščeno. Po ukinitvi področnih narodnih milic (zavodska, gasilska, gozdna) je leta 1952 v Ljudski milici delalo samo še 3.700 ljudi. Leta 1953 se je MNZ preimenovalo v Državni sekretariat za notranje zadeve. Državni sekretar je bil Niko Šilih, za njim od leta 1954 do 1958 Mitja Ribičič. Ukinili so vojaško organiziranost, prevedli vse uslužbenec v civilne in

prvič združili državno in javno vamost pod enotnim vodstvom. Državni sekretariat za notranje zadeve se je delil na prvo upravo državne vamosti, drugo upravo javne vamosti, tretjo komando Ljudske milice in četrto upravo za splošne zadeve. Z ustanovitvijo odbora za notranje zadeve je prišel tudi senat za prekrške pod nadzor skupščine. Pomembna naloga je bila tudi dokončanje postopka opeij za Italijo oz. Jugoslavijo. Tako je v letnem poročilu za leto 1953 navedeno, da je za Italijo optiralo 16.081 oseb od, tega 10.877 Italijanov, 5045 Jugoslovanov, 80 oseb drugih narodnosti in 79 oseb neznane narodnosti. Po podpisu mirovne pogodbe so leta 1954 zvezne in republiške predpise razširili tudi na ozemlje, ki je bilo kot cona B priključeno k FLRJ. Ko je bila leta 1955 po upravni razdelitvi Slovenija razdeljena na 11 okrajev, je bilo v vsakem okraju tajništvo za notranje zadeve, ki je imelo enotno vodstvo. Načelnik okrajnega TNZ je bil hkrati pooblaščen organ UDV in je kot načelnik TNZ nastopal pred ljudskim odborom, kot pooblaščen organ UDV pa pred partijskim komitejem. Leta 1955 je bil ustanovljen tudi kriminalistični muzej in kriminalistično-tehnični laboratorij. Leta 1957 so se TNZ preimenovala v uprave javne vamosti in v okviru uprav javne vamosti so začeli delovati tudi upravopolitični oddelki. Leta 1957 do 1959 se je začelo urejanje arhiva DSNZ. Za Ribičičem sta bila sekretarja od leta 1959 do 1963 Vladimir Kadunec in od 1963 do 1966 Riko Kolene. Leta 1960 so nastale v DSNZ tri uprave: UDV, Uprava javne vamosti in Uprava Ljudske milice ter več oddelkov. Leta 1962, ko je bil sprejet zakon o amnestiji, na podlagi katerega je mnogo emigrantov uredilo svoj status, se je začelo tudi prehajanje meje s potnimi listi. Leta 1963 se je državni sekretariat za notranje zadeve preimenoval v RSNZ in je ta naziv obdržal do leta 1990.⁷

7 Arhiv MNZ, letna poročila RSNZ od leta 1945 do 1963.

ZUSAMMENFASSUNG

Entstehung und Entwicklung der Organe für innere Angelegenheiten der Republik Slowenien in der Periode 1945-1963

LJUBA DORNIK ŠUBEJ

Die Autorin behandelt in ihrem Referat die Entstehung und Entwicklung der Organe für innere Angelegenheiten der Republik Slowenien im Zeitabschnitt 1945-1963. In der behandelten Periode wurden die Aufgaben betreffs

innerer Angelegenheiten von der Abteilung für innere Angelegenheiten beim SNOS Präsidium (SNOS - Slowenischer Volksbefreiungsrat) vom Februar 1944 bis zum Mai 1945, vom Ministerium für innere Angelegenheiten vom Mai 1945 bis zum März 1952 und vom Staatssekretariat für innere Angelegenheiten von 1952 bis 1963 erledigt. Im Referat werden Bereiche des Wirkens von dem Nationalenschutz, später der National - bzw. Volksmiliz bis zur Abteilung für Strafvollziehung, Verwaltungsabteilung, sowie auch das Verhältnis zwischen der Abteilung für innere Angelegenheiten und der Volksschutzabteilung bzw. später zwischen öffentlicher und Staatssicherheit beschrieben.

Sinovi Zigrida Gamberškega izpričujejo, da je oče osnoval na svojem zemljišču v Mekinjah samostan sv. Klare in ga dotiral s pristankom svojih dedičev. Vsi dediči, tudi njegove hčere, izjavljajo, da patronatno pravico nad kapelo sv. Marije odstopajo opatici Klari in njenim naslednicam. Listina je bila izdana v Mekinjah leta 1301.

Dva žčitasta pečata predstavljata grb Gamberških in deljen grb (krzno, železni klobuki v treh vrstah). Arhiv Republike Slovenije, Zbirka listin, samostanske listine - Mekinje, št. 272

Razvoj matične službe in službe državljanstev občanov v republiki Sloveniji 1945-1950

IRENA MRVIČ

Arhiv MNZ hrani številna gradiva Ministrstva za notranje zadeve in njegovih služb iz časa po končani drugi svetovni vojni in ves čas obstoja druge Jugoslavije. Med najpomembnejše dokumente sodijo letna poročila MNZ, žal nekatera (za leta 1946, 1947 in 1948, 1954) niso ohranjena, ali pa jih bodo še našli ob urejanju do sedaj še neurejene dokumentacije. Na vso srečo, je za seznanjanje z našo problematiko ohranjeno številno gradivo občeupravnega oddelka MNZ, MNZ Jugoslavije in nekaterih drugih korespondentov, kar nam omogoča razumevanje dogajanj v zvezi z problematiko državljanstev, matične službe in njenimi zadevami.

MNZ je od leta 1945 v svojem sestavu združevalo različne oddelke, od katerih je za našo vsebino najpomembnejši obči oddelek.¹ V njem je bilo preko upravnega odseka poskrbljeno za osnovna vprašanja državljanstev, preko pododseka za kontrolo prebivalstva pa so urejali organizacijo matične službe, poskušali restavrirati uničene, oz. pridobiti iz tujine odtujene matične knjige, kar jim je delno uspelo v začetku februarja 1947. Oblikovali so temelje za kadrovanje ustreznih matičarjev ter zanje pripravili prve vodnike za poslovanje. Začeli so z načrtnim izobraževanjem matičarjev na nivoju države (Novi Sad), ki se ga je iz Slovenije udeležilo 29 matičarjev. Konec avgusta 1945, po sprejetju Zakona o odvzemu državljanstva, so upravnemu odseku in njemu podrejenim okrožnim in mestnim oddelkom za notranje zadeve naročili, da do 15. 5. 1946 ugotovijo vse tiste osebe, ki so odklonile vrnitev v domovino in zato pridejo v poštev za sekvestracijo imetja. V pomoč pri reševanju te naloge je notranje ministrstvo marca 1946 izdalo omenjenim organom dvoje obširnih navodil z opozorilom na že izdani razpis Zveznega ministrstva za notranje zadeve. V njem je bilo navodilo za ugotavljanje osebnih podatkov teh oseb, njihovega trenutnega bivališča, izdelavo seznamov pa so naročili ljudskim odborom in ga koordinirali z že potekajočimi nalogami drugih oblastnih organov. Od poletja 1945 do poletja naslednjega leta so zakonsko in izvedbeno poskušali urediti problematiko državljanstev za tiste ljudi, ki so ob koncu vojne pobegnili v tujino, niso pa se pregrešili s kaznivimi dejanji zoper narod in državo. Po sprejetju zakona o odvzemu državljanstva 23. 8. 1945 in določenem dvomesečnem roku, ki je uradno določal konec repatriacije, se je pričel postopek konfiskacije imetja

oseb, ki se niso vrnile, ali pa so bile v kazenskih postopkih obsojene kot narodni sovražniki. Navodilo zveznega ministrstva za notranje zadeve je posebej odredilo, da se sekvestriira velike imovinske predmete (proizvajalna sredstva in nepremičnine), ki so javnega pomena, ter da ni potrebno sekvestrirati imovine osebnega značaja. Temu primerna je bila tudi posebna okrožnica, ki so jo v začetku marea 1946 iz državnega oddelka namenili vsem ustreznim podrejenim organom. Pri reševanju državljanstev se je upravnemu oddelku v začetku leta 1946 zastavilo vprašanje, ali so slovenski rojaki priključenega Slovenskega primorja in Koroške avtomatično državljanji nove države. Ob tem zastavljenem vprašanju je zvezno ministrstvo za notranje zadeve opozorilo ministrstvo LRS na decembrsko okrožnico NKOJ iz leta 1944, ki je izhajajoč iz odločitve drugega zasedanja AVNOJA o priključitvi slovenskih in hrvaških teritorijev naročalo: "Zato se šteje osebe, ki so pristojne v te okraje, a živijo sedaj na osvobojenem ozemlju Jugoslavije za Jugoslovanske državljanje in uživajo vse pravice kot ostali državljanji Jugoslavije". V duhu tega tolmačenja je konec februarja 1946 minister Zoran Polič namenil okrožnico vsem podrejenim organom na okrožnem in okrajnem nivoju z navodili o vodenju evidene in ostalih dokumentov teh državljanov.

Odsek za kontrolo prebivalstva je že leta 1945 poskrbel za prehajanje matičnih poslov na državne matičarje. Na sprejetje zakona o državnih matičnih knjigah maja 1946 je MNZ s posebno okrožnico opozorilo vse podrejene okrožne in okrajne oddelke, ki so jim hkrati naročili odvzem vseh matičnih knjig, ki so se še nahajale pri nekaterih župnijskih uradih (Ljubljana okolica, Rakek, Grosuplje in vsi kraji novomeškega okrožja). Naročili so odvzem rojstnih, mrliških in podobnih knjig s pripadajočimi indeksi in arhivi. Ves odvzem naj bi potekal zapisniško, s tem, da se župnikom izda potrdilo o prevzemu. Posebej so opozorili, da Status animarum služi le za versko evidenco in ga zato ni smatrati za državno matično knjigo. Ker se je odvzem matičnih knjig zatikal na vseh nivojih, je v imenu načelnika občeupravnega oddelka Janeza ERŽENA njegov pomočnik Ivan LEGAT 15. junija 1946 podpisal posebno okrožnico vsem okrajnim in krajevnim oddelkom notranjih zadev z navodilom: "Opozorite cerkvene matičarje, da odvzamete matične knjige samo na uporabo, ker sicer državni matičarji ne morejo začeti z rednim delom". Obči oddelek

1 Letno poročilo MNZ od 12. 5. do 15. 10. 1945, Arhiv MNZ.

ljudske vlade Slovenije je vsem okrožnim in okrajnim oddelkom notranje uprave naročil, da zaradi poznejšega prenosa matičnih poslov na KLO-MLO vodijo matične knjige pri OLO le provizorno. Zato naj vpisujejo vsa rojstva, poroke in smrti le v zbirne matične liste, ki jih bodo po vzpostavitvi matičarjev pri KLO-MLO prenesli v nove matične knjige tistega KLO, kamor vpisani spada. Okrajni matičarji bodo prejeli od Državne založbe potrebno število matičnih listov, ki se bodo po 9. maju 1946 (veljavnost zakona o državnih matičnih knjigah) dosledno uporabljali. Matičarji bodo morali skrbno paziti, da bodo izpolnjene vse rubrike matičnih vpisov. V krajih, kjer so vodili matične knjige župniki, pa morajo OLO preko KLO opozoriti prebivalstvo na obvezno prijavo rojstev, smrti, za kar bosta še naprej veljala obrazca G in I, ki sta že v uporabi. Isto naročilo je zadolžilo okrajne matičarje, da priskrbijo potrebno število obrazcev in jih določilo, da natančno informirajo prebivalstvo o vodenju matičnih knjig. Pravilnik za izvajanje zakona o državnih matičnih knjigah je izšel v Uradnem listu vlade LRS, št. 428. junija 1946, podpisal pa ga je minister za notranje zadeve generalmajor Ivan MAČEK. Medtem so natisnili potrebne obrazce, zbrali material za natis matičnih knjig ter zbrali gradiva za matične tečaje. Uredili so registracijo rojstev in porok iz časa okupacije. Urejevanje tega poslovanja je povzročalo ministrstvu mnogo izrednega dela, predvsem pa manjše in večje spore s cerkvijo. Cerkev je menila, da bo tako kot v Slovenskem primorju tudi v Sloveniji. Tam so po italijanski zasedbi leta 1918 zaradi materialnih, delovnih in izobrazbenih težav pustili matične knjige do nadaljnjega v rokah župnikov. Vendar je nova slovenska oblast dokaj hitro in kljub odporom prevzela matične knjige ter bila zato deležna tudi kritike zveznega ministrstva za notranje zadeve. Oktobra 1946 je minister A. RANKOVIČ med drugim zapisal: "Medtem so na teritoriju republike Slovenije, po navodilih ministrstva državni matičarji odvezli duhovščini matične knjige. Takšen postopek je očitno v nasprotju z zakonskimi odredbami. Ne glede na vse dosedanje nepravilnosti se mora matična služba tudi v LRS podrediti predpisom Zakona o državnih matičnih knjigah in navodilom izdanim na osnovi tega zakona. Zato je potrebno odvzete matične knjige prepisati v roku enega leta, ter originale vrniti cerkvenim matičarjem".² Na takšno kritiko in tolmačenje se je ministrstvo za notranje zadeve hitro odzvalo. Pomočnik ministra Boris KOCJANČIČ je v obširni razlagi zgodovinskega razvoja avstrijskih matičnih predpisov, ki so, ker novih ni bilo, za slovenski prostor veljali tudi v prvi Jugoslaviji, spomnil,

da so se tu do osvoboditve vodile izključno državne matične knjige. Zato je po njegovem popolnoma odveč načenjati vprašanje lastništva, saj je to bilo rešeno že pred stoletjem v povsem drugačnih okoliščinah. Sporočil je tudi načelno strinjanje obeh škofijskih ordinariatov, ki tako hranita v prepisu matične knjige. Sporočil je njihovo željo po vpogledu v matične knjige, kar pa je tako pravica slehernega državljana in na kar so bili opozorjeni vsi matičarji.³ Do jeseni 1946 so vzpostavili matične okoliše (179) ter izdelali navodilo, s katerim so na osnovi velikosti območja, finančnih in kadrovskih pogojev zastavili bodoče delo. Izvršni odbori so po zakonu in na osnovi moralno političnih kriterijev in strokovne izobrazbe imenovali matičarja in njegovega namestnika. Občeupravni oddelek je v jeseni 1946 še vedno imel veliko dela z državljanskimi zadevami. Tako so ocenili, da so osebe, ki so optirale iz italijanske okupacijske cone v nemški Reich, polnopravni državljani nemškega Reicha in jih je imeti za inozemce. Ukvarjali so se s prosilci za državljanstvo, ki zaradi političnih razlogov v prvi Jugoslaviji to niso mogli postati. Iz državljanstva so takrat želeli izstopiti številni Čehi, ki so jih kot strokovnjake vabili na Češko. O osebah, ki so med vojno sprejele nemško državljanstvo, pa je zvezno ministrstvo izdalo navodilo, ki ga je občeupravni oddelek novembra posredoval vsem podrejenim šefom odsekov. V njem je bilo sporočeno, da državljanstva FLRJ ni moč odreči osebam slovenske narodnosti, ki so v času okupacije bivale na italijanskem ali nemškem zasedbenem delu Slovenije, se tu izjavile za Voklsideutsherja in dobile od okupatorja vsiljeno ali nevsiljeno državljanstvo, pod pogojem, da so ostale na ozemlju FLRJ ali se z dovoljenjem organov FLRJ vmile in tu bivajo. Ne morejo pa to biti osebe od organov FLRJ izseljene ali odvedene v taborišče. Bilo je določeno, da se državljanске zadeve oseb, ki se vračajo, obravnavajo skupaj z organi UDV, dvomljivo ali sporni primeri pa predložijo ministrstvu v napotilo ali odločitev. Konec leta 1946 je v Uradnem listu FLRJ izšlo določilo o vodenju evidenc državljanstev-državljanске knjige, in sicer na nivoju krajevnih, mestnih in rajonskih LO. V letih 1947-48 so s to nalogo zaposlili tudi ministre na notranje zadeve posameznih republik, ki so tako nadaljevali delo na pripravi državljanških knjig. Po določilih Pravilnika za izvajanje zakona o državljanstvu FLRJ so državljanске posle opravljali obči odseki oz. organi, ki jim je okrajni izvršni odbor te posle poveril. Ti odseki so poslovali po navodilih svojega IO in ministrstva za notranje zadeve LRS, ki je bilo kot resomo ministrstvo v držav-

2 Dopis MUP FLRJ - MUP LRS Slovenije, 12. 10. 1946, Arhiv MNZ.

3 Pismo škofijskega ordinariata v Ljubljani občeupravnemu oddelku MNZ 17. 2. 1947, Uameritev MNZ vsem IO, matičarjem, 2. 3. 1947, Arhiv MNZ.

ljanskih zadevah vodilno in je opravljajlo vrhovno nadzorstvo. Dokumente sta podpisovala predsednik in tajnik okrajnega izvršnega odbora. Državni matičar je vodil pod vodstvom okrajnega IO (občega odseka) evidenco državljanov in izdajal izpiske iz državljske knjige. V pomoč so mu bili krajevni LO oz. njegovi KO matičnega okoliša. Okrajnim odsekom za notranje zadeve so naročili, naj posle državljanstva takoj likvidirajo ter zadevne spise in uradne pripomočke kakor tudi spise, ki so jih prejeli od likvidiranih okrožnih oddelkov za notranje zadeve, predajo občemu odseku izvršnega odbora. Okrajni izvršilni odbor (njegov obči oddelek) se je na novo nalogo moral dobro pripraviti, tako da je pridobil ustreznega referenta za državljanstvo, po možnosti pravnika. Vsi novi referenti so bili opozorjeni na pretekle pomembne pravne predpise o državljanstvu: Zakon o državljanstvu FLRJ z dne 1. 7. 1946 (Uradni list I FLRJ, št. 54), Pravilnik za izvajanje gornjega zakona z dne 25. 11. 1946 (Uradni list I FLRJ, št. 98), Obvezno tolmačenje prvega odstavka 37. člena Zakona o državljanstvu z dne 5. 11. 1946 (Uradni list I FLRJ, št. 90) in Zakona o obveznem državljanstvu z dne 23. 10. 1946 (Uradni list I FLRJ št. 86). Ministrstvo je obljubilo, da bo vse navedene državljanske predpise, čim bo mogoče, ponatisnilo v posebni izdaji priročne oblike. Hkrati so referente opozorili na poznavanje državljskih predpisov prve Jugoslavije. Tako so v odseku morali razpolagati še z besedilom Zakona o državljanstvu z dne 21. 9. 1928 (URL 1, št. 109) in Zakona o občinah z dne 14. 3. 1933 (Službeni list, št. 35). Ker so priprave za izvajanje teh del potekale počasi, hkrati pa je že morala biti omogočena registracija državljanov, je ministrstvo razposlalo na sedeže okrajev, kjer so delovali matičarji, pole s kolonami po obrazcu na strani 1262 pravilnika, ki so jih nato matičarji združili v zvezke po krajih in vanje vnašali sproti prihajajoče registracije. Matičarji novih matičnih okolišev so v te pole postopoma in provizorno vnesli državljane svojega okoliša, nato pa kasneje prenesli vse tečasne vpise v določenem redu v vezano državljansko knjigo. To in naslednje leto so upravni organi namenili veliko pozornost problematiki repatriacij, kjer so tesno sodelovali z okrajnimi pooblaščeneci UDV. Ob ukinjanju delovnih taborišč Nemcev-civilov in njihovem vključevanju v normalno življenje je zvezno ministrstvo za notranje zadeve v Slovenijo poslalo posebno navodilo, kako regulirati njihovo državljanstvo.⁴ Med ostalim so v njem zapisali: "Osebe nemške narodnosti, ki so po prej veljavnih predpisih pred sprejetjem zakona o državljanstvu FLRJ, imele jugoslovansko državljanstvo in se še sedaj na-

hajajo na teritoriju FLRJ, se štejejo za njene državljane pod pogojem, da vložijo prijavo za vpis v knjigo državljanov, ... tisti, ki se ne bodo prijavi v za to določenem roku, bodo vodeni kot osebe brez državljanstva in bodo tretirani kot tuji državljani". Jeseni 1948 je pomočnik ministra notranjih zadev Peter ZORKO obvestil referente za državna stanja vseh okrajnih IO, da so na poti k njim izvirne državljanske knjige in indeksi za vse kraje njihovega okraja. Naročil jim je, da takoj, ko bo sprejet zakon o upravno-teritorialni ureditvi LRS, začnejo pregledovatičasne popisne pole. Hkrati jim je poslal tudi razlago za nekatera odprta vsebinska vprašanja (državljanstvo bosanskih otrok, Volksdeutscherjev, dvojnih državljanov, vprašanje izpiskov iz državljanske knjige, roki za vložitev opcij). Posebej so takšno navodilo namenili urejanju državljanskih zadev prebivalcev ozemlja, priključenega k FLRJ. V drugi polovici leta 1949 so v celoti uredili službo državljskih stanj in jo v skladu z doseženo notranjeupravno razdelitvijo podredili ministrstvu za notranje zadeve, službe na nivoju ljudskih odborov pa vključili v poverjenišva za notranje zadeve. Matičarje in druge uslužbenec, ki so opravljali zadeve službe državljskih stanj, pa so podredili navodilom in neposrednemu nadzoru poverjenika na notranje zadeve. Leta 1949 je začelo postajati aktualno vprašanje republiškega državljanstva. Zakon o državljanstvu iz leta 1945 je namreč za državljane FLRJ opredeljeval republiško pripadnost po domovinski pravici (pristojnosti, občinskem članstvu) iz časa prve Jugoslavije. Mnogi ljudje so zaradi službovanja po Jugoslaviji, pozneje okupacije, bivali zunaj krajev svoje republike in tako postali državljani tiste republike, na območju katere so živeli in službovali. Že leta 1946 je Prezidiij Zvezne ljudske skupščine z Obvezno razlago 37. člena omogočil, da se v roku 6 mesecev le z željo lahko pridobi državljanstvo druge republike. Izjavo so prosilci podali pred okrajnim IO kot ljudstvu najbližjim organom, pristojnim za poslovanje v državljanskih zadevah. Ker za to določeni rok očitno ni bil dovolj dolg, so možnost proste izbire podaljšali do postavitve državljanske knjige v vsaki republiki. Zaradi aktualnosti te problematike je že decembra 1948 v Sloveniji prišlo do pobude Komisije za zakonodajo in organizacijo državne uprave, da bi predložili ljudski skupščini zakon o pridobitvi državljanstva LRS z izjavo. Vendar so iz Beograda akeijo zaustavili in obljubili, da bodo v kratkem pripravili tipski zakon o republiškem zakonu o državljanstvu za vse republike.⁵ Ko je bilo avgusta 1949 to gradivo poslano, so ga na ministrstvu za notranje zadeve Slovenije skrbno preučili in nanj odgovorili z natančnim poro-

4 Navodilo o državljanstvu Volksdeutscherjev, 18. 1. 1948, Arhiv MNZ.

5 Zakon o državljanstvu ljudske republike-načrt, dopis MUP FLRJ-MUP Slovenije, 13. 8. 1949, Arhiv MNZ.

čilom. V njem je decembra tega leta načelnik občnpravnega oddelka Marjan PRIJATELJ zapisal nekaj slovenskih izkušenj in tudi naslednje misli: "Osnutek se sicer naslanja na zvezni zakon o državljanstvu in se drži njegovega okvira, kar je zaradi trdne povezanosti zveznega in republiškega državljanstva naravno, je pa samostojen in precej obsežen zakon, ki popolno ureja vso materijo republiškega državljanstva in tvori zase zaokroženo celoto ...".

V drugi polovici leta 1949 si je ministrstvo za notranje zadeve močno prizadevalo dvigniti nivo dela matičnih služb. Po izpopolnitvi mreže referentov za državljanstvo stanje po okrajih so postavili soliden most do matičarjev. Teh je bilo konec leta 299 in 156 praktikantov, kar je v celoti znašalo 455 delaveev, povečini mladih, neizkušenih, toda marljivih in dovtetnih za nčenje. Pripravljala se je nova drobitev matičnih okolišev, kar je seveda zahtevalo dodatno iskanje in usposabljanje delaveev. Za izboljšanje in dvig matične službe je MNZ začelo izdajati službeni bilten, imenovan Matična služba, v katerem so v poljudni obliki objavljali navodila, smernice in pojasnila. Po republiki so končevali vpis v državljanstvo knjigo. Z navodilom zveznega Sveta za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti (URL FLRJ, 79/49) so 17. 9. 1949 na notranji resor prenesli službo državljanstvih stanj, to so vse zadeve o matičnih in državljanstvih zadevah. Določili so, da se matične in državljanstvene knjige vodijo:

- a) Pri KLO-jih, več KLO-jev istega okraja se lahko združijo v en matični okoliš, knjige pa so vodili na sedeži okoliša za vsak KLO posebej.
- b) Pri poverjeništvih za notranje zadeve v mestih Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj in Jesenice za mestna okrožja. Pri teh poverjeništvih so za službo državljanstvih stanj delovale organizacijske enote.
- c) V tujini so vodili samo poročne matične knjige in državljanstvene knjige pri jugoslovanskih predstavništvi.

Matičar je vodil matične knjige (rojstne, mrliške in poročne) in državljanstvene knjige, dvojnike teh knjig in indekse. Izdajal je izpiske iz matičnih knjig in pripravljaj potrdila o samskem stanju. Sodeloval je z drugimi matičarji in drugimi državnimi organi. Referenti za državljanstvo stanja so delovali na okrajnem in oblastnem nivoju. Okrajni so hranili in vodili dvojnike matičnih knjig. Izdelovali so odločbe o popravkih matičnih vpisov in o sporih glede osebnih imen ter izdajali dovoljenja za razne poznejše vpise in zaznambe. Izdajali so potrdila o državljanstvu, reševali državljanstvene zadeve in nadzorovali delo matičarjev v okraju. Matične in tudi državljanstvene knjige so imele značaj javnih knjig. Izpiski iz matičnih knjig so imeli značaj javnih listin. Iz njih je razvidno osebno in državljanstvo stanje posameznikov. V njih so

vpisana vsa matična dejstva (rojstva, smrti in poroke), ki so se dogodila v državi in tudi taka dejstva državljanov, ki so se dogodila v inozemstvu. Glavne matične knjige so vezane v močnih platnicah iz trajnega materiala, so paginirane, prešite z vrvice, ki je zapečaten in overovljene po pristojnem organu narodne oblasti. Na prvi, nepaginirani, strani ima matična knjiga besedilo: Ta matična knjiga (rojstnih, poročenih, umrlih) obstoji iz ... Sledi vpis kraja in datuma, žig in podpis organa narodne oblasti. Matična knjiga vsebuje med letom vpisana rojstva, smrti in sklenjene zakonone kakor tudi vsa tista dejstva, ki se morajo vpisati po nalogu pristojnih oblasti. Vpisi se opravljajo po časovnem redu, kakor so poedini slučaji dospevali ali se pojavljali. Prvotni vpisi se niso smeli naknadno vpisati v matične knjige iz prejšnjega leta. Vpisi v istem letu so označeni z tekočimi številkami od 1 naprej. Konec leta so knjigo zaključili. Vpisi prihodnjega leta se nadaljujejo na novi strani in se začnejo z tekočo številko 1. Za vsako izmed treh matičnih knjig se vodi abecedni register imen. Register imen je vezan in se vodi za več let skupaj. Vpisi v register imen se opravljajo vzporedno z vpisi v matične knjige. Tako nastaja iz vseh teh gradiv matični arhiv, ki obstoji iz štirih skupin spisov v posebnih svežnjih za vsako leto posebej, in sicer: 1) spisi rojstev, 2) spisi porok, 3) spisi umrlih, 4) razni spisi. Sveženj vsake skupine spisov mora biti ravno tako v trdnih platnicah in označen z letom in vrsto spisa. Originalne matične knjige in arhive njihovih spisov hranijo oblikovalci teh knjig. Iktrati ob prvem originalnem izvodu so pisali tudi drugi izvod matične knjige-dvojnik. Konec leta so skrbno primerjali vpise v drugi izvod, nakar so drugi izvod zaključili in overovili. Drugi izvod so morali najkasneje do 15. januarja naslednjega leta dostaviti nadzorni oblasti. Po pregledu in še naknadnem popravljanju ugotovljenih napak je nadzorna oblast opremila drugi izvod z potrdilom pregleda in ga poslala najkasneje konec meseca februarja republiškem nadzornemu organu, ki je nato te izvode arhiviral. Listi drugega izvoda matičnih knjig so zloženi po abecednem redu matičnih področij.

Ko se je leta 1950 znova povečalo število matičnih okolišev, je upravno-pravna služba MNZ poleg že naštetih težav imela še dodatne z opremo novih matičnih uradov in poročnih sob, saj je nredba o varčevanju nkinila še tiste minimalne kredite za te potrebe. Zaključevalo se je prepisovanje starih matičnih knjig, nekaj več težav so s tem imeli le na Primorskem. To leto so v letnem poročilu zapisali, da beležijo vse več sporov v državljanstvu pri ekonomskih emigrantih. Povratniki-rudarji iz Nemčije so namreč uveljavljali domnevno tuje državljanstvo, dasi večina njih ni izgubila jugoslovanskega državljanstva. Po poreklu so to bili Slo-

venci in jugoslovanski državljani, rojeni večinoma v tujini in z občevelnim nemškim jezikom. Letno poročilo vsebuje tudi zapis, da je zaključeno prepisovanje podatkov iz začasnih pol v izvorno državljansko knjigo, ki je s tem povsod definitivno urejena in na tekočem. Leta 1951 se upravno-politični posli kot področje državljanskih in matičnih zadev imenujejo v letnem poročilu MNZ. Potekali so že dokaj rutinsko, s tem, da se je večal obseg del in nadzora. Tako so med drugim ugotovili, da se delovna pomanjkljivost matičarjev kaže zlasti v tem, da knjige nekateri še vedno radirajo ali popravljajo, zaradi česa so v tem letu 5 matičarjev disciplinsko kaznovali, 8 pa jih je bilo v postopku. Pojavljali pa so se tudi nepričakovani problemi, izrazito ideološke narave. Za približno 100 matičarjev so ugotovili, da zahajajo k verskim obredom in se družijo s klerom. Stališče vodstva službe je bilo, da ti nimajo pogojev, da bi še naprej ostali v tej službi in jih bo potrebno v kratkem zamenjati.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Entwicklung des Register- und des Staatsbürgertumsdienstes in der Republik Slowenien 1945-1950

IRENA MRVIČ

In ihrem Beitrag behandelt die Autorin das Entstehen, die Organisations- und Personalregelung des Register- und Staatsbürgertumsdienstes in Slowenien in den Jahren 1945-1950. Sie führte auch die inhaltlich anwesenden Fragen auf, die die beiden Dienste bei ihrer Arbeit trafen und beschrieb die Lösungen dieser Probleme. Sie stellte extra die Form und den Inhalt der damaligen Matriken und Staatsbürgerregister vor.

ROJSTNA MATIČNA KNJIGA

NASELJE: Letenice
 OBČINA: Tranj
 OKRAJ: Tranj

PRVI VPIS V TEJ KNJIGI ~~PREJELI~~ POD ZAP. ST. 1. maja 1949. 1945.
je prepri. verjeto se ta knjiga uporablja od 1. 1. 1949. dalje.
 DNE 28. 11. 1958 Pibuhar Janko.
 PODPIS MATIČARJA

ZADNI VPIS V TEJ KNJIGI ~~PREJELI~~ POD ZAP. ST. 3
 DNE 1. 2. 1957 Majda Skaravnik L. v.
 PODPIS MATIČARJA

Dvojniki rojstne matične knjige hrani oddelek za osebna stanja na upravi za notranje zadeve MNZ RS

STRAN

ŠTAŠ ŠTEVILKA _____			DAN, MESEEC IN LETO VAIŠA _____		
DAN, MESEEC, LETO IN URA @ BI ROJŠTVA _____			ŠTAŠ ROJŠTVA, ULICA IN HIŠNA ŠTEVILKA _____		
PRIMEK, IME IN SPOL OTROGA _____			POZNEJŠI VPISI IN ZAZNAMBE		
P O D A T I O T A T E I I	D E T A	M A T E R			
Priimek (za mater tudi dodatni primek)					
Rajsko ime					
Dan, mesec, leto in kraj rojstva					
Državljanstvo					
Narodnost					
Poklic					
Prebivališče					
Ime zdravnik ali zakona, ki je pomagala pri porodu					
PRIPOMBE IN POPRAVKI:					
Priimek in ime prijavitelja: _____					
Priimek in ime priča (bostra): _____					
POLJAVITELJ _____		MATICAŠ _____			

ŠTAŠ ŠTEVILKA _____			DAN, MESEEC IN LETO VAIŠA _____		
DAN, MESEEC, LETO IN URA @ BI ROJŠTVA _____			ŠTAŠ ROJŠTVA, ULICA IN HIŠNA ŠTEVILKA _____		
PRIMEK, IME IN SPOL OTROGA _____			POZNEJŠI VPISI IN ZAZNAMBE		
P O D A T I O T A T E I I	O C E T A	M A T E R			
Priimek (za mater tudi dodatni primek)					
Rajsko ime					
Dan, mesec, leto in kraj rojstva					
Državljanstvo					
Narodnost					
Poklic					
Prebivališče					
Ime zdravnik ali zakona, ki je pomagala pri porodu					
PRIPOMBE IN POPRAVKI					
Priimek in ime prijavitelja: _____					
Priimek in ime priča (bostra): _____					
POLJAVITELJ _____		MATICAŠ _____			

Dvojnik rojstne matične knjige hrani oddelek za osebna stanja na upravi za notranje zadeve MNZ RS

Rojstva, ki so se dogodila v naselju Letenice, so do leta 1941 upisana v rojstni knjigi župnega urada Gornice, od maja 1941 do maja 1945 pa v rojstni knjigi civilnega matičnega urada Gornik. Od maja 1945 dalje so rojstva upisana v tej knjigi. Upisi so do leta 1955 prepisani v rojstne knjige brivnega občinskega ljudskega odbora Gornice, od leta 1955 do 1.1.1959 pa v rojstne knjige občinskega ljudskega odbora Kranj. Od 1.1.1959 dalje se ta knjiga vodi izvirno na naselje Letenice.

Z 2. členom Zakona o matičnih knjigah (Uradni list SRS, številka 2/87) je določeno, da se za vsako matično območje vodi po ena RMK. Z odlokom Skupščine občine Kranj, št. 20-05/1986-09 z dne 28.1.1987 je določeno, da naselje Letenice spada v matično območje K R A N J .

Rojstva za to naselje se od 1.1.1987 dalje vpisujejo v RMK MO K R A N J .

25.2.1987

Matičar Jelka Beuman l.r.

Članki in razprave

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Deželna deska za Kranjsko

MATEVŽ KOŠIR

Začetki deželne deske

Deželna deska ima svoje začetke v čeških in moravskih deželah, kjer so se že v 13. stoletju lastništvo in druge pravice na nepremičninah vpisovale v za to posebej določene javne knjige. V te knjige so vpisovali lastništvo in druge stvarne pravice. Najstarejši ohranjeni quatern na Češkem je iz leta 1316, starejši so bili uničeni v požaru leta 1541.¹ Do 17. stoletja so vanje vpisovali poleg privatnih pravnih zadev tudi glavne sklepe sodnih postopkov. Knjige so zato sestavljale del državnega arhiva. Do 17. stoletja je imela deželna deska na Češkem dvojen značaj javnega in privatnega instituta. Vanje so vnašali tudi zadeve javnopravnega značaja, kot deželnozbornske zaključke, cesarska pisma in privilegije. Kasneje so se vpisi zožili na privatnopravne zadeve v zvezi z nepremičninami.² Star in edinstven institut deželne deske je bil izhodišče češkega nepremičninskega prava, kar je bilo pomembno za zgodovinski razvoj avstrijskega zemljiškega prava. Vsi na nepremičnine nanašajoči se pravni posli, posebno nakupi, darila, zastave, ipd. so se vpisovali v deželno desko.

Leta 1705 so notranjeavstrijski tajni svetniki v Gracu naslovili pisno na cesarja z prošnjo, da uvede deželno desko enako kot na Češkem in Moravskem. Cesar Jožef I. je poslal leta 1709 stanovom glavna pravila češke deželne deske, vendar stanovi nad predlogom niso bili navdušeni in so se sklicevali na vsem poznano in razširjeno klavzulo splošne deželne odveze ("Landsehadenbund").³ Klavzula je obljubljala zaščito pridobitelja s strani odslovitelja proti drugim osebam. To je pomenilo, da je bil odslovitelj posesti dolžan pridobitelju (kupcu ali zastavnemu upniku) takoj, brez vsakega ugovarjanja poravnati vso škodo, če bi se pojavil nekdo, ki bi bil upravičen do te posesti in bi jo vzel pridobitelju.⁴

Deželna deska in zemljiška knjiga

Med javne knjige so se prištevale deželna deska, mestne (zemljiške) knjige in zemljiška

knjiga. Deželna deska je bila poznana na Češkem in Moravskem že od 13. stoletja. Tudi mestne knjige so poznali v nekaterih mestih že zelo zgodaj. Tako je najstarejša mestna knjiga na Dunaju iz druge polovice 14. stoletja.⁵ Razlika med temi javnimi knjigami je temeljila na delitvi nepremičnin na stanovske in nestanovske posesti.

Vsaka posest, ki je bila vpisana v imenjsko knjigo, je bila stanovska. Imenjsko knjigo so vodili deželni stanovi. To je bila davčna knjiga. Nastala je zaradi porazdelitve davčnih bremen med lastniki imenj. Vanjo so vpisovali dohodke, ki jih je vsak posestnik prijavil od svojih zemljišč. Najstarejša ohranjena imenjska knjiga na Kranjskem je iz leta 1539.⁶ Za to posest je bila uvedena po vzoru Češke, deželna deska, in sicer z patenti iz let 1730 za Štajersko, 1746 za Koroško, 1747 (1757) za Kranjsko, 1761 za Gorisko in Gradiško in 1772 za Trst.⁷

Vsa ostala posest je bila nestanovska. Nestanovske posesti so obsegale mestno in kmečko posest. Mestne posesti in tudi mestne hiše in druge stavbe so tvorile osnovo za mestne knjige, ki so jih vodili magistrati posameznih mest. Patenti o uvedbi zemljiške knjige za mesta v posameznih deželah so bili sprejeti za Štajersko leta 1736, za Koroško leta 1768 in za Kranjsko leta 1771. Štajerski patent o uvedbi zemljiške knjige za mesta iz leta 1736 je bil naslovljen na vse notranjeavstrijske dežele. Upoštevali so ga tudi v nekaterih deželnoknežjih mestih na Koroškem in Kranjskem.⁸ Na Kranjskem naj bi ga upoštevali v Ljubljani. Vendar lahko datiramo prvo zemljiško knjigo v Ljubljani šele konec 60. let 18. stoletja, čeprav bi lahko razumeli patent Jožefa II. z dne 28. 9. 1771 (čl. 9)⁹, kot da so v Ljubljani na osnovi patenta za Štajersko iz leta 1736 v isti obliki uvedli zemljiško knjigo leta 1737.

Posest kmečkih podložnikov z različnimi pravicami in stavbami so vpisovali v zemljiško

1 A. Randa, Die geschichtliche Entwicklung des Instituts der öffentlichen Bücher in Österreich, Zeitschrift für der Privat und öffentliches Recht der Gegenwart VI, str. 90.

2 A. Randa, omenjeno delo, str. 93.

3 Fritz Posch, Die steirische Landtafel, str. 29; Mitteilungen des steiermärkischen Landesarchivs 1953.

4 S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovenecv, Ljubljana 1961, str. 244-245; več o klavzuli: S. Vilfan, Die Klausel des allgemeinen Landsehadenbundes als rechtshistorisches Problem, v: Festschrift Berthold Sutter, Graz 1983, str. 445-458.

5 H. Demelius, Das älteste Grundbuch der Stadt Graz 1736, str. 35. Mitteilungen des steiermärkischen Landesarchivs, Graz 1957.

6 Več o imenjski knjigi glej: J. Polec, Svobodniki na Kranjskem, Glasnik muzejskega društva za Slovenijo 1936, str. 16-33.

7 F. S. Auasez, Landtafel und Grundbuchs Ordnung in Österreich, Wien-Klagenfurt 1847; Haan, Studien über Landtafelwesen, Wien 1866; H. Bartsch, Die Landtafel in ihrer gegenwärtigen Gestalt, Wien 1890; O deželni deski in zemljiški knjigi piše S. Vilfan, omenjeno delo, str. 411-413; E. Mischler - J. Ulbrich, Staatswörterbuch, Wien 1909, geslo "Grundbuch"; O uradu deželne deske v Trstu piše P. Dorn v "Rivista di Diritto Tavolare", zv. 11-1.

8 Heinrich Demelius, omenjeno delo, str. 19.

9 Arhiv Slovenije (v nadaljevanju AS), Zbirka normalij.

knjigo, ki so jo vodile zemljiške gosposke. Za podložniške posesti je bila uvedena zemljiška knjiga z patenti iz let 1765 za Štajersko, 1769 za Kranjsko, 1772 za Koroško.

Za deželne svobodnike so vodili v deželnem knjigovodstvu na Kranjskem posebno imenjsko knjigo. Najprej so deželne svobodnike vpisali v deželno desko. Konec 18. in v začetku 19. stoletja so jih izločili iz deželne deske in vodili zanje posebno zemljiško knjigo.¹⁰

Deželna deska na Kranjskem (1759-1833)

S pripravami za uvedbo deželne deske so na Kranjskem začeli že v tridesetih letih 18. stoletja. Prvi patent o uvedbi deželne deske na Kranjskem je bil izdan leta 1747. Vendar ta patent ni imel velikega pomena. Do uvedbe deželne deske na Kranjskem je minilo še več kot deset let. Napredek pri nastavitvi deželne deske je sledil v petdesetih letih. Dela na uvedbi deželne deske je v petdesetih letih vodil Janez Benjamin baron Erberg.¹¹ Leta 1756 je bilo določeno, da bo urad deželne deske deloval v deželni hiši. Določeni so bili tudi uradniki deželne deske: poddirektor, registrator, kanclist in pisarniški uslužbenec. Deželni stanovi so bili pozvani, naj izročijo potrebne knjige deželnemu sodišču. Istega leta so poslali poddirektorja in registratorja v Celovec, da se naučita voditi deželno desko.¹² Dne 3. februarja 1756 so prisegli deželni glavar, Anton Jožef, grof pl. Turjaški kot vrhovni direktor urada deželne deske, Jakob pl. Hochenwart kot poddirektor deželne deske in Ferdinand pl. Fridenfeld kot registrator pri deželni deski.¹³ Novembra 1757 je bil izdan ukaz, naj se začne z vnašanjem rubrik iz imenjske knjige v deželno desko in naj se imenuje kanclista in pisarniškega uslužbenca. Dne 29. decembra 1757 sta prisegla Jožef Kraill kot kanclist pri deželni deski in pisarniški uslužbenec Janez Sudey.¹⁴

Instrukcije za uslužbenca pri deželni deski so bile izdane 6. septembra 1757. Vrhovni direktor je bil in glavni nadzor nad uradom je imel vsakokratni deželni glavar. Uslužbenci so morali biti v uradu vsak dan razen nedelje in praznikov od 8. do 11. dopoldan ter popoldan od 2. do 5. ure. V instrukcijah so še navodila glede odsotnosti uradnikov, varstva in ukrepanja v primeru izbruha požara v mestu. Ključa urada hrani doma poddirektor urada. Ključa blagajne sta dva. Enega hrani poddirektor, drugega registrator, ki hrani še ključ arhiva. Noben od ključev se ne

sme puščati v uradu, ampak jih hranijo doma. Prav tako je bilo strogo prepovedano odnašanje knjig iz urada. Vpise v quaterne so opravljali uradniki deželne deske na osnovi originalnih listin. Vpis je moral biti natančen prepis izvirmika. Vpis se je lahko izvršil tudi na podlagi kopije, če ni bilo izvirmika in če niso imele vpletene stranke nobenega pomisleka. Prošnje za vpis je bilo potrebno predložiti višjemu direktorju. Ta jo je odobril ali zavmil in nato predal poddirektorju, ki jo je predal nižjim uradnikom. Ti so jo vpisali v odgovarjajoči quatem.¹⁵ Istočasno z instrukcijo je bil sprejet tudi taksni red.

Za vpise in izstavljanje izvlečkov so zaračunavali takso. Višina takse je bila sorazmerna z vrednostjo premoženja, ki se je vpisalo v deželno desko.

Podlaga za deželno desko je bila imenjska knjiga. Vendar je med obema knjigama bistvena razlika. Imenjska knjiga je namreč davčna knjiga in ne utemeljuje lastninske pravice. Prvi železnobarvni quatem pri kranjski deželni deski je sumarični izvleček iz sočasne imenjske knjige. Ta quatem je poleg imenjske knjige edini omogočal do uvedbe glavne knjige leta 1833 razvid nad lastniki posameznih posesti.

Januarja 1759 je bila sestavljena posebna komisija, ki je začela prepisovati vpise iz imenjske knjige, kar pomeni začetek deželne deske na Kranjskem. Čez tri mesece - 12. aprila 1759 - je bil v Ljubljani razglašen in javno objavljen patent o deželni deski. Patent je bil sicer sprejet že 29. oktobra 1757.¹⁶ Po vsebini je bil skoraj identičen s patentom iz leta 1747. Le ogradno sodišče, ki je v tem času prenehalo obstajati, so nadomestili z deželnim sodiščem. Iz njegovih določil je mogoče razbrati namen uvajanja deželne deske. Deželna deska se uvaja za potrjevanje kreditov tako dolžniku kot upniku (čl. 1). Zagotovila naj bi vamost pri kreditnih poslih. Ne uvaja se za vse nepremičine, ampak le za tista gospostva, posesti in imenja, zajeta v imenjski knjigi in hiš v rokah deželanov (čl. 2). V patentu o uvedbi deželne deske na Kranjskem se omenja, da je bil za meščansko posest izdan že patent leta 1736 (tu je mišljen patent za Štajersko). V deželno desko se vpisujejo vse listine, kot pogodbe, testamenti, poročna pisma, darovnice ipd., ki se nanašajo na posest in vse spremembe v zvezi z njo in vsa bremena (čl. 5). Možnost za vpis je bila dana tudi starim kreditorjem.¹⁷

Deželna deska je bila javna. Vsak je lahko zahteval pojasnilo o vsebini posameznega vpisa. Le tista nepremičnina, ki je bila vpisana v deželno desko, je bila lahko predmet kreditnih poslov. Prav tako so posest bremenila le bremenena,

10 J. Polec, omenjeno delo, str. 75-84, 87.

11 E. Umek, Erbergi in dolski arhiv, Ljubljana, 1991-1992 1. zvezek, str. 16, 2. zvezek, str. 412, 424.

12 AS, Deželna deska za Kranjsko (v nadaljevanju Dd), Prvi zeleno-zlati quatem, A4.

13 Isto, A6.

14 Isto, A16.

15 Instrukcija za uradnike, 6. 9. 1757, AS, Zbirka normalij; tudi prvi zelenozlati quatem.

16 AS, zeleno-zlati kvatern A17.

17 Patent 29. 10. 1757, AS, Zbirka normalij.

ki so bila vpisana v deželno desko. Vsi pravni posli z nepremičninami so se morali vnesti v deželno desko, sicer so bili neveljavni. Kar je bilo vpisano v deželno desko, je veljalo za neizpodbitno resnice. Po letu 1760 ni mogla biti nobena posest vpisana v imenjsko knjigo, če lastništvo ni bilo izpričano v deželni deski.

Patent z dne 9. septembra 1762 je bil posvečen poslovanju z deželno desko. Urad deželne deske (Landtafel Amt) je bil priključen deželni sodišču. Ves čas svojega obstoja je ostal v okviru deželnega sodišča oziroma v okviru njegovih naslednikov.¹⁸ Patent iz leta 1762 je določal nadalje, da vodi urad deželni glavar ali predsednik deželnega sodišča. Apelacija je možna na Notranjeavstrijsko vlado, revizija na notranjeavstrijske revizorje. Listina, na podlagi katere se zahteva vpis v deželno desko, mora biti predana skupaj s spremnim dopisom deželni sodišču. Predsednik deželnega sodišča je skupaj s svetom odločal, ali se odobri vloge za intabulacijo oziroma ekstabulacijo iz deželne deske. Registratorji je bilo nato potrebno dostaviti izvorno listino, da je izvršil vpis. Listina je bila vrnjena, ko je stranka poravnala takso. Tudi vpis je začel veljati šele, ko je bila poravnana taksa. Glede kapitalij, podelitev plemstva in povišanja stanov določa patent iz leta 1762, naj se ravna po predpisih, ki so bili sprejeti za vodenje deželne deske na Češkem in Moravskem.¹⁹

Deželno desko sestavljajo quatermi različnih barv. Quaterne sestavljajo različne serije listin, ki se nanašajo na določeno pravno dejanje. Quatermi so označeni s kombinacijo črk in številke. Vsak quaterm je najprej razdeljen na črke od A do Z. V okviru vsake črke je razdeljen na številke. Kranjsko deželno desko sestavlja 13 različnih barvnih serij, skupaj 27 quaternov. Večino so začeli voditi junija 1759, zadnji vpisi so iz konca leta 1832. Seznam quaternov:

1. Prvi železnobarvni quaterm - quaterm vložkov, leto 1759
2. Prvi srebrni quaterm - quaterm delnih poravnjav (1760-1832)
3. Prvi beli quaterm - quaterm glavnih opomb (1760-1832)
4. Drugi beli quaterm - quaterm glavnih opomb (1802-1832)
5. Prvi rumeni quaterm - quaterm darovnice in ustanovitve (1759-1831)
6. Prvi črni quaterm - quaterm starih dolgov, ki so bili vpisani v roku (1759-1833)

7. Drugi črni quaterm - quaterm starih dolgov (1761-1833)
8. Prvi biserni quaterm - quaterm poročnih pogodb (1759-1832)
9. Prvi morsko modri quaterm - quaterm sodnih dediščinskih odgovorov (1765-1832)
10. Prvi citronsko rumeni quaterm - quaterm sodnih sklepov in sodb (1759-1832)
11. Drugi citronsko rumeni quaterm - quaterm sodnih sklepov in sodb (1799-1832)
12. Prvi pepelnati quaterm - quaterm testamentov in fidejkomisov (1759-1832)
13. Drugi pepelnati quaterm - quaterm testamentov in fidejkomisov (1788-1832)
14. Prvi plavo-zlati quaterm - quaterm visočanstva in privilegijev (1764-1796)²⁰
15. Prvi zeleno-zlati quaterm - quaterm poročil²¹
16. Prvi plavi quaterm - quaterm kupnih pogodb in poravnjav (1759-1832)
17. Drugi plavi quaterm - quaterm kupnih pogodb in poravnjav (1778-1832)
18. Tretji plavi quaterm - quaterm kupnih pogodb in poravnjav (1792-1832)
19. Četrti plavi quaterm - quaterm kupnih pogodb in poravnjav (1800-1832)
20. Peti plavi quaterm - quaterm kupnih pogodb in poravnjav (1806-1832)
21. Šesti plavi quaterm - quaterm kupnih pogodb in poravnjav, 1. del (1824-1832)
22. Šesti plavi quaterm - quaterm kupnih pogodb in poravnjav, 2. del (1831-1832)
23. Prvi rdeči quaterm - quaterm dolgov od leta 1759 (1760-1832)
24. Drugi rdeči quaterm - quaterm dolgov od leta 1787 (1787-1827)
25. Tretji rdeči quaterm - quaterm novih dolgov od leta 1804 (1805-1832)
26. Četrti rdeči quaterm - quaterm novih dolgov, 1. del (1822-1828)
27. Četrti rdeči quaterm - quaterm novih dolgov, 2. del (1824-1832)

H quaternom je bil kasneje izdelan indeks z naslednjimi rubrikami: navedba strani v quaternu (črka in številka) in ime stranke z vsebino ter letom listine, v kateri se omenja. Indeks teče po abecednem seznamu strank. V okviru vsake črke je urejen po barvnih serijah. V okviru vsake črke teče po naslednjem vrstnem redu: najprej za plave quaterne, ki mu sledijo pepelnati, črni, rdeči, beli, citronski, rumeni, srebrni, morskozeleni in biserni.²²

Deželna deska po letu 1833

Za deželno desko je bila v formalnem smislu pomembna sprememba uvedba glavne knjige.

18 Deželnoknežje deželno sodišče 1749-1763, justični oddelek pri Deželnem glavarstvu 1763-1782, Združeno koroško in kranjsko deželno sodišče 1783-1791, Kranjsko deželno sodišče 1791-1811, Tribunal 1. stopnje 1812-1814, Mestno in deželno sodišče 1814-1850, Deželno sodišče 1850-1932; Splošni pregled fondov državnega arhiva LRS, Ljubljana 1960, str. 107; Instanzen Schematismus von Herzogthumb Krain.

19 Patent 9. 9. 1762, AS, Zbirka normalij.

21 Vanj so vpisovali normalije kot patente, instrukeije, takane rede in druge dokumente v zvezi z načinom vodenja deželne deske.

22 AS, Dd, Index über die Landtäfeliche Urkunden in Krain seit dem Jahre 1759 bis inclusive 1832, v treh knjigah: prva od A do G, druga od H do Q, tretja od R do Z.

Patent o uvedbi glavnih knjig za deželno desko je na Češkem izšel leta 1794.²³ Ta patent so v pomanjkanju pravnih predpisov uporabljali tudi v drugih avstrijskih deželah. Na Štajerskem so uvedli glavne knjige leta 1810.²⁴ Na Kranjskem so uvedene leta 1833. Glavna knjiga²⁵ je bila sestavljena iz vložkov. Za vsako deželnodeskino posest je bil formiran poseben vložek. Vložek je vseboval lastninski in bremenski list za vsako posamezno posest. V lastninski list se je vpisovalo lastnike posesti v kronološkem redu. Na bremenski list so se vpisovala bremena na to posest. V glavne knjige so se vnašali vpisi na podlagi posameznih listin, ki so se od leta 1833 naprej prepisovale v eno samo serijo knjig listin (tako imenovane "Instrumenten Buch").²⁶ V glavne knjige so bili vnešeni tudi izvlečki iz listin, ki so bile vpisane v quateme. Tako so glavne knjige veljale tudi za nazaj za staro deželno desko. Glavna knjiga je omogočala pregled nad lastništvom posamezne posesti. Z novo ureditvijo deželne deske je imenjska knjiga za deželno desko izgubila pomen, saj je bilo pred tem stanje posesti razvidno le iz nje. Quatemi so nudili le pregled nad posameznimi pravnimi dejanji, ne pa, kdo je lastnik. Glavna knjiga je bila uvedena prav zaradi potrebe po preglednosti nad lastništvom. K tem glavnim knjigam so izdelali abecedni seznam deželnodeskinih teles.²⁷ Istočasno je bila glavna knjiga uvedena tudi pri zemljiški knjigi tako za mestne kot za podložniške nepremičnine. Od leta 1851 pri deželni deski listin niso več prepisovali v knjige listin, ampak so jih hranili v izvimiku. Tako so vodili serijo listin namesto knjig listin. Vodili so jo kronološko. Iz serije listin so vpisovali izvlečke v glavne knjige. V tem času je deželno sodišče začelo voditi skupna letna kazala za intabulacije, ekstabulacije in superintabulacije nepremičnin v deželno desko, mestne zemljiške knjige in druge zemljiške knjige.

Splošni zakon o zemljiški knjigi je bil sprejet leta 1871. Dne 25. marca 1874 je bil na njegovi osnovi sprejet na Kranjskem nov deželni zakon

o zemljiški knjigi.²⁸ Na njegovi osnovi je bil 18. maja istega leta izdan ukaz ministra za pravosodje, kako naj se vodijo zemljiške knjige na Kranjskem. V vložke so dodali poleg lastninskega in bremenskega lista še posestni (imovinski) list. Posestni list je vseboval navedbo vseh delov (parcel) zemljiškooknjižnega telesa in pravice, ki so povezane s temi. Številke teh delov so se morale ujemati s številkami v katastru. Ta zakon je veljal tudi za vodenje deželne deske. Na njegovi osnovi so leta 1878 nastavili pri deželni deski na Kranjskem novo glavno knjigo.²⁹ Glavne knjige niso vodili več po abecednem seznamu posesti, ampak po tekočih številkah nastanka vložkov. Staro glavno knjigo so počasi zaključevali in nepremičnine prepisovali v novo. Nova deželna deska je pravzaprav zemljiška knjiga za posestva, ki so vpisana v deželno desko. K njej so izdelali seznam deželnodeskinih nepremičnin po posameznih katastrskih občinah.³⁰ Poleg glavnih knjig so še naprej vodili serijo listin, h katerim so uvedli kot prilogo kopije katastrskih načrtov.

Deželno desko so prenehali voditi v prvi polovici 30. let, po sprejemu novega zakona o zemljiški knjigi leta 1930. Večina vpisov v glavne knjige je zaključenih v letih 1932 in 1933. Podatke so prepisali v odgovarjajoče zemljiške knjige.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Landestafel für Krain

MATEVŽ KOŠIR

Der Beitrag stellt die Landestafel in Krain, ihre Anfänge und Entwicklungsphasen bis zur Aufhebung dar. Die Landestafel in Krain begann man im Jahre 1759 nach den Patenten 1747, 1757 und 1762 in farbigen Quaterneserien zu führen, bis zum Jahre 1833, als das Hauptbuch eingeführt wurde. Die Landestafel hörte man in den dreißigen Jahren dieses Jahrhunderts auf zu führen.

23 D. F. Aussez, omenjeno delo, str. 441 sl.

24 F. Posch, omenjeno delo, str. 34.

25 AS, Dd., "Hauptbuch der k.k. Landtafel in Krain."

26 II knjigam listin ("Instrumenten Buch") je bil izdelan abecedni indeks z rubrikami: številka knjige, številka strani in ime stranke. (AS, Dd, Index über Landtäfliche Urkunden in Krain seit dem Jahre 1833 bis inclusive 1850, v dveh knjigah: prva od A do N, druga od N do Z).

27 Seznam ima sledeče rubrike: Iškoča številka, številka in stran glavne knjige, ime deželnodeskega telesa, v katerem okrožju in okraju leži, rektificirana napoved za hube in dominikalni davek, ime sedanjega lastnika in njegov naslov pridobilve, ali je posest dedna ali gre za fidejkomis, bremena, druge opombe. (AS, Dd, Verzeichniss aller in der k. k. Landtafel in Krain erscheinenden Herrschaften, Güter, Gültten oder unter sonstigen Namen vorkommenden Tabular Körper welche in den Kronlande Krain innerhalb einer gegenwärtigen Gemarkung liegen).

28 Poslava o napravi novih zemljiških knjig v vojvodstvu Kranjskem in o notranji uredbi teh knjig - Gesetz über die neue Anlegung der Grundbücher in Herzogthume Krain und über deren innere Einrichtung, v: Deželni zakonik za vojvodstvo Kranjsko - Landesgesetzblatt für das Herzogthum Krain, leto 1874, str. 21-29.

29 AS, Dd, Hauptbuch des k.k. Landesgerichtes Laihach über Landtäfliche Liegenschaften.

30 Seznam teče po abecednem redu katastrskih občin. V okviru posamezne katastrske občine so naslednje rubrike: katastrska številka, seznam parcel, številko posestnih listov, številka zemljiškooknjižnega vložka, opombe (AS, Dd, Landtäfliches Real Register der Katastralgemeinden, v petih knjigah: prva od A do F, druga od G do K, tretja od L do O, četrta od P do SK, peta od SM do Z).

Slušatelji visokih tehniških šol - Štipendisti deželnega zbora in odbora

SASA SERŠE

Do leta 1919 je bil položaj naših študentov bistveno drugačen od položaja, ki so ga imeli študentje drugih evropskih narodov, ker na ozemlju takratnih slovenskih dežel, ki so spadale pod Avstro-Ogrosko, ni bilo univerze niti visoke tehniške šole¹. Študentje naših dežel so bili primorani odhajati na študij v druge predele države.

Univerze so bile na Dunaju, v Gradcu, Pragi, Krakovu, Pešti. Imele so po štiri fakultete, in sicer teološko, pravno, medicinsko-kirurško in filozofsko². Tehnični učni zavodi pa so bili:

Dunaj - politezniški inštitut

Gradec-Joanneum

Trst - obrtno-navtična šola

Praga - politelniški inštitut

Brunn - tehniški učni zavod

Lemberg - tehniška akademija³

Krakov - tehniški inštitut

Pešta (Budimpešta) - tehniški učni zavod.

Šola v Pešti se je usmerila v matematiko, geometrijo in mehaniko. V Krakovu je imela šola oddelek za umetnost in glasbeno šolo. Na vseh višjih šolah je bila nemščina učni jezik, le tržaška navtična šola in krakovska šola sta bili izjemi (italijanščina, poljščina)⁴.

Dunajska tehniška visoka šola je bila razdeljena na 4 oddelke (strokovne šole):

- oddelek za nizke gradnje (ceste, vode, železnice)
- oddelek za visoke gradnje (stavbna šola)
- oddelek za strojništvo
- kemijsko-tehniški oddelek⁵.

Poleg višjih tehniških šol so bile še poljedelske, montanistične in gozdarske višje šole. Te so bile v Altenburgu na Madžarskem, Maria-brunu, Schemnitzu, Leobnu, Příbramu⁶.

Dijaki, ki so uspešno končali gimnazijo ali realko, so lahko nadaljevali šolanje na univerzah ali na visokih tehniških šolah. Abiturientom srednjih strokovnih šol sta vpis na tehniške šole ovirali dve ministrski uredbi, ki sta pogoje za vpis na tehniško poostri⁷. Študij je bil mar-

sikomu nedosegljiv zaradi visokih stroškov, privoščili so si ga le premožnejši. Manj premožnim je dežela podeljevala podpore za izobraževanje na obrtnih šolah, akademijah in višjih strokovnih šolah in fakultetah. Dežela je mlade in nadarjene podpirala s štipendijami. Na seznamu štipendistov Deželnega zbora in odbora za Kranjsko so bili študentje univerz in visokih tehniških šol. Dežela je sprva podeljevala podpore vsem štipendistom ne glede na to, kaj in kje so študirali. V devetdesetih letih 19. stoletja je pri delitvi štipendij in podpor ločevala med študenti univerze in slušatelji tehniških visokih šol. Namen prispevka je prikaz podeljevanja štipendij in podpor slušateljem tehnike v obdobju od 1892 do 1911, ko je deželni odbor začel podeljevati štipendije ali podpore posebej slušateljem univerze in posebej slušateljem tehniških visokih šol, ki so dobivali štipendije ali podpore, so bili slušatelji dunajske, graške in praške tehniške šole.

Prvi štipendist, ki je dobil štipendijo v letih 1892/1893⁸ in 1893/1894⁹, je bil JOSIP MAZI; bil je slušatelj tehniške visoke šole na Dunaju, zadnjo štipendijo je dobil v šolskem letu 1896/1897.

IGNACIJ ŠEGA je drugi slušatelj višje tehniške šole na Dunaju, ki je po letu 1892 dobil štipendijo pri deželnem odboru, in sicer prvič leta 1894/1895¹⁰, zadnjič leta 1899/1900.

V letu 1895/1896¹¹ je postal štipendist dežele poleg že omenjenih dveh MATEJ PRELOVŠEK¹² (PRELOVŠEK MATKO), kasneje znani ljubljanski gradbeni inženir, ki je dal mestu novo urbanistično podobo predvsem po letu 1921, ko je pritegnil k sodelovanju arhitekta Jožeta Plečnika in po njegovih načrtih izpeljal regulacijo Ljubljane, tlakoval ljubljanske ulice in razširil tramvajsko omrežje. Rodil se je 19. junija 1876 v Mengšu. Po končani realki je študiral gradbeno stroko na dunajski tehniki (1895-1903). Dolga leta je služboval v mestnem gradbenem uradu, kjer je bil nekaj časa tudi direktor.

1 Ljubljana, Maribor - teologija.

2 Statistik des österreichischen Kaiserstaates, F. Schmidt, Dunaj 1867, str. 219.

3 Mayerhofer's Handbuch IV., str. 1150-1151.

4 Handbuch der Statistik des österreichischen Kaiserstaates, Joseph Hain, Dunaj 1852.

5 Mayerhofer's Handbuch IV., str. 1151.

6 Handbuch der Statistik des österreichischen Kaiserstaates, Joseph Hain, Dunaj 1852, str. 677.

7 Uredbi Ministrstva za uk in bogočastje 24. VI. 1905 in 21. VI. 1908.

8 Obravnave 33 - 1892/1893, str. 202.

9 Obravnave 34 - 1893/1894, str. 216.

10 Obravnave 35 - 1894/1895, str. 270.

11 Obravnave 37 - 1895/1896, str. 252.

12 SML II., str. 488.

BOŽIDAR KOREN, ki je študiral na graški tehniki, je bil tudi štipendist dežele. Štipendijo je dobival od 1895/96 do 1900/1901.

Slušatelj graške tehnike, ki sta dobila prvo štipendijo v letu 1896/1897, sta bila JAKOB BERNET in JURIJ STERNIŠA.

V letu 1896/1897¹³ je dobilo štipendije kar trinajst prosilcev, med njimi tudi pisatelj IVAN CANKAR¹⁴ (CANKAR IVAN), ki se je po končani realki vpisal na stavbni oddelek dunajske tehnike. Študij ga ni zanimal, zato se je prepisal na romanistiko in slavistiko, a je s tem izgubil deželno štipendijo.

Poleg štipendistov iz prejšnjih let so v tem letu dobili štipendije še ALOJZIJ KAJZELJ, JOSIP NUSSBAUM, RUDOLF SCHWEITZER, RAJMUND VERBIČ, RUDOLF ZAJC in VIKTOR SKABERNE¹⁵ (SKABERNE VIKTOR), štipendist odbora od leta 1896, pomemben slovenski gradbenik. Bil je ljubitelj gorenjske alpske arhitekture. Proučeval je slovensko hišo na Gorenjskem in njegova zasluga je, da je do 2. svetovne vojne Gorenjska ohranila svoj nepotvorjeni videz. Pod njegovim vodstvom so bile preurejene in povečane nekatere starejše planinske kočice, novejše pa zgrajene po sodobnejših načelih. Zasnoval in nadzoroval je gradnjo Triglavskega doma na Kredarici (1909), Aljaževega doma v Vratih (1910), Tičarjevega doma na Vršiču (1912) in Doma na Krvavcu (1925). Predan je bil Gorenjski.

Rojen je bil v Kranju 10. julija 1878 v družini izobrazena, umrl pa 10. februarja 1956 v Ljubljani. Po maturi na ljubljanski realki je odšel študirat na tehniško visoko šolo na Dunaj, ki jo je uspešno zaključil leta 1903. Leta 1902 je nastopil službo pri deželnem odboru v Ljubljani, leta 1921 je prešel h Gradbeni direkciji, k Odseku za visoke gradnje. Kasneje je postal tehnični inšpektor. Leta 1939 je postal načelnik tehničnega oddelka banske uprave v Ljubljani.

Skaberne je bil med ustanovitelji Društva inženirjev, ki so ga slovenski inženirji ustanovili leta 1911 v Ljubljani kot stanovsko organizacijo, ki je zastopala in ščitila njihove interese, reševala znanstvena in strokovna vprašanja¹⁶. Prvi društveni tajnik je bil Skaberne. Od leta 1920-1940 je bil član in odbornik Udruženja jugoslovanskih inženirjev in arhitektov pri Sekciji v Ljubljani.

Vse življenje je z vso prizadevnostjo zbiral domače izraze za posamezne konstrukcijske dele v gradbeništvu - sestavil je tudi tehniški slovar v sedmih jezikih, ki pa je ostal v rokopisu (last

SAZU). Bil je tudi član tehniške sekcije terminološke komisije za strokovne in tehniške slovarje (1947-1956). Zanimanje za slovensko tehniško izrazoslovje je morda ostalo še iz študentskih let. Leta 1896 je sodeloval s slovenskimi slušatelji visoke tehniške šole pri ustanovitvi KLUBA SLOVENSkih TEHNIKOV na Dunaju v IV. okraju. Klub je imel 14 članov. Društvo si je prizadevalo ustanoviti svoje glasilo, skrbeti za razvoj slovenskega jezikoslovja na tehniškem področju. Devet članov društva je sodelovalo pri Wolf-Pleteršnikovem slovarju¹⁷.

V tem letu je bil na seznamu štipendistov deželnega odbora tudi JOŽE PLEČNIK¹⁸, vendar kot slušatelj akademije za oblikovanje. Prvo leto je dobil le podporo za strokovno ekskurzijo, naslednje leto pa štipendijo v višini 300 gld. O Plečniku je že veliko napisanega, tu naj omenim le to, da je že od zgodnje mladosti kazal veselje do risanja. V štirinajstem letu je s podporo kranjskega deželnega odbora odšel na obrtno šolo v Gradec. Kasneje se je vpisal na akademijo za oblikovanje (šola na umetnostni akademiji Otona Wagnerja).

V letu 1897/1898¹⁹ se med štipendisti pojavijo nova imena, in sicer RICHARD HÖNIGSCHMID, ANTON VRIHOVC in prvi slovenski kemik JAKOB TURK²⁰ (TURK JAKOB), ki je 1899 diplomiral na višji tehniški šoli na Dunaju. Rodil se je 2. julija 1872 v Novem Kotu pri Dragi na Kočevskem v kmečki družini, umrl pa 19. oktobra 1935 v Ljubljani. Po končani osnovni šoli se je vpisal na višjo realko v Ljubljani in od 1893 do 1899 je študiral na višji tehniški šoli na Dunaju. Služboval je nekaj časa v Šleziji (Češka), kasneje se je vrnil v Ljubljano, kjer je služboval pri Kmetijsko-kemijskem preskuševališču za Kranjsko (od 1922 se je imenovalo Kmetijska poskusna in kontrolna postaja, od 1945 pa Kmetijski inštitut). Bil je med pobudniki ustanovitve univerze v Ljubljani in med ustanovitelji DIT (Društvo za raziskave jam) ter Društva za pospeševanja obdelovanja Barja. Zelo obsežno je njegovo raziskovalno delo v kmetijstvu. Pisal tudi pomembne strokovne članke.

Na prelomu stoletja se je število štipendistov povečalo, v letih 1898/1899 so jim štipendije obračunavali še v goldinarjih, leta 1900/1901 v kronah:

13 Obravnave 38 - 1896/1897, str. 268.

14 SBI., str. 67-72.

15 SBI, III., str. 323.

16 Dež. odbor X/I-tehniki - 4. januar 1911, spis 246.

17 Novice 1896.

18 SUI, II., str. 372-376.

19 Obravnave 39 - 1897, str. 194-196.

20 SBI, IV., str. 243-244.

1898/1899²¹

Štipendisti za leto 1897/1898

HENRIK GOLIAS	90 gld.
IVAN KERSNIK	250 gld.
JOSIP NUSSBAUM	100 gld.

Štipendisti za leto 1898-1899

RIHARD HÖNIGSCHMIDT	200 gld.
ALOJZIJ KAJZELJ	240 gld.
IVAN KERSNIK	250 gld.
TEODOR KOREN	150 gld.
JOSIP NUSSBAUM	100 gld.
VIKTOR SKABERNE	200 gld.
IGNACIJ ŠEGA	170 gld.
RUDOLF SCHWEITZER	300 gld.
JAKOB TURK	200 gld.
ANTON VRIHOVEC	100 gld.
RUDOLF ZAJEC	100 gld.

1899/1900²²

RIHARD HÖNIGSCHMIDT	200 gld.
ALOJZIJ KAJZELJ	200 gld.
PAVEL KOBLER	150 gld.
IVAN KERSNIK	250 gld.
ANTON PERKO	100 gld.
MATIJA PRELOVŠEK	300 gld.
IGNACIJ ŠEGA	
1. marec-31. julij 1899	150 gld.
RUDOLF SCHWEITZER	
1. februar-31. julij 1899	30 gld.
1899/1900	300 gld.
TEODOR KOREN	
višja tehniška šola v Gradcu	200 gld.
JURIJ STERNIŠA	
višja tehniška šola v Gradcu za leto 1898-1899 dobi posojilo	360 gld.

V letu 1900/1901²³ je dežela podelila slušateljem podpore, da so se udeležili strokovne ek-skurzije, in sicer FRANCU HITU 50 K, LEOPOLDU JUVANCU 50 K, ANTONU KAVČIČU 50 K, MATEJU PRELOVŠKU 100 K, RUDOLFU SCHWEITZERJU 120 K, RUDOLFU ZAJCU za takso 60 K.

V letu 1903 so podelili štipendije tudi za leto 1901/1902²⁴:

1903²⁵

PASKAL DAMIANOVIĆ	100 K
FRANC HITI	100 K

RIHARD HÖNIGSCHMIDT	400 K
BALDOMIR JARC	350 K
FRANC JERAN	252 K
OSKAR JURAN	600 K
KAROL KIRCHSCHLAGER	80 K
AVREL KOBAL	600 K
PAVEL KOBLAR	520 K
BOŽIDAR KOREN	100 K
ANTON KOVAČIĆ	100 K
RUDOLF PODKRAJŠEK	
za leto 1901/1902	350 K
za leto 1902/1903	500 K
MATIJA PRELOVŠEK	600 K
VLADIMIR REMEC	440 K
RUDOLF SCHWEITZER	600 K
ANTON STEBI	240 K
JULIJ STERNIŠA	220 K

V Obravnava 45 za leto 1904²⁶ ni štipendistov tehniških visokih šol.

1905/1907²⁷:

V letu 1905/1906 je dobil podporo tehnik ALOJZ SMOLE, ki je bil redni slušatelj na nemški tehniški visoki šoli v Pragi. Dodeljena mu je bila podpora 190 K za kritje taks, ki jih je moral plačati za izpite.

1908/1910²⁸:

Na VII. seji 15. januarja 1909 je deželni zbor sklenil, da bo ustanovil pet štipendij po 700 K za visokošolce na tehniki. Ti so se morali zavezati, da bodo po končanem študiju stopili v deželno službo vsaj za dobo 10 let.

V tem letu sta dobila štipendiji FRANC REUII, ki je bil študent na visoki tehniški šoli v Gradcu in LEOPOLD STIBIL²⁹ (STIBILJ LEOPOLD), ki je bil kasneje slovenski strokovnjak za železnice. Rodil se je 20. februarja 1890 v delavski družini v Ljubljani. Po končani realki in odsluženem vojaškem roku je 1908/09 začel študirati na Dunaju na gradbenem oddelku. Diplomiral je šele 1920, ker je bil v času vojne ujetnik v Rusiji. Služboval je v Zagrebu na železniški direkciji, nato v Beogradu, 1941-1943 v Ljubljani na železniški direkciji. Sodeloval je pri trasiranju in gradnji železniških prog: Št. Janž-Sevnica (1920), Murska Sobota-Ljutomer-Ormož (1923), Kočevje-Vrbovsko (1923), Črnomelj-Vrbovsko (1936-1941), rekonstrukcija Preserje-Borovnica 1945-46, kontrolni nadzor nad progo Brčko-Banoviči 1947-1948.

Štipendista v letu 1909 sta bila še RUDOLF ŠKOF in STANISLAV PREMELČ.

21 Obravnave 40 - 1898/1899, str. 210.

22 Obravnave 41 - 1899/1900, str. 208.

23 Obravnave 42 - 1900/1901, str. 222.

24 Obravnave 43 - 1901/1902, str. 224.

25 Obravnave 44 - 1903, str. 220.

26 Obravnave 45 - 1904, str. 192.

27 Obravnave 46 - 1905/1907, str. 174.

28 Obravnave 47 - 1908/1910, str. 238.

29 SBL III., str. 485.

Podpori po 200 K sta dobila slušateljja dunajske tehnike ALBIN HALLEGGER in CIRIL JUVAN.

Zadnje leto, ko so v Obravnava poročila s podatki o štipendijah, je leto 1911/1912³⁰.

Za učno leto 1910 je deželni odbor podelil štipendije:

FRANU RUEHU, LEOPOLDU STIBILU, RUDOLFU ŠKOFU, STANISLAVU PREMELČU, ANTONU BERNIKU in podpore:

LJUDEVITU JAGRU	50 K
FRANU VERCETU	60 K
FRANU ERJAVCU	100 K
ALBINU HALLEGGERJU	100 K
FLORIJANU BOŽIČU	150 K
AVGUSTU GLOWACKEMU	200 K
ANTONU SEDEJU	200 K
IGNACIJU PELHANU (agronom)	100 K.

ZUSAMMENFASSUNG

Hörer an den technischen Hochschulen, Landtag - und Ausschußstipendisten

SAŠA SERŠE

Die Absicht dieses Beitrags ist, Stipendien und Unterstützungen darzustellen, die vom Landtag und Ausschuß für Krain im Zeitabschnitt 1892-1911 den Zuhörern an den technischen Hochschulen in Wien und Graz erteilt wurden.

30 Obravnave 48 - 1911/1912, str. 226.

Pečat z motivom Marijinega oznanenja samostana v Velesovem na listini iz leta 1381.

Arhiv Republike Slovenije, Zbirka listin, Samostanske listine - Velesovo, št. 592

Klub koroških Slovencev v Ljubljani in njegovo arhivsko gradivo od njegove ustanovitve do danes (1928-1992)

MATEJA JERAJ

Klub koroških Slovencev je bil ustanovljen 14. oktobra 1928 na kongresu slovenskih emigrantov v Celju, ki je bil tudi ustanovni občni zbor kluba.

Koroški Slovenci so prihajali že pred letom 1920 na ozemlje današnje Slovenije za zasluzkom. V obdobju pred letom 1914 so prišli večinoma železničarji, gozdni delavci in žagarji, ki v domačem kraju niso mogli dobiti dela. Tudi precejšen del slovenske inteligence, predvsem sodnikov in učiteljev, si je bil prisiljen poiskati zaposlitev drugod. Naselili so se na Štajerskem, Gorenjskem in Primorskem pa tudi v Trstu. Po plebiscitu 1920. leta je moralo zaradi protislovenske nemške politike zapustiti Koroško še nad 4500 Slovencev. To so bili delavci v tovarnah, poljski in gozdni delavci, ki so izgubili zaposlitev, zakupniki zemlje, ki so jim lastniki odpovedali zakupne, številni puškarji iz Borovlj in okolice, cestarji in poštni sli, železniški uslužbeni, ki jih je koroška deželna vlada odpustila iz službe, velik del slovenske inteligence, med katerimi so bili duhovniki, učitelji, pravniki, profesorji, živinozdravniki in zdravniki. Prišlo je tudi precej trgovcev in obrtnikov. Vsi ti koroški izseljenci so se naselili v različnih predelih Slovenije pa tudi Hrvaške in Srbije¹.

Političnim režimom jugoslovanske države koroški Slovenci niso zapali, zato so iskali pomoči v lastni organizaciji, ki je poskušala olajšati težko usodo rojakom na Koroškem. Vendar pa so potrebovali skoraj 10 let, da so si opomogli od velikega razočaranja, ki ga je prinesel koroški plebiscit leta 1920, saj je edino koroško društvo na tem področju, Gosposvetski zvon, nekaj let po plebiscitu prenehalo delovati. Šele leta 1927 so se slovenski koroški emigranti spet organizirali v Klubu Korošcev, ki je deloval v letih 1927 in 1928 v Ljubljani kot predhodnik Kluba koroških Slovencev².

Na ustanovnem občnem zboru kluba v letu 1928 so bile določene smernice društva, ki je dobilo naziv Klub koroških Slovencev v Ljubljani. Slovenska koroška emigracija se je skle-

nila posvetiti predvsem dvema nalogama: "podpiranju kulturnih teženj Slovencev na Koroškem in propagandi za slovensko Koroško". Ustanovitelji, med katerimi so imeli vodilno vlogo Anton Brandner, Ivan Hochmüller, dr. Julij Felaher, Anton Müller, dr. Zvonko Janežič, France Uršič, Franc Štaudeker, Ivan Kröpfl, dr. Anton Urbanc in drugi, so se odločili, da bodo Slovencev na Koroškem prepustili izbiro načina organizacije življenja v Avstriji in da se v to nikakor ne bodo vmešavali, saj tisti, ki tam živijo, najbolje vedo, kako naj poskrbijo za svoj obstoj. Tako je bila tendenca kluba od vsega začetka le "narodnoobrambno" delovanje³.

Te smernice so bile v celoti upoštevane tudi v pravilih Kluba koroških Slovencev z dne 20. 8. 1929. Namen kluba je bila: "Gojiti študij manjšinskega vprašanja s posebnim ozirom na Koroško in iskati stike z društvi, ki imajo slične namene; širiti zanimanje za koroške Slovence v Jugoslaviji; vzdrževati stalne zveze s koroškimi emigranti v Jugoslaviji in Korošci, ki so ostali v Avstriji; voditi evidenco vseh koroških emigrantov v Jugoslaviji; gojiti vzajemno spoznavanje članov, njih zblizanje in medsebojno podpiranje; podvzeti vse, kar utegne kakorkoli služiti kulturni vzajemnosti med Slovenci v Jugoslaviji in slovenskimi korošci, bivajočimi izven mej Jugoslavije".

Denarna sredstva je klub zbiral s pristopninami in z rednimi letnimi prispevki članov ter z darili.

Član je bil lahko "vsak v bivši kronovini Koroški, vkolikor ni pripadla Jugoslaviji, rojeni ali do 10. oktobra 1920 tja pristojni, nacionalno zavedni Slovenci moškega ali ženskega spola in njih potomci, nadalje vsakdo, ki je z narodnim delom dokazal ljubezen do Koroške ali pretrpel radi nje preganjanja ter bil od odbora sprejet". Klubova organa sta bila odbor in skupščina (Koroški dan). Odbor je bil sestavljen iz predsednika, večjega števila podpredsednikov, tajnika, blagajnika, petih odbornikov in petih namestnikov, dveh revizorjev in dveh namestnikov. Naloge odbora so bile: izvrševati sklepe skupščine, odločati o vseh aktualnih zadevah, ki niso spadale v pristojnost skupščine, vzdrževati stike s člani in jih obveščati o vseh važnejših zadevah, sklicevati skupščine, podajati letna poročila, določati dnevne rede itd. Skupščine so

1 Dopis osrednjega odbora Kluba koroških Slovencev v Ljubljani z dne 5. 1. 1947, št. 155/47 Dušanu Pirjevcu, delegatu ministarstva zunanjih zadev pri vladi LRS, škaltla 2 (mapa 8).

2 Govor predsednika dr. Julija Felaherja na občnem zboru osrednjega odbora Kluba koroških Slovencev z dne 14. 1. 1956, škaltla 1 (mapa 5) in poročilo dr. Julija Felaherja o delovanju kluba z dne 6. 11. 1962, škaltla 1 (mapa 1).

3 Poročilo tajnika na občnem zboru kluba 10. 12. 1939 v Celju, škaltla 1 (mapa 2).

bile redne in izredne. Redna skupščina je sprejemala poročila odbora, odobrvala letne proračunske zaključke, določala proračun in višino pristopnin ter članarin, volila odbor, spreminjala pravila, odločala o predlogih odbornikov ali posameznih članov, sklepala o razpustitvi društva. Poslovno leto kluba se je pričelo z redno letno skupščino, ki je bila praviloma jeseni. V Mariboru in Celju sta bila ustanovljena pododborna kluba, njuno delovno področje pa je bilo omejeno na območje okrožnega sodišča v Mariboru oz. v Celju. Pododbore je bilo mogoče ustanoviti tudi v drugih krajih Slovenije. O zadevah lokalnega značaja so lahko samostojno odločali in glavni odbor o svojem delu le obvestili, glede splošnih zadev pa so se morali sporazumeti z glavnim odborom. Predsedniki pododborov so avtomatično postali podpredsedniki glavnega odbora⁴.

Pravila je sestavil takratni višji državni tožilec in član kluba dr. Luka Kravina, podpisala pa sta jih še dr. Julij Felaher in dr. Anton Urbanc. Dne 5. septembra 1929 jih je potrdil veliki župan ljubljanske oblasti v sporazumu z velikim županom mariborske oblasti. Ta pravila so ostala temelj delovanja kluba tudi v bodoče in se do leta 1945, ko so bila dopolnjena v skladu s spremenjenimi političnimi razmerami, niso bistveno spreminjala, vsaj ne v pogledu namena in ciljev njegovega delovanja.

Delno so se spremenila na 3. redni letni skupščini 11. oktobra 1931 v Celju, ko področje delovanja kluba ni bilo več omejeno le na Slovenijo, ker so se koroški emigranti naselili tudi v Srbiji in Hrvaški. Zato sta bila ustanovljena pododborna v Zagrebu in Beogradu. Po teh pravilih so bili člani lahko redni in častni. Podelitev naziva častni član je pomenilo najvišje priznanje in so ga lahko dobile le tiste osebe, ki so se kot voditelji koroških Slovencev posebno odlikovale ali pa so s svojim kulturnim, gospodarskim ali političnim delom izjemoma veliko naredile za slovensko Koroško. Odbor se je razdelil na širši in ožji. Širši odbor je iz svoje srede izvolil ožjega, ki mu je delno ali v celoti prepustil večino svojih pravic za obdobje do prve naslednje letne skupščine. Nova pravila je 20. februarja 1932 odobrila Kraljevska banska uprava Dravske banovine⁵.

Ponovno so se pravila spremenila leta 1938 na 10. redni letni skupščini, ki je bila 20. novembra 1938 v Ljubljani, 29. marea 1939 pa jih je potrdila Kraljevska banska uprava Dravske banovine. Najpomembnejša sprememba se je nanašala na dediče kluba. Po prvih pravilih naj bi premoženje društva pripadlo Jugoslovan-

ski Matici in Jadranski straži, po teh pravilih pa Družbi sv. Cirila in Metoda v Ljubljani⁶.

Poleg osrednjega odbora v Ljubljani so delovali še pododbori v Mariboru, na Jesenicah, na Jezerskem, v Trbovljah, Dravogradu, Prevaljah, na Guštanju (Ravne na Koroškem), v Zagrebu in Beogradu, od katerih pa vsi niso bili enako aktivni in je delo nekaterih večasih povsem zamrlo. Zato v zadnjih letih pred začetkom druge svetovne vojne niso obnovili delovanja pododborov v Zagrebu in Beogradu.

Predsednik kluba je bil vse do leta 1945 dr. Julij Felaher, podpredsednik dr. Janko Ameje, župnik na Trsteniku na Gorenjskem, druga podpredsednica Angela Piskernik, profesorica, tajnik France Uršič (vse do svoje smrti leta 1951, ko ga je zamenjal Franc Štaudeker) in blagajnik Tone Müller, oba železniška uradnika, predsednik mariborskega pododborna pa je bil Ivan Hochmüller⁷.

V osrednjem odboru so skupaj delovali delavei, uradniki, duhovniki, učitelji in obrtniki ne glede na strankarsko pripadnost, saj je bil klub tako po načinu svojega delovanja kot po zastavljenih ciljih "nadstrankarsko kulturno društvo". Vsi člani kluba so bili jugoslovanski državljani, med njimi pa je bilo tudi precej takih, ki po rodu niso bili Korošci. Do leta 1936 so imenovali pet častnih članov: poslanca Grafenauerja, vladnega svetnika Emilijana Lileka, dr. Janka Brejca, generala Rudolfa Maistra in monsignorja Franca Ksaverja Meška⁸.

Po svojih močeh je klub skušal uresničevati želje koroških rojakov, katerim v pomoč in oporo je bil ustanovljen. Zbral je precej denarja, ki ga je porabil za podpore koroškim dijakom in študentom. Do leta 1938 je vsako leto organiziral in financiral izlete slovenskih srednješolskih maturantov in študentov po Jugoslaviji, ki jim je omogočil tudi nekajtedensko bivanje v Sloveniji. Z zbranim denarjem je klub založil več knjižnic slovenskih društev na Koroškem s knjigami v slovenskem jeziku, zavzemal se je za ustanavljanje tamburaških zborov, ki jim je priskrbel potrebne instrumente, za več kot stopenetdeset oseb oz. družin je naročal razne slovenske mladinske in kulturne revije ter časopise, podpiral je privatne tečaje za ponk slovenskega jezika. Vsako leto je okoli stopenetdesetim slovenskim otrokom s Koroške omogočil nekajtedensko letovanje v mladinskih kolonijah na Jadranu. Prizadeval si je za izdajo ilustrirane novoletne priloge v časopisu Koroški Slovenci, pod-

4 Pravila Kluba koroških Slovencev z dne 20. 8. 1929, škalla 1 (mapa 1).

5 Pravila kluba, predložena redni letni skupščini v Celju, 11. 10. 1932, škalla 1 (mapa 1).

6 Pravila kluba z dne 20. 8. 1929, škalla 1 (mapa 1) in pravila, sprejeta na redni letni skupščini 20. 11. 1938, škalla 1 (mapa 1).

7 Dopis osrednjega odbora kluba, št. 1/45 z dne 11. 8. 1945 Ministrstvu za notranje zadeve pri Narodni vladi Slovenije, škalla 2 (mapa 8).

8 Prepis Spomenice Kluba koroških Slovencev v Ljubljani, naslovljene na takratnega ministra za notranje zadeve dr. Antona Korošca, št. 79/36 z dne 4. 1. 1936, škalla 2 (mapa 7).

piral je številne mladinke in mladince, ki so obiskovali kmetijske in gospodinjске šole ter zadružne tečaje v Sloveniji. Poleg ekskurzij slovenskih dijakov s Koroške po Jugoslaviji je organiziral tudi potovanja dijakov iz Slovenije po Koroškem, nekaterim kulturnim delavcem pa je omogočil bivanje v Celoveu, Ziljski dolini in v drugih krajih, zaradi študija celovških arhivov in proučevanja naših narodnih običajev ter pesmi. Organiziral je več turnej slovenskih koroških zborov po Sloveniji in številna predavanja o Koroški na kulturnih prireditvah ter na ljubljanskem radiu⁹.

Vse našteje akcije je klub financiral sam, z letnimi prispevki svojih članov in z darili, ki so jih prispevali prijatelji Koroške. Podpor iz javnih in državnih fondov klub ni dobival, kljub prošnjam in opozarjanju na resen položaj koroških rojakov¹⁰.

Stalno je iskal stike s sorodnimi društvi v Jugoslaviji, kot so bili Jugoslovanska Matica, Slovenska straža, Družba sv. Cirila in Metoda, Klub jugoslovanskih primorskih akademikov v Ljubljani, Kolo jugoslovanskih sester, Slovensko katoliško in izobraževalno društvo, Delavsko prosvetno in podporno društvo Tabor v Ljubljani, Društvo Soča Matica v Ljubljani, Oblastni odbor Narodne odbrane v Ljubljani, Dravski banovinski odbor društva Rdečega križa kraljevine Jugoslavije v Ljubljani, Oblastni odbor Jadranske straže v Ljubljani, Legija koroških borecev, Savez jugoslovanskih emigrantskih društev in Jugoslovansko-bolgarska liga v Ljubljani. Nekatere akcije Kluba koroških Slovencev, predvsem letovanje slovenskih otrok na Koroškem, so finančno podprle tudi Družba sv. Cirila in Metoda, Jadranska straža, Pokrajinski odbor Jugoslovanske Matice v Ljubljani, članice Kola jugoslovanskih sester pa so v kolonijah sodelovale kot vzgojiteljice. Člani kluba so se udeleževali kulturnih in "narodnoobrambnih" prireditev vseh navedenih društev, na nekaterih od njih so sodelovali tudi s predavanji. Finančno so podpirali delovanje slovenskih kulturnih društev na Koroškem, pomagali pa so tudi mnogim posameznikom, ki so prosili za pomoč¹¹.

Razmere na Koroškem in skladno z njimi tudi možnosti delovanja Kluba koroških Slovencev so se vedno bolj slabšale, kolikor bolj se je bližalo leto 1938. Po anšlusu je klub z vsemi razpoložljivimi sredstvi podpiral tiste koroške Slovence, ki so pribežali v Jugoslavijo, da jim

ni bilo treba služiti v Hitlerjevih vojaških formacijah¹².

Člani kluba so se zadnjič sestali v marecu 1941, med vojno pa so se "razpršili na vse strani". Veliko število Štajercev in Gorenjcev je bilo izseljenih v južne predele Jugoslavije, mnogi so bili internirani v nemška taborišča, med prvimi padlimi talci in partizani so bili tudi člani kluba. Redno delo kluba v vojnih razmerah ni bilo možno, vendar pa so nekatere dejavnosti potekale naskrivaj¹³.

Takoj po končani drugi svetovni vojni je Klub koroških Slovencev pričel ponovno delovati. Že 11. septembra 1945 je Narodna vlada Slovenije z odlokom tedanjega ministra za notranje zadeve Zorana Poliča odobrila nadaljnje delovanje kluba in njegovih pododborov na podlagi predvojnih pravil. Začelo se je novo obdobje, v katerem se je moral klub prilagoditi novim razmeram. "Manjšinsko delo", ki ga je klub opravljal v obdobju pred drugo svetovno vojno, je po letu 1945 v večji meri prevzela nova država, s čimer se je njegovo delovno področje bistveno zožilo. Zato klub ni mogel biti "množična organizacija, ki bi se hotela postavljati z mnogoštevilnim članstvom", ampak je lahko pomenil le "zbirališče aktivistov in narodnoobrambnega dela". Kljub temu pa so bili njegovi člani pripravljani delovati povsod tam, kjer se je dalo pomagati Koroški¹⁴.

Zaradi spremenjene politične situacije in nekoliko drugačnih nalog je bilo potrebno tudi pravila kluba nekoliko spremeniti, predvsem v smislu načel narodnoosvobodilne borbe. Predlog za spremembo pravil so predložili 13. občnemu zboru kluba, ki je bil 13. januarja 1946. Namen njegovega delovanja je ostal več ali manj isti, le pojem rednega člana se je nekoliko razširil (redni član je namreč lahko postal tudi tisti, ki je "v narodnoosvobodilni borbi dokazal svojo ljubezen do Koroške"), spremenili pa so se tudi nekateri organi društva. Skupščino je nadomestil občni zbor, osrednji odbor in pododbori pa so ostali. Že leta 1945 sta bila obnovljena pododbori v Mariboru in Celju, kasneje pa so oživeli pododbori še v nekaterih drugih krajih Slovenije. Do sprememb je prišlo tudi v zvezi s klubovo zapuščino, ki bi v primeru razpada društva pripadla dijaškemu domu državne gimnazije v Guštanju (Ravne na Koroškem). Ta pravila se niso spremenila vse do leta 1968, ko jih je bilo potrebno uskladiti z zakonom o društvih. Spremenjena pravila so bila sprejeta na občnem zboru 24. 11. 1968, Republiški sekretariat za notranje zadeve SR Slovenije pa je 7.

9 Govor predsednika dr. Julija Felaherja na občnem zboru osrednjega odbora kluba 14. 1. 1956, škatla 1 (mapa 5) in poročilo dr. J. Felaherja o delovanju kluba z dne 6. 11. 1962, škatla 1 (mapa 1).

10 Pispis Spomenice Kluba koroških Slovencev z dne 4. 1. 1936, škatla 2 (mapa 7).

11 Korespondenca osrednjega odbora kluba v letih 1930-1939, škatla 2 (mapa 7) in škatla 3 (mapa 12).

12 Poročilo tajnika Franceta Uršiča na 15. tednem letnem občnem zboru 6. 2. 1949, škatla 1 (mapa 4).

13 Poročilo tajnika Franceta Uršiča na pivi seji širšega odbora kluba po vojni 24. 11. 1945, škatla 1 (mapa 3).

14 Poročilo predsednika osrednjega odbora na občnem zboru kluba 14. 1. 1956, škatla 1 (mapa 5).

1. 1969 izdal odločbo o vpisu Kluba koroških Slovencev v register društev. Bistvenih vsebinskih sprememb nova pravila niso vsebovala. Spremenila so se le določila glede lastnine kluba, ki je pripadla Slovenskemu šolskemu društvu v Celovcu, to pa naj bi jo uporabilo za potrebe Slovenskega dijaškega doma.

Na občnem zboru 13. januarja 1946 je bilo izvoljeno novo vodstvo, ki pa se ni bistveno spremenilo, razen da je bil za predsednika izvoljen Lovro Kuhar-Prežihov Voranc, posle vodeči podpredsednik pa je postal dr. Julij Felaher, saj Lovro Kuhar najprej zaradi prezaposlenosti, kasneje pa zaradi bolezni, ni mogel opravljati predsedniških dolžnosti¹⁵.

Po vojni so člani kluba z zanimanjem sledili razvoju dogodkov na Koroškem, polni upanja v ugodno rešitev koroškega vprašanja. O tem, kakšna čustva so gojili v prvem povojnem obdobju, najzgovorneje priča novoletna poslanica Kluba koroških Slovencev koroškim rojakom, ki jo je potrdil širši odbor na seji 15. decembra 1945, v kateri so med drugim zapisali: "Dragi rojaki! Višje sile so preprečile, da vas svobodna Slovenija ni mogla objeti v svojih mejah, ko ste se že sami osvobodili. Dalekovidno pa ste se združili v Osvobodilni Fronti, ki je Slovenijo privedla v svobodo in bo tudi vas gotovo pripeljala v naš krog..."¹⁶

O tem, kako so potekali razgovori v zvezi s slovensko mejo z Avstrijo, so člani kluba redno obveščali tisti njegovi člani, ki so bili sodelavci oddelka za mejna vprašanja pri Znanstvenem inštitutu, dr. Julij Felaher, Franc Štaudeker, predvsem pa Lojze Ude in dr. Bogo Grafenauer. V tistem času so člani kluba pošiljali številne resolucije in brzojavke, polne zaupanja v lepšo bodočnost koroških Slovencev v Avstriji vsem vodilnim slovenskim politikom, Josipu Brozu - Titu, dokler so verjeli v naklonjenost Sovjetske zveze, pa tudi sovjetskemu veleposlaniku¹⁷.

Klub je bil v stalnih stikih z zastopniki koroških Slovencev na avstrijskem Koroškem¹⁸, po svojih možnostih pa je poskušal čimbolj olajšati položaj tistim Slovencem s Koroške, ki so se po vojni šolali v Sloveniji. Izvedli so številne intervencije v korist koroškim dijakom, zavzemali pa so se tudi za rešitev vprašanja

repatriacije tistih koroških Slovencev, ki so bili v Jugoslaviji vojni ujetniki¹⁹.

Veliko pozornosti je klub posvetil propagandi za Koroško. Prirejali so "koroške večere", njegovi člani so predavali na različnih prireditvah sindikalnih in drugih organizacij ter redno obveščali dnevni tisk o koroški problematiki. Organizirali so knjižne akeije za slovenske otroke na Koroškem in letovanja teh otrok v Slovenskem primorju in v Dalmaciji. Sodelovali so pri izdaji Koroškega atlasa in raznih zbornikov o Koroški. Podpirali so revijo Mladi rod, namenjeno slovenski koroški mladini²⁰. Sodelovali so tudi s Klubom koroških študentov. Udeleževali so se njihovih prireditev, jim pomagali z nasveti, občasno pa so jih tudi finančno podprli²¹.

Nekaj časa je obstajala tendenca po čim tesnejši povezavi ali pa celo vključitvi Kluba koroških Slovencev v Družbo sv. Cirila in Metoda. Dne 14. 6. 1946 je Ciril-Methodova družba (CMD) na priporočilo ministra za prosveto poslala klubni predlog, da naj se obe društvi "medsebojno povežeta v prid ciljev, ki jih zastopata ter tudi v smislu duha današnje dobe"²². Osrednji odbor kluba se je s predlogom stringal in imenoval delovno skupino za pripravo skupnega programa²³. Na občnem zboru kluba 6. februarja 1949 pa so kljub mnogim pomislekom sprejeli sklep, ki ga je predlagal delegat zunanjega ministristva, da je treba čimprej sestaviti komisijo, ki se bo z zastopniki CMD dogovorila o "popolni koordinaciji" delovanja obeh društev v okviru OF. CMD naj bi prevzela vse "narodno-obrambno" delo, borba za Koroško pa naj bi bila učinkovitejša, če bi jo vodila bolj "množična" organizacija²⁴.

Od leta 1949 do 1953 ni bilo nobenega občnega zbora kluba. Dr. Felaher, ki je leta 1950 po smrti Prežihovega Voranca spet prevzel predsedniško funkcijo, je na 16. redni letni skupščini 8. marca 1953 tako stanje obrazložil z dejstvom, da "so se osnove društvenega dela spremenile" in da so "glavne naloge prevzele množične organizacije (predvsem OF) in ljudska oblast". Pojasnil je, da do priključitve kluba k CMD ni prišlo zaradi tega, ker se ta na predlog kluba o ustanovitvi posebne komisije, ni odzvala. Težave so bile tudi zaradi tega, ker CMD ni imela svojih podružnic v vseh tistih krajih, kjer je

15 Predlog za spremembo pravil Kluba koroških Slovencev, predložen 13. občnemu zboru 13. 1. 1946, škatla 1 (mapa 1) in sejni zapisniki osrednjega odbora 1945-1954, škatla 1 (mapa 3 in 4), zapisnik 13. redne letne skupščine 13. 1. 1946, škatla 1 (mapa 3) in pravila Kluba koroških Slovencev z dne 24. 11. 1968, škatla 7.

16 Novoletna poslanica kluba koroškim rojakom, december 1945, škatla 2 (mapa 8).

17 Sejni zapisniki osrednjega odbora kluba za leta 1945-1954, škatla 1 (mapa 3 in 4).

18 Govor tajnika Franceta Uršiča na 13. redni letni skupščini 13. 1. 1946, škatla 1 (mapa 3).

19 Zapisnik 1. seje širšega odbora kluba 23. 2. 1946, škatla 1 (mapa 3).

20 Sejni zapisniki osrednjega odbora kluba, škatla 1 (mape 2-6).

21 Podatki o akeijah kluba, škatla 6 (mapa 25) in sejni zapisniki, škatla 1.

22 Dopis Ciril-Methodove družbe Klubu koroških Slovencev z dne 14. 6. 1946, škatla 3, (mapa 13).

23 Zapisnik seje osrednjega odbora kluba, 28. 6. 1946, škatla 1 (mapa 3).

24 Zapisnik 15. rednega letnega občnega zbora kluba 6. 2. 1949, škatla 1 (mapa 4).

imel Klub koroških Slovencev svoje pododbore (Maribor, Celje, Jesenice)²⁵.

Na širši seji osrednjega odbora kluba 14. novembra 1953 so na predlog tajnika kluba Franca Štaudekerja sprejeli sklep o kolektivnem pristopu kluba k CMD in Socialistični zvezi delovnega ljudstva (SZDL). Svoj predlog je utemeljil z dejstvom, da so se v SZDL vključile tudi druge sorodne organizacije, "glede kolektivnega pristopa k CMD pa je bilo z merodajne strani že pred časom zahtevano, da se klub vključi kot nekakšna sekcija v CMD". Opozoril je tudi na to, da je v razgovoru na "merodajnem mestu" izrazil prepričanje, da bo klub lahko uspešneje in koristneje delal, če bo ostal "pravno samostojen" in se v CMD le "kolektivno" včlanil. Na tej seji je o resnih težavah kluba v tem obdobju spregovoril tudi njegov predsednik: "Na eni strani so ljudje, ki nam očitajo, da smo za politično linijo preveč angažirani in da zanemarjamo narodno vprašanje in slovenstvo na Koroškem, torej da smo zgolj strankarji, na drugi strani zopet čujemo očitke, da smo apolitični in da premalo utrjujemo politično linijo naših članov". Kljub številnim problemom pa je verjel v smisel nadaljnega obstoja kluba: "Saj je res, da njegovo delo ni več tako širokopotezno in velikopomembno, saj ne more biti množično izvedeno, ker to ni več cilj in namen našega društva, toda je za naše rojake na Koroškem le vsestransko koristno"²⁶.

Pravilnost njegovega prepričanja dokazujejo številna pisma posameznikov, društev in organizacij, ki jim je klub olajšal življenje, tako z denarnimi prispevki kot z moralno pomočjo²⁷.

Dolgoletni predsednik Kluba koroških Slovencev dr. Julij Felaher se je rodil 3. 1. 1895 v Melvičah v Ziljski dolini. Ljudsko šolo je obiskoval v Melvičah, v Celovcu pa humanistično gimnazijo, kjer je leta 1915 z odliko maturiral. Po kratkem oficirskem šolanju je odšel za tri leta na rusko in italijansko fronto. Že pred razpadom Avstroogrske se je vpisal na dunajsko pravno fakulteto, vendar je kljub temu aktivno sodeloval v vojaškem in političnem boju za pravično slovensko sevemo mejo. Od novembra 1918 do julija 1919 je bil prostovoljec na Koroškem, do septembra 1920 je deloval pri Narodnem svetu za Slovensko Koroško v Velikovcu, do 16. novembra 1920 pa pri distriktnem svetu Medzavezniške plebiscitne komisije v Pliberku. Po plebiscitu je moral skupaj z mnogimi drugimi slovenskimi izobraženci zapustiti rodno Koroško. Študij prava je nadaljeval v Zagrebu in Ljubljani, kjer je diplomiral 30. 12.

1922. Po končani pripravniški dobi in opravljenem sodniškem izpitu je bil do leta 1926 sodnik pri okrajnem sodišču v Ljubljani, do leta 1938 namestnik državnega pravdnika v Ljubljani in Celju, do 9. maja 1945 pa sodnik okrožnega sodišča v Ljubljani in predsednik časniarskega razsodišča. Kot sodelavec predvojnega Manjšinskega inštituta v Ljubljani je od junija 1945 dalje nadaljeval svoje delo pri oddelku za meje Znanstvenega inštituta v Ljubljani, od februarja 1948 pa je bil znanstveni sodelavec Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani, od upokojitve leta 1959 do leta 1968 pa honorarni sodelavec tega inštituta.

Ukvarjal se je z raziskovanjem zgodovine in sodobnega življenja koroških Slovencev. Zbiral je dokumentarno gradivo, predaval in napisal številne članke in razprave o koroškem združništvu, prosveti, društvenem življenju, plebiscitnih bojih, narodnoosvobodilni borbi, denacifikaciji in delovanju protimanjšinskih organizacij²⁸. Poleg tega je bil dejaven v celi vrsti "narodnoobrambnih" organizacij. V letih 1919 in 1920 je bil predsednik Kluba koroških akademikov v Zagrebu, bil je odbomik Gosposvetkega zvona, predsednik in odbomik Branibora in Ciril-Methodove družbe, od oktobra 1928 do svoje smrti 28. 5. 1969 pa predsednik oz. podpredsednik osrednjega odbora Kluba koroških Slovencev v Ljubljani²⁹. Vendar pa dr. Felaher ni bil le predsednik društva v običajnem pomenu besede, ampak je tudi "pomagal iz lastnih sredstev, svetoval, pisal prošnje, interveniral, izposloval najrazličnejše oblike pomoči za posamezne svoje rojake in za celotno slovensko narodno skupnost na Koroškem"³⁰.

V prvih osmih letih po Felaherjevi smrti so se na položaju predsednika zvrstili trije klubovi člani, ki so sodelovali pri delu Kluba koroških Slovencev vse od njegovega nastanka. To so bili dr. Janko Kotnik, Janko Čemut in Lojze Ude.

V tem obdobju je klub dobil nova pravila, ki so bila prilagojena tedaj veljavni društveni zakonodaji. Sprejeli so jih na občnem zboru kluba 21. 5. 1976 po predhodnem posvetovanju z Republiško konferenco SZDL Slovenije.

Namesto pododborov so bile predvidene podružnice (v tem času je deloval le še pododbor oz. podružnica v Mariboru), določeni so bili novi organi kluba (občni zbor, upravni in nadzorni odbor), člani kluba pa so poleg Korošcev in njihovih potomcev ter koroških borcev lahko postali tudi vsi tisti, ki se zanimajo za slovensko Koroško. Razširil se je tudi namen

25 Zapisnik 16. tedne letne skupščine kluba 8. 3. 1953, škalla 1 (mapa 4) in prof. dr. Hogo Grafenauer, Ob šestdesetletnici Kluba koroških Slovencev, Koroški koledar 1989, str. 84.

26 Zapisnik širše seje osrednjega odbora kluba 14. 11. 1953, škalla 1 (mapa 4).

27 Korespondenca osrednjega odbora kluba, škalli 2 in 3 in privatni arhiv dr. Julija Felaherja.

28 Njegovi bibliografiji sta objavljeni v publikaciji Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1957 in Razprave in gradivo, št. 11-12, Ljubljana 1980.

29 Privatni arhiv dr. Julija Felaherja in Janez Stergar, Klub koroških Slovencev, Enciklopedija Slovenije 3, Ljubljana 1989, str. 94 in 95 in Janez Stergar, Devetdesetletnica rojstva dr. Julija Felaherja, Koroški koledar 1985, str. 210 in 211.

30 Janez Stergar, Koroški koledar 1985, str. 211.

kluba. Vse naloge, navedene v prejšnjih pravilih, so ostale nespremenjene, dodana je bila le ena nova naloga in sicer "stalno se zanimati za življenje naših sonarodnjakov na Koroškem ter z ustreznimi organi in organizacijami sodelovati v naporih, da se tamošnji narodni manjšini priznajo utemeljene pravice po 7. členu avstrijske državne pogodbe".

Na predlog mariborske podružnice je bilo po novih pravilih možno imenovati tudi častnega predsednika. Popolnoma nov pa je bil 15. člen:

"Društvo v okviru svoje dejavnosti skrbi za uresničevanje družbene samozaščite v skladu z ustavo in z delovanjem vseh organiziranih socialističnih sil, za zavarovanje naše socialistične samoupravne družbe pred vsemi vrstami ali oblikami dejavnosti, ki spodbujajo in ogrožajo njen razvoj. Pri tem se zavzema za podružabljenje in uresničevanje zasnove ljudske obrambe ter družbene samozaščite, krepitev in razvoj varnostne kulture pri svojih članih, kar zlasti dosega s:

1. preprečevanjem vsakršne dejavnosti v društvu, ki meri na spodbujanje temeljev socialistične samoupravne demokratične, z ustavo določene ureditve ali na drugačno protiustavno spremembo družbenopolitične in ekonomske ureditve v SFRJ;
2. preprečevanje vsakršne dejavnosti v društvu, ki meri na razbijanje bratstva in enotnosti ali samonpravnosti narodov in narodnosti Jugoslavije, na spodbujanje svoboščin in pravic človeka in občana, zajamčenih z ustavo ali na razpihovanje nacionalnega, rasnega ali verskega sovraštva ali nestrpnosti;
3. preprečevanje vsakršne dejavnosti v društvu, ki bi bila naperjena zoper neodvisnost in ozemeljsko neokrnjenost države ter obrambo socialistične ureditve;
4. preprečevanje vsakršne dejavnosti v društvu, ki meri na kazniva dejanja ali na spodbujanje h kaznivim dejanjem, kršitvam javnega reda ali na žalitev javne morale, ali je v nasprotju s socialistično humanostjo;
5. razvijanjem socialističnega patriotizma in varnostne kulture s pravočasnim seznanjanjem z vsebino, metodami in oblikami javnega in podtalnega delovanja sovražnih sil, ki imajo namen spodbujati družbeno ureditev in zavirati naš samoupravni socialistični razvoj"³¹.

Mariborski pododbor oz. po zadnjih pravilih podružnica se je 1. decembra 1976 osamosvojil in se konstituiral kot samostojno društvo z nazivom Klub koroških Slovencev v Mariboru. Predsednik mariborskega kluba je od leta 1976 dalje prof. Janko Kuster, dolgoletni odbornik mariborskega pododborna in član osrednjega odbora kluba. Do leta 1947 je mariborskemu pod-

odboru predsedoval Ivan Hochmüller, sledila pa sta mu Andrej Plajer (1947-1948) in Anton Brandner (1948-1976), častni predsednik mariborskega in ljubljanskega kluba³². V razgovoru za Koroški koledar 1989 je Janko Kuster primerjalno ocenil dejavnost kluba v Ljubljani in Mariboru: "V ljubljanskem klubu so se zbirali predvsem znanstveniki, ki so delovali v sestavi ljubljanske univerze in v Inštitutu za narodnostna vprašanja. Njihov opus je bil velik, z znanstvenimi študijami so pravzaprav opozarjali jugoslovanske oblasti na krivice, ki se gode koroškimi Slovincem. Šolsko vprašanje je bilo že takrat aktualno, primerjali so ga z dvojezičnim šolstvom v Jugoslaviji in pri tem ugotovili, da je imela nemška manjšina v Jugoslaviji več pravic kakor slovenska na avstrijskem Koroškem. V Mariboru smo gojili predvsem družabne stike s koroškimi Slovenci, za mariborsko publiko pa smo pripravljali tudi informacijske večere o dogodkih na Koroškem"³³.

Spomladi 1977 je predsedstvo kluba prevzel sedanji predsednik dr. Bogo Grafenauer, večino organizacijskega dela pa je opravljal tajnik Stane Uršič, ki je leta 1972 nasledil Franca Štaudekerja³⁴. Po vseh teh spremembah so se, kakor pravi dr. Bogo Grafenauer, naloge kluba spet ustalile, čeprav so se stalno spreminjale v skladu z zahtevami časa: "Od nekdanjega dela so seveda ostali še opravki z organiziranimi obiski klubovih članov in njihovih družinskih sorodnikov ali prijateljev pri koroških Slovencih, z različnimi skupnimi prireditvami in prav tako tudi z organizacijo ob različnih obiskih koroških Slovencev v matičnem delu Slovenije. Klub se je prizadeval reševati tudi kaka posebna vprašanja, pri katerih je bilo treba včasih urejati ali pojasnjevati stvari pri različnih dejavnostih, bodisi v Sloveniji ali na Koroškem, in si je tako vnovič utrdil svojo avtoriteto in tudi marsikaj dosegel. Danes vlada na obeh straneh trdno prepričanje o njegovi potrebnosti in koristnosti"³⁵.

Čeprav so se člani kluba večkrat spraševali o smislu svojega obstoja, zlasti potem, ko se je struktura članstva vedno bolj spreminjala, ko je bilo med njegovimi člani vedno manj "pravih" Korošcev, pa Klub koroških Slovencev, čeprav je od njegove ustanovitve minilo že 64 let, še

32 Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani, Janko Kuster in Stane Uršič, Kratek historiat Kluba koroških Slovencev v Ljubljani in Mariboru, 20. 1. 1988.

33 Ob 60-letnici Kluba koroških Slovencev v Mariboru, nekaj utrinkov iz razgovora z Jankom Kusterjem, predsednikom kluba, Koroški koledar 1989, str. 92.

34 Stane Uršič, sin dolgoletnega tajnika kluba Francela Uršiča, je danes podpredsednik, tajništvo Kluba koroških Slovencev v Ljubljani pa je leta 1978 prevzela Anja Dular-Zwillec.

35 Prof. dr. Bogo Grafenauer, Ob šestdesetletnici Kluba koroških Slovencev, Koroški koledar 1989, str. 85 (prispevek je bil pod istim naslovom objavljen tudi v Kroniki kluba koroških Slovencev v Mariboru, Maribor 1988, str. 7-11).

31 Pravila Kluba koroških Slovencev z dne 21. 5. 1976 in po-
ročilo o spremembah pravil, škala 8.

vedno deluje, pa tudi besede, ki so jih koroški rojaki zapisali že pred desetletji, so še vedno aktualne: "Za vsako manjšino, pa tudi za našo, velja sledeče načelo: na Koroškem bo narodno življenje tako močno in narodni živelj tako odporen, kolikor bo zanj v materinskem narodu razumevanja in toplote"³⁶.

Arhivsko gradivo Kluba koroških Slovencev v Ljubljani se nahaja v Arhivu Republike Slovenije, Pokrajinski arhiv v Mariboru hrani večji del gradiva mariborskega pododborja, nekaj gradiva se nahaja še pri Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani, ker kluba v Ljubljani in Mariboru še delujeta, pa gradivo še vedno nastaja.

Gradivo Kluba koroških Slovencev v Ljubljani za obdobje 1928-1968 je Arhiv Republike Slovenije junija 1969 izročil Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani skupaj s privatnim arhivom dr. Julija Felaherja. Aprila 1990 je Klub koroških Slovencev izročil še gradivo za leta 1973-1987, aprila 1992 pa še del gradiva za obdobje 1964-1975.

Gradivo kluba ni za vsa obdobja enako ohranjeno. Predvojnega gradiva je malo, ker so ga člani kluba že pred začetkom druge svetovne vojne skrili pri prijateljih v Zagrebu, ki pa vojne niso preživeli in je usoda tega gradiva ostala neznan³⁷. Gradiva za obdobje 1941-1945 ni, ker klub med vojno ni deloval. Povojno gradivo je razmeroma bolje ohranjeno. Sicer pa so ohranjena vsa pravila kluba pa tudi nekaj sejnih zapisnikov in del klubove korespondence za obdobje pred letom 1941.

Slika o predvojni dejavnosti kluba si je mogoče vsaj deloma ustvariti tudi s pomočjo različnih poročil klubovega vodstva, razvidna pa je tudi iz kasnejših pričevanj njegovih članov³⁸.

Arhivsko gradivo Kluba koroških Slovencev v Ljubljani je razporejeno v desetih arhivskih škatlah. Vsebuje predvsem gradivo osrednjega odbora kluba v Ljubljani, gradivo pododborov v Dravogradu, Guštanju (Ravne na Koroškem), na Jesenicah in v Mariboru pa le v manjši meri, ker so pododbori sami hranili svoje gradivo.

Gradivo za čas od leta 1945 do 1968 obsega šest arhivskih škatel, je urejeno in popisano. Vsebuje sejne zapisnike glavnih organov kluba, prejete in odposlane spise, številne podatke o članstvu, korespondenco in elaborate nekaterih članov (Lovra Kuharja, dr. Luke Kravine, Luke Kramolca, dr. Boga Grafenauerja in drugih), gradivo o akcijah kluba (podaritev živil koroškim dijakom, letovanje koroških otrok v Sloveniji itd.) in podatke o društvih, s katerimi je klub sodeloval.

Pričujoči sestavek temelji predvsem na arhivskem gradivu Kluba koroških Slovencev, ki nas v največji meri sicer res seznanja z zgodovino samega društva, vendar pa se skozi usodo kluba in raznolike življenjske poti njegovih članov in prijateljev zrcalijo tudi kulturne, politične in ekonomske značilnosti različnih obdobj v slovenski zgodovini.

ZUSAMMENFASSUNG

Klub der Kärntner Slowenen in Ljubljana und sein Archivgut von der Gründung bis zum heute (1928-1992)

MATTEJA JERAJ

Diese Darstellung der Tätigkeit des Klubs der Kärntner Slowenen in allen Zeitabschnitten seines Wirkens vom Jahre 1928 bis heute beruht vor allem auf dem vom Archiv der Republik Sloweniens aufbewahrte Klubarchivgut. Die Absicht des Beitrags ist auch die Vorstellung des Archivgutes des Klubs der Kärntner Slowenen, vor allem desjenigen, das sich im Archiv der Republik Slowenien befindet.

36 Kaj želi slovenska manjšina od Ljubljane, nedatirano, škatla 1 (mapa 1).

37 Poročilo tajnika na prvi seji širšega odbora kluba 24. 11. 1945 škatla 1 (mapa 3).

38 O Klubu koroških Slovencev so bili objavljeni številni članki v časopisih, revijah in zbornikih. Klub koroških Slovencev v Mariboru je izdal Kroniko kluba koroških Slovencev v Mariboru 1928-1988, Maribor 1988, 199 str.

Organizacija gospodarskih arhivov v nekaterih zahodnih državah

BRANKO RADULVIČ

Gradivo gospodarstva in gospodarskih organizacij je zelo pomemben del celote arhivskega gradiva, pomembno predvsem za preučevanje raznih gospodarskih gibanj in gospodarstva nasploh, prav tako pa tudi za spoznavanje in razumevanje ekonomskih odnosov določenega obdobja¹. Zaradi njegove pomembnosti posvečajo mnoge države, predvsem zahodne Evrope (predvsem države severne in srednje Evrope), temu gradivu tudi posebno pozornost. Tako so se v začetku 20. stoletja v industrijsko razvitih delih Evrope začeli oblikovati posebni arhivi, ki zbirajo in hranijo gradivo podjetij, zbornic in raznih profesionalnih združenj s področja gospodarstva (gospodarski arhivi).

Najstarejši gospodarski arhiv je bil formiran v Kölnu (Rheinisch-Westfälisches Wirtschaftsarchiv zu Köln) leta 1906. Arhiv v Kölnu je bil ustanovljen po dogovoru med Zbornico za trgovino in industrijo v Kölnu in kölnskim mestnim zgodovinskim arhivom².

Archives Economiques Suisses je bil ustanovljen kot del okrožnega mestnega arhiva v Baslu leta 1910. Nato je leta 1921 dobil avtonomno pozicijo v Upravi za notranje zadeve, leta 1943 pa je bil vključen v Upravo za javno izobrazbo. Od leta 1976 je inkorporiran v Univerzitetno knjižnico, vendar je ohranil določeno avtonomijo³.

Na Nizozemskem je bil leta 1914 v Haagu ustanovljen Arhiv gospodarske zgodovine (Nederlandsch-Economisch-Historisch Archief) kot privatna družba⁴.

Stiftung Westfälisches Wirtschaftsarchiv v Dortmundu je prav tako privatna družba, ustanovljena leta 1941, leta 1969 je bil arhiv transformiran v fondacijo z odločitvijo, ki jo je sprejela na generalni seji Zbornice za trgovino in industrijo za Dortmund. Arhiv danes financira osem zbornic za trgovino in industrijo Severnega Porenja - Westfalije, nadalje regionalna konfederacija Westfalija - Luppe, mesto Dortmund in Združenje za študij ekonomske zgodovine Westfalije. Arhiv vodijo šolani arhivisti. Podobna ustanova je bila formirana tudi za pokrajino Baden-Württemberg leta 1980⁵.

Podobno je organiziran tudi Centralni inštitut za gospodarske arhive na Finskem. Inicijativa za ustanovitev je prišla s strani finskega združenja poslovnih arhivov, ustanovljenega l. 1960. Projekt je bil realiziran z finančno pomočjo države in mesta Mikkeli. V skladu z zakonom iz l. 1975 se centralni arhivi vodijo preko zveze, družbe ali privatne fondacije in lahko dobijo državno podporo, le če pokrivajo 80% vseh stroškov⁶.

Erhvervs Arkivet of Aarhus na Danskem je bil ustanovljen l. 1948 z finančno pomočjo mesta in darov iz privatnih virov. Fondacija, ki je bila ustanovljena kot privatna ustanova, je dobila državno upravo l. 1962. Danes ima položaj neodvisne državne ustanove, kar je edinstven primer v svetu⁷.

Leta 1950 je bil v Canberri formiran Arhiv za gospodarstvo in delo (Archives of Business and Labour) znotraj Raziskovalne šole socialnih znanosti Nacionalne univerze Avstralije (Research School of Social Sciences of the National University of Australia). Omenjeni inštitut hrani poleg gradiva podjetij tudi gradivo zbornic in raznih profesionalnih združenj s področja gospodarstva⁸.

Privatna fondacija ni vedno najboljša rešitev, kar je primer z l. 1971 ustanovljenim centrom na Univerzi sv. Ignaca v Antwerpnu, ki pa je kmalu zašel v finančne težave, in bil priključen Državnemu arhivu⁹.

Po I. svetovni vojni, ki je začasno zavrla razvoj gospodarskih arhivov v svetu, je interes za gospodarsko zgodovino dobil nov zalet predvsem v Združenih državah Amerike. Na prvem mestu je treba poudariti prizadevanje posameznikov in organizacij, tako s področja gospodarstva kot tudi znanstvenih inštitucij, ki so z skupnimi močmi l. 1929 ustanovili organizacijo, sestavljeno iz vodilnih strokovnjakov s področja gospodarstva, veleindustrijaleev, bankirjev, univerzitetnih profesorjev ekonomske zgodovine in arhivistov z imenom Business Historical Society, ki ima sedež v Bostonu in je centralna tovrstna arhivska ustanova v ZDA. Gradivo pridobivajo na prostovoljni podlagi s predajo gradiva gospodarskih organizacij ali pa

1 Krcšimir Nemeth, Privredni arhivi, Priručnik iz arhivistike SDARJ, Zagreb, 1977, str. 140.

2 Business Archives, Studies on international practices, K.G. Saur München-New York-London-Paris, 1983, str. 21 (dalje Business Archives).

3 Business Archives, str. 21.

4 Business Archives, str. 21.

5 Business Archives, str. 22.

6 Business Archives, str. 22.

7 Business Archives, str. 22.

8 Business Archives, str. 22.

9 Business Archives, str. 22-23.

z nakupi. Bostonski arhiv namreč razpolaga z ogromnimi finančnimi sredstvi¹⁰.

Podobna organizacija kot v ZDA obstaja tudi v Veliki Britaniji, ustanovljena l. 1932. To je Council for the Preservation of Business Archives, ki pa je za razliko od ameriškega modela povezana z državo. Generalni direktor državnih arhivov je na čeln omenjene organizacije. Angleži niso ustanovili centralnega gospodarskega arhiva, temveč si prizadevajo pridobiti velika podjetja, da sama hranijo svoje gradivo (poslovni arhivi), ali pa shranijo svoje gradivo v državne arhive, knjižnice ali muzeje¹¹.

V Franciji je država sama pristopila k reševanju problema hranjenja arhivskega gradiva gospodarstva. V državnih arhivih so poskrbeli za ustanavljanje posebnih oddelkov za hranjenje tovrstnega gradiva (od gradiva tovarn in podjetij ter strokovnih organizacij s področja gospodarstva).

V Franciji je precej gospodarskih organizacij od bank, železnic, elektrogospodarstva v državnih rokah ali pa poslujejo kot posebna nacionalna podjetja (primer tovarne avtomobilov RENAULT).

Podobno kot v Franciji je arhivska mreža organizirana tudi v Italiji.

Na drugi strani so tudi donedavne države vzhodnega bloka imele posebno organizirano mrežo gospodarskih arhivov v sklopu regionalnih in državnih arhivov za hranjenje gradiva s področja gospodarstva. Vsaka država je imela dokaj specifično razvito mrežo institucij za hrambo arhivskega gradiva, od bivše Sovjetske zveze pa vse do bivše Jugoslavije.

Druga vrsta organizacij, ki zbirajo in hranijo gradivo gospodarstva, so t.i. arhivi gospodarskih podjetij. To so tovarniški arhivi, ki hranijo gradivo velikih družb, tvrdk v tovarnah samih (Krupp, Siemens). Razvoj teh arhivov je potekal sočasno z razvojem gospodarskih arhivov.

Gradivo gospodarstva je bilo vse do začetka 20. stoletja prepriščeno propadanju zaradi nepoznavanja pomenbnosti gradiva podjetij za raziskovanje gospodarske zgodovine.

Splošno znano je, da se podjetja do svojega gradiva obnašajo zelo mačehovsko in so za gradivo zainteresirani samo toliko, kolikor ima leto uporabno vrednost za poslovanje podjetja, ko pa izgubi to vrednost je gradivo v resni nevarnosti, da izgine. Predvsem brezbriznost podjetij, torej ustvarjalcev arhivskega gradiva, lahko pripelje do propada dragocene dediščine. Gradivo na zahodu namreč ni zavarovano kot kulturna dediščina in zaradi tega ni zakonsko zavarovano, kot je primer v veljavni slovenski zakonodaji.

Po drugi strani pa so centri za gospodarske arhive boljše usposobljeni za hrambo in varstvo gradiva, kot pa je primer s poslovnimi arhivi predvsem v luči narave njihove ustanovitve. Javni arhivi na drugi strani zaradi preobilice upravnega gradiva ne morejo primemo poskrbeti za obdelavo gradiva gospodarstva in zaradi tega je ta vrsta gradiva ogrožena in prepuščena počasnemu propadanju. Večina gradiva gospodarstva je namreč še vedno neurejena in zaradi tega tudi težko pristopna za morebitne raziskovalce gospodarske zgodovine. Tudi ostale javne ustanove kot so knjižnice in muzeji, imajo svoje naloge in ne morejo poskrbeti za tovrstno gradivo, razen v nujnih primerih.

Gradivo upravnih organov je namenjeno največ skrbi pri obdelavi in strokovnem urejanju. Tudi v teh fondih se nahaja veliko gradiva, ki se nanaša na gospodarstvo (pri pristojnih ministrstvih, oddelkih, direkcijah), kjer se hrani gradivo o poslovanju, registracijah, spremembah pri podjetjih, tvrdkah, delniških družbah in raznih strokovnih združenjih s področja gospodarstva¹².

Ko govorimo o virih za gospodarsko zgodovino, ponavadi mislimo predvsem na gradivo, ki izvira iz delovanja in poslovanja raznih industrijskih in trgovskih organizacij, denarnih zavodov, zadrug in nenazadnje raznih profesionalnih gospodarskih združenj oz. ustanov (gospodarske zbornice...). Tovrstno gradivo se nahaja tudi v fondih notarjev, katerih naloge so bile tudi v tesni povezavi z gospodarstvom. (Vse ustanovne listine delniških družb, spremembe pravil delniških družb so postale veljavne z notarskim aktom.)¹³ Pred sabo moramo imeti dejstvo, da imamo opravka predvsem z gradivom novejšega datuma, t.j. od druge polovice 19. stoletja dalje. Starejše gradivo se namreč zaradi nepoznavanja pomembnosti v večini primerov ni ohranilo (ohranili so se predvsem urbarji kot vir za gospodarsko zgodovino, vendar kot del rodbinskih oz. graščinskih fondov). Redki so primeri celovite ohranjenosti poslovanja in dela nekega podjetja, ustanovljenega pred več kot sto leti.

Kot vir za preučevanje zgodnejših obdobj gospodarske zgodovine se zato uporabljajo predvsem razni almanahi, letna poročila in gospodarski tisk¹⁴.

10 Krešimir Nemeth, Privredni arhivi, Arhivist, II., zv. 1., Beograd, 1952, str. 3-4.

11 Krešimir Nemeth, Privredni arhivi, Arhivist, II., zv. 1., Beograd, 1952, str. 4.

12 Gl. Vladimir Koloka, Arhivsko gradivo najvišjih upravnih organov v Sloveniji za področje industrije, obrti in trgovine, Arhivi, IV., št. 1-2, Ljubljana, 1981, str. 49-53.

13 Gl. Žarko Bizjak, Gradivo notarskih fondov, Arhivi, X., št. 1-2, Ljubljana, 1987, str. 44-46.

14 Krešimir Nemeth, Privredni arhivi, Priručnik iz arhivistike SDARJ, Zagreb, 1977, str. 140.

ZUSAMMENFASSUNG

Organisierung der Wirtschaftsarchive in einigen westlichen Staaten

BRANKO RADULOVIČ

Wirtschafts- und Geschäfts- bzw. Betriebsarchive haben ihre spezifische Lage im Netz der Archivinstitutionen in den westeuropäischen Ländern. Ihre Entwicklung begann am Beginn des 20. Jahrhunderts, als Fachleute aus verschiedenen Bereichen zur Feststellung gekommen sind, daß das Wirtschaftsarchivgut sehr wichtiger Teil der

Kulturerbschaft und sehr kostbare Quelle für die Forschung der wirtschaftlichen und auch anderer Geschichte ist.

Die Problematik des Aufbewahrens und der Bearbeitung des Wirtschaftsregistraturgutes ist im großen Maße in der heutigen slowenischen Archivistik anwesend, weil die-
artigem Registraturgut bei der Bearbeitung nicht genug Aufmerksamkeit gewidmet wird, so daß dieses Registraturgut meistens un bearbeitet in den Archivmagazinen liegt und für die Forschung leider nicht zugänglich ist.

Listina štirinajstih tituliranih škofov, ki podeljujejo odpustke obiskovalcem samostana sv. Marije pri Kostanjevici, izdana v Avignonu leta 1347.

Arhiv Republike Slovenije, Zbirka listin, Rep. II, št. 16

Papir - nosilec kulturne dediščine, posvet in razstava

JEDRT VODOPIVEC, META ČERNIČ LETNAR

1. Uvod

Kljub temu, da je bilo v zadnjih desetletjih na področju prenosa informacij mnogo revolucionarnih sprememb, ostaja papir v primerjavi z novjšimi nosilci informacij ali zapisov še vedno pomembnejši in trajnejši kakor ostale oblike (mikrofilm, strojno čitljivi zapisi), ki so se razvile skupaj z novimi tehnologijami in omogočajo hiter prenos informacij ter prihranek časa in prostora. Ker so informacije v sodobnem sistemu hitro pokvarljivo blago, tudi ni potrebe, da bi bili nosilec sporočil ter oprema za njihovo uporabo trajna. Trajnost postane pomembna šele takrat, ko vsebina dobi zgodovinsko ali umetniško vrednost.

Vendar tudi papir ni večer in je tako kot vse snovi podvržen staranju. Staranje je lahko hitrejše ali počasnejše, odvisno od kakovosti surovin, ki sestavljajo papir, od tehnologije izdelave le-tega ter načina uporabe in pogojev hranjenja različnih gradiv.

Odlika in razlika med papirji je v njihovi sestavi. Novi papirji so si lahko na videz med seboj zelo podobni. Šele kemijske in fizikalne analize ter testi umetnega ter naravnega staranja pokažejo razliko v kakovosti med posameznimi vrstami.

Delavci v arhivih, knjižnicah in muzejih opazimo, da določeni papirji, na katerih je nastalo gradivo v zadnjih sto petdesetih letih, kažejo v primerjavi s starejšim ročno izdelanim, resne znake poškodovanosti in s tem omejitve pri uporabi.

Prav posebej nas zaskrbljuje neregulirana uporaba papirjev na osnovi recikliranih surovin. Množična uporaba teh vrst lahko povzroči, da se bodo naslednje generacije soočile z mnogimi težavami pri uporabi precejšnjega dela kulturne, zgodovinske in umetniške dediščine.

Zaradi čedalje bolj perečih problemov, povezanih s hitrim propadanjem tovrstnega gradiva, smo se v Arhivu Republike Slovenije v sodelovanju z Inštitutom za celulozo in papir odločili osveščati in obveščati širšo in strokovno javnost o problemu, prispevati k izboljšanju stanja v Sloveniji, opozoriti na miznost financiranja osnovnih raziskav na tem področju ter predstaviti možnosti izdelave trajnejšega papirja.

Pričujoči prispevek je pravzaprav povzetek s posvetovanja "Papir - nosilec kulturne dediščine", ki smo ga v sodelovanju z Inštitutom za celulozo in papir organizirali aprila 1992 v dvorani stolpnice Delo in razstave ob Dnevu arhi-

vov 21. oktobra 1992 v Arhivu Republike Slovenije. Na posvetovanju so sodelovali:

- doc. dr. G. Novak, ICP (Vloga in pomen papirja v prostoru in času)
- mag. J. Vodopivec, Arhiv RS (Trajnost arhivskega, knjižničnega in muzejskega gradiva na papirju)
- M. Čemetič-Letnar, dipl. inž., ICP (Standardizacija in izdelava trajnejših papirjev)
- M. Kumar, inž. ICP (Tisk in dodelava dokumentarnih papirjev)
- N. Štemberger, prof., samostojna oblikovalka (Grafično oblikovanje, dokumenti in faksimil in papirji)
- A. Ivanuš, prof., ICP (Mikrobiološka degradacija papirja)

2. G. Novak: Vloga in pomen papirja v prostoru in času

2.1. Kratka zgodovina papirja

Papir je dobil svoje ime po rastlini papirus. Iz stebel te rastline so v starem Egiptu izdelovali široke, dolge trakove, ki so jih položili drugega preko drugega in jih s tolkalom zbijali v tanke liste. Sok iz rastline je likratil služil kot klejivo.

Z izdelavo preoblike današnjega papirja je začel Kitajec Tsai Lun 105. Pri ročni izdelavi papirja je uporabljal različna rastlinska vlakna. "Tehnologija" izdelava papirja, ki jo je uvedel Tsai Lun, je bila sestavljena iz zbivanja rastlinskih in tekstilnih vlaken z lesenim tolkalom v kamnitem možnarju ter iz načina ročnega oblikovanja lista, kakršno se je kot posebnost ročno izdelanih papirjev ohranilo do danes.

V 8. stol., v času kitajsko-arabskih vojn, se je umetnost izdelave papirja prenesla tudi med Arabe. Ti so znanje prenesli v Španijo in južno Evropo.

V letu 1144 so Španci blizu kraja Valencije začeli prvi v Evropi z ročno izdelavo papirja. Leta 1276 je pričela obratovati prva papirnica v Italiji (Fabriano blizu Ancone). V Italiji so v drugi polovici 13. stol. pričeli s površinskim klejanjem papirja z živalskim klejem ter uvedli vodne znake, ki so postali značilni za evropske papirje.

Za veliko prelomnico na področju papirništva štejejo iznajdbo Francoza Luisa Nieholasa Roberta, ki je v letu 1799 izdelal prvi papirni stroj, in s tem uvedel industrijsko proizvodnjo papirja. Papirni stroj je bil sestavljen samo iz dveh valjev in neskončnega sita.

Leta 1806 je Moritz Friedrich izumil t.i. klejanje v masi s smolnim klejivom in aluminijevim sulfatom kot nadomestilo površinskega klejanja z živalskim klejem.

Poleg teh je še nekaj pomembnejših mejnikov v zgodovini papirništva:

- leta 1774 so Nemci uvedli beljenje s klorom
- leta 1843 je Nemec F. G. Keller iznašel postopek za uporabo mehanske lesovine pri proizvodnji papirja
- leta 1854 sta Watt in Burges začela s postopkom kemične obdelave lesa za pridobivanje natron-celuloze
- leta 1863 beležijo začetek pridobivanja sulfatne celuloze
- leta 1884 pa je začetek pridobivanja sulfatne celuloze.

Nove surovine so s pospešenim industrijskim razvojem vplivale na proizvodnjo papirja.

Leta 1935 so v Ameriki razvili in začeli s premazovanjem papirja. Na proizvodnjo papirja je močno vplival tudi razvoj procesne merilne tehnike predvsem po drugi svetovni vojni. Prvi začetki procesnega vodenja proizvodnje celuloze in papirja segajo v leto 1960. Prav gotovo velja omeniti kot veliko prelomnico v papirništvu uporabo kalcijevega karbonata kot polnila v papirju. Začetki zamenjave kaolina z naravnim kalcijevim karbonatom segajo približno 20 let nazaj. Predvsem danes največjemu proizvajalcu naravnega mletega kalcita in krede, to je sodelavcem švicarske firme Plüss Staufer, gre zahvala za to revolucionarno dejanje. Uporaba kalcijevega karbonata, ki se v vodi v prisotnosti kisline raztaplja, je zahtevala celotno preusmeritev proizvodnje papirja s kislega na alkalni ali nevtralni postopek. Poleg pocenitve in izboljšanja kakovosti pa je uvedba tega postopka prinesla še razveseljivo dejstvo, da je papir, izdelan s kalcijevim karbonatom kot polnilom, trajnejši od papirja, izdelanega v kislem mediju.

Tradicija ročno izdelanega papirja na Slovenskem sega že več kot 400 let nazaj. Po Valvasorju je že leta 1547 prenehal obratovati prvi papirni mlin na Slovenskem, ki je bil na Poljanah pri Ljubljani. Leta 1579 je na Fužinah pri Ljubljani začel obratovati drugi papirni mlin. Kasneje so nastajali papirni mlini v Vipavi, pri Žužemberku leta 1712 in pri Škofji Loki leta 1750. Začetki izdelave papirja ali vlaknin na sedanjih lokacijah papirnic so bili:

- v Radečah leta 1750
- v Vevčah leta 1852
- v Trziču leta 1881
- na Sladkem Vrhu leta 1882
- na Količevem leta 1920 in
- v Krškem leta 1939.

Prav lahko za papirno industrijo trdimo, da je na Slovenskem ena izmed najstarejših industrij.

2.2. Vrste papirjev in kartonov

Po klasifikaciji evropskega inštituta za papir iz Pariza (EPI=European Paper Institute) obstajajo naslednje osnovne vrste papirjev in kartonov (podajamo definicije samo za nekatere najvažnejše papirje):

- a Časopisni papir: je nepremazan, neklejen (ali le malo klejen papir, ki ga uporabljamo v glavnem za tiskanje časopisov in vsebuje najmanj 65% mehanskih ali termomehanskih vlaken ter ima gramaturo od 40-57 g/m². Lahko je neobarvan ali obarvan, glajen ali neglajen.
- c Brezlesni tiskovni ali pisalni papir: je papir, primeren za tiskanje in/ali druge grafične namene in ne vsebuje več kakor 10% lesovine termomehanskih ali vlaknin CTM. Lahko so različno izdelani (glajeni ali neglajeni, brez ali z vodnim znakom itd.). V to skupino prištevamo tudi brezlesne premazane papirje, ki so premazani s pigmentnimi premazi.
- b Lesovinski tiskovni in pisalni papir: je papir, ki je primeren za tisk in/ali druge grafične namene in vsebuje več kot 10% mehanskih vlaknin in vlaknin visokega izkoristka. V to skupino prištevajo tudi manj ali bolj premazane papirje in kartone (revijski papirji, nizkogramski papirji tudi z gramaturo pod 40 g/m²).
- d Ovojni papir: je papir ali karton za embalažne namene, ki je lahko narejen iz nebeljene ali beljene celuloze ali mehanskih vlaken ali iz recikliranih vlaken.
- e Valoviti karton
- f Sanitarni in gospodarski papir
- g Karton za zloženke
- h Drugi kartoni
- i Drugi papirji

Kot lahko preberemo iz definicij za posamezno vrsto papirja in kartona, nikjer ni predpisa o tem, kako oziroma v kakšnem mediju (kislem ali alkalnem) naj bo papir izdelan. Kot že omenjeno pa je to za trajnost ali življenjsko dobo papirja bistvenega pomena. Prav zato bo v bodoče potrebno tudi pri klasifikaciji in standardizaciji papirjev in kartonov v Evropi in v svetu še marsikaj spremeniti in popraviti, če naj bi upoštevali tudi trajnost papirja.

Na Inštitutu za celulozo in papir smo že pred več kot 10 leti začeli opozarjati na najnost prehoda proizvodnje brezlesnih papirjev s kislega na nevtralni ali alkalni postopek.

2.3 Sedanje stanje papirništva v svetu in pri nas

Danes predstavlja papirna industrija v razvitem svetu eno najmodernejših industrij, saj je v njej združeno znanje različnih področij od papirništva, kemije, fizike do strojništva, elek-

tronike in regulacijske tehnike. Mejno področje je tudi grafična industrija, katere zahteve mora papirničar nujno poznati ter spremljati njen razvoj, če želi zadovoljevati njihove potrebe. V razvitem svetu so uspešni predvsem zato, ker skupaj načrtujejo in izvajajo raziskave papirničarji, grafiki in proizvajalci tiskarskih barv. Tesno je tudi sodelovanje med papirničarji in proizvajalci strojev in naprav za proizvodnjo papirja in kartona.

Celotna proizvodnja in poraba papirja in kartona v svetu je bila v letu 1989 okrog 230 milijonov ton, od tega odpade na Ameriko nekoliko manj kot polovica (nekaj manj kot 1000 milijonov ton) in na Evropo nekaj nad 60 milijonov ton (leta 1989 okrog 64 milijonov ton).

V Evropi je največji proizvajalec papirja in kartona Nemčija s proizvodnjo 11.277.000 ton v letu 1989, za njo pa sta Finska in Švedska.

Celotna proizvodnja papirja je bila v Sloveniji v letu 1990 474.449 ton, kar je bilo nekoliko manj kot v letu 1989.

Važna je tudi poraba papirja na prebivalca, ki nam poleg vpliva na samo proizvodnjo papirja in kartona pokaže tudi razvitost določene države oziroma življenjski standard prebivalstva.

V tabeli je navedena poraba papirja na prebivalca v posameznih evropskih deželah. Poraba papirja na prebivalca je v Sloveniji okrog 100 kg, kar nas uvršča nekako med države kot sta Irska in Španija. V pričakovanju, da bo razvoj v Sloveniji napredoval, lahko računamo, da bo poraba papirja na prebivalca dosegla v bodočnosti višjo vrednost.

Poraba papirja na prebivalca v Evropi v letu 1989:

Belgija	189
Danska	205
Francija	150
Nemčija	210
Grčija	63
Irska	106
Italija	117
Nizozemska	207
Portugalska	68
Španija	105
Vel. Britanija	171
članice EGS	153
Finska	212
Norveška	143
Švedska	245
Nordijske dežele	233
Avstrija	154
Švica	214
Turčija	18
Jugoslavija	46
C/J Evropa	51
Zah. Evropa	136

2.4. Perspektiva papirja in papirništva v informacijski družbi

Na evropskem inštitutu v Parizu (EPI) spremljajo svetovne in evropske trende proizvodnje in potrošnje papirja v svetu in še posebno v Evropi. Še v letu 1989 so ugotavljali, da se bo nadaljevala letna rast proizvodnje in porabe papirja v svetu in v Evropi na področju nepremazanih papirjev za letno 3-4%, na področju premazanih pa za okoli 6-7% letno. Seveda takrat še nihče ni predvideval dramatičnih sprememb v vzhodni Evropi, nihče ni pričakoval vojn in krvavega razpadanja držav.

Razvoj na področju papirništva naj bi v naslednjih letih šel predvsem v naslednjih smereh:

- proizvodnja papirjev s čim nižjo gramsko težo (zaradi znižanja poštnih stroškov pri pošiljanju katalogov, časopisov, reklam, itd)
- uporaba čim večje količine recikliranih vlaken, ki naj bi zamenjala lesovinska pa tudi celulozna vlakna
- povečana uporaba vlaknin visokega izkoristka (CTMP, TMP, itd.), ki bo zmanjšala del beljene celuloze pri izdelavi tiskovnih in pisalnih papirjev ter sulfatno in sulfitno celulozo pri izdelavi higijenskih papirjev
- povečana uporaba polnil v papirju ter povečana uporaba premaznih pigmentov
- uporaba vlaknin, ki ne bodo beljene s klorom
- zmanjšana uporaba optičnih belil, kar bo za proizvodnjo belih brezlesnih papirjev njihno zahtevalo uporabo zelo belih polnil, kot je kalcijev karbonat.

Kako bo to vplivalo na trajnost papirjev?

Uporaba recikliranih vlaknin in vlaknin visokega izkoristka vpliva negativno na trajnost papirja. Seveda je treba pri tem poudariti, da se kakovost recikliranih vlaknin lahko zelo razlikuje. Najslabša je uporaba recikliranih vlaknin, ki vsebujejo lesovino, saj ta vsebuje lignin, ki pospešuje staranje papirja.

Znižanje gramске teže papirja in zmanjševanju uporabe optičnih belil nima negativnega vpliva na trajnost papirja. Lahko rečemo, da ima celo pozitiven vpliv, predvsem zaradi povečanja uporabe kalcijevega karbonata kot polnila. Kot že omenjeno, je papir, izdelan v nevtralne ali alkalnem mediju, trajnejši od papirja, izdelanega v kislem mediju.

Na drugi strani pa je zaradi časovno slabše odpornih polimernih veziv pričakovati, da bodo premazani papirji imeli krajšo življenjsko dobo od nepremazanih, tako imenovanih naravnih papirjev. Sicer pa je naloga raziskovalcev, da bodo raziskali trajnost veziv in papirnih premazov ter poiskali najbolj optimalno rešitev.

Tudi na področju tiskarskih barv je gotovo še marsikaj neznanega, saj ne vemo, če se bo tiskano gradivo v različnih okoliščinah in pod različnimi vplivi ohranilo lahko tudi zaradi tiskarskih barv.

3. Jedrt Vodopivec: trajnost arhivskega, knjižničnega in muzejskega gradiva na papirju

Danes je že povsem jasno, da je starejše gradivo v boljšem stanju kot tisto, nastalo v zadnjih sto letih. Papir v Dalmatinovi bibliji iz leta 1584 je še vedno prožen in bel, medtem ko je papir v prenekateri knjigi ali v arhivskem gradivu iz konca prejšnjega stoletja ali mlajšem, krhek in porumenel. Zelo nazoma je primerjava stanja papirja npr. med prvo izdajo Valvasorjeve Slave Vojvodine Kranjske iz leta 1686 in med drugo izdajo 200 let kasneje.

To dokazuje, da se bodo naslednje generacije lahko soočile tudi s popolno neuporabnostjo originalnega gradiva, ali pa vsaj z velikanskimi težavami pri uporabi precejšnjega dela kulture, zgodovinske in umetniške dediščine. Najpomembnejše stvaritve bodo verjetno ponatisnjene oz. ustrezno reproducirane. Kaj pa bo z vsemi ostalimi dokumenti, knjigami in drugimi zapisi, ki so pomembni, da nas bodo znaneci spoznali in prepoznali, še ni povsem jasno.

3.1. Vzroki staranja papirja

Vzrokov hitrejšega staranja pisnega, tiskane ali risane gradiva je več in so lahko zunanje ali notranje narave.

Notranji dejavniki:

- surovinska sestava papirja
- tehnološki pogoji izdelave

Zunanji dejavniki:

- vlaga, temperatura
- svetloba
- korozivni plini
- mineralni prah
- mikroorganizmi
- insekti, glodalci
- človek
- elementarne nesreče

Z napredkom in širjenjem pismenosti v 19. in 20. stol. je naraščala nenehna potreba po papirju. Ročni način izdelave in razpoložljiva količina krp niso mogli več zadovoljiti vseh potreb. Prišlo je do izuma novih strojev in iskanja dodatnih virov surovin. Spremenil se je tehnološki postopek izdelave papirja. Zaradi čedalje večjega povpraševanja po ekonomsko dostopnih vrstah papirja se je znižala tudi njihova kvaliteta.

Na dejstvo, da je prisotnost lesovinskih nečistoč, aluminijevega sulfata ter klorovih spojin kvamo vplivala na trajnost papirja, so strokovnjaki opozarjali že kmalu po osvojitvi izdelave papirja. Z raziskavami, ki so in še potekajo pri ugotavljanju vzrokov razpadanja papirja, so to povsem dokazali. Danes lahko dodamo še dodaten vzrok, in sicer uporabo recikliranega papirja. Nespomo je, da z recikliranjem odpadnega papirja lahko prihranimo kar nekaj lesa,

endar je potrebno vedeti, za katere namene je tak papir primeren ter kdaj in zakaj ni zaželen.

Poleg teh t.i. notranjih vzrokov pa k hitrejšemu razpadanju pripomorejo še zunanji vzroki: UV svetloba, nečista atmosfera, povišana vlažnost in temperatura.

3.2. Reševanje gradiva

Zaradi naštetih najpomembnejših vzrokov poškodb gradiva na papirju in zaradi zaskrbljujočih količin poškodovanega gradiva so že pred desetimi in več leti začeli razmišljati o rešitvah.

3.2.1. Klasični konservatorski postopki

Klasični konservatorski postopki so prilagojeni za reševanje posameznih enot; tako lahko konserviramo in restavriramo le manjše količine gradiva. Iz kratkega opisa postopka si lahko vsakdo izračuna, koliko enot ali tekočih metrov gradiva lahko obdelamo na dan, mesec ali leto. Postopek je v principu sledeč:

- gradivo razvežemo, če je v vezani obliki,
- ga suho čistimo,
- vsak list posebej nevtraliziramo,
- liste nato posušimo in poravnamo,
- po potrebi restavriramo ter
- ponovno vežemo in uredimo.

3.2.2. Masovni postopki konservacije

Prav zaradi izredno velikih količin gradiva, ki bi mu bilo potrebno podaljšati življenjsko dobo, so še v zgodnjih 70. letih pričeli razmišljati o drugačni množičnejši rešitvi, t.i. masovni konservaciji oz. masovni nevtralizaciji. V ZDA, Kanadi, Veliki Britaniji, Franciji in Nemčiji so razvili nekaj med seboj tudi zelo različnih sistemov polmasovne in masovne nevtralizacije predvsem knjižničnega gradiva, ki je zaradi večje enotnosti bolj primerno za tak način konserviranja. Arhivsko gradivo je kar se tiče vrst papirja, črnil in tint bistveno manj homogeno, zato je priprava takega gradiva za postopek masovne nevtralizacije bolj zamudna, čeprav tudi pri knjigah ta faza dela sploh ni zanemarljiva, ker zahteva čas in ljudi, ki morajo delo opraviti zanesljivo.

Vendar tudi masovni in polmasovni postopki niso idealne rešitve, ker:

- so dragi,
- zahtevajo specialno opremo in usposobljene ljudi,
- priprava gradiva je zamudna,
- rezultati raziskav, opravljenih na tako obdelanem gradivu, pa niso povsem zadovoljivi, so pa zaenkrat edina do sedaj znana in uspešna metoda reševanja gradiva v originalu.

3.2.3. Reproduciranje originalnega gradiva

Z mikrofilmanjem in drugimi vrstami reproduciranja lahko originalno gradivo zavarujemo pred poškodbami, ki bi nastale zaradi pogoste uporabe, ne moremo pa ga zavarovati pred posledicami hitrejšega staranja.

3.2.4. Uporaba kvalitetnejših in trajnejših vrst papirja

Pravilno in skrbno varovanje kulturne dediščine je drago in zamudno delo, konserviranje in restavriranje pa še dražje in zamudnejše.

Tudi v našem primeru velja, da je preventiva boljša od kurative. Zato se v zadnjih letih v strokovnih krogih ustanov, ki so v svetu na tem področju trenutno vodilne, vlaga precej časa in znanja v izboljšanje kakovosti ter definiranje metod vrednotenja kakovosti papirjev.

4. Kaj je trajnost papirja?

Pri ocenjevanju življenjske dobe papirja običajno zamenjajemo dva pojma: trpežnost in trajnost.

Trpežnost se nanaša na fizikalne in mehanske lastnosti papirja in na kemijsko sestavo. Papir je trpežen takrat, ko se trpežno zoperstavi pogosti uporabi.

Trajnost se nanaša na kemijske lastnosti v papirju. Če papir skozi daljši čas ne spremeni izgleda (barve) ter strukture (krhkosti), torej svojih kemijskih lastnosti, lahko rečemo, da je obstojen oz. trajen.

Za gradivo, ki ima značaj kulturne dediščine, je trajnost željena lastnost papirja za vse vrste gradiva, medtem ko je trpežnost potrebna pri tistih zvrsteh arhivskega, knjižničnega in muzejskega gradiva, ki se pogosteje uporablja.

4. Metu Černič Letnar: Standardizacija in izdelava trajnejših papirjev

4.1. Standardizacija trajno obstojnega papirja

Za vrednotenje trajnosti moramo upoštevati tudi časovni faktor, to je ovrednotiti papir za uporabo več sto let, ki mora z vidika uporabnosti v arhivu, knjižnici ali muzeju dosegati predpisano kemijsko in optično stabilnost in zadovoljivo mehansko odpornost. Vrednotenje kakovosti trajno obstojnih pisalnih in tiskovnih papirjev je tudi v svetu še relativno malo raziskano. Obstajajo posamezni standardi in priporočila, ki jih bomo morali v bližnji prihodnosti točneje opredeliti tudi v Sloveniji.

Eden izmed osnovnih in morda najcenejših načinov zaščite pisanega in tiskanega sporočila je izbor ustreznega papirja.

4.1.1. ANSI - Ameriški nacionalni inštitut za standardizacijo

je leta 1984 izdelal standard ANSI Z 39.48 - 1984 za trajnost papirja za tiskano knjižnično gradivo, da bi določili kakovost papirja predvsem na kemijsko stabilnost in povečano mehansko odpornost na staranje v daljšem časovnem obdobju.

Standard predpisuje tri osnovne parametre:

- trajen papir ne sme vsebovati lesovnih vlaken in nebeljenih celuloznih vlaken,
- mora vsebovati minimalno vsebnost kalcijevega karbonata za povečanje stabilnosti končnega izdelka in
- ne sme vsebovati aluminijevega sulfata.

4.1.2. Dejavnost ISO - Mednarodne organizacije za standardizacijo

Problematiko trajnosti gradiva na papirju so pričeli reševati v okviru tehničnega komiteja ISO TC-46, SC 10 in delovne skupine WG 1, ki se je prvič sestala leta 1989 in združuje strokovnjake z vseh celin. Njihova naloga je bila zelo široka, skupno so se glede na težavno problematiko odločili, da predpišejo osnovne lastnosti papirja za uporabo v trajne namene. V maju 1991 so izdali priporočilo z nekoliko spremenjenim nazivom - to je Papirji z daljšo življenjsko dobo za dokumente, zapise in publikacije - Specifikacija trajnosti papirja -- ISO TC 46/SC 10/N - 1991. Specifikacija trajnosti papirja po tem standardu določa garancijo za trajnost papirja za več sto let, seveda ob predpogoju, da se papir oz. gradivo uporablja in hrani ustrezno.

Dodatne specifikacije - to je učinek umetnega staranja papirja po 24-urnem testu na znižanje mehanskih odpornosti papirja ISO so zaenkrat ni vključil v priporočilo, se pa lahko uporablja. Dejavnost te delovne skupine z izdajo tega priporočila ni izključena. Na osnovi posameznih raziskav, ki potekajo v različnih deželah, se nadaljujejo dogovori za izdajo dopoljenega priporočila.

4.1.3. Aktivnosti CEN - evropskega komiteja za standardizacijo DIN - nemškega komiteja za standardizacijo

V letu 1990 so pri CEN/TC 172 na področju celuloze, papirja, kartona in lepenke ustanovili delovno skupino z nalogo, da določi klasifikacijo trajnih papirjev. V okviru osnovne ideje, ki je prišla iz Nemčije, so izdali priporočilo DIN 006738 - December 1991, za klasifikacijo trajnosti papirja in se precej razlikuje od predhodnih ANSI in ISO priporočil. To priporočilo v osnovi ne temelji na zahtevi za specifikacijo lastnosti osnovnih surovin za izdelavo papirja, ampak na merjenju posameznih osnov-

nih mehanskih odpornosti končnega izdelka (papirja, kartona, lepenke). Testiranje temelji na merjenju lastnosti pred in po umetnem staranju. To priporočilo je precej razburilo uporabnike, zato so se v delovni skupini CEN dogovorili, naj bi tekste staranja vključili ne kot osnovno lastnost, ampak le kot dodatno specifikacijo, ki naj bi bila obvezujoča za standard za trajne papirje po ISO.

4.2. Trajna obstojnost papirja

Na trajno obstojnost papirja vplivajo številne kemijske reakcije, ki učinkujejo na papir, iz okolice in staranje, ki se kaže predvsem v poslabšanju mehanske odpornosti, kemijske obstojnosti in optičnih lastnosti papirja.

V interesu proizvajalcev papirja je poiskati čim boljše povezavo kvalitete surovinske sestave papirja in s tem zmanjšanje absorpcijske sposobnosti navzemanja onesnaževanja iz atmosfere. V tej povezavi imajo največji pomen vrste vlaknin, klejiva, polnila, kemijska pomožna sredstva in kontaminacija teh snovi z ioni iz okolice.

4.3. Izdelava trajnejšega papirja

Na Inštitutu za celulozo in papir smo v sodelovanju z Arhivom Slovenije začeli razvijati in izdelovati trajnejši papir za uporabo v postopkih konservacije in restavracije in tiskanja publikacij, ki nosijo trajno vsebino.

Specifikacija lastnosti JCP trajnega papirja:

- je izdelan iz kvalitetnih vlaknin (bombažnega vlakna, beljena sulfatna celuloza iglavcev in listaveev), ki zagotavljajo minimalno vsebnost lignina v papirju,
- je klejen v nevtralnem področju z alkalnimi klejnimi sredstvi (pH je 8-10),
- kot polnilo vsebuje min. 5% CaCO₃, ki predstavlja alkalno puferno rezervo,
- lastnosti papirja in kartona ustrezajo zahtevam priporočila ISO-TC 46 SC 10/N 45-1991 za trajne papirje z daljšo življenjsko dobo v arhivih, knjižnicah in muzejih.

Specifikacija trajnosti papirja po tem standardu določa GARANCIJO za TRAJNOST papirja za več sto let, seveda ob predpogoju, da se papir uporablja v ustreznih klimatskih pogojih - pri temperaturi od 15-25°C in relativni vlažnosti ozračja 45-55%.

Za izdelavo trajnega papirja in nadaljnjim delom na tem področju v sodelovanju tako z uporabniki v arhivih, knjižnicah, muzejih kot z izdelovalci in predelovalci papirja, si želimo tudi v bodoče aktivno sodelovati pri ohranjanju naše kulturne dediščine.

4.4. Zaključek

V interesu širše javnosti je, da se problematika standardizacije kakovosti papirja čimprej razreši - želja je, da se določi standard za trajnost dveh različnih tipov papirja, in sicer za papir za trajne zapise in papir z daljšo življenjsko dobo za uporabo trajnih zapisov. Pričakuje se, da bodo ta priporočila bolj točno specificirala tudi OBSTOJNOST papirja - to je odpornost za rokovanje in predelavo in vplive atmosferskih zunanjih pogojev na postopke konservacije in restavriranja gradiva v arhivih, knjižnicah in sorodnih ustanovah.

To je nujno potrebno, če želimo sedanje dokumente in tiskano gradivo ohraniti čim bolj trajno tudi kasnejšim generacijam.

5. Alenka Ivanuš: Mikrobiološka dogajanja papirja

Mikroorganizmi so raznoliki, povsod razširjena je skupina organizmov, ki jih v večini primerov ne vidimo s prostim očesom. Samo v primerih, ko se intenzivno razmnožijo ali pa nam povzročijo neprijetnosti, jih opazimo tudi brez različnih pripomočkov (lupe, mako-mikroskopi, posebne hranilne podlage, indikatorska gojišča).

V to veliko skupino organizmov prištevamo:

- bakterije,
- kvasovke,
- praživali in
- alge (enocelične).

Bakterije, kvasovke in plesni so tri skupine organizmov, ki povzročajo največ težav pri proizvodnji papirja, živijo v izdelkih celuloze in papirne industrije in ob določenih pogojih povzročijo razpad papirja kartona in lepenke.

Mikrobiološki razpad je možen samo ob določenih pogojih. Prisoten mora biti:

- organski material,
- mikroorganizmi,
- ugodni življenjski pogoji (vlaga, temperatura itd.).

To so glavni dejavniki, ki pripomorejo k biološki degradaciji. Seveda so še drugi dejavniki, ki bolj ali manj vplivajo na razgradnjo (pH mediji, prisotnost oz. odsotnost kisika, različne soli, minerali itd.).

Kvalitetne vlaknine, ki so čiste, izdelane iz dobrih osnovnih surovin, vsebujejo manj mikroorganizmov kot sekundarne vlaknine, ki so tudi lažje mikrobiološko razgradljive.

Celuloza, izdelana iz degradiranega lesa, ima slabše mehanske lastnosti, poleg tega pa je manj odporna na mikrobiološko degradacijo.

Mikrobiološko je najkvalitetnejša beljena celuloza in tudi bombaž. Te vlaknine ne vsebujejo mikroorganizmov. Nebeljena celuloza je že bolj mikrobiološko onesnažena. Lesovinska vlakna

pa so še bolj podvržena mikrobiološkemu onesnaževanju.

Vlaknine sekundarnega izvora vsebujejo zelo širok spekter mikroorganizmov. Zaradi različne predhodne uporabe je surovina za izdelavo sekundarnih vlaknin že ob začetku mikrobiološko obremenjena. V procesu pridobivanja teh vlaknin so tudi pogoji kot so pH mediji, temperatura, takšni, da skoraj ne vplivajo na zmanjšanje števila mikroorganizmov. Uporaba peroksida kot belilnega sredstva nekoliko zmanjša število mikroorganizmov v sekundarni vlaknini.

Pri našem dosedanjem delu na mikrobiološki degradaciji smo testirali veliko vrst papirjev, kartonov, lepenk in tudi drugih materialov, ki jih uporabljajo v industriji celuloze in papirja.

Splošne ugotovitve so naslednje:

- kakovostne vlaknine in pomožna sredstva,
- neoporečna tehnološka voda in
- optimalni tehnološki pogoji na papirnih strojih.

Vse to v tehnologiji v industriji celuloze in papirja upoštevajo pri izdelavi trajnejših vrst papirjev.

6. Marka Kumar: Kaj je (tiskovna) kakovost?

Standardi ISO 9000 tega pojma ne določajo niti ne določajo, kako preizkušati papir, karton ali tiskarske izdelke. Tudi zato ne, ker so odločujoče značilnosti od primera do primera različne; ravnaajo se po zeleni uporabnosti izdelka, po izbrani tehniki tiskanja, po dopustni neenakomernosti, še zlasti pa zato, ker je celovito kakovost izjemno težko opredeliti. Odraža se kakor tiskarska ali tiskovna prednost in kakor celovit videz odtisa, ki mu pravimo tiskovna kakovost.

Množica značilnosti je, ki motijo potek tiskanja, ker povzročajo že na prvi pregled vidne napake, zato tudi zastoje, prekinitve in izmet. Tiskarski prehodnosti papirja Angleži pravijo runability, Nemci pa Verdrueckbarkeit. Moteči optični pojavi, kakor so vidljivost, prebijanje, presevanje, drgnjenje in neenakomernost odtisa ne štejejo v tiskarsko prehodnost. V to množico jih ne uvrščamo zato, ker ne motijo tiskanja, ampak uporabo kakšnega grafičnega izdelka, ker kvarijo videz in s tem znižujejo tiskovno kakovost. Med tiskanjem je videz neoporečen, tegobe nastanejo šele kasneje.

Množica značilnosti, s katero je soodvisen celoten videz odtisa, je tiskovna prehodnost papirja. Angleži ji pravijo printability, Nemci Bedruckbarkeit. Nekateri avtorji smatrajo za tiskovno prehodnost le tiste značilnosti, s katerimi je opredeljeno prenašanje tiskarske barve s tiskovne forme na tiskovni material, v našem primeru na papir ali karton. Značilnosti, ki se nanašajo na upodabljanje in uporabnost barv, na upodabljanje podrobnosti in sijaja, skratka na

upodabljanje odtisnjenih slik, pa po njihovem mnenju opredelijo tiskovno kakovost - print quality. A tiskovna kakovost je kakor čas ali okus; vsakdo ve, kaj je, vse dotlej, dokler je ni potrebno precizno opredeliti. Tiskovna kakovost je dvoilična. Pojavlja se v psihološki obliki kakor vidni učinek oziroma celovit videz odtisa ali kakor fizikalni dražljaj, ki ga povzroča fizikalno stanje odtisa. Tiskovna prehodnost je zatoraj množica značilnosti, s katerimi je opredeljeno pravo fizikalno stanje odtisa, ki pri opazovanju povzroči bolj ali manj prijeten videz - tiskovno kakovost.

Celovit videz odtisa je mogoče kakor psihološki pojav opredeliti edinole s sodbo povprečnega, normalnega ali standardnega opazovalca, najbolje z množico takih "porotnikov". Ne nazadnje so odtisi in grafični izdelki tudi namenjeni "opazovalcem" in ne kakšni absolutni merski tehnologiji. Ocena pa se od enega do drugega sveta razlikuje, zato so na voljo posebne statistične metode, ki omogočajo kar najbolj nepristransko vrednotenje videza. Raziskave so pokazale, da "porotniki" zlasti presojujejo:

Ubranstvo barv: opazovalec presoja prevladujoč barvni odtenek odtisa oziroma spremembe prevladujoče barvitosti med odtisi. Neubranost se kar najbolj odraža na reprodukcijah, ki v barvitosti sodijo v skoraj nevtralno območje, v barvno enoličnih reprodukcijah brez večjih barvnih kontrastov, kakor so obrazi, sneg, porcelan, perilo in podobni motivi. Ubranstvo ocenjujemo neodvisno z barvo, a neodvisno od slikovne vsebine reprodukcije.

Tudi ubranost drugih, barvo kontrastnih reprodukcij sodi opazovalec najprej po spremembi barvitosti oziroma odtenka. Sledi vrednotenje nasičenosti, pisanosti oziroma kromatičnosti, medtem ko ga najmanj motijo spremembe svetlosti. Sodba se močno ozira po vzajemnosti notranjega in zunanjega polja.

Upodabljanje barv: opazovalec primerja odtisnjene barve z barvnimi vtisi v spominu (zelena trava, modro nebo, skoraj bel porcelan, koža ...), zato mora odtis ponazarjati kar največ barvnih učinkov brez vidnih preskokov med njimi; barve in barvni odtenki se morajo prelivati eden v drugega. Celovit barvni učinek ne sme biti razbarvan, ampak barvit, barvno živahen.

Napake in preskoki se tudi tokrat najbolj odražajo v reprodukcijah s prevladujočo harvitastjo, v barvno enoličnih reprodukcijah brez barvnih kontrastov kot so na primer modro-rumeno, zeleno-škrlatno, rdeče-plavo. Če so taki kontrasti prisotni, so napake manj opazne, se pa seveda tudi tokrat ravna po vzajemnosti notranjega in zunanjega polja. Enake reprodukcije v rdečem, zelenem ali na primer rumenem okvirju opazovalec ne oceni enako.

Upodabljanje podrobnosti in ostrino presoja opazovalec s čitljivostjo besedil v sliki in s

prepoznavanjem risbe v najsvetlejših, najtemnejših ali najbolj barvitih območjih reprodukcije. Sodba je močno soodvisna z vsebino slike.

Upodabljanje sijaja sodi po razbarvanih svetlobnih konicah in zrealnih podobah v sliki. Primerja jih s psihološkim sijajem v spominu, na primer: zrealne podobe v vodi ali v okenskih steklih, lesketanje vodnih površin, sijaj avtomobilov ...

Vrednotenje celovitega videza ni nikoli enotno. Ocena je soodvisna z narodnostjo, vzgojo, vero, prebivališčem, umetniškim nazorom, ustvarjalnostjo ...

Ker je odtis otipljiva združba papirja in tiskarske barve, je vrednotenje fizikalnega stanja oziroma tiskovne prehodnosti dosti enostavnejše. A le na videz. Na videz zato, ker moramo najprej poiskati tiste merljive veličine, ki so resnično v zvezi s psihološkim dojetjem, še bolj doživljanjem tiskovne kakovosti. Ta naloga je pa hudo zapletena. Po splošnem, niti dokazanem niti ovrženem prepričanju, so navedene cenilke soodvisne s fizikalnim stanjem odtisa, kakor ga določajo tabelame veličine.

Značilnosti, s katerimi je obdelana tiskovna prehodnost, se torej zvečine ne nanašajo zgolj na papir ali karton, temveč na družbo s tiskovno barvo - odtisom. Da bi jih vrednotili, je potrebno v laboratoriju, v poizkusnem tisku ali celo v proizvodnem tisku izdelati normirane, to je ponovljive in primerljive odtise. Kar zadeva laboratorijsko tiskanje raziskave opozarjajo, da ga ne moremo docela uskladiti s proizvodnim tiskanjem. Kar zadeva le-tega pa je znano, da se otepa s slabo ponovljivostjo in primerljivostjo odtisov. Zato je edinole poizkusno tiskanje na polindustrijski način tisto, ki zagotavlja pri vrednotenju celovite tiskarske prehodnosti kar najbolj zanesljivo in nepristransko oceno.

7. Neva Stanibergar: Grafično oblikovanje, dokumenti in faksimilni papirji

Iznajdba pisave, papirja in tiska predstavljajo v kulturnem razvoju človeštva njegove največje dosežke, tako duha, zavesti kot iznajditeljske moči.

Zapis (documentum) v opredmeteni obliki ne le da prenašamo, temveč njegovo sporočilno vrednost tudi ohranjamo.

V šestdesetih letih sta vidnejša predstavnika Grega Košak in Jože Brumen. Prvi vključuje v knjižni blok potiskan paus papir v monografiji Tiskarja (1974, slika), medtem ko Brumen z opremo Kosovelove knjige Integrali '26 (1967, slika) poseže v vzorom oblikovanja na avantgardističnih sporočilih. Kartonski potiskan zaščitni ovitek ima tudi funkcijo embalaže.

Oblikovalska govorica Matjaža Vipotnika, zasnovana na konceptualnih izhodiščih, je nova pobuda v grafičnem oblikovanju sedemdesetih in osemdesetih let. Iz obsežnega opusa si pri-

bližajmo knjižno opremo avtorja J. Javorška Usoda poezije 1939-49 (1975, slika). Domiselnost je predvsem v uporabi cenene embalažnega kartona pri knjižnem ovitku in natron papirju v knjižnem bloku. V hrbitišču je knjiga povezana z naravno vrvo. Pravo nasprotje v izbiri papirja pa velja za knjižne izdaje, oblikovane za založbo Wieser (1989); primer: M. Jesih, Soneti (1990, slika), kjer izjemno kvalitetni tonirani papirji v skladu z ovitkom predstavljajo izredno estetsko komponento.

Ustvarjalno prepričljivi izdelki na področju knjižnega oblikovanja predstavljajo opreme Tomaža Kržišnika. Tako v smislu izrazne celovitosti grafičnega organizma avtor z občuteno integralno vlogo slikarskih in risarskih prvin svojevrstno vizualizira vsebino sporočila. Slikovitost celostnega vizualnega izraza je njegova temeljna poteza. Povsem nekonvencionalno delo predstavlja knjižni izdelek Minattijevih poczij Obrazi (1971, slika). Podobe profilov, izrezljanih iz kakovostnega kartona v likovno bogato obdelanih stranicah, povezuje ob straneh spirala. To je knjiga - "objekt". Zanimiv eksperiment predstavlja Kržišnikovo doživetje Prešernovih Sonetov nesreče (slika). Predstavlja jih štirikrat, in sicer z mapo grafik (1980), bibliofilsko knjižno (1980) in miniaturno izdajo (1983) ter zloženko (1980). V bibliofilsko izdajo vključeni efekt slepega tiska je izveden na umetniškem, gladkem papirju, medtem ko je meja med besedilom in grafiko izbrisana s tankim, prosojnim papirjem, kar je spomin na knjižne izdaje Prešernovega časa.

Še nekaj besed o uporabi papirja v umetniški grafiki. Prvenstvena vrednost in kakovost umetniške grafike je v unikatnem odtisu, svetlobnih barvnih in plastičnih efektih. Naj omenim le izrazitejšega predstavnika reliefne grafike M. Pogačnika. Kvalitetne specialne risalne papirje za slikarje in grafike so pri nas razvili v Vevčah in Radečah.

Pri snovanju, razvijanju in realizaciji neke izdaje sta pri grafičnem oblikovanju pomembni dve bistveni stvari, in sicer: **upuštevanje dosežanj izkušenj in sprejemanje novosti.**

In če je najvažnejša naloga grafičnega oblikovalca posredovanje napisanega sporočila, potem je odločitev o uporabi in smotnosti trajnejših vrst papirja več kot jasna.

Zaključek

V zadnjih desetletjih, še posebno v zadnjih desetih letih, se je v svetu - v širši javnosti močno povečalo spoznanje, da je za zaščito kulturne dediščine in ohranitev dokumentiranega gradiva na papirju prihodnjim generacijam, nujno potrebno uporabljati kakovosten papir.

Z raziskavami na področju staranja papirja so v svetu začeli relativno pozno, saj so le-te intenzivnejše šele v zadnjih petih do desetih letih.

Zato je marsikaj še neznanega in če bomo hoteli rodovom, ki pridejo za nami, ohraniti kulturno dediščino na papirju, moramo že danes prispevati k izboljšanju stanja v okviru naših možnosti in znanja. Če se naša mlada država želi vključiti v razvito Evropo, mora nameniti del sredstev tudi za raziskovanje mehanizmov staranja papirja in preizkuse trajnosti različnih vrst papirja od naravnih do površinsko obdelanih oziroma premazanih. Le tako bomo lahko prispevali k ohranjanju slovenske kulture in državnosti.

Vsi, ki sodelujemo v procesu, od proizvodnje papirja, grafične in založniške dejavnosti, trgovine in uporabnikov v arhivih, knjižnicah, muzejih, moramo skupno določiti vsaj minimalne zahteve za lastnosti papirja pri uporabi za trajne zapise in zaščito le-teh, ter metode preizkušanja.

ZUSAMMENFASSUNG

Papier - Heritage on Paper

JEDRT VODOPIVEC, META ČERNIČ LETNAR

Eine der Grundweisen und vielleicht auch der billigsten für den Schutz der geschriebenen, gedruckten und gezeichneten Mitteilung ist die Auswahl des entsprechendsten Papiers als haltbaren Niederschriftsträgers. Die Qualitätsbewertung der Schreib- und Druckpapiere hinsichtlich der Dauerhaltbarkeit ist auch weltweit noch in der Entwicklungsphase. Es bestehen einzelne Empfehlungen die in der nächsten Zukunft sowohl von den Papierverwendern als auch Papiererzeugern und -bearbeitern werden definiert werden müssen. Und denen muß man sich so bald wie möglich anschließen.

Primer hranjenja listine s pečatom

Nemški prevod listine iz leta 1260, v kateri se koroški vojvoda Ulrik odpoveduje svetnemu plačilu za odvetništvo nad kartuzijo v Bistri, ji podarja sodne pravice nad njihovimi podložniki ter osvobaja samostan mitnin, carin in podurja posestva. Na listini visi konjeniški pečat vojvode Alberta II., pečat Otona pa je odpadel.

Arhiv Republike Slovenije, Zbirka listin, Samostanske listine - Bistra, št. 52

Iz arhivskih fondov in zbirk

Gradivo ljubljanske partijske organizacije za leta 1945-1953

LJILJANA ŠUŠTAR

O strokovnem delu na gradivu fonda

Jeseni 1985 je Zgodovinski arhiv Ljubljana prevzel iz Zgodovinskega arhiva Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije med ostalim gradivom okrajnih in občinskih organizacij Zveze komunistov Slovenije svojega področja tudi gradivo fondov: Mestni komite Komunistične partije Slovenije/Zveze komunistov Slovenije (KPS/ZKS) Ljubljana (4,5 tm), Komite KPS/ZKS vladnih ustanov (1,8 tm), Komite KPS/ZKS mestnih ustanov (0,4 tm), Železniški komite KPS/ZKS (0,1 tm), Komite KPS/ZKS ljudske milice (0,5 tm), Komite KPS/ZKS uprave državne varnosti (0,1 tm) in Univerzitetni komite KPS/ZKS (0,3 tm), vsi za čas 1945-1953.¹ Gradivo je bilo shranjeno v fasciklih z več mapami in s kategorijami gradiva za več let skupaj. Gradivu je bil priložen popis - prevzemni seznam za vsak fond posebej. Gradivo finančnega poslovanja in članska dokumentacija ni bila prevzeta.

V letu 1988 je bilo gradivo Mestnega komiteja KPS/ZKS strokovno obdelano in na novo tehnično opremljeno. Ob tem je bilo razvidno, da so preostali zgoraj naštetih samostojni fondi sestavni del ljubljanske partijske organizacije, sicer s posebnim statusom v določenem obdobju. Gradivo teh fondov sem v letu 1992 strokovno uredila in priključila gradivu mestnega komiteja ter pripravila inventar fonda.² Fond vsebuje 4,5 tm gradiva (40 škatel, 5 fasciklov). Le gradivo Univerzitetnega komiteja KPS/ZKS (0,2 tm) je zaradi poznejšega, vse do ukinitve, posebnega statusa tega ustvarjalca urejeno kot samostojni fond, ne glede na to, da je bil v obravnavanem obdobju tudi povezan z Mestnim komitejem KPS/ZKS. Gradivo tega komiteja sicer hrani Arhiv Slovenije.

Gradivo je popisano v okviru štirih celot: *gradivo teles in oblik dela mestnega komiteja,*

gradivo petih rajonskih komitejev s predhodniki, gradivo komitejev v ustanovah in podjetjih in gradivo osnovnih organizacij, ki niso bile razvrščene v okviru celot. V njih je gradivo popisano, ne pa tudi razvrščeno po skupinah na podlagi organizacijske strukture ali po vsebini. Enota popisa je oblikovana po kriteriju združevanja istovrstnih kategorij gradiva ali pa po tematskem kriteriju. Inventar poleg popisa gradiva sestavlja konkordančna tabela tehničnih in arhivskih enot in zaradi uporabe gradiva že pred inventarjem konkordančna tabela starih in novih oznak, historiat arhivskega fonda, historiat ustvarjalca fonda, stvarno in imensko kazalo, seznam izločenega gradiva in seznam kratic.

Gradivo je dostopno za uporabo. Uporabljalo se je že v raziskovalne namene za razprave o družbenopolitičnem razvoju Ljubljane, o nacionalizacijah, o agitpropovski kulturni politiki, o verouku v šolah, o sindikatih v obdobju po osvoboditvi.

Ljubljanska partijska organizacija

Po osvoboditvi v mesecu maju 1945 je bila v Ljubljani vzpostavljena partijska organizacija v vojaških enotah: komanda mesta, komanda področja, OZNA, v bolnišnici, gledališču, na Univerzi, vladnih ministrstvih, železnici, Električni cestni železnici.³ Mestni komite, ki je vodil partijsko organizacijo Ljubljane, se je prvič sestel 30. maja.⁴

V naslednjih mesecih je število ljudi, ki so se prijavljali kot partijci, naraščalo. Junija so začeli oblikovati četrtne komiteje (ČK KPS/ZKS). Z avgustom deluje 10 ČK KPS/ZKS: Bežigrad, Center, Šiška, Moste, Polje, Vič, Rakovnik, Ježica, Št. Vid, Tabor.⁵ Člani partije v tovarnah, ustanovah, na terenu so bili povezani v celice. V

1 Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), akcesijska knjiga za Ljubljano III., št. vpisa 734 in akcesijska knjiga gradiva ZKS, št. vpisa I, oba pod imenom Fondi okrajnih in občinskih komitejev ZKS za leta 1945-1968.

2 Ljiljana Šuštar, Mestni komite ZKS Ljubljana 1945-1953, Inventar (tipkopis), 1992.

3 ZAL, Mestni komite ZKS (MK ZKS) Ljubljana 1945-1953, arhivska enota (a. e.) 23, Zapisnik I. partijske konference, 5. in 6. 11. 1948.

4 ZAL, MK ZKS Ljubljana 1945-1953, a. e. 1, Zapisnik I. tedne seje komiteja 30. 5. 1945.

5 Glej opombo 3.

primeru večjega števila članstva, zlasti v podjetjih in ustanovah so se te lahko delile na oddelke in grupe. Terensko organizacijo so lahko sestavljali člani tudi iz več terenov. Člani teh so bile predvsem gospodinje in obrtniki. Določene ustanove in podjetja z več celicami, ki jih je povezoval komite, so bila povezana direktno z mestnim komitejem (ustanove pri Narodni vladi Slovenije, Mestnem ljudskem odboru, Direkciji državne železnice, Direkciji PTT, OZNA).⁶

V začetku aprila 1946 se je pričela reorganizacija ČK KPS v rajonske komiteje (RK KPS/ZKS). Do aprila 1947 delujejo naslednji RK KPS/ZKS: Center, Tabor, Bežigrad-Ježica, Šiška-Sentvid, Moste-Polje in Rakovnik-Vič.⁷ Do reorganizacije je prišlo že spomladi 1947 z oblikovanjem štirih rajonskih komitejev: RK KPS/ZKS I (Center), RK KPS/ZKS II (Šiška Bežigrad), RK KPS/ZKS III (Moste), RK KPS/ZKS IV (Rakovnik-Vič) in treh krajevnih komitejev: Sentvid, Ježica in Polje, ki je postal leta 1949 RK KPS/ZKS V.⁸ Status rajonskih komitejev so imeli v letih 1948-1950 tudi Komite vladnih ustanov, Komite mestnih ustanov in Univerzitetni komite. V teku leta 1950 so se ti komiteji razformirali in so se njihove osnovne organizacije vključile v ostalih pet rajonskih komitejev.⁹ Status RK KPS/ZKS pa je tega leta dobil Železniški komite. Kljub odpravi upravne delitve mesta na rajone spomladi leta 1952, so na partijski ravni posamezni RK ZKS v mestu delovali še naprej, vse do nastanka občinskih komitejev v letu 1952 oziroma 1955.

Komite kot najvišji organ partijske organizacije Ljubljane je do leta 1948 vodil delo s posameznimi člani, ki so bili zadolženi za določena področja (agitprop, OF, druge množične organizacije). Na sejah komiteja, delovnih konferencah, sestankih sekretarjev ČK, RK in komitejev ustanov so obravnavali vsa tekoča politična in gospodarska vprašanja mesta. Z obiski osnovnih organizacij so spremljali reševanje političnih in gospodarskih vprašanj in izvrševanje direktiv v delovnih organizacijah, ustanovah, četnih oziroma rajonskih ljudskih odborih. Mestni komite KPS/ZKS je bil ob Mestnem odboru OF pobudnik vseh gospodarskih in upravnih sprememb v mestu.¹⁰ Na seji komiteja 15. maja 1948 je bil sprejet sklep o oblikovanju plenuma, ki naj se sestaja vsak me-

sec.¹¹ Izvoljen pa je bil na prvi mestni konferenci 5. in 6. novembra 1948.¹² Na I. seji plenuma 27. novembra so izvolili biro - izvršilni organ, ki je deloval do leta 1953, ko to vlogo ponovno prevzame komite. Postopno so se po letu 1947 oblikovali oddelki (komisije): organizacijsko-instruktorski oddelek, ki je imel odsek za statistiko in evidence, kadrovski oddelek za odseki, oddelek za agitacijo in propagando (agit-prop komisija) in kmečko partijska komisija.

Z začetkom leta 1954 so se pričele priprave na združitev Mestnega komiteja ZKS Ljubljana in Okrajnega komiteja ZKS Ljubljana okolica in oblikovanje Okrajnega komiteja ZKS Ljubljana. Združitevna seja je bila 23. in 24. 3. 1954.¹³

Gradivo partijske organizacije

Pri gradivu označimo nekaj najpomembnejših vrst: zapisniki, poročila (informacije), analize, sezname, statistika organov, teles in oblik dela mestnega komiteja in nižjih organizacijski oblik. Veliko pomembnejša pa je njihova vsebina.

Bogato vsebino nudijo *zapisniki z gradivom partijskih konferenc* (najvišjega partijskega organa) tako mestnega komiteja kot rajonskih komitejev in komitejev v ustanovah. Sestavni del tega gradiva so poročila o političnem stanju v Ljubljani, poročila o organizaciji partije za določeno obdobje, seznam udeležencev, rezultati volitev organov, sklepi in resolucije ter pozdravna pisma. Prvo konferenco je imela ljubljanska partijska organizacija novembra 1948¹⁴. Tako je bil na njej podan politični in organizacijski pregled vse za čas od leta 1945 kot tudi že poročilo o izključitvah iz ljubljanske partijske organizacije zaradi informbiroja. Iz *zapisnikov sej komiteja* v prvih dveh povojnih letih razberemo politične razmere tistega časa v Ljubljani (oblikovanje narodnoosvobodilnih odborov, zbori volilcev, delovanje množičnih organizacij, še posebej OF in sindikata, vojno dobičkarstvo in boj proti črni borzi, proti malomeščanščini v partiji, dejavnost reakeije v Ljubljani pa vse do razmer v podjetjih, ustanovah, na terenu). Zapisniki *plenumov* v naslednjih letih pa kažejo poleg organizacijske in ideološke krepitve partijske organizacije še na problematiko gospodarskega razvoja, trgovine in preskrbe Ljubljane, prosvetnega in kulturnega razvoja. *Tematske konfe-*

6 ZAL, MK ZKS Ljubljana 1945-1953, a. e. 45, Statistični pregled članstva partijskih organizacij mesta Ljubljane, za mesec septembra-novembra 1945.

7 ZAL, MK ZKS Ljubljana 1945-1953, a. e. 2, Seja mestnega komiteja z dne 6. 4. 1946.

8 ZAL, MK ZKS Ljubljana 1945-1953, a. e. 23 in 24, Zapisnika partijskih konferenc 5. in 6. 11. 1948 in 16. in 17. 12. 1950.

9 ZAL, MK ZKS Ljubljana 1945-1953, a. e. 24, Zapisnik II. partijske konference, 16. in 17. 12. 1950.

10 Jeca Voduček Starič, Oris družbenopolitičnega razvoja Ljubljane 1945-1955, Zgodovina Ljubljane, Prispevki za monografijo, Kronika, Ljubljana 1984, str. 513.

11 ZAL, MK ZKS Ljubljana 1945-1953, a. e. 4, Zapisnik izredne seje komiteja 15. 5. 1948.

12 ZAL, MK ZKS Ljubljana 1945-1953, a. e. 23, Zapisnik I. partijske konference 5. in 6. 1948.

13 ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana, fascikel 118, Zapisnik konference MK ZKS Ljubljana in Okrajnega komiteja ZKS Ljubljana okolica, 23. in 24. 3. 1954.

14 Glej opombo 3.

rence in posvetovanja so obravnavala problematiko ljudske oblasti (volitve in delovanje ljudskih odborov, zборе volilcev), problematiko delovne sile (še posebej gradbene industrije). Na koncu, pa ne le zaradi množine, omenimo še *zapisnike osnovnih organizacij oziroma celic*.

Pri *poročilih* omenimo najprej poročila *organizacijsko-instruktorskega oddelka*, ki je pripravljala s odsekom za statistiko in evidenco poročila o organizacijskem stanju partijske organizacije v Ljubljani, s svojimi instruktorkami poročila o obiskih osnovnih organizacij v podjetjih, ustanovah in na terenu, predvsem pa dnevna, mesečna, večmesečna poročila o gospodarskih, političnih razmerah v Ljubljani za čas 1945-1950. Poročila so obravnavala še problematiko informbiroja, problematiko Dilas, tržaško krizo, šolstvo, prosveto, zdravstveno službo, trgovsko mrežo Ljubljane in njeno preskrbo ter kmetijsko problematiko. Vso našeto problematiko obravnavajo tudi poročila partijskih organizacij na nižjih organizacijskih stopnjah (v rajonih in še prej v četrtih, terenske celice, celice v ustanovah in podjetjih). Poročila o *idejnapolitičnem izobraževanju in delu* je pripravljala oddelka za agitacijo in propagando (agit-prop komisija) pri mestnem komiteju oziroma komisije ali le posamezni člani, zadolženi za to delo na nižjih ravneh organiziranja. To so bila poročila o političnih šolah, tečajih, o študijskih sestankih na

določene teme, o ideolškem delu in izobraževanju med množicami.

Pri *analizah* omenimo analize dela partijskih organizacij, gibanja članstva na področju mestnega komiteja, kadrovske zasedbe partijskih organizacij, analizo kadrovske zasedbe upravnega aparata lokalnih in republiških podjetij iz l. 1950 in analizo o delavskih svetih v Ljubljani iz l. 1952.

Seznami nam nudijo vpogled v sestavo članov posameznih organov in teles partijskih organizacij. Izdelani so tudi sezname članov in kandidatov partijskih organizacij, sezname kaznovanih in izključenih iz partije, delegatov republiškega in zveznega partijskega kongresa, nadalje sezname članov teles drugih množičnih organizacij, raznih odlikovancev, sezname padlih borcev.

Podobno vsebino, le da številčno obdelano, nudijo *statistični pregledi* članstva, kandidatov, simpatizerjev in samih partijskih organizacij na vseh organizacijskih stopnjah. Omenimo še statistična poročila z nazivom "industrijska poročila" o zaposlenih in organiziranih delavcih po podjetjih zveznega, republiškega, mestnega in združnega značaja.

Na vsebinsko bogastvo fonda navsezadnje opozarja tudi 173 gesel v stvarnem in imenskem kazalu.

Deželni zbor in odbor za Kranjsko

SASA SERŠE

Fond Deželnega zbora in odbora za Kranjsko¹ je najobsežnejši fond urada deželne avtonomije na področju Slovenije, obsega 404 knjige in 2248 tehničnih enot spisovnega gradiva. Skupaj je to 280 tekočih metrov gradiva za obdobje 1861-1918.

Arhivsko gradivo deželnega zbora in odbora je bilo večkrat seljeno, prevzeto v posameznih fragmentih. Glavni del fonda je Državni arhiv Slovenije prevzel 1948 od Federalnega zbirnega centra, del pa od rektorata ljubljanske Univerze. Gradivo je bilo prevzeto v celoti brez vnaprejšnjega (predhodnega) vložanja. Dolga leta je ležalo v neprimerih, vlažnih kletnih prostorih - neprimerno skladiščeno, brez arhivskih polic, na kupih. S preselitvijo v obnovljena skladišča je

gradivo dobilo primeren prostor v skladišču Arhiva SR Slovenije. Danes, kot je v moderni arhivistiki priznано, v Rožni ulici urejeno po načelu provenience in prvotne ureditve.

Ustvarjalec je v svojem petdesetletnem delovanju na upravni stopnji dežele ustvaril bogato in obsežno gradivo, ki je skoraj v celoti ohranjeno. Kaže na izredno visok nivo takratnega pisarniškega poslovanja in na sposobne uradnike, hkrati pa je odraz takratnega bogatega družbenopolitičnega in gospodarskega življenja.

Fond Deželnega zbora in odbora je sestavljen iz serije knjig in serije spisovnega gradiva.

Serijo knjig predstavljajo:

- a) Evidenec spisovnega gradiva kot so delovniki, indeksi, elenkusi ali številčna kazala.

¹ S. S., *Deželni zbor in odbor za Kranjsko*, str. 67, Arhivi, XI 1. 2, Ljubljana 1988.

b) Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, ki vsebujejo objave stenografskih zapisnikov zasedanj deželnega zbora in jih hrani knjižnica Arhiva Republike Slovenije, Slovenska akademija znanosti in umenosti ter Narodna in univerzitetna knjižnica.

Deželni odbor je spise odlagal v arhiviral v registraturi po registraturnem načrtu, po vsebinskih kriterijih. Zaradi posebnosti prehajanja registraturnega plana od enega deželnega avtonomnega organa na drugega je tu deloma prikazan registraturni načrt deželnih stanov za Kranjsko /1820-1861, IV - registratura / in Ljubljanske oblasti /1922-1929/. Načrt je bil v uporabi z malimi spremembami v pisarnah deželnih avtonomnih organov od 1820 do 1929.

Ko je deželni odbor leta 1861 prevzel stanovsko gradivo, je hkrati prevzel tudi registraturni plan², ki so ga stanovi uporabljali pri svojem pisarniškem poslovanju že od leta 1820.³ Stanovi so pri poslovanju s spisi uporabljali deset vsebinskih skupin. Deželni odbor pa je zaradi obsežnejšega poslovanja uvedel še dve glavni vsebinski skupini /registraturni fascikli/. Registraturni plan - načrt je bil osnova za urejanje odloženih spisov. Poglavitna značilnost stopnjevanega registraturnega načrta so bile glavne skupine in podskupine. Klasifikacijski načrt ali, kot so ga imenovali registraturni plan deželnega odbora, je obsegal 13 glavnih vsebinskih skupin, označenih z rimskimi številkami /Deželna vlada je označevala glavne vsebinske skupine z arabskimi številkami⁴/, podskupine pa so bile označene z arabskimi številkami. V dolgoletnem poslovanju deželnega odbora so se te podskupine spreminjale ali dopolnjevale. Prav

ta registraturni načrt je od deželnega odbora prevzela Ljubljanska oblast,⁵ ki se je ves čas po 1922 trudila, da bi preprečila likvidacijo prejšnje deželne imovine in si prizadevala, da bi ji bila priznana pravica do deželne imovine. S finančnim zakonom⁶ ji je bila ta pravica priznana. Ljubljanska oblast je tako dobila prejšnjo deželno imovino in pripadajoče gradivo, z njim pa že utečeno pisarniško poslovanje z registraturnim načrtom prejšnjega deželnega odbora.

Serijo spisovnega gradiva deželnega zbora in odbora za Kranjsko predstavljajo: Obravnave deželnega zbora, ki so prenehale izhajati leta 1914, ko se je začela vojna. Deželni zbor se ni več sestajal. Tudi v vsebinski skupini "sejni zapisniki zbora" (I/4) ni gradiva. Za obdobje po letu 1914 lahko sejne zapisnike zbora nadomestijo sejni zapisniki odbora. Ti so ohranjeni v vsebinski skupini "sejni zapisniki odbora" brez registraturne številke za obdobje 1861-1918. Sejni zapisniki odbora nikdar niso bili objavljeni v tiskani obliki. Zadnja poročila so bila objavljena 1911⁷, zadnji proračuni z zadnjimi Obravnava 1914. Po letu 1912 v Obravnava ni bilo več računskih sklepov, vendar so ohranjeni v spisovnem gradivu pri samih skladih.

V to vsebinsko skupino sodijo predsedstveni spisi, ki so jih začeli voditi v letu 1891. Za vse personalne in druge pomembne stvari, katerih vsebina naj ne bi bila vsem na vpogled, so začeli 1. februarja 1891 voditi tudi posebne delovodnike.

Poleg zapisnikov sej zbora in odbora je v fondu obsežno spisovno gradivo s področja gospodarstva, zdravstva, sociale, prosvete, kulture in gradbeništva, tu je gradivo deželnih ustanov, deželnega gledališča, deželnega muzeja in arhiva.

V vsebinsko skupino deželni zbor⁸ sodijo deželni redi-zakoni, poslovniki in sistemizacije delovnih mest, navodila za pripravo in izvedbo volitev v deželni zbor. Do leta 1873 so sem sodile tudi volitve v državni zbor. Pri volilnem gradivu je še propagandni material, kot so plakati, letaki, volilni lističi. V tretji vsebinski podskupini so podatki o dnevnicah, potnih stroških poslancev. Zapisniki sej zbora, ki tudi sodijo v

2 Indeks spisov četrte registrature deželnih stanov 1820-1841; Stanovski registraturni načrt je imel 10 glavnih skupin. Stanovske glavne vsebinske skupine in podskupine so bile označene v gradivu z arabskimi številkami. Podskupine so imele glavne vsebinske skupine /registraturni fascikli/: 1, 2, 3, 5, 6 in 7. Vsebinske skupine 4, 8, 9 in 10 niso imele podskupin. Deželni odbor pa je imel pri vseh svojih 13 glavnih vsebinskih skupinah tudi podskupine in celo te so se nekateri delile v še manjše vsebinske sklope.

3 Indeks spisov četrte registrature deželnih stanov 1820-1841 "Uvod k indeksu".

4 Kljub temu, da je šel razvoj registraturnih načrtov v smeri poenotenja, so se registraturni načrti razlikovali. Deželna vlada in deželni odbor sta imela različna registraturna načrta s stopnjevanimi serijami vsebinskih skupin. Namestništvo v Ljubljani je leta 1850 (tiskanje) bil Registraturni plan za Namestništvo in okrajna glavarstva na Kranjskem leta 1851 v Ljubljani) predpisalo zase in za okrajna glavarstva enoten registraturni načrt. Po tem načrtu se je ravno namestništvo in kasneje deželna vlada. Okrajna glavarstva, kasneje okrajni uradi, so ta načrt sicer povzeli, a so ga privedli za svoje pisarniške potrebe.

Deželno predsedstvo v tem obdobju ni imelo več registraturnega načrta in je spise odlagalo kronološko po delovodniških številkah. V letih 1791 do 1800 pa je tudi predsedstvo svoje spise odlagalo po registraturnem načrtu.

5 Slovenci v desetletju 1918-1928

Marko Nallačen: Oblastne samouprave v Sloveniji

Temelj za ustanovitev oblasti je dala Vidovdanska ustava v členih 95-101. Natančnejša določila o ureditvi in pristojnosti oblastnih samouprav pa je vseboval zakon o oblastni in sreski samoupravi.

Službene novine 1922/, št. 92

Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo 1922/ št. 136

Država je bila razdeljena na 33 oblasti. Na področju Slovenije sta bili Ljubljanska in Matibojska oblast.

6 Finančni zakon 1927/ št. 28, člena 322 in 323.

7 AS, Dež. odbor, Reg. I/4, spis 3261, 3. 11. 1914.

8 AS, Dež. odbor, Reg. I/1-5, deželni zbor.

ta registratumi fascikel, so obdelani že pri Ob-
ravnava⁹.

V struktumi enoti z oznako II (personalne
in pisarniške zadeve)¹⁰ so spisi o deželnih
uradnikih, pomožnih uradnikih in služiteljih,
njihovih delovnih mestih, upokojitvah, dopus-
tih, nagradah. Sem sodijo še pisarniške zadeve,
kot so oprema in pisarniški material deželnih
uradov.

Ustanove¹¹ - v tej vsebinski skupini so spisi
o stanju in poslovanju ustanov. Deželni usta-
nov je bilo 59 in so imele ime po svojih usta-
noviteljih. Ustanavljali so jih dobrotniki - posa-
mezniki, ki so želeli revnim, slepim, gluhih,
sirotam, invalidom in revnim, a nadarjenim
učencem in učiteljem izboljšati kvaliteto iz-
obrazbe in življenja.

Deželni zbor in odbor je prevzel v uprav-
ljanje premoženja deželnih stanov. To gradivo
je v vsebinski skupini **stanovski sklad in sta-
novska poslopja**¹², kamor sodijo lontož, de-
želni dvorec, Pogačnikova hiša, plesišče, licej-
sko poslopje, glavna stražnica, gledališče, redu-
ta in sosednja hiša ter Tivoli-**stanovski topovi**.

V peti vsebinski skupini **deželni sklad**¹³ so
spisi o podporah, posojilih v priručnikih elemen-
tarnih nezdod in 3% potresno posojilo. Sem so-
dijo podpore revežem in dijakom, študentom
/predvsem umetnikom, kasneje tehnikom/. Ne-
kaj je tudi finančnih spisov o deželnem prora-
čunu, dolgu, zaključnem računu, užitniškem
davku, vrednostnem prirastku, konverziji ter
zadevah odgona. V tej vsebinski skupini so še
spisi o nastanitvi vojske in gradnji deželne vo-
jašnice.

Gradivo o zdravstvu je zelo obsežno. Dežela
je 1862 prevzela skrb za dobrodelne zavode¹⁴,
kot je bila deželna bolnica v Ljubljani. V devet-
desetih letih je pod pokroviteljstvom dežele po-
tekala paviljonska gradnja ljubljanske klinike ob
Zaloški cesti. Bolnica je imela konecem stoletja
kirurški, dermatološki /sifilis/, okulistični, gine-
kološki, infektološki oddelek. K deželnim dobro-
delnim zavodom so sodile še porodnišnica,
otroška bolnica, lekarna in mrtvašnica. V Ljub-
ljani so imeli psihiatrično bolnico /umobolnico/
na Studeneu in pri sv. Jožefu ter dom za one-
mogle /deželno hiralnico/. V pristojnost dežele
so sodile tudi občinske bolnice, kot so novo-
meška bolnica za ženske bolezni, bolnica v
Kandiji, Postojni, Idriji in Krškem. Dežela je

skrbela za invalide, reveže in upravljala kopa-
lišča in zdravilišča.

V zemljiškoodveznem skladu¹⁵ so pred-
vsem finančne zadeve glede izvedbe zemljiške
odveze in regulacije. V tej struktumi skupini so
tudi spisi o obligacijah - o njih delitvi, sestavi,
nakupu na borzi, zrebanjih in izplačilih. Tu so
obračuni z erarjem, poslovni pregledi davčnih
pribitkov, njihovi izkazi in odpisi ter mesečni
denarni sezname davčnih uradov, dnevnik vpla-
čil.

Dežela je tako kot z dobrodelnimi uradi
upravljala tudi s prisilno delavnico¹⁶, ki je ime-
la prostore na Poljanskem nasipu, tam so bili
prestopniki in delomrzneži, med njimi pa mla-
doletniki, ki so kasneje prešli na Rakovnik k
salezijancem. Tako kot v drugih vsebinskih sku-
pinah so tudi tu spisi o vzdrževanju zavoda in o
oskrbi tujih in domačih prestopnikov.

Na področje šolstva¹⁷ - **deželna kultura** -
sodijo ljudske šole, meščanske (Krško, Pos-
tojna), realka v Ljubljani, dekliški licej v Ljub-
ljani, obrtna šola v Ljubljani in obrtno-nadalje-
valne šole v Radovljici, Kranju, Kočevju, Krš-
kem, Kamniku, Litiji, Ljubljani-Šiška, Mengšu,
Mokronogu, Novem mestu, Postojni, Ribnici,
Škofji Loki, Idriji, na Jesenicah, v Žireh ..., dvo-
letna trgovska šola v Ljubljani, gospodinske šole
(Tuhinj, Šmilhel, Radovljica), kmetijske šole
(Slap in Grm¹⁸) ter slovenska nižja gozdarska
šola na Snežniku. Nadalje so tu podatki o jesen-
skih in zimskih tečajih /pletarstvo/, potujočih
učiteljih /slamnikarstva, gospodinjstva/, inšpek-
torjih, vzdrževanju šol in položaju slovenskega
jezika v šolah.

Dežela je skupaj z državo z različnimi pod-
porami in posojili skrbela za napredek polje-
darstva in gozdarstva in živinoreje¹⁹. K izbolj-
šanju kmetijstva sodi tudi pridobivanje rodo-
vitne zemlje z regulacijo voda in osuševanjem
močvirnega sveta - Ljubljanskega barja. S tem
je povezana tudi napeljava vodovodov, ureditev
vodnjakov in kapnic. H kmetijstvu sodi tudi
gradivo o vinogradništvu, vpeljavi ameriške tre-
te, pticah, strelnih postojankah zoper točo. Tu
so podatki o živinoreji, konjereji, ovčereji, plan-
šarstvu ... Nekaj gradiva obravnava pogozdo-
vanje Krasa. Podobno gradivo vsebujejo tudi
fondi upravnih organov kot sta Deželna vlada v
Ljubljani in Kranjska kmetijska družba.

V vsebinski skupini **splošne deželne zade-
ve**²⁰ je precej gradiva o gradnji, vzdrževanju de-

9 S. S., Deželni zbor in odbor za Kranjsko, str. 68 Arhivi, XI 1-
2, Ljubljana 1988.

10 AS, Dež. odbor, Reg. II/1-4, personalne in pisarniške zadeve.

11 AS, Dež. odbor, Reg. III/0-59, ustanove.

12 AS, Dež. odbor, Reg. IV/1-9, stanovski sklad in stanovska
poslopja.

13 AS, Dež. odbor, Reg. V/1-8, deželni sklad.

14 AS, Dež. odbor, Reg. VI/1-6, bolnišnični sklad.

15 AS, Dež. odbor, Reg. VII/1-19, zemljiškoodvezni sklad.

16 AS, Dež. odbor, Reg. VIII/1-8, prisilna delavnica.

17 AS, Dež. odbor, Reg. IX/2, šolstvo.

18 AS, Dež. odbor, Reg. IX/3, kmetijska šola Grm.

19 AS, Dež. odbor, Reg. IX/3, poljedelstvo, živinoreja, goz-
darstvo (strokovne šole).

20 AS, Dež. odbor, Reg. X/1-6, gradnja in vzdrževanje cest, mo-
stov, železnic.

želnih cest²¹, mostov in železnic. Tudi gradivo Deželne vlade v Ljubljani²² vsebuje spise, ki se nanašajo na gradnje.²³

Občine so bile najnižji avtonomni organi in kot take so bile odgovorne tako deželni vladi kot deželnemu odboru, zato se je zbralo v vsebinski skupini občinske zadeve²⁴ dokaj gradiva o občinah. Tu so spisi o konstituiranju občin, o občinskih volilnih redih, podatki o poteku volitev. Tu so še spisi o občinskem premoženju, občinski požarni varnosti ter gradbene zadeve, ki obravnavajo predvsem področje delovanja okrajnih cestnih odborov, ki so v sodelovanju z deželno gradili in vzdrževali občinske ceste in mostove. Nekaj gradiva je tudi o pritožbah in tožbah občin zaradi dolgov, nekaj o revežih in podporah ter o vojni odškodnini.

O vsebinski skupini normalije²⁵ že sam naslov pove, da so v tej skupini shranjeni normativni akti in poleg teli še pogodbe, reverzi, peticije, knjige, časopisi.

V zadnji vsebinski skupini razno so zadeve, ki jih niso odložili na ustrezno mesto in zadeve, ki jih zaradi drugačne vsebine ni bilo mogoče vložiti v že obstoječe vsebinske skupine. Tako so tu spisi o mobilizaciji, stražništvu, črni vojski, deželnem knjigovodstvu, elektramah, tujskem prometu, živilih, zavarovanju, zasebnih uslužbenceh, krošnjarstvu, zemljevidih, statistiki, loterijskem posojilu v Ljubljani, telefonu, avtomobilih ...

Leta 1914 zaradi vojne nastopi izredno stanje tudi na področju deželne avtonomije. Deželni zbor se ni več sestajal, z delom je nadaljeval zgolj deželni odbor, ki se je sestajal na sejah, kjer je v imenu zbora sprejemal začasne sklepe. Le-ti so bili sprejeti v okviru že prej izdanih zakonov, vendar s pridržkom, da jih bo naknadno potrdil zbor. Deželni odbor se je poslednjič sestal 22. oktobra 1918²⁶, ko mu je predsedoval zanj deželni glavar dr. Ivan Šušteršič. Predsedstvo Narodne vlade SHS je 14. novembra 1918 izdalo odredbo o razpustitvi deželnega odbora in hkrati imenovalo člane komisije

za začasno vodstvo in ukinitve deželne uprave.²⁷

POVZETEK

Deželni zbor in odbor za Kranjsko je deloval na upravni stopnji dežele v drugi polovici 19. stol. in začetku 20. stol. V petdesetletnem delovanju je ustvaril obsežno gradivo, ki je odraz takratnega družbenopolitičnega in gospodarskega življenja.

Poleg spisovnih evidenc, kot so delovodniki, indeksi in elenkusi, so ohranjeni zapisniki sej deželnega zbora za Kranjsko v tiskani, vezani obliki in spisovno gradivo s področja gospodarstva, zdravstva, sociale, prosvete, kulture, gradbeništva.

Fond Deželnega zbora in odbora za Kranjsko je najobsežnejši fond deželne avtonomije na področju Slovenije. Obsega 404 knjige in 2248 tehničnih enot spisovnega gradiva s področja gospodarstva, zdravstva, sociale, prosvete, kulture, gradbeništva.

21 AS, Dež. odbor, Reg. X/2, cestc, spisa 11797, Ljubljana, 17. avgusta 1910. V pristojnost deželnega odbora sodi posebno nadzorstvo nad premoženjem dvaintidsetih okrajnih cestnih odborov - cestni zakon 28. julija 1889, Dež. zak. 1889/št. 17.

22 Peter Ribnikar, Arhivsko gradivo Namestništva in Deželne vlade v Ljubljani 1850-1918, Arhivi, II 1-2, Ljubljana 1979, str. 36.

23 Gradivo, ki se nanaša na gradbene zadeve, je najti v konvolutih. Posebnost urejanja odloženih spisov s konvoluti sta poznali registraturi deželne vlade in predsedstva. II konvolutom sta oba upravná organa vodila posebne indekse.

24 AS, Dež. odbor XI/1 - občinske zadeve.

25 AS, Dež. odbor, Reg. XII, normalije.

26 Dež. zbor in odbor - sejni zapisniki odbora - sejni zapisnik, 22. oktober 1918.

27 S.S., Gradivo Kranjskega deželnega odbora in leto 1918, str. 96 Arhivi, XIII. 1-2, Ljubljana 1990.

Zapuščina Antona Rutarja

IVANKA URŠIČ

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici je v zadnjih dveh letih pridobil velik del zapuščine Antona Rutarja, učitelja, tigroveca in publicista, doma iz Nove Gorice. Rutar si je del gradiva še zadržal, ker ga potrebuje pri delu, saj kljub devetim križem še vedno nadaljuje z zbiranjem in publciranjem gradiva o tigrovcih.

Življenjska pot Antona Rutarja je bila polna preizkušenj. Rojen je bil v hribovski vasi Čadrg na Tolminskem v kmečki družini, ki je štela enajst otrok. Starejši brat ni hotel študirati, zato je odšel Tone v Tolmin in se vpisal na učiteljsko pripravnico. Zaradi vojne je študij prekinil, nadaljeval je po vojni in leta 1923 maturiral. Jeseni leta 1923 je najprej poučeval v Temljinah, nato na šolah v Poreznu, Krmu, Grahovem in na Vipavskem. Objavljal je v primorskih časopisih, razširjal slovenski legalni in ilegalni tisk, poučeval slovenski jezik v šolah in v družinah. Italijanska oblast je začela odpuščati naše učitelje, mnogi so bili premeščeni v notranjost Italije. Leta 1928 so premestili tudi Rutarja v Paglieto (Abrucij). Po enem letu se je vrnil domov, pustil je učiteljsko službo in se posvetil ilegalni protifašistični dejavnosti. Postal je član organizacije Tigr, določen za delo na Goriškem. Prvič so ga zaprli leta 1930 in na procesu v Rimu 5. VI. 1931 obsodili na deset let zaporu. V zaporu je bil pet let, izključen je bil iz vseh javnih služb in pod strogim političnim nadzorom. Leta 1940 so ga aretirali in odvedli v koncentracijsko taborišče Isernia (Campobasso), pozneje so ga kazensko premestili v Montalbano. Po padcu fašizma je bil v bolnišnici v Firencah, od koder ga je sestra s pomočjo Rdečega križa odpeljala k sebi v Ljubljano. V Ljubljani se je vključil v OF. Po vojni je poučeval nekaj let v Nabrežini, nato v Čezsoči, Gorenjem Polju, Smasteh in Bači. Deloval je tudi v različnih organizacijah, prirejal je šolske veselice, proslave, režiral igre, vodil večerne tečaje za odrasle ... Pred upokojitvijo leta 1964 je bil tri leta vzgojitelj v Dijaškem domu v Novi Gorici, po upokojitvi je deloval v Društvu upokojencev.

V Rutarjevem življenju pa ima posebno mesto zbiranje in publciranje gradiva o ljudeh, ki so bili vključeni v organizacijo Tigr. Sodeloval je v dolgoletni borbi primorskih Slovencev za narodni obstoj, zato mu je to delo blizu. V sre nosi premnoge življenjske zgodbe, ne le tolminskih, pač pa tudi drugih tigrovcov.

Zbral, zapisal in objavil je ogromno spominov, življenjepisov in nekrologov. S tem pomembnim delom je začel že okrog leta 1953 oz. 1955, in sicer na prigovarjanje Alberta Rejea,

enega izmed vodilnih v organizaciji Tigr. "Zbiraj, zapiši, hrani, da se Tigrova sled ne izgubi," tako mu je dejal Berti Rejec, ko sta se na nekem srečanju v Tolminu o tem dogovorila. Zapiske iz prvih let mu je odnesel nekdo od "udbe" in mu jih ni nikoli več vrnil. Rutarjeva skrb za ohranitev kar najbolj velikega spoinina je zopet oživel, ko je začel prihajati k njemu Vid Vrenee, protifašistični delavec in publicist. Leta 1964 pa se je lotil zbirati bolj sistematično.

Najprej je obdelal domače kraje: Tolminsko, Kobariško, Bovško, Baško grapo, Soško dolino in Brda, nato Gorice, Vipavsko, Kras, Brkine, Pivško, Postojnsko in Istro. Čas je nezadržno brisal marsikateri spomin, premnogi se tudi že pokojni. Zato je Rutar o njih poizvedoval pri sorodnikih, prijateljih.

Zapuščina obsega 9 škatel (0,9 tm). Posamezne arhivske enote vsebujejo spomine in življenjepise tigrovcov, ki so delovali v posameznih krajih. Tak način ureditve mi je svetoval sam Rutar, ker meni, da se je mogoče tako približati organizacijski mreži (t.i. trojkam).

Zelo zanimivi so Rutarjevi zapisi, nastali doma v Čadrgu oz. v internaciji in njegov življenjepis. Posebno natančno je opisal obisk pri Hrvatih v Abruzzu. Opozoriti moram še na rokopic prispevka, objavljenega v Tolminskem Zborniku, z naslovom Kratak pregled delovanja ilegalne organizacije Tigr na Tolminskem 1927 - 1940 ter razprave Krivične trditve o vodstvu Tigr, objavljene v Bistriških zapisih. Iz zadnjega časa pa pritegne govor, ki ga je imel ob odkritju spomenika Danila Zelena.

Poselno arhivsko enoto predstavlja korespondenca iz let 1957 do 1986, ki se v glavnem nanaša na pridobivanje najrazličnejših podatkov v zvezi s tigrovcji. Med korespondenti zasledimo: Zorka Jelinčiča iz Trsta, Ivana Škerjanea iz Izole, Albina Humarja iz Ljubljane, Jožeta Ujčiča iz Ilirske Bistrice in mnoge druge.

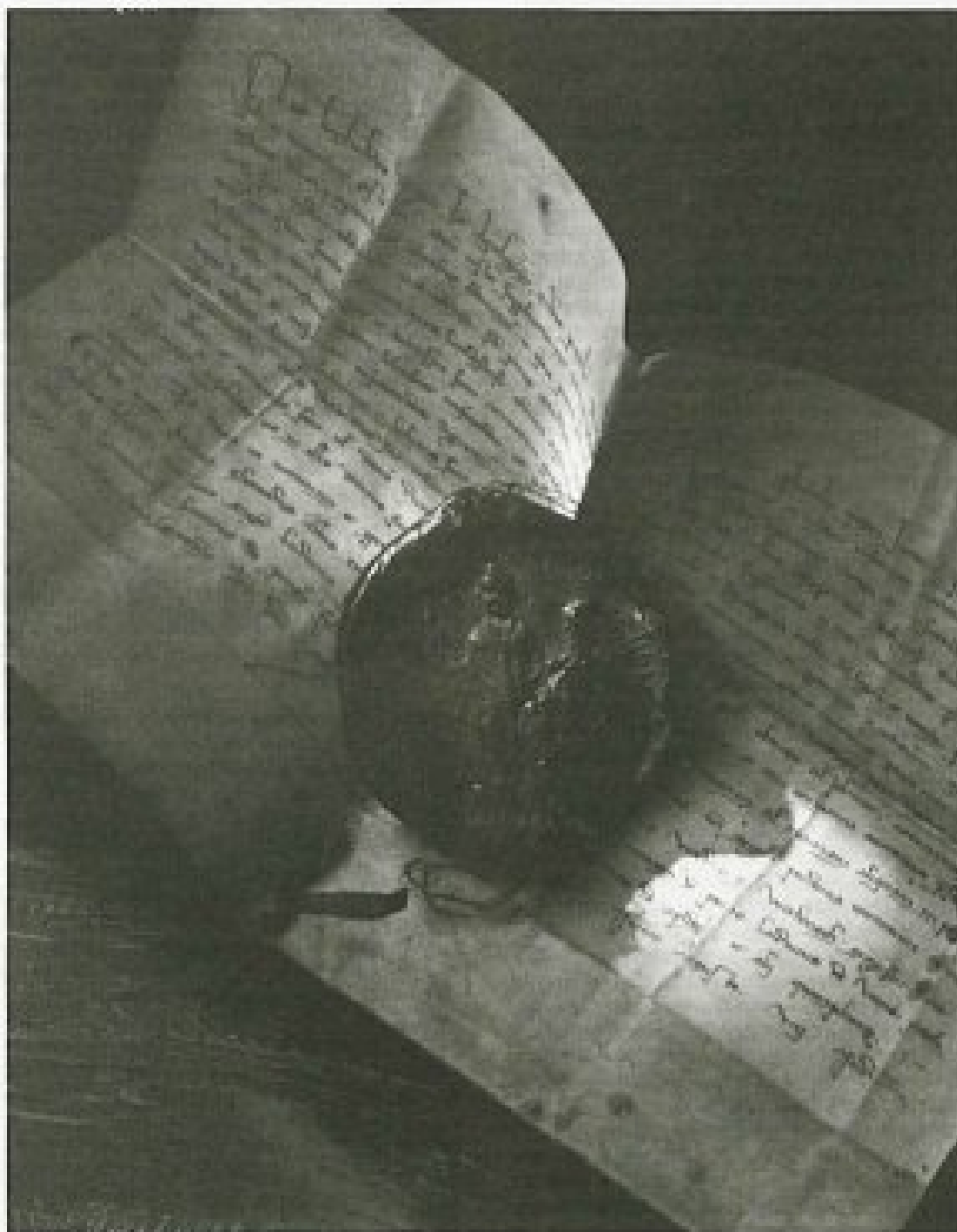
Kar tri tehnične enote vsebujejo okrog 65 drobno popisanih zvezkov, kjer je zbranih ogromno podatkov. V teh zvezkih je Rutar že nakazal organizacijsko mrežo organizacije Tigr.

Dragocene so tudi številne fotografije tigrovcov (293 kosov), med katerimi so tudi fotografije raznih društev, izletov, igralskih skupin, kot na primer: igralci "Divjega lovea" iz narodne čitalnice v Sv. Luciji 1922, dekliški krožek na Bukovem leta 1926, izletniki iz Podrage na Nanosu 1927, prosvetno društvo Idsko - godbeni odsek 1926-1927, pevski zbor v Čezsoči pod vodstvom Franea Sivea ...

Poseben sklop sestavljajo izrezki iz različnih časopisov, ki vsebujejo tigrovske problematiko. Rutarja pa so zanimala tudi druga področja. Med njegovo zapuščino najdemo zapise o slovenskih učiteljih, zdravnikih, spoznamo pa tudi druge dogodke iz obdobja med obema vojuama ter iz kasnejših let, vse do današnjega časa.

Zapuščina Antona Rutarja je velikega pomena za raziskovanje tigrovske problematike, saj je s svojim tridesetletnim delom prispeval k ohranitvi Tigrove sledi.

Listina oglejskega patriarha Bertolda, ki dovoljuje obdržati desetine opatu in konventu samostana sv. Marije pri Kostanjevici ter pečat patriarha Bertolda, sedečega na prestolu, izdana v Stični leta 1250. Arhiv Republike Slovenije, Zbirka listin, kronološka serija

Poročila o delu društva in zborovanjih

Tretja evropska arhivska konferenca, Dunaj 11.-15. maja 1993

Prvi dve evropski arhivski konferenci v Budimpešti leta 1985 ter v Ann Arboru v Združenih državah Amerike (Michigan) sta imeli na dnevnem redu vprašanja, povezana z nastajanjem sodobnega dokumentarnega gradiva ter vprašanja skladnosti in različnosti med arhivi v Evropi in Severni Ameriki. V povezavi z napredkom v procesu evropske integracije ter globokimi spremembami v Srednji in Vzhodni Evropi je bila sprejeta kot tema tretje konference "Nove oblike in perspektive sodelovanja arhivov v Evropi", ki je bila v organizaciji Avstrijskega državnega arhiva na Dunaju ter kot dotedanji dve pod okriljem Mednarodnega arhivskega sveta. Na konferenci na Dunaju, ki je trajala od 11. do 15. maja 1993, se je zbralo preko 70 udeležencev iz večine evropskih pa tudi nekaterih izvenevropskih držav.

V okviru prve seje, ki je bila posvečena pridobljenim izkušnjam, sedanji situaciji ter izgledom za bodočnost je Lajos Kőrmendy (Budimpešta) podal pregled obstoječih programov ter možnosti arhivskega sodelovanja v okviru nevladnih organizacij. Kenneth Hall (Chelmsford) je govoril o perspektivah, ki jih je nakazal simpozij v Maastrichtu. Peter Csendes (Dunaj) je opisal sodelovanje med državami, naslednicami avstro-ogrske monarhije ter v vrsti primerov izpostavil tudi vlogo Slovenije v tem sodelovanju.

Druga seja je bil namenjena sodelovanju arhivov v okviru novih ekonomskih območij (Marie-Edith Brejon de Lavergne, Perpignan) ter v okviru številnih regij. Kot primer je bilo prikazano sodelovanje na območju Gornjega Porenja (Joachim Sturm, Villingen), na območju Alpe-Jadran (Ugo Cova, Trst) ter sodelovanje med skandinavskimi in baltičkimi deželami (Pirkko Rastas, Helsinki). Tudi dr. Cova je poudaril pomembno vlogo slovenskih arhivov v okviru sodelovanja na območju Alpe-Jadran.

Na tretji seji je bilo govora o izmenjavi izkušenj ter izmenjavi arhivskega osebja. Poudarjena je bila želja, da bi naraščalo število arhivistov, ki opravljajo strokovno delo izven domače dežele, tako začasno zaradi izpopolnjevanja kot tudi zaradi osebnih razlogov (Klaus Oldenhege, Potsdam in Maarten van Boven, 's-Hertogenbosch). S tem v zvezi bo potrebno, kot je poudarila Sharon Thibodeau (Washington), razviti skupno ali vsaj kolikor mogoče usklajeno strokovno terminologijo ne glede na razlike, ki so posledica strokovnih tradicij, ter ko-

ordinacijo arhivskih raziskav in razširjanje strokovnih informacij.

Sodelovanju z zgodovinsko raziskovalno dejavnostjo je bila posvečena zadnja seja konference. Na njej so bile predstavljene možnosti baz podatkov in posredovanja podatkov na velike razdalje (Pedro Gonzales, Sevilla) ter novi načini obdelave evropske zgodovine (Regula Nebiker, Bern in Jean-Marie Palayret, Firenze).

V zaključni besedi je Hermann Rumschöttel (München) opozoril na potrebo stalne izmenjave informacij ter koordinacije obstoječih iniciativ sodelovanja in se zavzel za dejavno udeležbo mlajših arhivistov v tej dejavnosti. Ob zaključku konference je Kenneth Hall povabil na 5. evropsko konferenco, ki bo septembra 1994 v Lancastru (Združeno kraljestvo) na temo "Strategije za razvoj".

Jožc Žontar

Simpozij sekcije mednarodnega arhivskega sveta za šolanje, Pirej (Grčija) 16.-17. septembra 1993

Pod pokroviteljstvom pirejske občine in v organizaciji Historičnega arhiva Pirej je dvodnevni simpozij obsegal zelo heterogen program. Člani treh komitejev Mednarodnega arhivskega sveta s področja tehničnih vprašanj so pripravili referate, povezane s poučevanjem arhivske tehnične problematike: dr. Hartmut Weber, direktor gl. Baden-Württemberg v Stuttgartu z naslovom Arhivisti in arhivska tehnika, pri čemer je izhajal iz nalog arhivista in opozarjal na nagel tehnični razvoj, ki vpliva na razvoj arhivske tehnike. Helen Forde, vodja oddelka za konservacijo in restavracijo v Public Record Office v Londonu, je govorila o poučevanju tehničnih aspektov politike zaščite in restavriranja arhivskega gradiva. Poudarki referata so bili na standardih, priporočilih komiteja Mednarodnega arhivskega sveta za konservacijo in restavracijo ter na lastnih izkušnjah. Peter Horsman iz Centralnega državnega arhiva v Haagu pa je govoril o poučevanju dela z računalnikom. V nadaljevanju se je zvrstilo več grških referatov, ki so predstavili grške izkušnje o arhivskih zgradbah ter o konservaciji in restavraciji arhivskega in knjižničnega gradiva.

Sekcija za šolanje je začela izdajati serijo audiovizualnih pripomočkov za arhivsko šolanje. Izšla sta dva kompleta diapozitivov s spremljajočim tekstom

v angleščini in francoščini, in sicer: Arhivske zgradbe (Michel Duehein) ter Pečati (Stefania Ricci/Aldo Martini). Prikazan je bil Dueheinov komplet s komentarjem Isabelle Massabo-Ricci, direktorice Državnega arhiva v Torinu.

Na dveh sejah direktorija sekcije je bilo govora o aktualiziranju Imenika arhivskih šol in tečajev (dodatne informacije so zaenkrat dosegljive v Parizu pri gaospe Paule Rene-Bazin (Archives nationales), o razširjanju audiovizualnih pripomočkov za arhivsko šolanje, o naporih za povečanje števila članov sekcije, o projektu mednarodne arhivske bibliografije, namenjene predavateljem arhivistike (Theo Thomassen), o banki primerov (case studies), ki naj služijo kot učni pripomočki (Anne Thurston), o projektu kooperacije arhivskega šolanja v Latinski Ameriki (Jose Maria Jardin) ter o Newsletter, časopisu, ki ga izdaja David B. Gracy na šoli za knjižničarske in informacijske znanosti Univerze v Austinu (Združene države Amerike). Naj še dodam, da smo veliko časa namenili tudi vprašanjem, povezanim s simpozijem, ki bo prihodnje leto v Ljubljani z naslovom "Spremembe v arhivskem šolanju kot posledica političnih sprememb v Vzhodni in Srednji Evropi", ki bo oktobra 1994 v Ljubljani.

Jože Žontar

29. mednarodna konferenca Okrogle mize arhivov, Mexico City 22. - 25. septembra 1993

Mednarodna konferenca Okrogle mize arhivov v Mexico Cityju je zbrala predstavnike iz 43 držav. Po uvodnem pozdravu sekretarja meliške vlade Patrociniya Gonzales Garrida, v katerem je poudaril pomen arhivov, ker nam govorijo kaj smo, od kod smo in tako predstavljajo skupen spomin človeštva, je bilo treba najprej izvoliti novega predsednika Mednarodne konference Okrogle mize arhivov. Dosedanji predsednik, generalni direktor alžirskega Nacionalnega arhiva je namreč odšel iz arhivske službe in za novo predsednico je bila izvoljena Trudy Huskamp Peterson, namestnica direktorja Nacionalnega arhiva Združenih držav Amerike.

Konferenca je obsegala 4 seje. Tema prve so bili Arhivi, oblasti in javna zakonodaja. Osnova za pravo je bil vprašalnik, ki ga je pripravila Trudy Huskamp Peterson (Nacionalni arhiv Združenih držav Amerike, Washington), in je zajemal razne sklope vprašanj s področja arhivske zakonodaje, kot obseg zakonodaje, poslovanje z dokumentarnim gradivom, odbiranje in prevzem arhivskega gradiva v arhiv, dostopnost arhivskega gradiva za uporabo, določitev strokovnih standardov ter ostali predpisi,

ki se nanašajo na arhivsko dejavnost. Razprava je pokazala veliko različnost pogledov na omenjena vprašanja ter tradicij v posameznih deželah.

Tema druge seje se je glasila "Funkcija sledi obliki". Lec McDonald iz Nacionalnega arhiva Kanade v Ottawi je govoril o nalogah komiteja, ki je bil ustanovljen na skupščini Mednarodnega arhivskega sveta v Montrealu leta 1992 in ki naj bi ponudil primere rešitev zakonodajne materije iz mednarodne prakse. Komite se je prvič sestal konec oktobra 1993. Kristopher J. Kitching (Royal Commission on Historical Manuscripts, London) je govoril o delu komisije Mednarodnega arhivskega sveta o standardih za popisovanje. Poudaril je, da obstajajo velike razlike v pojmovanju, kaj je arhivski fond ter da so se odločili, da v standardih ne bo več obveznih polj ter da naj vsaka država odloči, kaj je osnovno polje.

Na tretji in četrti seji sta bili obravnavani temi Politika umestitve arhivov znotraj vlade ter Nacionalni arhivi in sodelovanje znotraj vlade. Poročila k prvi temi so pripravili Rusija, Kostarika, Francija, Trinidad in Tobago, k drugi Španija, Indonezija, Avstralija in Finska. Zlasti pri drugi je prišlo do izraza tudi pri nas zelo aktualno vprašanje, kako zagotoviti potrebno sodelovanje arhivov z vladnimi organi, npr. pri vprašanjih valorizacije dokumentarnega gradiva ipd. Razprava je posegla tudi na področje arhivskega gradiva varnostnih služb, ki so delovale v obdobju nedemokratskih političnih sistemov. Omenil sem predlog zakona o uničenju osebnih dosjejev obveščevalnih služb bivše SFRJ, splošno mnenje, izraženo v razpravi, pa je bilo, da bi bilo tako uničenje skrajno preuranjeno.

Na zadnji dan konference je bila na dnevnem redu še letna skupščina delegatov Mednarodnega arhivskega sveta, na kateri je predsednik Jean Pierre Wallot govoril o vlogi letnih skupščin delegatov ter o prvem letu svojega predsednikovanja. Splošno poročilo Mednarodnega arhivskega sveta v prvem letu po skupščini v Montrealu je podal generalni sekretar Charles Kecskemeti. Govoril je o geografski razširjenosti članov sveta, katerih število zelo narašča, o upravljanju sveta, delu njegovih organov, pospeševanju programov, akcijah na razvojnem področju, o evropskih akcijah ter o sodelovanju z UNESCO. Nadalje je bilo govora o pripravah na 13. mednarodni kongres arhivov v Pekingu, o proračunu sveta za leto 1994, o možnosti povečanja članarine po letu 1995 ter o častnih medaljah Mednarodnega arhivskega sveta za osebe izven arhivov, ki so si pridobili posebne zasluge.

Pred zaključkom konference smo na administrativni seji Mednarodne konference Okrogle mize arhivov poslušali nekaj poročil, sprejeli predlog dopolnitev internih pravil Mednarodne konference glede postavitve podpredsednika, postopka volitev, izbire dežele gostiteljice ter kotizacije za udeležbo na konferencah. Sprejeta je bila resolucija, ki nalaga komiteju Mednarodnega arhivskega sveta za zakonodajo, da pripravi splošna načela, na katerih naj temeljijo arhivska zakonodaja ter drugi arhivski pred-

pisni, Mednarodnemu arhivskemu svetu pa, da oblikuje delovno skupino, ki naj preuči različne aspekte poslovanja z arhivi organov s področja varnostnih in obveščevalnih služb in o tem poroča na naslednji Mednarodni konferenci Okrogle mize arhivov. Veliko priznanj je bilo izrečenih komisiji o standardih za popisovanje arhivskega gradiva. Sprejet je bil njen predlog, da se standardi preizkusijo v čim večjem številu arhivov, Mednarodni arhivski svet pa naj ovrednoti rezultate teh preizkusenj.

Prihodnja Mednarodna konferenca Okrogle mize arhivov bo v Solunu od 12. do 15. oktobra 1994.

Jože Žontar

Bavarski glavni državni arhiv v Münchnu in njegovo gradivo

Prispevek je nastal po strokovnem usposabljanju v času od 14. 6. do 2. 7. 1993 in se nanaša na najino delo v I. in II. oddelku omenjenega arhiva.

Bavarski glavni državni arhiv v Münchnu (BGDA) je bil ustanovljen 16. 7. 1921 z združitvijo treh münchenskih centralnih arhivov (Splošnega državnega arhiva, Tajnega državnega arhiva in Tajnega hišnega arhiva). Pristojen je za vse arhivsko gradivo volilnoknežjih centralnih oblastev kot tudi za arhivsko gradivo samostanov in maloštevilnih posvetnih državnih stanov v zgodovinskih pokrajinah Zgornja in Spodnja Bavarska (do 19. stol.) ter v oziru na nova, v 19. in 20. stoletju ustanovljena kraljevska in državna oblastva, za arhivsko gradivo vseh bavarskih državnih ministrstev in ostalih oblastev, ki delujejo na nivoju zvezne države Bavarske.

Od leta 1978 je BGDA razdeljen na 5 oddelkov: I. oddelk - starejša oblastva, II. oddelk - novejša oblastva (19., 20. stoletje), III. oddelk - tajni hišni arhiv, IV. oddelk - vojaški arhiv in V. oddelk - zapuščine in zbirke.

I. oddelk (starejša oblastva) hrani arhivsko gradivo do leta 1806, ki je razdeljeno na 5 skupin:

1. Arhivsko gradivo o jedru wittelsbaških teritorijev - tu se nahaja listinsko gradivo in dokumenti iz registratur vseh volilnih bavarskih centralnih oblastev, razdeljeno v:
  - a) mešana oblastva tajnega deželnega arhiva, nekdanjega državnega arhiva ter gradivo nekdanjega okrajnega arhiva München
  - b) oblastva posameznih wittelsbaških teritorijev: Kurbayerna, Oberpfalza, deželne grofije Leuchtenberg, Pfalz-Neuberga s Sulzbalom ter Kurpfalza s Pfalz-Zweibrücknom
2. Arhivsko gradivo priključenih področij: Altbayern in Švabska (gradivo stolnih kapituljev Augs-

burg, Freising, Passau, Regensburg, Salzburg, škofija Chiemsee; gradivo okrog 180 samostanov in ustanov, bavarske frančiškanske province, Jesuitica, gradivo cesarskih mest), Frankovska, Rheinpfalz, Tirolska, četrt ob Innu (v zgornji Avstriji, ki je bila v letih 1799 ter 1810-1814 priključena Bavarski), duhovniški viteški redovi (Nemški viteški red, Viteški red sv. Janeza)

3. Inštitucije starega cesarstva (cesarski dvorni svet, cesarsko komorno sodišče)
4. Plemiški in družinski arhivi
5. Selekte in zbirke

Cesarske izbrane spise ali selekte predstavlja okrog 1300 cesarskih in kraljevskih listin od Karla Velikega do Henrika VII., selekte cesarja Ludvika pa okoli 1300 listin cesarja Ludvika IV. Bavarskega iz 14. stol. Zbirke sestavljajo ročno poslikani plani in tiskane karte ter zbirka okoli 80000 grbov in več kot 170000 pečatov.

Glavni problem, s katerim se ukvarja večina arhivistov I. oddelka, je v 19. stoletju po partitenčnem principu v snovne skupine razdeljeno starejše arhivsko gradivo. Glavna naloga, ki so si jo zadali, je rekonstrukcija starejših oblastev in ponovna vzpostavitev, po provenienčnem principu, prvotnega, pred 19. stol. obstoječega stanja.

Pred začetkom popisovanja se zato izdeluje t.i. **analiza fonda** oz. v 19. stol. formiranega arhivskega fonda, ki je razdeljen po snovnih skupinah in katerega gradivo vsebuje različno provenienčno pristojnost. Pri analizi (na primeru fonda Generalna registratura) se pregleda vsak posamezni fasekel določenega fonda ter se na osnovi zunanji pisarniških oblik (signatur, naslovov) ali vsebine skuša ugotoviti prvotna provenienca posameznega dokumenta. Spisi ene proveniencije se v okviru fasekla potem združujejo po kronološkem vrstnem redu v ovoje, na ovoje se vpisuje naziv proveniencije oz. ustvarjalec in na koncu se seznam proveniencije posameznega fasekla vnese v računalnik. Ko se pregleda celotni fond, se ga razdeli na več novih (oziroma že prej obstoječih) fondov. Šele po analizi tako sestavljenega fonda se pristopa k tako imenovanemu intenzivnem popisovanju.

Ker analiza fondov zahteva dolgoletno delo, so se v Arhivu odločili pomembnejše in bolj obsežne fonde **grobo popisati** oziroma izdelati registre, kartoteke ali kazala na osnovi registrov, ki so jih izdelali že v 19. stol. Takšen fond je tudi fond Zunanji arhiv (Kurbayerisches Äußeres Archiv), v katerem se nahaja arhivsko gradivo volilnega bavarskega tajnega sveta in njemu podrejenih uradov, ki so delovali od 15. do 19. stol. Fond obsega dokumente različne vsebine, ki so razdeljeni po krajih ter po stvarnih gestih (npr. Augsburg, Brixen, ..., trgovina, lov in ribolov ...). Znotraj posameznega gesla se nahajajo tematski podsklopi: Augsburg - spori duhovščine, spori zaradi mej s Salzburško. Gradivo je vezano v knjige, vsaka knjiga ima svoje generalno geslo (Augsburg), signaturo (1, 2, 3) in zaporedno številko serije določenega tematskega sklopa (I, II, III) - Augsburg I/1: spori z brixenško

duhovščino, Augsburg 2/1: spori z brixenško duhovščino ..., Augsburg 3/1: spori zaradi meja s Salzburgom). Vendar ta razdelitev ne odgovarja popolnoma vsebini, ki je mnogo bolj raznovrstna, kot je v naslovu določeno. K fondu je v 19. stol. izdelan repertorij, ki je le sumaričen. V arhivu so se zato odločili, da bodo fond na novo pregledali, sumarične tematske sklope nekoliko podrobneje popisali ter izdelali krajevni in imenski indeks, ki raziskovalcem pomujata več podatkov kot stari repertorij.

Drugi način popisovanja je tako imenovani **Intenzivni popis** (Intensivverzeiellung), ki ga izdelujejo pri tistih fondih, pri katerih pričakujejo majhno število provenienc kot tudi pri tistih, ki jim je provenienca že določena.

Majhno število provenienc vsebuje na primer fond Samostanski dokumenti (Klosterliteralien), ki je nastal leta 1803 v procesu sekularizacije oz. ukinitve vseh samostanov na Bavarskem. Gradivo okrog 80 ukinjenih samostanov na Bavarskem je bilo razdeljeno v tri velike sklope: Samostanski dokumenti, Dokumenti sodišč in Generalna registratura. Zaradi majhnega števila provenienc, ki jih fond vsebuje, se istočasno fond analizira in popisuje ena od provenienc tega velikega sklopa, in sicer gradivo Lokalnih komisarjev. Delo poteka tako, da se pregleda vsak fascikel, določi se provenienca posameznega dokumenta, gradivo lokalnih komisarjev se pa izloči. Gradivo, ki ne sodi med gradivo lokalnih komisarjev, se vrne v skladišče, vendar se prej na ovoje vpisuje provenienca, v računalnik pa se vnašajo podatki o določenem fasciklu: katere provenienc in koliko jih vsebuje določen fascikel ter letnice gradiva. Izločeno gradivo fonda lokalnih komisarjev se popisuje po abecednem vrstnem redu ukinjenih samostanov. Lokalni komisarji so imeli nalogo popisati vse premoženje (premičnine in nepremičnine) posameznega samostana ob ukinitvi. Na osnovi popisa so komisarji izdelovali poročila, ki so jih pošiljali centralnim oblastvom v München. Gradivo je različno urejeno: nekateri komisarji so poročila izdelovali sistematično in so jih razdelili po snovnih skupinah, drugi so poročila izdelovali kronološko in se znotraj posameznega poročila nahajajo vsebinsko različne zadeve. Arhivski popis se izdeluje na prvi način oziroma po snovnih skupinah: pri že obstoječih, po snovi razdeljenih poročilih, se popis le primerja z dejansko vsebino, pri kronoloških pa se skuša gradivo urediti in popisati po snovi. Popis se vnaša v računalnik, izdelovali se bodo krajevni in imenski indeksi. Novi fond ima naziv Lokalni komisarji.

Eden izmed fondov, katerega provenienca je že določena, se imenuje Varstvena sodnija Mühlendorf (Pflegergericht Mühlendorf). Provenienca so določili po analizi v 19. stol. nastalega fonda Sodniški dokumenti (Gerichtsliteralien). Fond varstvene sodnije Mühlendorf vsebuje le civilne procese in je razdeljen na 6 tematskih sklopov, znotraj posameznega sklopa pa po zadevah. V okviru posameznega tematskega sklopa se popisuje posamezna zadeva tako, da se na registraturni listič vpisujejo naslednji podatki: leto

nastanka spora (od - do), stara signatura, naslov zadeve (v obliki tožilec proti toženemu, zaradi česa), začasna numeracija, kraji, ki se pojavljajo v zadevi z razrešitvijo sedanje občinske pripadnosti, sodba, navedba prič ter eventualne posebnosti in dodatki (npr. podložniška pisma, darilna pisma ...). Registraturni lističi se sproti vnašajo v računalnik na računalniškem programu za popisovanje arhivskega gradiva z nazivom FAUST. Končni popis (inventar) bo vseboval tudi indekse (krajevne, stvarne, osebne) ter kratek historiat fonda in ustvarjalca.

Na podoben način se popisujejo tudi ostali sodni spisi določljive provenienc, na primer gradivo Cessarskega komornega sodišča (projekt poteka v okviru celotne države Nemčije in traja že 15 let) ali gradivo Fevdne sodnije Passau.

Intenzivno popisovanje upravnih fondov poteka na podoben način kot popisovanje sodnih spisov. Fond, ki se imenuje Črna skrinja (Kasten schwarz), obsega gradivo o zunanjih zadevah Volilne knežije Bavarske, ki so ga v 19. stol. zložili v t.i. črne škatle, naredili sumarni popis (register) in kartotečno kazalo li gradivu (skupno stvarno, krajevno in imensko kazalo). Ker je register nepregleden, fond pa obsega tudi nekaj drugih provenienc, so se v arhivu odločili fond na novo popisati. Popis naj bi zajemal tri stopnje:

1. popis posameznega dokumenta, ki sam po sebi nekaj pove,
2. popis posameznega sklopa dokumentov, ki je v starem registru označen s splošnim geslom (npr. spori zaradi mej z Salzburgom) ter vezan v knjige,
3. popis korespondence, ki je urejena kronološko in ne daje pregleda nad korespondenti. Popis posameznega dokumenta se izdeluje na karticah in obsega signaturo, naslov, leto nastanka ter kratko vsebino z oznako posebnosti, če obstajajo. Na podoben način se izdeluje popis v knjige vezanega gradiva, vendar se dodaja še originalno geslo ter oznaka paginacije (npr.: vsebina: fol. 1-31; prošnja stolnega kapitlja v Augsburgu bavarskemu vojvodi...). Korespondenca se popisuje le po posameznih pomembnejših korespondentih ali dogodkih. Gradivo drugih provenienc, ki se nahaja med gradivom tega fonda, se ne izloča. Le-to se popisuje v okviru fonda in se posebej označi tako, da se na popisnih karticah vpiše provenienca.

Od drugih zvrsti gradiva bi posebej omenila popisovanje listin in ročno poslikanih planov.

Za listine izdelujejo istočasno regeste in kartice, ki se nahajajo v sobi z repertoriji. Kartice so urejene kronološko, po stvarnih geslih in po krajih izstavitve, dajejo pa podatke o izstavitvi, izstavitelju, kraju in času nastanka. Regesti, ki se izdelujejo po navodilih za izdelavo regestov iz leta 1990, vsebujejo naziv fonda, iz katerega je listina (provenienca), signaturo, datacijo (leto, mesec, dan), mesto izstavitve, kratko vsebino z navedbo izstavitelja in prejemnika ter vseli oseb in krajev, ki se v listini pojavljajo, opis listine (način izstavitve - ori-

ginal ali kopija, jezik, material, izgled listine - list, rotulus, libel, mere - širina in višina, ohranjenost, način overovitve - pečat, notarski inštrument, stara signatura, literatura o listini - tiski, prevodi, regesti). Regesti se bodo vnašali v računalnik, zato so na programu Faust že izdelali masko za izdelavo listinskih regestov.

V zbirki planov in kart se beseda plan nanaša terminološko na vse ročno poslikane plane, zemljevide in slike, medtem ko beseda karta pomeni tiskano gradivo. Zbirka ročno poslikanih planov zajema okoli 14.000 planov od konca 15. stol. naprej. Pri popisovanju uporabljajo natisnjen formular, v katerega se vpisujejo naslednji podatki: naslov plana (npr. razmejitve), ime risarja (če je znan ali domneven), iz katerega časa plan izvira, predstavljeno časovno stanje (risba je npr. bila narejena spomladi, prikazuje pa stanje po poplavi prejšnje jeseni), prostor, ki ga plan prikazuje, predstavljeno temo (način prikaza - perspektiva, sliema, načrt), prikazano metodo (akvarel, olje, svinčnik), zanimivi detajli (v kotu narisane majhne vedute ...), merilo, format, izvedba, legenda ter provenienca (ta podatek je povezan z dejstvom, da ročno narisane plane izločajo iz ostalega arhivskega gradiva). Ker so bili ročno poslikani plani narejeni zaradi točno določenega cilja, se jih v skladišču zloga po tematiki (predstavitev pokrajine, naselbine, poti, vode, meje in prostorske enote, načrti). Pomembnejši in večji plani se v skladišču hranijo viseče, medtem ko se manjši hranijo leže v za to posebej narejenih omarah.

Mejna letnica med I. in II. oddelkom je leto 1800. Tako je v drugem oddelku predvsem gradivo, ki je nastajalo od 19. stoletja pa do danes. To so:

- pogodbe, ki jih je Bavarska sklepala z evropskimi in neevropskimi državami, nemškimi zveznimi državami, zvezno vlado,
- akti bavarskih državnih ministrstev,
- akti in zapisniki sej državnega sveta
- akti raznih direktcij in uradov, pristojnih za celotno Bavarsko
- bavarska poslaništva idr.

V nekaterih fondih se nahaja sicer tudi starejše gradivo, kot predpisi, vendar se dogovarjajo, da bi starejše akte oddali v prvi oddelk.

V oddelku je zaposlenih 10 ljudi, od tega sta dva s srednjo izobrazbo, dva z višjo in šest z visoko. Vsak arhivist pokriva določeno število fondov, ki jih ureja in popisuje. Hkrati pa so po skupinah (referent, namestnik in pomožni referent) zadolženi še za določeno časovno obdobje, v zvezi z reševanjem dopisov in dela s strankami.

Uporabnikom svetujejo, v katerih fondih naj iščejo, jim pomagajo pri iskanju pravih podatkov v kartoteki in repertorijih. Pri reševanju dopisov so nekateri že prav specializirani za posamezna področja: npr. dobivajo zelo veliko pisem iz tujine od zdomcev, ki iščejo svoje korenine na Bavarskem. Da bi olajšali iskanje, so v arhivu napravili zbirko vse zakonodaje, ki zadeva problematiko izseljevanja, seznam vseh aktov po posameznih fondih,

kjer je mogoče najti kakršnekoli podatke v zvezi s tem in seznam literature, ki obravnava to področje.

Pristojnost drugega oddelka je tudi prevzemanje novejšega gradiva. Oblastni organi imajo obveznost, da oddajo arhivu seznam gradiva, ki ga ne rabijo več. Arhivski delavci pa odločijo, katero ima arhivsko vrednost. Če tega v 6 oz. 2 mesecih za plakate, letake in časopise ne storijo, organ ni več dolžen hraniti gradiva in jim ga pošlje v celoti.

Večino njihovega dela predstavlja popisovanje gradiva. V nasprotju s prvim oddelkom akti tukaj niso bili nikoli preurejeni po pertinenčnem principu, zato jim je prihranjeno ponovno preurejanje fondov. Z eno izjemo. Z ukinitvijo prometnega arhiva v Nürnbergu so dobili vse gradivo, ki je bilo tam shranjeno, v pregled. Sicer je že popisano, vendar ima arhiv nalogo, da popise preveri in da ugotovi provenienco aktov. Precej je namreč gradiva, ki ne spada v Glavni državni arhiv in ga bodo po končani analizi fondov poslali v druge arhive.

Problem pa nastaja tudi pri ministrstvih, ki so bila ustanovljena kasneje in je njihovo področje prej pokrivalo drugo ministrstvo. Gradivo enega fonda je torej nastajalo pri različnih organih. Niso se še odločili ali naj ga ohranjajo skupaj in samo pri popisu navedejo drugo provenienco ali naj ločujejo fonde. Prevladuje druga varianta.

Preden začnejo popisovati fond najprej ugotovijo, ali obstaja registraturni plan in koliko se dejanska ureditev naslanja na ta plan. Če ugotovijo preveliko odstopanje, sami napravijo nov plan, ki je nekako kombinacija obojega: predpisanega načrta (ki je bil narejen za vsako ministrstvo posebej) in dejanske ureditve. Včasih so akti kakšnega urada urejeni po različnih planih, ker je bil sam urad del različnih ministrstev - v tem primeru najprej ugotovijo historiat fonda, potem pa se odločijo, kako bodo zadevo urejali naprej.

So pa tudi fondi, ki niso urejeni po nekem načrtu: npr. gradivo fonda bavarskih rudnikov. Eksistirajo sicer popisi aktov po abecednem redu, ne ve pa se, kakšna je bila prvotna ureditev. Pri popisu poskušajo sami sistematizirati gradivo po stvarnih skupinah in po krajih. Popis oz. inventar je opremljen tudi s osebnim, krajevnim in stvarnim indeksom. Posebnost pri njihovih kazalnih je ta, da pri osebnem kazalu pišejo poleg osebe tudi funkcijo, ki jo je le-ta imela. Pri krajevnem kazalu - zlasti, če se ime enega kraja pogostokrat ponavlja - pa tudi stvarno geslo.

Poleg spisovnega gradiva so v fondih tudi načrti in karte. Tiste, ki so v aktih in niso potrebni restavriranja, puščajo zraven. Tiste pa, ki so posebej oz. so jih morali restavrirati, hranijo v skladišču posebej, odprte in ležeče v predalih.

Samo popisovanje je različno intenzivno. Pri novoprevzetih fondih je navadno tako, da napravijo seznam gradiva že na ministrstvu. To je sicer le splošen kronološki in vsebinski pregled, vendar je zelo uporaben. Pri popisu, ki je lahko narejen na popisne liste ali pa direktno v računalnik, včasih zadoščajo podatki iz seznama, drugič pa je potreben širši vsebinski opis. Če se najde med akti spis, ki ga

ne bi pričakovali pod tem naslovom ali pa karte in načrti, se to vpiše pod opombe. Kjer je možno, se poiščejo še krajevna in osebna imena ter stvarna gesla in kombinacije teli gesel (npr: kombinacija krajev-nega imena in stvarnega gesla).

Podatke se potem vnese v računalnik. Za to imajo program, ki se imenuje Faust. Za vsako zvrst gradiva obstaja posebna maska, v katero se potem vnese tekoča številka spisa, končna številka, numerična klasifikacija, naslov, vsebina, opombe, čas, serija, osebna imena, kraj, geslo, stara signatura, dostopnost ...

Kot pomagala za starejše gradivo služijo repertoriji, ki pa nimajo kazal. Zato so naredili kartoteko - osebno, krajevno in stvarno. V njej so predvsem akti ministrstev in drugih najvišjih oblasti do 1945, vendar še ne vsi (delo se še nadaljuje).

Čitalnica Bavarskega glavnega državnega arhiva je odprta vsak dan med 8.00 in 18.00 uro, ob petkih pa do 14.30. Obiskovalci si najprej ogleda repertorije in v sobi z repertoriji naroči gradivo, ki ga isti dan dobi v čitalnici. Količina gradiva, ki jo obiskovalec lahko naroči v enem dnevu, ni omejena.

*Daniela Juričić Čargo
Olga Pivk*

Poročilo o udeležbi na seminarju o arhivski zakonodaji od 9. do 13. 10. 1993 na Dunaju

Na Dunaju je bil od 9. do 13. oktobra 1993 seminar o arhivskih pravnih vprašanjih, ki ga je financiral Svet Evrope in Mednarodni arhivski svet. Namen seminarja je bilo seznanjanje in izmenjava mnenj o arhivski problematiki v bivših socialističnih deželah Vzhodne Evrope. Seminar je bil nadaljevanje seminarja, ki je bil avgusta tega leta v Bonnu. Mednarodni arhivski svet je organizacijo seminarja zaupal avstrijskemu državnemu arhivu. Seminarja so se udeležili predstavniki naslednjih držav: Češke, Hrvaške, Madžarske, Poljske, Rusije, Slovaške, Nemčije in Slovenije.

Seminar je odprl generalni direktor avstrijskega državnega arhiva dr. Kurt Peball, ki je pozdravil udeležence in predstavil potek in cilje seminarja. Seminar je trajal tri delovne dni. Prvi dan smo obravnavali problematiko stare in nove arhivske zakonodaje, drugi dan smo izmenjali izkušnje s področja uporabe arhivskega gradiva ter o problematiki nedržavnih arhivov. Nedržavni in specialni arhivi so bili tudi tema razgovora zadnjega dne posvetovanja.

Prvi dan je začel z referatom o mednarodni arhivski zakonodaji dr. Leopold Auer iz Avstrije. Izpostavil je naslednja področja, ki naj jih ureja mednarodna arhivska zakonodaja:

- arhivi kot zaščiteni del kulturne dediščine
- arhivi v primeru vojne
- arhivi kot dediščina določene dežele.

Poudaril je, da je mednarodnih pravil relativno malo. Opozoril je tudi na obstoječa pravila kot priporočila Unesca, Haško konvencijo, Rimsko pogodbo.

Dr. Klaus Oldenhage in dr. Alfred Mayer sta predstavila arhivsko zakonodajo v Nemčiji in Avstriji. Oldenhage je predstavil predvsem nemški zvezni arhivski zakon. Mayer, ki je predstavil arhivsko zakonodajo, je izpostavil potrebo po novem arhivskem zakonu in vprašanja povezana z njim, kajti Avstrija nima samostojnega zakona o varstvu arhivskega gradiva. S tem je bil dopoldanski del predstavitve referatov končan in razvila se je diskusija o predstavljenih referatih.

V popoldanskem delu seminarja smo udeleženci predstavili arhivsko zakonodajo in probleme, povezane z njo, v svojih državah. Po posameznih državah so predstavili omenjeno problematiko: za Češko dr. Václav Babička, za Hrvaško Miljenko Pandžić, za Madžarsko dr. Kornelia Sudar, za Poljsko dr. Hanna Krajewska, za Rusijo dr. Tatijana Belowa, za Slovaško dr. Peter Kartous, za Slovenijo je bil predstavljen referat dr. Jožeta Žontarja (prebral Matevž Košir).

Predstavljeni referati in diskusija so izpostavili podobne probleme držav udeleženk. Lahko jih strnemo v naslednje točke:

- problem gospodarskih arhivov, povezan z vprašanji denacionalizacije in privatizacije
- problem arhivskega gradiva ob stečajih in likvidacijah podjetij
- problem odnosa med državnimi in privatnimi arhivi
- problem arhivov strank in drugih masovnih organizacij bivših socialističnih držav in nekaterih specialnih arhivov (arhivi tajnih služb)
- problem sukcesije in vračanja arhivskega gradiva (bivša Jugoslavija, zahteve Poljske in Avstrije za vrnitev gradiva, ki je bilo po drugi vojni odnešeno v takratno Sovjetsko zvezo)
- vprašanje izobraževanja delavcev v arhivu.

Drugi dan so se vprašanja arhivske zakonodaje osredotočila na pravna vprašanja v zvezi z uporabo arhivskega gradiva. Dr. Manfred Fink iz Avstrije je predstavil referat o praktičnih izkušnjah glede dostopnosti dokumentov. V svojem referatu je opozoril na nove nosilce informacij ter s tem v zvezi na probleme z zaščito podatkov in valorizacijo letih. Poudaril je pomen in vrednost informacije v bodoči informacijski družbi.

Sledil je referat dr. Christiana Singerja iz Avstrije o zaščiti podatkov in tozadevni zakonodaji. V diskusiji smo predstavili stanje v svojih državah tudi ostali udeleženci. Pri diskusiji se je pokazalo, da so glede dostopnosti arhivskega gradiva prisotni različni interesi uporabnikov in ustvarjalcev gradiva. Po mnenju nekaterih naj bi se splošni zakon o varstvu osebnih podatkov bolj podrobno opredelil do uporabe arhivskega gradiva.

V popoldanskem delu je bila predstavljena problematika nedržavnih arhivov. Dr. Lorenz Mikolitzky iz Avstrije je predstavil probleme gospodar-

skih, strankinih in cerkvenih arhivov v Avstriji. Sledil je referat dr. Petra Brouceka iz Avstrije o družinskih arhivih, zbirkah in zapuščinah. Iz diskusije je sledilo, da je v bivših socialističnih državah od nedržavnih arhivov najbolj urejeno področje cerkvenih arhivov, problemi so pereči predvsem z gospodarskimi arhivi in ponekod še z neurejenim statusom partijskih arhivov, ki so sicer bili večinoma poddržavljeni. Seznanjeni smo bili tudi z različnimi oblikami depozitov družinskih in drugih arhivov v avstrijskem državnem arhivu.

Zadnji dan simpozija je predstavil svoj referat dr. Peter Dusek, direktor arhiva Avstrijske radiotelevizije o pravnih vprašanjih avdiovizualnih arhivov. Prikazal je veliko zapletenost teh vprašanj, posebno glede varovanja avtorskih pravic. Sledila je generalna diskusija. V njej se je odprlo tudi vprašanje izobraževanja delavcev v arhivih. Različna so bila mnenja ali v bodočnosti arhivi bolj potrebujejo strokovnjake s področja zgodovine ali druge profile strokovnjakov (kot npr.: informatike). Večina se je strinjala, da je to povezano predvsem z individualnostjo posameznega arhiva in vrstami gradiva, ki ga ta hrani.

Seminar je osvetlil aktualne probleme arhivske stroke, posebno tiste, povezane z družbenimi spremembami. Posvetovanja in seznanjanje z arhivsko problematiko tega prostora naj bi se kontinuirano nadaljevala še naprej.

Brane Kozina

Matevž Košir

XV. zborovanje arhivskih delavcev Slovenije

Arhivsko društvo Slovenije je v letu 1993 od 6.-7. oktobra organiziralo XV. zborovanje arhivskih delavcev v Novi Gorici na temo *Strokovna obdelava arhivskega gradiva upravnih in sodnih organov*. Na tem mestu velja najprej zahvala članom društva iz Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, saj so vsi sodelovali pri organizaciji le-tega.

Po uvodnem govoru predsednika občine Nova Gorica gospoda Tomaža Marušiča, ki nam je začel uspešno delo in prijetno počutje, je imel otvoritveni govor minister za kulturo Republike Slovenije gospod Sergej Pelhan. Izkazalo se je, da se gospod minister dobro spozna na arhivsko stroko, še bolj pa na njeno problematiko - tako prostorsko stisko kot na problem arhivskega in dokumentarnega gradiva pri ustvarjalcih.

Novo Gorico, njen nastanek in razvoj mesta kakor tudi Pokrajinski arhiv, katerega so si člani društva tudi ogledali, je predstavila gospa Aleksandra Pavšič Milost.

Strokovni del posvetovanja je bil razdeljen na referate, ki so podajali pregled sistemov in metod in

na referate, ki so govorili o problemih in rešitvah, ki se pokažejo iz prakse. Pregled sistemov za upravo so podali:

Za avstrijske sisteme do leta 1955 dr. Jože Žontar in Vesna Gotovina od 1955 do danes.

Za italijanske sisteme od 1920 do 1945 je podala referat Vanda Bezek. Antoša Leskovec in Ana Danč pa za pisarniško poslovanje v dobi dualizma na Ogrskem oziroma za upravo v letih 1941 do 1945 tudi na Ogrskem. Referate, ki so predstavili probleme in njihove rešitve v praksi, pa so imeli: Slavica Tovšak o Velikem županstvu mariborske oblasti, dr. Peter Pavel Klasinc o kategorijah arhivskega gradiva krajevnih ljudskih odborov, Miroslav Novak o poslovanju s spisi in sodobni informacijski tehnologiji, Marjeta Adamič o nemških okupacijskih uradih, mag. Borut Zemljič o okupacijski upravi v letih 1941 do 1945 na Štajerskem in mag. Lojz Tršan o poslovanju s spisi na ravni občin po letu 1956.

Zaključke tega sklopa so izoblikovali: Meta Matijević, Maruša Zagradnik, Matevž Košir in Lojz Tršan, ki so referate pohvalili, saj je v njih zbrana vsa zakonodaja, po kateri so urejali spisovno gradivo in predlagali, da bi bilo potrebno na temo pisarniško poslovanje v upravi organizirati delovne skupine za posamezna obdobja in področja. V teh skupinah naj bi bili vsi strokovni delavci iz vseh slovenskih arhivov, ki se ukvarjajo s tovrstnim gradivom. Koordinacijo od sklica in podobno bi opravila matična služba in še konkretnije za to je bil predlagan Brane Kozina, kar je tudi sprejel.

Drugi sklop referatov - Gradivo sodnih organov sta začela Brane Kozina in Žarko Bizjak z naslovom *Urejanje in popisovanje gradiva rednih sodišč od 1850 do danes v avstrijskem in jugoslovanskem državnem okviru*. Italijanske sisteme poslovanja s spisi pri okrajnih sodiščih je predstavila Lilijana Vidrih Lavrenčič, Antoša Leskovec sodne poslovničke v dobi dualizma na Ogrskem, mag. Milko Mikola partizanska vojaška sodišča od 1941 do 1945 in sodišče slovenske narodne časti, mag. Borut Zemljič zakone in odločbe o formiranju okupacijskih sodišč od leta 1941 do leta 1945 na Štajerskem in Ana Danč sisteme pisarniškega poslovanja madžarskih pravosodnih organov v letih 1941 do 1945. Referata, ki sta predložila probleme in njihove rešitve glede poslovanja sodnih organov, pa sta imeli Jelka Melik o strokovni obdelavi kazenskih sodnih spisov deželne in okrožnih sodišč od leta 1898 do 1929 in Emica Ogrizek o arhivskem gradivu sodišč in javnih tožilstev na področju Pokrajinskega arhiva Maribor.

Zaključke tega sklopa je pripravil Žarko Bizjak s predlogom za formiranje redne delovne skupine za gradivo pravosodnih organov, kar je pokazala potreba po sistematičnem skupnem delu v zvezi s strokovnimi vprašanji urejanja in popisovanja. Koordinacijo delovanja, informiranja in sklicovanja sestankov naj bi vodila matična služba. Delovno skupino naj bi sestavljali delavci, ki delajo na gradivu pravosodnih organov in če je mogoče, naj bi vključili tudi pravne zgodovinarje. Njene osnovne naloge pa naj bi bile: izdelava notnih kriterijev za formi-

ranje fondov oz. izdelava klasifikacije fondov pravnosodnih organov in izdelava priročnika - priročnikov za delo z arhivskim gradivom pravnosodnih organov. Priročnik naj bi vseboval: splošno o organizaciji, sistem poslovanja, načela in metode urjanja, popisovanje, navodila za odbiranje arhivskega gradiva in šifrantc. Razveseljivo in pohvalno pa je, da je delovna skupina v tem času že začela delovati.

Kljub temu, da sta bili obe temi že zaključeni, sta bila zaradi aktualnosti podana še referata Irene Mrvič Jug in Ljube Dornik Šubelj, in sicer o nastanku in razvoju organov za notranje zadeve Republike Slovenije v obdobju 1945 do 1963 in o matični službi in državljanstvu od leta 1945 do leta 1963 v Republiki Sloveniji.

Sledila je še diskusija, ki je obravnavala generalne probleme arhivskih delavcev in s tem hkrati tudi dala smernice za delovanje društva vnaprej. Govorilo se je o izdelavi pravilnika o strokovnih nazivih arhivskih delavcev, za kar je nekoč že delovala neka komisija pri Koordinaciji, vendar društvo ni bilo seznanjeno z njenimi rezultati in o komisiji, ki bi skrbela za poenotenje pisarniškega poslovanja pri republiški upravi. Kot se je naknadno izvedlo, je komisija na to temo že v ustanavljanju pri Ministrstvu za notranje zadeve. S tem je bil strokovni del XV. zborovanja zaključen.

Naslednji, tretji dan, pa so se člani društva lahko seznanili še z kulturno-zgodovinskimi spomeniki Posočja, vključno s Sveto goro in kobarškimi muzejem prve svetovne vojne.

XV. zborovanje arhivskih delavcev Slovenije v Novi Gorici je bilo številčno bolj skromno zastopano, saj so se ga z dvema izjemama udeležili le arhivisti iz profesionalnih arhivov. Manjkali so arhivarji iz delovnih organizacij, ki delajo z dokumentarnim gradivom, kar pa je ob tej situaciji na področju lastnine in še neizdelane arhivske zakonodaje tudi žal nekako razumljivo.

V zaključnem govoru pa se je tajnik društva v imenu društva zavalil ob odhodu v pokoj dolgoletnima članoma Mariji Oblak Čarni in Antoši Leskoveu za njuno delo v in za društvo in pokroviteljema Občini Nova Gorica in Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije s povabilom na XVI. zborovanje, ki naj bi bilo v Mariboru.

Gašper Šmid

Poročilo o delu arhivskega društva Slovenije za leto 1993

Arhivsko društvo Slovenije je začrtan program dela za leto 1993 realiziralo v okviru finančnih sredstev, ki so bila na razpolago. Zaradi tega ni bila izdelana videokaseta o slovenskih arhivih in njihovem arhivskem gradivu in ne izdelane kopije ar-

hivskega gradiva vseh slovenskih arhivov v popularizacijske namene oziroma za zaščito izvirnega arhivskega gradiva.

Izvršni odbor Arhivskega društva Slovenije v sestavi Marjeta Matijević - predsednica, Peter Ribnikar in dr. Tone Ferenc - podpredsednika, Gašper Šmid - tajnik, Mihaela Knez - blagajničarka in člani Hedvika Zdovec, Maruša Zagradnik, Miroslav Novak, Lučka Maček Bernik, Pavla Mrdjenovič, mag. Bogdan Kolar, Marija Hemja Masten, Aleksandra Pavšič Milost, dr. Janez Peršič in Marjeta Vodopivec Ladič se je v letu 1993 (do konca novembra 1993) sestala petkrat. Na sejah je bila obravnavana tekoča problematika, kjer se je dogovarjalo za programske akcije oziroma usklajevalo delo društvenih komisij in odborov. Opravljene so bile naslednje akcije:

- dotiskanje in razpošiljanje društvenega glasila Arhivi, št. XV in izplačila avtorskih honorarjev
- organizacija rednega letnega občnega zbora članov, vključno s Sekcijo delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom v organizacijah (17. 3.)
- tiskanje in razpošiljanje društvene publikacije Viri, št. 6 avtorja Darka Friša z naslovom Korespondenca Kazimirja Zakrajška, O.F.M. (1907-1928)
- udeležba na XV. posvetovanju "Sodobni arhivi" v Radencih (22.-23. 3.)
- organizacija in izvedba tiskovne konference za predstavitev edicije Viri s poudarkom na zadnji, 6. številki (3. 6.)
- organizacija in izvedba strokovne ekskurzije na Nizozemsko (od 6. do 12. 6.), kjer so se člani seznanili z delovanjem Centralnega državnega arhiva v Haagu, Mestnega arhiva v Amsterdamu, Centralnega arhiva za selekciranje v Winschotnu in Mestnega arhiva v Gröningenu; strokovna ekskurzija je bila izvedena v okviru akcije mednarodnega sodelovanja
- organizacija in izvedba XV. zborovanja arhivskih delavcev Slovenije v Novi Gorici (od 6. do 8. 10.) z naslovom Strokovna obdelava arhivskega gradiva - gradivo upravnih in sodnih organov
- priprave za izdajo društvene publikacije Viri, št. 7 avtorice dr. Jere Vodušek Starič z naslovom Iz zapuščine Janka Mačkovška
- priprave za izdajo društvenega glasila Arhivi, št. 16 za leto 1993, ki bo predvidoma izšlo v februarju 1994

V okviru društva so delovali še: uredniška odbora za edicijo Viri in glasilo Arhivi in komisiji za pripravo XV. zborovanja v Novi Gorici in za pripravo "arhiviade".

Arhivsko društvo Slovenije je s svojo dejavnostjo oziroma z izpeljanimi akcijami opravičilo svoje delovanje in tudi vložena sredstva, ki jih je vložil financer - Ministrstvo za kulturo. Prihodnost društva je odvisna od dejavnosti članov. Zato so dobrodošle nove ideje za delo društva in članov v društvenih organih.

Gašper Šmid

Arhivska zborovanja ali kako vleči arhivski voz naprej?

Uveljavljena tradicija arhivskih strokovnih srečanj je letos (1993) že dosegla številko XV., a goriško zborovanje kljub jubilejni številki in obisku HIT-ove Perle pušča priokus meglene sivine. Podobne megli, ki se je vlekla nad nič kaj zelenomodro Sočo v tistih oktobrskih dneh in jo je skupina arhivistov opazovala na prizadevno vodeni ekskurziji. Kot da je stroka kar z vsem zadovoljna: da je rezultat zborovanja pač običajna referatomanija: prebrati čim več referatov, nato pa z lepimi in uspešnimi zaključki kar najhitreje končati delovno srečanje. In diskusija, ta vedno mikavna točka dnevnega reda, zapisana na koncu vseli serij referatov, je bolj obvezen element vabila kot upoštevanja vreden ali celo osrednji del zborovanja. Zmašena na koncu referatne vrste, ko zmanjkuje časa in volje za razpravo. Celozgodna in z desetletnimi izkušnjami podprta posvetovanja Sodobni arhivi v Radencih kljub izidu publikacije referatov pred posvetovanjem diskusiji vedno ne dajo pravega mesta. A vendar kažejo, da se da tudi arhivska strokovna srečanja zastaviti drugače.

Čeprav je na take pomanjkljivosti - preveč referatov in tudi zato premalo diskusije - dovolj problemsko opozarjal že zapis o XI. zborovanju v Čatežu ob Savi o tematiki družbenopolitičnih organizacij, pa bi tudi deset let pozneje lahko zapisali isto: da bi le kdo to prebral in si vzel k srcu ...¹

A tako ni bilo vedno! Ne le varljivi spomin, ki lahko idealizira arhivska mladostna leta generacije sedanjih ravnateljev arhivov, temveč tudi zapisana beseda priča o diskusiji na okrogli mizi arhivskega društva junija 1978 v Mariboru,² opozarja na dejstvo, da je na IX. zborovanju v Radencih (1979) o gradivu uprave referatom sledila "krajša diskusija o perečih problemih arhivske prakse",³ ki so jo Arhivi II, 1979 tudi objavili.⁴ O diskusiji na X. zborovanju v Ankaranu 1981,⁵ posvečenem arhivskemu gradivu gospodarstva, sicer dovolj iskriivo poročilo (tam smo zajeli misel z naslova) ne govori, omenja pa ob rekordnem številu udeležencev minimalno prisot-

nost dveh arhivov⁶ - pri čemer je vsaka podobnost z zborovanjem leta 1993 zgolj slučajna. Bolj spodbudna kot že omenjena izkušnja XI. zborovanja je branje v našem glasilu Arhivi o debati in celo o burni razpravi na XII. zborovanju, namenjenem obravnavi družbenih dejavnosti v Ormožu leta 1985,⁷ ki so jo celo snemali in kdove, če ni celo sestavni del nespisovnega gradiva Arhivskega društva.

Kakšna je bila diskusija na posvetovanju o tehnični dokumentaciji jeseni 1986 v ljubljanskem Cankarjevem domu, pričajo Arhivi IX na petih straneh.⁸ O diskusiji in njeni vsebini na XIII. zborovanju v Portorožu opozarja kar tretjina zapisa o zborovanju na temo valorizacija dokumentarnega gradiva v jubilejnem letniku Arhivov 1987. Možnost obravnave problemov na okroglih mizah po področjih in z manj referati, ki jih poročevalce navaja kot predlog, vreden razmisleka, pa ostaja odprta tudi še pet let kasneje.⁹

Oktober 1989 je bilo v Postojni poslednje zvezno zborovanje, a razen omembe v predstavitvi vabila, poročilo diskusije ne omenja.¹⁰ Pač pa je zborovanje leto dni zatem na Rogli poleg "referatne" obravnave tematike o tehnični dokumentaciji in povojnih odvzemih premoženja, potekalo v obliki okrogle mize o slednji temi, ki "je vzbudila aktivno diskusijo prisotnih".¹¹

XIV. zborovanje v deževni Škofji Loki jeseni 1991 se po celostnem vtisu sicer ne more meriti z ormoškimi srečanjem, a zavzete razprave o bistvenih vprašanih arhivske stroke ni manjkalo, čeprav je diskusijo ovirala (pre)številčnost referatov: a vsaj večinoma so bili kratki.¹²

V tej vrsti arhivskih srečanj zadnjih nekaj let se kaže, da manj izbor strokovne tematike, ki je lahko bližja večjemu (če gre za splošna vprašanja) ali manjšemu delu arhivskih strokovnjakov, kakor zasnova in oblikovanje posvetovanja vplivajo na obseg in nivo diskusije. To si moramo najprej res želeli, jo omogočiti po posameznih tematskih sklopih (saj lahko potekajo vzporedno) in jo spodbuditi: vsaj s pripravljenimi in razmnoženimi tezami¹³ ali pa vsaj

1 "Gotovo je namen zborovanj in seminarjev tudi izmenjava izkušenj in mnenj, žal tega na zborovanju ni bilo. Morda tudi zaradi samega načina poteka, saj je bil čas za razprave določen za zadnji dan in ne neposredno po koncu neke celote vprašanj." Liljana Ciglar, Poročilo o XI. zborovanju ..., Arhivi VI, 1983, str. 150.

2 Okrogla miza o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv, Maribor, 14. junija 1978, 41 str.

3 V. Vrhnjak, IX. zborovanje arhivskih delavcev Slovenije v Radencih, Arhivi II, 1979, str. 87-88.

4 Arhivi II, 1979, str. 69-71 z diskusijskimi prispevki Franceta Rozmana, Nade Kopal in Ivana Križnarja.

5 Vladimir Kuloša, X. zborovanje ..., Arhivi IV, 1981, str. 167-168.

6 Tamu bremen o peščici zanesenjakov, "ki vleče slovenski arhivski voz navkreber brez velike pomoči svojih kolegov." - Naj manjkajočilo obziru ne imenujemo. Kut prejšnja opomba.

7 Kristina Šanperl Purg, Poročilo o XII. zborovanju ..., Arhivi VII, 1985, str. 130.

8 Diskusija na posvetovanju Tehnična dokumentacija kot del kulturne dediščine, Arhivi IX, 1986, str. 82-86.

9 XII. zborovanje slovenskih arhivskih delavcev v Portorožu, Arhivi X, 1987, str. 97-98.

10 Arhivi XII, 1989, str. 69-70.

11 Liljana Vidrih Lavrenčič, Poročilo o posvetovanju ..., Arhivi XIII, 1990, str. 150. Obsežneje o tematiki okrogle mize G. Šnid, Okrogla miza ..., prav tam, str. 151-152.

12 Škofjeloško zborovanje ... Arhivi XIV, 1991, str. 96-98. Poročilo omenja krajše referate, ki so "spodbudili zanimivo in včasih tudi nasprotnojočo si diskusijo" ter navaja vsebino obeli vrst prispevkov na posvetovanju.

13 Tako delovno gradivo večine referatov je bilo na voljo na posvetovanju jeseni 1986 o tehnični dokumentaciji in vsaj v nekaj izvodih tudi na zborovanju v Portorožu.

s kratkimi povzetki osrednjih misli referatov. To in pa skupna zavzetost, da prispevamo svoj delež na bienalnem posvetovanju slovenskih arhivistov z referatom, pripombami, pa tudi s prisotnostjo in poslušanjem mnenja strokovnih tovarišev, lahko zborovanju da pravi smisel.

Daleč od takšne diskusijske zasnove je bilo zborovanje v Novi Gorici, kljub prizadevanjem organizatorjev, ki se jim je le nekaj referentov odzvalo s pripravljenimi tezami svojih prispevkov. Temu se je pridružila še nepotrebna skromna prisotnost ali skoraj odsotnost arhivistov kar nekaj arhivov¹⁴ - kdor da kaj nase, se mu pač vedno mudi k še pomembnejšim opravilom - in ob takih izkušnjah postane primerjava z zborovanjem naših kolegov muzealcev skoraj groteskna.

Sicer je res, da šele zadnja leta spet vzpostavljajo tradicijo zborovanj slovenskih muzealcev, a tudi vrsti XV. arhivskih zborovanj bi lahko izkušnja muzealskega srečanja v Dobri teden dni za našim goriškim zborovanjem povedala kaj zanimivega. Da plenarna zasedanja - negativen zgled so lahko tovrstna zborovanja zgodovinarjev - pomenijo zgolj neaktivna predavanja in da zborovanje lahko ima nekaj tematskih sklopov. Tako so se muzealci odločili za štiri (slovenski muzeji jutri, kulturna dediščina zunaj muzejev, muzejska pedagogika, tekstilna dediščina v muzejih). Zbornik¹⁵ 38 referatov o tem so zainteresirani muzealci lahko prebirali že 10 dni pred zborovanjem (dve leti prej le kak dan ali dva prej). Srečanje, ki je potekalo v štirih omenjenih skupinah, je tako združilo muzealce, ki so jih posamezna vprašanja posebej pritegnila. Pri prvi skupini je 10 referentov predstavilo glavne poudarke svojih referatov v eni uri, ostale tri delovne ure (in še kakšna drugi dan) pa so omogočile pogovor, v katerem so referentom ugovarjali, jih dopolnjevali, predstavljali svoje izkušnje in dileme: skratka človek je dobil vtis dejavnosti in razmišljanj slovenskih muzealcev o izbranih problemih stroke. Tako ni nič čudnega, da tako zasnovano srečanje najde mesto tudi v sredstvih javnega obveščanja, saj je odhod zborovalcev iz Ljubljane pospremila informacija o zborovanju pri radijskih poročilih, pa tudi dnevni tisk je predstavil vsebinsko zasnovo srečanja dovolj široko.¹⁶

Ker ni vseeno, kakšna so zborovanja stroke, ki morda res vidi svoj položaj nekoliko nižje od biblio-

tekarstva in muzealstva,¹⁷ pa ji gotovo gre vzporedno mesto v tej dobri družbi, se velja zavzeti za dobra zborovanja. Za tako obliko strokovnih srečanj, pri katerih prizadevni organizatorji ne bodo upravičeno jadikovali nad neresnostjo referentov in jim ne bodo mogli pred zborovanjem izpuliti niti te, kaj šele teksta referata, tožili nad varčnostjo arhivistov s prisotnostjo na dvo- ali celo trodnevnem srečevanju vsaki dve leti, ti pa bodo namesto maratonskih poslušanj referatov raje v dveh - treh vsebinskih sklopih živahno ugovarjali predlogom uvodnih tez in se ogrevali za ali proti izraženim mnenjem in prislulnili izkušnjam kolegov. Kvalitetna zborovanja, ki pomenijo soočanje in preverjanje strokovne problematike in njenega reševanja, so lahko le zborovanja vseh arhivov in arhivistov kot rezultat zavzetih skupnih prizadevanj v okviru strokovnega društvenega povezovanja, zato se velja potruditi zanje in bolj zagnano podpreti organizatorje v prizadevanjih. Ali kot smo lahko že brali decet let nazaj: če se že ne upreči med peščico zanesenjakov, ki vleče slovenski arhivski voz navkreber,¹⁸ pa vsaj kdaj malo poprijeti zraven.

Branko Šuštar

14 Zanimivo, da je na problemu le minimalne prisotnosti dveh arhivov že 1981 opozarjal poročevalec o X. zborovanju v Ankarani s sicer rekurdno utemeljbo. V. Kokoša, X. zborovanje..., Arhivi IV, 1981, str. 167-168.

15 Zborovanje društva slovenskih muzealcev, Dobna, oktober 1993, 191 str. (Uredile Taja Črnič, Andreja Rülter, Marija Pučivavček).

16 Članki na dan začetka zborovanja so rezultat tiskovne konferencije dan ali dva pred tem, na kateri so lahko predstavili zbornik zborovanja. Jelka Šulej Adamič: Veliko zanimanja za muzealska srečanja. Dvodnevno zborovanje muzealcev v Dobni, Delo, 13. oktobra 1993. - Prim. tudi Slovenec, 13. in 21. oktobra 1993.

17 Zanimiv odraz samozavdanja stroke je tudi primerjava samovrednotenja v arhivistiki, bibliotekarstvu in muzealstvu. Medtem ko slednji poznata in spodbujata strokovno najredovanje tudi z nazivi v stroki (bibliotekar, višji bibliotekar, muzejski svetovalec, kustos, višji kustos, muzejski svetovalec) pa naša stroke pužna le arhivista.

18 Kot upomba 5.

Slovenski državljani so pri uporabi arhivskega gradiva v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju izenačeni z avstrijskimi

Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije je glede na to, da so pri uporabi arhivskega gradiva v javnih arhivih v Sloveniji avstrijski državljani izenačeni s slovenskimi, prosilo Kanclerjev urad Republike Avstrije za reciprociteto glede uporabe arhivskih fondov v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju. Kanclerjev urad je novembra 1993 odgovoril pozitivno, kar prinaša ugodnost, po kateri je tudi za slovenske državljane arhivsko gradivo v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju dostopno v skladu z navodili o obravnavi zahtevkov avstrijskih državljanov za uporabo arhivskega gradiva v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju. Ob tej priložnosti bi se radi zahvalili generalnemu direktorju g. dr. Kurtu Peballu za izredno naklonjenost in podporo pri tej, za slovenske raziskovalce zelo pomembni odločitvi.

Za informacijo naj dodamo, da znaša v Avstriji v deželnih arhivih (z izjemo Dunajskega mestnega in deželnega arhiva) splošni rok nedostopnosti 50 let, za tuje državljane pa zahteve Štajerski deželni arhiv v Gradcu dovoljenje direkcije arhiva.

Zahtevke o izdaji dovoljenja za uporabo arhivskega gradiva, ki ga hrani Avstrijski državni arhiv na Dunaju, mora obravnavati omenjeni arhiv po naslednjih navodilih:

Navodila o obravnavi zahtevkov za uporabo

1. Pravila, ki sledijo, se ne dotikajo zakonskih določil o uradni tajnosti, dolžnosti posredovanja informacij ter varstvu osebnih podatkov.
2. Zahtevke za uporabo arhivskega gradiva v zadevi, pri kateri od njenega zaključka še ni preteklo 20 let, je treba v načelu odkloniti.
3. Zahtevke za uporabo arhivskega gradiva v zadevi, pri kateri je od njenega zaključka poteklo že 20, ne pa še 30 let, je treba pozitivno rešiti, če je kandidat (kandidatka) za uporabo:
  - a- priznan znanstvenik (priznana znanstvenica);
  - b- slušatelj (slušateljica) avstrijske univerze, ki mu (ji) je naloženo neko znanstveno delo kot diplomsko oz. doktorsko delo ter predloži potrdilo, po katerem prevzema univerzitetni učitelj (univerzitetna učiteljica), ki je mentor slušatelja (slušateljice), odgovornost za uporabo arhivskega gradiva;
  - c- druga oseba, pri kateri je mogoče na podlagi dotodanje publicistične dejavnosti pričakovati, da bo uporabljala arhivsko gradivo na podoben način kot priznani znanstvenik (priznana znanstvenica).
4. Zahtevke za uporabo arhivskega gradiva v zadevi, ki je bila pred več kot 30 leti zaključena, je treba v načelu pozitivno rešiti, kolikor ne obstoji neka osnova za odklonitev na podlagi točke 5.
5. Zahtevke za uporabo je treba ne glede na čas nastanka arhivskega gradiva ter kvalifikacijo kandidata (kandidatke) za uporabo odkloniti, kadar je to potrebno iz naslednjih razlogov:
  - a- v interesu vzdrževanja javnega miru, reda in varnosti, narodne obrambe, zunanjih odnosov, v gospodarskem interesu neke korporacije javnega prava, zaradi priprave odločitve ali zaradi prevladujoče koristi strank;
  - b- kadar obstojijo pravnoveljavne omejitve privatnih oseb glede razpolaganja kot odredbe zapustnika ali dediča;
  - c- v primeru da uporaba arhivskega gradiva zaradi urejevalnih del, ki jih je treba še opraviti, začasno ni mogoča.
6. V primeru, ko glede na vsebino arhivskega gradiva da prizadeti pismeno soglasje k dovoljenju za uporabo in ne obstojijo v točki 5 navedeni razlogi, je možno zahtevek za uporabo pozitivno rešiti tudi takrat, če po zaključku poslovnih zadev še ni preteklo 20 let (izjema k točki 2).
7. Tujcem je treba dopustiti uporabo arhivskega gradiva, ki ga hrani avstrijski državni arhiv v obsegu, kot je avstrijskim državljanom omogočen vpogled v arhivske fonde države, ki ji pripada kandidat (kandidatka) za uporabo. Pri tem pa se ne smejo zmanjšati omejitve, ki veljajo za domače državljane.
8. Zahtevke za uporabo je treba vlagati po priloženem obrazcu.
9. Kolikor bi se pri Avstrijskem državnem arhivu glede nekega zahtevka za uporabo pojavili dvomi, se je treba pred rešitvijo zahtevka posvetovati z Uradom zveznega kanclerja (Sekcija I).

Jože Žantar

Ocene in poročila o publikacijah in razstavah

Ostale publikacije

Mojca Grabnar, Arhiv Republike Slovenije, Arhiv Republike Slovenije, katalog, Ljubljana 1993, 58 strani

Letos se je predstavil Arhiv Republike Slovenije z enako naslovljeno publikacijo, ki jo v uvodu predstavlja kot vodnik in ki ima po vsebini sodeč namen občinstvu predstaviti Arhiv in ga informirati o njegovi dejavnosti in arhivskem gradivu, ki ga varuje. Publikacija, ki je razdeljena na več poglavij, nam predstavlja razvoj Arhiva, prve začetke zbiranja arhivskega gradiva za znanstveno proučevanje zgodovine pri Družbi za kmetijstvo in koristne umetnosti na Kranjskem v drugi polovici 18. stol., Deželnem muzeju Kranjske od 1821 dalje in pri posameznikih, kakor pri Jožefu Kalasancu baronu Erbergu, od prvih poskusov institucionalizirati arhivsko dejavnost v drugi polovici 19. stol. do formalne ustanovitve Državnega arhiva v Ljubljani 1926 in nastanka Osrednjega državnega arhiva Slovenije v letu 1945. V delovanju Arhiva po l. 1945 obstojata dve stalnici: zalitve po primernem prostoru in skrb za povečanje števila arhivistov in za njihovo strokovno izpopolnjevanje. Ob popolnoma nezadostnem številu arhivistov glede na obseg arhivskega gradiva, ki ga je arhiv hranil, in na potrebe po prevzemanju novega gradiva ob organizacijskih spremembah, je Arhivu uspelo, da je 1960 izdal pregled svojega arhivskega gradiva. Šele v 70. letih so bili s postopnim širjenjem arhivskih prostorov v Gruberjevi palači, njeni adaptaciji in z novim arhivskim skladiščem podani temelji za kadrovsko širitev in s tem so bile dane možnosti za širše in kvalitetnejše strokovno delo. Dejavnost Arhiva se je širila na konservatorsko-restavratorsko, izdajateljsko, raziskovalno in izobraževalno področje. Nastanek suverene slovenske države v letu 1991 je dal Arhivu nove naloge, priložili so se mu arhivi, ki so imeli dotlej poseben status, povečalo se je tudi njegovo gradivo.

Večji del vodnika je posvečen arhivskemu gradivu, ki ga Arhiv Republike Slovenije hrani od 11. stol. dalje. Do 1918 se to gradivo nanaša predvsem na območje nekdanje dežele Kranjske, po 1918 do 1945 na ozemlje Dravske banovine in po letu 1945

na institucije na republiški ravni. Izredno dragoceno je filmsko gradivo, ki se sestoji iz prvih filmov dr. Karla Grossmanna iz 1905. leta, filmov od 20. let dalje Veličana Beštra, Božidarja Jakea, Metoda Badjure, Janka Ravnika, Rudija Omote, Marjana Foersterja, partizanskih dokumentov 1941-1945 Božidarja Jakea, Čora Škodlarja in Staneta Virška, po l. 1945 pa gradivo Triglav filma, Viba filma ter nekaterih manjših filmskih podjetij.

Od 1980 deluje v Arhivu tudi konservacija in restavracija, ki ji je posvečeno posebno poglavje. Na koncu vodnika so še podatki o uporabi gradiva, arhivskem informacijskem sistemu, bibliografija izdaj Arhiva, izbor bibliografije, ki se nanaša na arhivsko gradivo in Arhiv ter seznam arhivskih strokovnih delavcev 1918-1992. S publikacijo zaključuje angleški prevod, kar omogoča dostopnost tudi tujim bralcem. Avtorica in urednica publikacije je Mojca Grabner v sodelovanju s strokovnimi delavci Arhiva. Publikacijo je založila založba Mladika v 3000 izvodih. Je bogato ilustrirana, predstavljeni so predvsem arhivski dokumenti. Pohvaliti moramo oblikovanje in tehnično ureditev, ki je delo Irene Mandelj, in odlične fotografije, ki so delo več na začetku navedenih avtorjev.

Vodnik je izpolnil vrzel, ki smo jo v Arhivu že dalj časa čutili, čeprav je prvo informacijo o Arhivu v poljudni obliki podala publikacija Arhiv SR Slovenije in Gruberjeva palača v seriji Kulturni in naravni spomeniki 1982. Ves čas pa smo pogrešali lepo ilustriran vodnik, ki se ne bi omejil le na informacijo o Arhivu, ampak bi slikovno predstavil tudi najdragoocenejše in najprivlačnejše arhivske dokumente. Ta namen je vodnik v polni meri izpolnil. Želimo, da bi dobili čim več zanimivih in lepo ilustriranih vodnikov, ki bi arhivsko dejavnost privlačno predstavili in s tem informirali čim več ljudi.

Ema Umek

Emu Umek: Erhergi in dolsaki arhiv, 2. del, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1992, str. 251-563

V zadnjem letniku Arhivov (XV, št. 1-2, Ljubljana 1992) smo poročali o prvem delu inventarja dolskega arhiva, drugi, ki je izšel v letu 1993 (z letnico 1992), pa obsega popise arhivov družin Breckerfeld, Gallenberg in Raigersfeld ter naknadno najdeno gradivo družine Erberg. Po shemi, ki je bila v rabi v tedanjem arhivu LRS, je dr. Umekova razvrstila gradivo v skupine: normalia, dominicalia, rusticalia, iusticialia, korespondencia, familiaria ter posebna udejstvovanja. V dodatku je objavila tudi rekonstruiran popis listin in rokopisov, ki jih je hranil v svoji zbirki v gradu na Dolu Jožef Kalasanc Erberg in so danes v zbirki listin oz. rokopisov Arhiva Republike Slovenije. Preko 80 strani obsegajoče, zelo podrobno sestavljeno osebno in krajevno kazalo se nanaša na popise v obeh delih in močno olajšuje iskanje.

Za zaključek bi želeli ponovno poudariti, da bo objavljeni inventar dragocen in neobhodno potreben pripomoček vsem, ki se bodo kot zgodovinarji ali drugi strokovnjaki ukvarjali z zgodovino Kranjske v času od 16. do 18. stoletja.

Jože Žontar

Andrej Studen, Pedenarca, ksel, kelnerca, žnidar. Socialnozgodovinska analiza izvora in poklicne strukture stanovalcev izbranih ljubljanskih ulic iz let 1869-1910, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 13, Ljubljana 1993, 228 strani

Potreba po bivanju kot "totalni družbeni fenomen" (M. Mauss) je neposredno ali posredno povezana z vsemi drugimi življenjskimi področji človeka, zato je v okviru množice fenomenov, ki so zarisovali človekov vsakdanjik v preteklosti, tudi proučevanje bivanja in stanovanjske kulture izredno pomembno. Ne le zaradi tega, ker je bivanje "econditio humana" in kot tako ena izmed temeljnih komponent vsakdanjega življenja, ampak tudi zaradi tega, ker - enako kot cela vrsta družbenih fenomenov - spada v sfero "zgodovine samoumevnosti", ki se mnogim raziskovalcem žal še vedno zdi trivialna in bizarna.

Avtorju pričujoče knjige se očitno problematika bivanja in stanovanjske kulture ni zdela banalna. Čeprav se je lotil teme, s katero se slovensko zgodovinarstvo ni preveč ukvarjalo, se je pogumno spopadel z množico arhivskega gradiva in poskušal predstaviti podobo stanovanjske kulture Ljubljane v

času pospešene industrializacije in urbanizacije. Pri tem se je oprl predvsem na originalne statistične popise prebivalstva Ljubljane, ki so jih izvedli v letih 1869, 1880, 1890, 1900 in 1910. Naznanilec (Anzeigezettel) in ovojne pole (Umschlagsbögen) omenjenih ljudskih štetij, ki so jih zgodovinarji doslej uporabljali predvsem za ngotavljanje nacionalne strukture Ljubljane, so namreč prvovrsten vir za proučevanje številnih področij človekovega bivanja, vir, ki tudi raziskovalcu zgodovine bivanjskega vsakdanjika v drugi polovici 19. in na začetku 20. stoletja nudi obilo podatkov.

A vsak, ki se "spopade" s tolikšno množico arhivskega gradiva, se mora nujno omejiti, saj bi obdelava celotnega gradiva ljudskih štetij med 1869 in 1910 zalitevala dolgoletno in načrtno ter z računalniki podprto delo večjega teama raziskovalcev. (Verjetno je na kaj takšnega v naših razmerah težko računati, čeprav je znano, da predstavlja "pramaterial" ljudskih štetij v Ljubljani tudi v širšem srednjeevropskem prostoru pravo redkost.) Tudi avtor pričujoče raziskave je svojo pozornost usmeril le na pet izbranih ljubljanskih bivanjskih miljejev. Ulice oziroma mestne predele je izbral tako, da reprezentativno ilustrirajo tri/štiri tipe po kakovosti različnih bivanjskih ambientov (Stari trg, Gosposka ulica, Franca Jožefa cesta - današnja Cankarjeva, Svetega Petra cesta - današnja Trubarjeva in Poljanska cesta), hkrati pa predstavljajo po socialni sestavi raznolike mestne četrti. Vsebinsko pa se je omejil na raziskavo dveh pomembnih notranjih dejavnikov človekovega bivanja (izvora in poklicne strukture prebivalstva), ki sta izredno pomembna za razumevanje vseh značilnosti in posebnosti določenega življenjskega okolja.

Že izvor prebivalcev nam v veliki meri približa podobo življenjskega prostora, kjer so se le-ti za stalno ali le začasno naselili. Še več pa nam o bivanjskem miljeju pove socialna struktura stanovalcev, ki se ji lahko na podlagi omenjenega arhivskega gradiva najlaže približamo z analizo podatkov o pokliu prebivalcev. Poznavanje poklicne strukture prebivalstva v določenem bivanjskem miljeju je namreč za poznavanje stanovanjske kulture še kako pomembno. Kajti če poznamo poklic posameznega stanovalca, poznamo do neke mere tudi njegov družbeni status, ta pa nam je v veliko pomoč pri razkrivanju podobe stanovanjskega standarda različnih slojev prebivalstva. (Mimogrede: že sam besednjak poklicev, ki ga lahko zasledujemo v raziskavi, je izredno zanimiv, saj kaže, da so skupaj s poklici v teku desetletij izginili v pozabo tudi v obravnavanem obdobju običajni lokalni izrazi zanje: npr. ksel, komi, lorfant, žnidar, pedenarca itd.)

Studnova knjiga (gre za dopoljnico magistrsko nalogo, ki jo je obranil maja 1991 na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani) je metodološko in vsebinsko tipična vzorčna raziskava (case study), ki nam nudi odgovore na številna vprašanja v zvezi s procesi modernizacije v Ljubljani.

Analiza izvora prebivalcev nam potrjuje staro domnevo, da so se v teku procesa urbanizacije v

Ljubljano priseljevali predvsem priseljenci s Kranjske (doseljvanje iz ostalih slovenskih dežel je bilo zanemarljivo) in da je bil sam proces priseljavanja iz različnih sodnih okrajev Kranjske izredno dinamičen ter raznolik. Podobno kot pri ostalih slovenskih mestih je največ priseljencev izviralo iz sodnih okrajev v neposredni okolici Ljubljane (največ jih je bilo iz sodnega okraja Ljubljana-okolica ter sodnih okrajev v bližini deželnega glavnega mesta: Kamnik, Brdo, Kranj, Škofja Loka, Vrhnika, Litija itd.), najbolj intenzivno priseljavanje pa je potekalo z ozemlja Gorenjske. (Doselitveni tokovi z Dolenjske in zlasti Notranjske so bili precej šibkejši.)

Zanimivo je, da se je večina priseljencev naselila v ljubljanskih predmestjih (velika večina na Spodnjo Poljansko cesto) in (precej manj) v predelu starega mestnega jedra (Stari trg, Gosposka ulica), zanemarljiv pa je bil delež priseljencev na Cesti Franca Jožefa v novem predelu mesta. Takšna notranja razporeditev priseljencev pa je bila seveda v tesni zvezi z njihovim družbenim položajem, ki ga lahko razberemo s pomočjo poklicne strukture prebivalcev.

Studnova študija jasno pokaže, da je bil vsak vzorec poseljen z različnimi družbenimi sloji. Na splošno rečeno so na Spodnji Poljanski cesti prevladovali predvsem nižji družbeni sloji, na področju notranjega mesta srednji, na Cesti Franca Jožefa (v novem predelu mesta) pa skoraj izključno pripadniki višjih slojev. V ulicah s kakovostnejšimi, večjimi in dražjimi stanovanji (npr. na Cesti Franca Jožefa) je bil delež zaposlenih žensk nizek, število vzdrževanih prebivalcev pa nasprotno izredno visoko. Med podnajemniki so prevladovali zaposleni v obrti in industriji. Predmestja so imela še vedno pretežno kmečki značaj, čeprav je delež zaposlenih v kmetijstvu stalno padal.

Seveda pa je bila za vsakega med vzorci značilna še lastna notranja, hierarhično urejena socialna struktura, v okviru katere so se tako višji kot tudi srednji in nižji sloji prebivalstva delili naprej v zgornje in spodnje, višje in nižje sloje in tudi znotraj letih so se pojavljale nadaljnje delitve in razlike.

Čeprav rezultati Studnove vzorčne analize - tako glede izvora kot tudi poklicne strukture prebivalstva - niso presenetljivi, pomeni njegova knjiga prvo stvarno analitično potrditev stanja, o katerem smo doslej le domnevali. Njen pomen pa je še nekoliko večji. Vsem, ki se bodo ukvarjali z zgodovino urbanizacije in z njo povezanimi problemi, lahko služi kot izhodišče nadaljnjih raziskav - tako v metodološkem kot tudi v vsebinskem oziru. Zaradi tega velja Zgodovinskemu arhivu Ljubljana dati vse priznanje, da je Studnovo študijo uvrstil v svojo zbirko in jo s tem predstavil širši strokovni javnosti.

Janez Cvirn

Judita Šega: Zdravstvene in higienske razmere v Ljubljani (1895-1910),
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 12, Ljubljana 1993, 133 str.

Knjiga Judite Šega obravnava zdravstvene in higienske razmere v Ljubljani v času popotresne prenovе, in sicer na dveh ravneh: na eni strani s predstavitvijo organizacije in modernizacije zdravstvene službe, pri čemer z ohranjenimi statističnimi podatki ilustrira splošne zdravstvene razmere v mestu, na drugi s prikazom mestne higiene in sprememb v mestni infrastrukturi od preskrbe z vodo in kanalizacije do javnih kopališč, pokopaliških zadev in predpisov, ki so zadevali pristojnosti in zadolžitve danes že kar pozabljenega mestnega konjarja, po domače imenovanega "šintar". Avtorica je svojo razpravo utemeljila v mestnem arhivskem gradivu in uspela iz tega izluščiti vrsto zanimivih, v zgodovinskem slovenske prestolnice do mere še neza beleženih dejstev, ki živo ponazarjajo relativnost dolžine časa in ponovno opozarjajo na to, da je stoletje lahko kratka in v isti sapi dolga doba, saj se zdi Ljubljana izpred sto let skozi zorni kot tedanjih zdravstvenih in higienskih razmer kot mesto iz nekega drugega sveta, daleč oddaljenega od tistega, v katerem živimo.

Ljubljana je leta 1895 - kot je znano - dobila novo in moderno bolnico z vsemi potrebnimi kliničnimi oddelki, likrat pa so v mestu v času, ki ga obravnava knjiga, delovali tudi še razni privatni sanatoriji in ambulante. Toda ob tem je bila rešilna postaja ustanovljena šele leta 1900 in tedaj je Ljubljana dobila tudi prvi rešilni voz: vse do preloma stoletja so poškodovane in bolnike po mestu in do bolnišnice še nosili na nosilih in vozili v dvo-kolnicah. Število zdravnikov in zobozdravnikov v mestu je od leta 1895 do 1909 naraslo od 25 na 47, pri čemer je rasti števila zdravniškega osebja ustrezala tudi rast števila prebivalstva in bolnikov: nedvomno je pri povečanem številu bolnikov treba upoštevati, da se je izboljšala tudi registracija bolnih in boleznih. Toda v isti sapi je kranjska prestolnica šele leta 1909 podprla predlog o uvedbi mesta mestnega šolskega zdravnika, ki bo nadzoroval zdravje učencev ter zdravstvene in higienske razmere v mestnih šolah in zasebnih vzgojnih zavodih. Otroci so se še naprej rojevali doma in v domači oskrbi pri babicah, saj se je še v začetku 20. stoletja za porod v porodnišnici odločala le vsaka peta ženska, umrljivost dojenčkov pa je bila še ob koncu 19. stoletja okoli 35%, kar je vsekakor veliko. In končno med boleznimi, ki so mestnemu fizikatu povzročale posebne skrbi in ki so bile pomemben vzrok umrljivosti ljubljanskih meščanov, so bile še vedno predvsem otroške in nalezljive bolezni: mestni fizik se je sicer tolažil, da bi bile lahko negativne posledice mestnih higienskih razmer še slabše, toda to ne spreminja dejstva, da so otroci kljub cepljenju še dalje v 20. stoletje zbolevali za davico, ošpicami in škrlatinko, da se je v mestu še leta 1910 pojavila

kolera, da je umrl razmeroma velik odstotek bolnikov tudi za drugimi nalezljivimi boleznimi kot sta tifus in jetika (vsaka peta smrt v Ljubljani je bila posledica jetike, in da so se naglo širile tudi spolne bolezni (tako, da je od leta 1904 zdravnik dr. Jemej Demšar vodil celo brezplačno ordinacijo za spolne bolezni v Mestnem domu).

Kljub vsemu navedenemu ugotavlja avtorica v mestu padec umrljivosti v obravnavanem obdobju; pri tem pušča vprašanje o tem, koliko je bil padec smrtnosti rezultat izboljšanja zdravstvenih in higienskih razmer in koliko doseljavanja zdravih, mladih ljudi s podeželja v razpravi odprto. Med nasilnimi smrtmi imajo že v času pred prvo svetovno vojno opazno mesto samomori: to potrjuje sicer znano ugotovitev, da se število samomorov v prostoru, v katerem živimo, ni drastično zvišalo šele po prvi ali celo drugi svetovni vojni, temveč je svojevrstna trajnica s trendom k zviševanju.

Posamezna poglavja prve knjige so nato namenjena še lekamištvu in zobozdravniški negi. V začetku 20. stoletja so Ljubljančani lahko izbirali med šestimi zobozdravniki, pri čemer je Mestni magistrat zobne tehnike tudi kaznoval zaradi mazaštva. Prav v obravnavano obdobje spada tudi čas bolj organizirane skrbi za nego zob pri otrocih in prvih sistematičnih akcij za preprečevanje zobne gnilobe.

Higienske razmere v Ljubljani v obravnavanem obdobju so bile v literaturi že obširneje obdelane, vsekakor obširneje kot zdravstvene, vendar je uspelo Juditi Šega tudi to sliko v marsičem dopolniti in razširiti. Med poglavji, ki prinašajo v tej zvezi nove, zanimive podatke, so predvsem tista, ki se ukvarjajo z mestno preskrbo z živili, mestno tržnico in revizijo prodajaln in obrtnih delavnic. V ostalem zaokroža podoba mestne higiene podrobnejši prikaz mestnih komunalnih dejavnosti vse do predstavitve funkcije mestnih perie in že omenjenega mestnega konjarja s plačo 1200 kron na leto.

Knjiga Judite Šega je tipična "case study", podrobna krajevnozgodovinska študija, ki razkriva vse kvalitete in možnosti prostorsko omejenega, a zato poglobljenega zgodovinskega pristopa. Kot rečeno je Ljubljana, ki jo opisuje ta knjiga, že daleč kot svet iz romanov s porumenelimi in ob straneh načrtimi listi, a vendar je podoba, ki nam jo slika avtorica, tudi pomembno poglavje iz pri nas še vedno malo raziskane zgodovine zdravstvene kulture in zdravstvenega skrbstva. Zato je po svoje presenetljivo, da je moral rokopis tako dolgo čakati na natis in vse do danes ni našel založnika ne finančerja, tudi tam ne, kjer bi interes ne le za sodobno, temveč tudi preteklo zdravstveno kulturo vsekakor moral biti. Zamik, s katerim izhaja, pri tem knjigi ni v škodo: avtorica je opravila naporno delo obračanja lista za listom, faseikla za faseiklom in iz gradiva strmila sliko, ki odpira pogled v resda le del, a vendar zanimiv in pomemben del slovenske zdravstvene in kulturne zgodovine.

Peter Vodopivec

Darko Friš, Korespondenca Kazimirja Zakrajška, O.F.M., 1907-1928, Viri 6, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1993, 126 str.

Šesta številka zbirke Viri, v kateri zgodovinar Darko Friš objavlja del korespondence frančiškana, časnikarja in izseljenskega organizatorja Kazimirja Zakrajška (1878-1958), ustanovitelja newyorške Rafaelove družbe (1908) in aktivnega delaveca v ponovno obujeni Družbi svetega Rafaela v Ljubljani (1927), je že druga publikacija v omenjeni zbirki, ki je posvečena arhivskim virom slovenskega izseljenstva. Prva je izšla kot tretji zvezek (1990) z naslovom Slovenski izseljenei in s prispevki Marjana Dmovška "Utrinki o odnosu Slovencev do izseljenskega arhivskega gradiva" in "Jugoslovansko društvo sv. Barbare iz Eisdna v Belgiji 1929-40", Matjaža Klemenčiča in Darka Friša "Iz arhiva Ivana Moleka", Bogdana Kolarja "Cerkev in izseljenstvo v letih pred prvo svetovno vojno" in Andreja Vovka "Zapisniki Defense Alliance for Yugoslavs in Italy in Yugoslav Emergency Council v New Yorku".

Zakrajškova korespondenca iz let 1907-1928 zajema čas njegovega prvega bivanja v ZDA, kamor se je odpravil novembra 1906. To je bil čas množičnega odhajanja Slovencev v državo, ki je še vabila delavce, čeprav je že poznala gospodarske krize (kmalu po Zakrajškovem prihodu je v letih 1907/08 izbruhnila ena večjih pred prvo svetovno vojno). Slovenci v ZDA niso bili le delovna sila po ameriških rudnikih, tovarnah, na gradbiščih železnice itd., ampak je bil del izseljencev aktiven tudi v podporah in prosvetno-kulturnih organizacijah, izdajali so časnike in časopise, se delili po nazorskih prepričanjih, ki so bila močna tudi v stari domovini, marsikdo je s polnimi pljuči "zadihal" ameriško svobodo in se z dodatnim izobraževanjem spoprijel z izzivom (=uspeh je v marsičem odvisen od lastne zavzetosti in sposobnosti), ki mu ga je nudila ta država. Močno prisotna med slovenskimi izseljenei je bila tudi Cerkev, ki je v prvi vrsti skrbela za ohranitev vernosti (ne tako malo je bilo glasov v stari domovini o naraščanju verske mlačnosti in celo zapuščenju vere pri Slovenceh kot posledica ameriškega načina življenja), hkrati pa tudi za ohranjanje slovenske zavesti, zlasti jezika in običajev. Slovenske župnije, domovi, šole ipd. so združevale veme in jim dajale občutek vamosti in košček stare domovine. Med prizadevnimi duhovniki najdemo tudi patra Kazimirja Zakrajška, ki je poleg že omenjene Rafaelove družbe v New Yorku, ustanovil tudi Ave Mario, prvi slovenski verski list v ZDA (1909), objavljal v številnih glasilih, deloval pri priseljenski komisiji na Ellis Islandu itd.

Darko Friš je objavil Zakrajškova pisma in do pise korespondentov iz nove in stare domovine. Del jih je našel v ameriških (npr. v Archives of the Diocese of Cleveland) in del v domačih arhivih (npr. v Frančiškanskem provincialnem arhivu v Ljubljani). Poleg uvodnih avtorjevih razmišljanj, ki nas uvedejo

v čas in razmere v ZDA, je težišče dela na objavljenih pismih, ki predstavljajo temelj za marsikatero na daljnjo raziskavo. O pomenu avtorjevega dela in o objavljanju arhivskega gradiva sem napisal že nekaj misli v Književnih listih Dela (22. 7. 1993: Objava arhivskega gradiva. Korespondenca "apostola sloven skega izseljenstva"), zato tega ne bi ponavljal. Poudarim naj le nekaj misli o publikaciji.

Delo je del Friševe magistrske naloge "Razvoj slovenske katoliške cerkve v ZDA od srede 19. stoletja do druge svetovne vojne", ki jo je uspešno zagovarjal marca 1992 na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. Uvodna poglavja je posvetil zgodovini katoliške Cerkve v ZDA, delovanju slovenskih frančiškanov do leta 1927 in njihovi časnikarski, tiskarski in izdajateljski dejavnosti ter newyorški Rafaelovi družbi. Vsa ta dejavnost je bila tesno povezana s patrom Kazimirjem Zakrajškom, ki so ga imenovali tudi "ameriški Krek". V teh poglavjih dane informacije nam omogočajo boljše razumevanje dokumentov in so nekakšen zgodovinski okvir k dokumentom. Moti le prevelika razdrobljenost na podpoglavja, kar je bolj stilistična kot vsebinska pripomba. Tekstovni del je opremljen s kritičnim aparatom in z daljšim povzetkom v angleščini, kar je livalevredno za bralce onstran Atlantika, ki niso večji slovenskega jezika. Drugi del publikacije je objava 97 pisem v jeziku originala in z osnovnimi opombami. To je gradivo za raziskovalce, ki je bilo razpršeno na obeli straneh Atlantika in nam omogoča vpogled tudi v bolj skrita, da ne rečem zakulisna dogajanja, ki nam jih lahko dajejo samo pisma kot ena najbolj osebnih kategorij arhivskega gradiva. Na koncu zasledimo imensko kazalo, seznam objavljenih pisem in slikovnega gradiva z navedbo njegovih nalagaljšč. Avtorju želim, da uspešno pripravi in objavi tudi nadaljevanje, tj. Zakrajškovo korespondenco po letu 1928.

Marjan Drnovšek

Nova oblast - nova imena, dokumenti o preimenovanjih naših krajev v letih 1948-1955, februar 1993, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, katalog, 30 strani

Drobna knjižica, ki je spremljala razstavo o preimenovanjih krajev na območju občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin v letih 1948-1955, ima za razstavni katalog skoraj tipične sestavne dele. Kratki študiji sledi seznam uporabljenih virov in literature, nekaj fotokopij razstavljenih dokumentov pa še seznam razstavljenega gradiva, ki je bilo na ogled v štirih vitrinah in osmih panojih. Iz seznama je razvidno, da so bile poleg arhivskih dokumentov razstavljeni tudi stare razglednice obravnavanih krajev,

zakonodaja, ki je urejala to problematiko in časopisna poročila. Avtor študije Jurij Rosa ugotavlja, da so bila imena naseljenih krajev večkrat podvržena spremembam, zlasti ob večjih političnih preobratih. Na Goriškem je posebno poglavje teh pojavov čas italijanskega fašizma, a v tokratni študiji se je omejil le na preimenovanja naselij po drugi svetovni vojni, zlasti v obdobju med leti 1948 in 1955, ko so bila ta prizadevanja najbolj intenzivna. Proces spreminjanja se je dogajal v dveh smereh. V večini primerov je šlo za dopolnjevanje enako glasečih se imen krajev oziroma za manjše popravke imen s kakšnim določevalnim pristavkom in jezikovno izboljšavo (npr. Grahovo ob Bači namesto Gralovo) ali za ukinitve krajev, razglasitve novih ter s tem povezane združitve dveh ali več naselij v eno (upr. naselji Ajdovščina in Šturje v naselje Ajdovščina). Drugo poglavje so bila preimenovanja krajev s starimi historičnimi imeni, ki niso bila v skladu z novo družbeno in narodno stvarnostjo. Moteča so bila predvsem imena povezana z vero in Cerkvijo (Šmarje, Sv. Križ, Št. Vid, Šempas, Stomaž, Opatje selo, Šempeter, Šmartno) ter imena z očitnim nemškimi jezikovnim izvorom (Dornberg, Rilemberk, Kromberk). Nova oblast je preimenovanja poskušala izvesti na hitro, v praksi pa so se stvari zatikale, zato so spremembe največkrat uvažali ob novih upravno - teritorialnih razdelitvah, ki jih je bilo po vojni več. Avtor prispevka za vsak preimenovani kraj na Goriškem opiše potek dogajanja. V primerjavi z ostalo Slovenijo je bilo na našem območju preimenovanj malo. Toda vendarle so nekateri kraji izgubili identiteto in, kot zaključuje avtor, povzročena je bila kulturna škoda, kajti stara krajevna imena so del naše zgodovine in kulture.

Aleksandra Pavšič-Milost

Po sledih starih poti, razstava dokumentov arhivskega fonda Cestni odbor Tolmin 1869-1923, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Nova Gorica, november 1993, katalog, 68 strani

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici se v svojih galerijskih prostorih ponovno predstavlja z obsežno, zanimivo in tudi za oko prijetno razstavo z naslovom "Po sledih starih poti". Avtorica razstave in kataloga Lilijana Vidrih Lavrenčič nas popelje po nekdanjih cestnih povezavah v takratnem tolminskem sodnem okraju, na območju katerega je deloval tolminski cestni odbor. Razstava temelji na gradivu arhivskega fonda Cestni odbor Tolmin, ki ga kot edini primer te vrste hranimo v našem arhivu. Kako in kje so končali fondi ostalih petih cestnih odborov, ki so delovali na območju današnjih treh severnoprimorskih občin, ne vemo. Posamezne dokumente o tej temi najdemo med gradivom av-

strijskih in italijanskih občin, v večji meri pa seveda v fondu Deželni odbor v Gorici, ki je nadzoroval delo cestnih odborov.

Postavitev razstave sovпада s 125-letnico ustanovitve in 70-letnico prenehanja delovanja tolminskega cestnega odbora. Uvodni eksponat, geografska karta tolminskega okrajnega glavarstva iz leta 1882 obiskovalcu predstavi širše območje celotnega dogajanja. Sledi mu 173 raznovrstnih spisov, načrtov in zakonov, dopolnjujejo pa jih barvne fotokopije izsekov iz pregledne karte občine Tolmin, odlomki teksta iz kataloga ter črno bele fotografije cest in mostov, kakršne poznamo danes.

Eksponati so razporejeni v več zaključenih enot. Začetni del razstave govori na splošno o tolminskem cestnem odboru, sledi osrednji in najboljšežnejši del, ki je namenjen razvoju okrajnih oziroma skladovnih cest ("kraj Bače", "kraj Idrije", Most na Soči - Tolmin - Volarje - Ladra - laderski most na Soči, Robič - Logje, okrajna cesta ob Nadiži, Kozaršče - Vrh Melu - Volče, Kanal - Avče - Log - Most na Soči, Bača - Kneža, Slap - Roče), za katere je bil pristojen izključno cestni odbor. V tem delu izstopa zlasti prekrasen načrt mostu na reki Soči pri Mostu na Soči pred izgradnjo akumulacijskega jezera, ki je zalilo globoko sotesko reke Soče. Na fotografiji, ki prikazuje današnje stanje, zlahka opazimo bistveno višji nivo reke, vendar velja upoštevati najbrž tudi dejstvo, da je bila fotografija posneta v času obilnega jesenskega deževja. Manjše število eksponatov prikazuje dovozne ceste na železniške postaje, ki jih je zaradi povezav okrajnih cest z železniškimi postajami moral vzdrževati cestni odbor. Med njimi sta najbolj slikovita skica mostu čez Bačo v Klavžah iz leta 1908 ter načrt železniške postaje Podbrdo iz leta 1904. Razstavo zaključujejo dokumenti o občinskih cestah, ki so se navezovalle na okrajne ceste. Zanje so bile pristojne sicer občine, vendar je cestni odbor običajno sofinanciral njihovo gradnjo oziroma vzdrževanje. Opozoriti velja zlasti na dokumente o obnovi znamenitega Hudičevega mostu v Tolminskih koritih iz leta 1912, pa o mostu čez potok Kozjak nad Kobaridom. Zanimiv je tudi načrt znanega Napoleonovega mostu čez Nadižo v Breginjskem kotu. Načrt je iz leta 1884, za primerjavo pa je priložena fotografija današnjega mostu. Zadnji panoji prikazujejo gradivo o občinskih cestah, ki so se navezovalle na koroško državno cesto.

Katalog, ki spremlja razstavo, ima 68 strani. Tekst v celoti sledi postavitvi razstave. V katalogu je objavljenih 20 najpomembnejših dokumentov, zaključuje pa ga seznam eksponatov.

Razstava bo v Pokrajinskem arhivu na ogled do 8. februarja 1994. Nato jo bomo predvidoma preselili v okolje, o katerem pravzaprav tudi govori, v Tolmin, kar bo za domačine še posebej zanimivo.

Metka Nusdorfer Vuksanović

Albert Pucer: Inventar zbirke - Inventario della collezione Giuseppe Tartini 1654-1951, Pokrajinski arhiv Koper 1993

Pokrajinski arhiv Koper je v preteklem letu izdal le eno svojo publikacijo, t.j. dvojezični (slovenski in italijanski) inventar arhivske zbirke Giuseppe Tartini, avtorja Alberta Pucerja.

V obeh jezikih, neglede na to, v katerem jeziku je pisan osnovni dokument (v latinskem, nemškem ali pa v italijanskem) je objavljenih 445 regestov dokumentov. Regesti sestavljajo inventar zbirke, ki smo jo v letu 1986 prevzeli od Pomorskega muzeja Sergej Mašera iz Pirana. V letu 1991 je avtor zbirko uredil, sestavil inventar in publikacijo pripravil za tisk v jubilejnem letu, posvečenem 300. obletnici umetnikovega rojstva v Piranu.

Dokumenti so razvrščeni v sedem kategorij. Najobsežnejša je 1. kategorija (A) družinskih spisov, ki poleg družinskih, premoženjskih in drugih spisov vključuje še korespondenco in testamente. 2. kategorija (B) je sestavljena iz Tartinijevih znanstvenih del o glasbi, matematiki, fiziki in filozofiji. Tretjo kategorijo (C) tvorijo prepisi Tartinijevih znanstvenih del. V 4. kategorijo (D) je avtor uvrstil dokumentacijo o obeležitvi umetnikove 200-letnice rojstva v Piranu. Sem sodi himna Tartiniju (Antonia Smareglia), dokumentacija o postavitvi spomenika Tartiniju v Piranu in proslava obletnice. Peto kategorijo (E) sestavljajo tiski, t.j. partiture, knjige, brošure, revije in druge tiskovine, časopisi in časopisni rezki ter plakati. Samostojno, šesto kategorijo (F) tvorijo fotografije, v sedmo kategorijo (G) pa je avtor uvrstil vse ostalo, kar ni bilo mogoče razvrstiti v predhodnih šest.

Uvodni del knjige so avtorjev prispevek k védenju o umetniku in njegova obrazložitev pristopa k ureditvi zbirke. Zaključni del sestavljata abecedni seznam krajev in osebnih imen, ki se pojavljajo v dokumentih. Priložena je tudi skica rodbinskega drevesa družine Tartini, ki seveda ni popolna, je pa sestavni del zbirke. Zanimivost te zbirke je, da ni zaključena. Z novimi pridobitvami, kakor tudi z gradivom, nastalim v "Tartinijevem letu", bo zbirka postala še bogatejša.

Strokovno recenzijo je opravil dr. France M. Dolinar, prevode dokumentov iz latinščine Marjan Rožac, iz nemščine Janko Blažej, prevod inventarja v italijanski jezik sta opravila Tullio Vianello in Daniela Milotti-Bretoni. Besedilo je računalniško oblikoval Danilo Ozmič, tiskala pa tiskarna "Tone Tomšič" v Ljubljani v nakladi 400 izvodov. Izdajo sta sofinancirala Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Skupščina občine Piran.

Skoraj vsaka institucija na tem območju se je po svojih strokovnih in siceršnjih nagnjenjih vključila v obeležitev tega jubileja. Kako prijetno bi bilo brati o tem, da so se ustanove matičnega naroda onstran državne meje množično vključile v prireditve v počastitev naših zamejskih rojakov.

Milica Trebše Štolfa

Lujo Margetič: Statut koprskega komuna iz leta 1423 z dodatki do leta 1668, Koper-Rovinj 1993, 537 str.

Izdaja koprskega statuta, ki jo je za objavo priredil priznani lrvšaški pravni zgodovinar dr. Lujo Margetič, je nastala kot rezultat sodelovanja Pokrajinskega arhiva Koper in Centra za zgodovinske raziskave iz Rovinja.

Uvodna študija, ki jo je pripravil avtor, je razdeljena na dva dela. V prvem delu nas avtor seznanja z poreško-reškim rokopisom statuta, s kriteriji, ki so upoštevani pri izdaji (pri izdaji je avtor poskušal kar najbolj ohraniti besedilo rokopisa) ter s kratko zgodovino mesta Koper. Avtor se ne spušta v razlago zapletene zgodovine Kopra, pač pa poudarja le tiste letnice in dogodke, ki so bili pomembni za razvoj statutarnega prava ter za njegovo razumevanje.

Svoje bogato znanje iz pravne zgodovine nam dr. Margetič predstavi v drugem delu uvodne študije. V njej govori o razvoju statutarnega prava. Statuti, ki se nanašajo na istrska mesta, so prvič zabeleženi v *Thesaurus Eeclesiæ Aquileiensis* leta 1212. Tako koprski statut iz leta 1423 kot tudi statuti ostalih istrskih mest kažejo neke posebnosti v razvoju srednjeveškega prava. Zaradi tega se prikaz ne omejuje le na statut mesta Koper iz leta 1423 (čeprav je prav ta statut osnova razlage), pač pa ga avtor primerja s statuti drugih istrskih mest.

Kot posebne in pomembne dele statuta avtor omenja določbe o sužnjih in Židih, določbe iz obligacijskega prava, določbe iz lastninskega prava ter določbe statuta, ki se nanašajo na družino in dedovanje. Obligacijska določila koprskega statuta (to so določbe o prometu nepremičnin in premičnin) so najnatančnejša izmed vseli statutarov istrskih mest. Zaradi tega je avtor posamezne pomembnejše določbe razčlenil in jih pravnozgodovinsko razložil. Načelo lastnine je bilo v pravnem sistemu srednjega veka različno od današnjega. Avtor nam v poglavju o stvarnih pravicah iz lastninskega prava razloži posamezne določbe, vpliv rimskega in bizantinskega prava na njihov razvoj ter nas tako približa srednjeveškemu pojmovanju lastnine. Uvodna študija je v celoti prevedena v italijanščino.

Sledi tekst rokopisa. Prve štiri knjige so iz leta 1423. Peta knjiga pa je olranjena v izdaji iz leta 1668. Le-ta vsebuje številna doževa pisma, zaključek in abecedni seznam prvih štirih knjig statuta.

Izdaja statuta se zaključuje s kazalom pomembnih pojmov, majlnim glosarijem in povzetkom v lrvšaščini. Kazalo in glosar sta prevedena v italijanščino.

Daniela Juričič-Čargo

Inventarji 2 - okrajni uradi 1854-1868, Zgodovinski arhiv Celje

Zgodovinski arhiv Celje je v letu 1993 v seriji Inventarji izdal svojo drugo številko z naslovom Okrajni uradi 1854-1868. Avtorji Vida Berkopee, mag. Ivanka Zaje Cizelj in Hedvika Zdove so obdelali okrajne urade Celje, Gornji Grad, Jelšovec (Šmarje pri Jelšah), Slovenske Konjice, Laško, Rogatec, Vrnsko in Okrajni gradbeni urad Celje).

Gradivo okrajnih uradov je Zgodovinski arhiv Celje pridobil iz Avstrije na podlagi restitucije iz leta 1923. Prevezto je bilo brez pisarniških evidenc, vendar že prej zaradi varnostnega mikrofilmanja foliirano, tako da so se morali avtorji držati že naprej določene sheme.

Publikacija nam že v začetku predstavi upravno reformo na nižji stopnji 1849-1868, s čimer je bila dana tudi zakonska osnova za obstoj in delovanje okrajnih uradov, njihove pristojnosti, organizacijo in njihovo poslovanje. Nato sledijo tehnični podatki o fondu z mejnimi letnicami, statističnimi podatki (od površine, števila prebivalcev, preiskovalnih sodišč, števila občin do preglednice fondov okrajnih uradov). Vsi podatki so tudi tabelarično prikazani.

Popis gradiva, ki obsega 136 strani, je zelo skrbno izdelan, kar dokazuje količina gradiva, saj celoten fond obsega le 4,4 tm. Za lažjo orientacijo po gradivu pa so izdelana še kazala, in sicer kazalo skupnih arhivskih enot z mejnimi letnicami, kazalo izbranih stavbnih spisov in krajevno kazalo.

Gašper Šmid

Kulturni spomeniki in njihov pomen, XXIV. srečanje mladih raziskovalcev zgodovine in I. srečanje mladih geologov

Informacije ZPMS, šte. 3/1993, Ljubljana, junij 1993

V letošnjem letu je izšel Zbornik povzetkov raziskovalnih nalog osnovnošolcev "Kulturni spomeniki in njihov pomen". Zbornik je izšel kot številka Informacij Zveze prijateljev mladine Slovenije. To je bil prvi poskus predstavitve raziskovalnega dela mladih zgodovinarjev, ki ga že od leta 1969 spodbuja Komisija za delo zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije. Učenci osnovnih šol s pomočjo mentorjev z raziskovalnim delom razvijajo svojo ustvarjalnost, obogate svoje znanje in izstopajo iz povprečja in anonimnosti. Tema raziskovalnih nalog zgodovinskih in drugih krožkov za leto 1992/93 je bila "Kulturni spomeniki in njihov pomen". Zbornik je nastal po zgledu posameznih srednjih šol in gibanja Znanost mladini, ki na podoben način javnosti predstavljajo svoje raziskovalne

naloge. V Zborniku sledi uvodnim mislim, ki predstavijo raziskovalno dejavnost osnovnošolcev od leta 1969, vabilo z napotki k raziskovalni nalogi za leto 1993/94 "Razvoj turizma v mojem kraju". Za popestritev samih raziskovalnih nalog k uvodu sodita še prispevka o fotografiji in videu. Glavnino Zbornika predstavljajo naloge mladih zgodovinarjev in geologov. Razvrščene so po abecednem redu krajev, kjer delujejo raziskovalni krožki na posameznih šolah. Šole so predstavljene s podatki o naslovu naloge, avtorjih-učenceih, mentorjih in mentoricah. Povzetke raziskovalnih nalog so večinoma pripravili mentorji, le-te je uredništvo Zbornika skrajšalo in lektoriralo. Če naloge niso imele ustreznih povzetkov, so te pripravili v samem uredništvu z oznako Ur.

Risbe in skice so kot likovna oprema povzete iz raziskovalnih nalog in v Zborniku niso neposredno povezane s tekstom.

Učenci - raziskovalci so predstavljali kulturne spomenike v svojem kraju na različne načine. Nekateri so predstavili vse spomenike, drugi so jih opisali le nekaj, nekateri samo skupine spomenikov. Nekaj raziskovalcev pa je omejilo svoje raziskave na en kulturni spomenik. Zanimanje otrok-raziskovalcev so pritegnili predvsem gradovi in graščine, kmečke in meščanske hiše, vodnjaki in cerkve. Pri letošnji raziskovalni nalogi je sodelovalo 78 osnovnih šol. Največ prispevkov je bilo s področja Štajerske, sledili sta Dolenjska in Bela krajina, nato še Primorska in Ljubljana z okolico. Razmeroma malo je bilo prispevkov mestnih šol, poleg Ljubljane so bili zastopani še Maribor, Murska Sobota in Novo mesto.

V Zborniku ne gre spregledati dela krožkov, ki so v letošnjem letu sodelovali na prvem srečanju mladih geologov. Objavljeni so povzetki geoloških raziskovalnih nalog. Za to prvo srečanje so učenci trinajstih šol pripravili raziskovalne naloge z naslovom "Kamnita in telnična dediščina v domačem kraju". Naloge mladih geologov so pregledali člani komisije za delo geoloških krožkov.

Aleksandra Serše

Ker je večina člankov oblikovana po navodilih organizatorja, svetujem vsem, ki jih omenjena področja zanimajo, da preberejo predvsem povzetke posameznih člankov. Ker bi se s pregledom avtorjev in naslovov tem ne mogla izogniti člankom, ki predstavljajo specifične računalniške rešitve, se bom omejila le na članke, ki so po moji oceni zanimivi za arhivske delavce.

Vladimir Sokolov v svojem referatu: Kam neki trenutno piha "informacijski veter"? prikaže razvojne trende na področju informatike predvsem na podlagi predstavitev sejma CeBIT'93. Predstavitve je zanimiva predvsem za tiste, ki se ukvarjajo z načrtovanjem računalniško podprtih informacijskih sistemov in so iz kakršnegakoli razloga zamudili hannovški dogodek, ali pa so bili med tisto množico obiskovalcev, ki so na sejmu videli le nepregledno množico računalnikov.

Za arhivsko prakso pa so zanimivi članki, ki govorijo o raznih načinih shranjevanja dokumentov. Nosilce informacij obravnavajo naslednji avtorji:

- Štefan Fajmut: Pota sodobne informatike v svetu in razvoj tehnik in tehnologij
- Metka Rot: Analogno in digitalno hranjenje dokumentov
- Martin Cvilak: Laserska kartica - kartica bodočnosti

Iz arhivskega vidika pa to tematiko obravnavata:

- Peter Pavel Klasine: Klasični in novi nosilci informacij v arhivih v odnosu med arhivistiko in informatiko
- Miroslav Novak: Prispevek k vrednotenju in arhiviranju strojno berljivega gradiva.

Ostali članki govorijo o različnih informacijskih sistemih, komunikacijah in prenosu dokumentov na elektronske medije.

Glede na to, da smo avtorji svoje prispevke oddali tudi na disketah, smo pričakovali, da bodo zbornik izdali tudi na elektronskem mediju ali pa vsaj, tako kot lansko leto, na mikrofilmu. Tudi izdelava samega zbornika ni najboljše kvalitete, lahko pa bi dodali tudi indeks ključnih besed. Vse to pa me nehote spominja na rek o kovačevi kobili:

Darija Plevel

Zbornik Informatica, Sistemi za upravljanje z dokumenti, 226 strani, pripravljali odbor posvetovajnja DOK-SIS'93, Ljubljana, maj 1993

Posvetovanje, ki ga je organiziralo Slovensko društvo informatika v Portorožu 19. - 21. maja je bilo namenjeno predvsem izmenjavi izkušenj na področju razvoja informatike in uvajanja sodobnih informacijskih sredstev v vse pore našega življenja, področju komunikacij ter problemom v zvezi z upravljanjem z dokumenti.

Računalnik v arhivu - aspekti uporabe informacijske tehnologije, Sodobni arhivi, posebna izdaja, številka 3, 160 strani, Maribor 1993

V oceni želim predstaviti knjigo g. Novaka predvsem kot koristen pripomoček za vse strokovne delavce v arhivih, ki se srečujejo z informacijsko tehnologijo. Ker v slovenskem jeziku primanjkuje poljudnoznanstvene literature, ki bi podajala širši pregled prek osnov računalništva in informatike, pri-

poročam knjigo vsem, ki pri svojem delu uporabljajo osebne računalnike, še posebej v okviru neprofitnih institucij, kjer rezultati dela običajno ne prinašajo konkretnih finančnih rezultatov in uporaba informacijske tehnologije ne prinaša strateških prednosti pred konkurenco. Knjiga je konkreten prispevek k predstavitvi računalnika kot orodja in ne kot nekakšne znanosti, namenjene sami sebi.

Posamezna poglavja so oblikovana tako, da knjigo lahko uporabimo kot priročnik pri vsakdanjem delu, ne glede na to, da bi strokovnjaki z računalniškega področja lahko našli vrsto pomankljivosti in nenatančnosti.

Prvo poglavje je posvečeno informatiki. Osnovne pojme morajo poznati vsi, ki se želijo pogovarjati z informatiki, za katere so predstavljeni izrazi osnovna abeceda. Poglavje je razdeljeno na podpoglavja, v katerih opiše tudi odnos med arhivistiko in informatiko.

V drugem poglavju opisuje računalniško strojno opremo s poudarkom na osebnih računalnikih. Opis pomnilnikov je zelo natančen, za arhivsko teorijo in prakso pa so pomembni predvsem zunanji pomnilniki kot različne vrste nosilcev informacij.

Tretje poglavje, ki govori o programski opremi, je sicer nekoliko skromnejše obdelano. Razlog je verjetno tudi v relativno hitrem spreminjanju posameznih programskih pristopov.

Sledijo krajša poglavja, ki so povezana z uporabo računalnika pri vsakdanjem delu in so rezultat predvsem praktičnih izkušenj uporabe računalniške opreme v Pokrajinskem arhivu Maribor.

Ob morebitni novi verziji teksta bi bilo potrebno pripraviti nekatere dopolnitve in strokovno recenzijo računalniškega in informacijskega strokovnjaka. Tako obdelan priročnik pa bi lahko uporabili kot obvezno literaturo za študente arhivistike in pripravnike.

Darija Plevel

Andelko Badurina: Boljunski glagolski rukopisi, Historijski arhiv Pazin, posebna izdaja 11, Glagoljski rukopisi 1, Pazin 1992, 159 str.

Plod dolgoletnega sodelovanja zgodovinskih arhivov na Reki in v Pazinu je enaintrideset številki skupne arhivske revije in deset posebnih izidov priložnostnih publikacij. Arhiva sta 1990 prenehala s tovrstnim sodelovanjem, vendar ohranjata tradicijo izdajanja obeh vrst publikacij, seveda vsak zase.

Leta 1992 je v Pazinu izšel enajsti zvezek v seriji posebnih izdaj, ki je obenem prvi v nizu, imenovanem Glagolski rukopisi. Glagolske napise in zapise srečujemo tudi v Sloveniji, predvsem v obalnem predelu, zato bi utegnile biti objave rokopisov,

ki jih izdaja arhiv v Pazinu, zanimive tudi za nas. Andelko Badurina v uvodni razpravi (objavljena tudi v italijanščini, angleščini, francoščini in nemščini) predstavi glagolske rokopise, ki jih hrani Hrvaška akademija znanosti in umetnosti v Zagrebu. To so župnijske matične in računske knjige bratovščin iz konca 16. in prve polovice 17. stoletja, nastale v istrskem kraju Boljun. Dragocene so kot vir za proučevanje krajevne zgodovine pa tudi gospodarskih in družbenih razmer celotne Istre, a žal do sedaj premalo upoštevane. Sledi objava transkripcije zvezka z obračuni prejemkov in izdatkov vseh boljunskih cerkva. Na začetku zvezka je objavljena tudi kronika dogodkov, ki jo je pisal duhovnik. Avtor nas posebej opozori na to, katero okolje se poleg domačega v kroniki najpogosteje omenja. Ugotavlja, da sta to preostala Hrvaška in Avstrija ter le nekajkrat Kranjska in Beneško, pa še to le v povezavi s kužnimi boleznimi, kar pomeni, da je imel pisec sebe in Istro za usodno povezane s Hrvaško. Opozori nas tudi na jezikovne posebnosti in navedbe liturgičnih predmetov, naštetih med nabavami za cerkve. V dodatku najdemo kronološki pregled starešin, ki so v bratovščinah skrbeli za imetje. Za boljše razumevanje jezika v tekstu je predstavljenih niz manj poznanih besed.

Vlasta Tul

Život i djelo dr. Danila Klenu (1910-1990), Historijski arhiv Rijeka, posebna izdaja 11, Rijeka 1993, 120 str.

Celoten zvezek je posvečen dr. Danilu Klenu, doktorju prava in raziskovalcu ter arhivskemu delavcu. Rojen je bil v Trstu očetu Hrvat in materi Slovenki, Viktoriji Kodrič, doma iz Branika v Vipavski dolini. Leta 1921 je družina iz Trsta zbežala v Zagreb. Večino svojega življenja je nato preživel tam, nekaj časa pa je bil tudi na Reki. Prispevki različnih avtorjev obravnavajo vsa področja Klunovega delovanja. Njegove raziskave in razprave pomenijo veliko pridobitev za gospodarsko zgodovino Hrvaške in za njeno pravno zgodovino. Veliko razprav je posvetil srednjeveškemu obdobju na območju od Trsta, Istre do Reke in Kvarnerja. Ukvarjal se je tudi s pomorsko zgodovino, raziskoval in pisal o preteklosti Reke, o italijanski okupaciji Istre in kvarnerskih otokov med obema svetovnima vojnama ter o novejši politični zgodovini. Ogromno časa je preživel v domačih in tujih arhivih, kjer je črpal podatke za svoja dela. V arhivih v Rimu, Benetkah, Trstu in Gradcu in na Dunaju je evidentiral arhivsko gradivo za Istro, Hrvaško primorje, Kvarner in tudi za Slovensko primorje. Nekaj let je bil direktor zgodovinskega arhiva na Reki. Kaj vse

je spisal, izvemo iz obsežne bibliografije njegovih objavljenih del na koncu tega zvezka.

Vlasta Tul

Zbornik za zgodovino šolstva - Šolska kronika 26, Ljubljana 1993, 283 str.

Nova številka Šolske kronike ima že utečeno obliko:

- Članki in razprave
- Prispevki in gradivo
- Bibliografije
- Šolski zapisi
- Iz dela šolsko-pedagoških muzejev
- Poročila in oeene

Ko odpremo revijo, nas prijetno preseneti prispevek novega urednika Šolske kronike Braneta Šuštarja "Pogovor s prof. Slavico Pavlič, dosedanjo glavno urednico naše revije." Predstavi nam življenje in delo dolgoletne ravnateljice Šolskega muzeja in glavne urednice revije Šolska kronika.

Nova številka revije Šolska kronika vsebuje vrsto zanimivih prispevkov. Majda Cenčič nam v svojem prispevku "Raziskovanje šolske zgodovine" govori o pomenu raziskovanja šolske preteklosti, značilnostih in opredelitvi pedagoško-zgodovinskih raziskav, namenov, ciljih in razlogih zgodovinskih raziskav ter o stopnjah, prednostih in slabostih raziskav pedagoških pojavov.

Vlasta Tul nam je v svojem prispevku "Šolske kronike - da ali ne?" podala zgodovino šolskih kronik in navodila, ki so usmerjala pisanje šolskih kronik od srede 19. st. do danes. Zanimivost prispevka je objava navodil v prvotni obliki iz leta 1893, leta 1946 in leta 1973. Na koncu nam avtorica ponudi nekaj predlogov za pisanje šolskih kronik.

V prispevku Ivanke Zaje-Cizelj "Vzdrževanje šol in učiteljev na Celjskem" nam je zelo natančno predstavljen materialni položaj šol in učiteljev. Opisala je način financiranja šol, kako so se določale plače učiteljev, kakšna in kolikšna je bila šolnina. Večino podatkov je podala v zelo razvidnih tabelah.

Karel Rydl je napisal prispevek "O začetkih stikov med češkimi in slovenskimi učitelji". Zajel je obdobje druge polovice 19. st. in opisal razvoj teh odnosov do danes.

Zelo podrobno nam je opisala fenomen feminizacije šolstva Mojca Peček v prispevku "Feminizacija učiteljstva 1869-1941". Podala je zgodovinsko in sociološko razlago tega fenomena, ki je aktualen še danes.

Jurij Jug in Viktorija Kolarič sta v "Orisu neformalnega izobraževanja odraslih v Ptujju in okolici od druge polovice 19. stoletja do 1918" zelo jasno opisala izobraževanje po branžah.

Ljiljana Šuštar je v svojem prispevku "Sindikat učiteljev v letih 1945-1950" opisala zanimivo arhivsko gradivo. V gradivu najdemo podatke o začetkih sindikalnega delovanja učiteljev po drugi svetovni vojni. Prvi zapiski segajo še v vojni čas (februar - marec 1945). V članku opisuje razvoj, organizacijo in članstvo, vlogo in naloge sindikata na področju šolstva.

Prispevek Mateje Ribarič "Slovensko šolstvo v Avstraliji" nam predstavi zgodovinski oris migracij Slovencev v Avstralijo in oblike poučevanja slovenskega jezika v različnih predelih Avstralije. Opiše s kakšnimi težavami se srečuje slovenska skupnost, da bi se poučevanje slovenskega jezika nadaljevalo kljub manjšemu številu otrok in počasni asimilaciji.

Sledi sklop Prispevki in gradivo. Posebej bi predstavila zanimiv prispevek dijakinje poljanske gimnazije Andreje Kos "Pravila so za to, da se kršijo", ki je povzetek raziskovalne naloge s področja zgodovine.

Najprej je podala kratek oris zgodovine gimnazije Poljane, opisala je disciplinske norme, kršitve in kazni. Narisala je tabele in klasificirala prekrške po šolskih letih. Na koncu je opisala odnos do družabnega življenja, plesne vaje na šolah in vprašanja "zahajanja v kavarno".

Sledijo poglavja Bibliografije, šolski zapisi. Tukaj je več avtorjev prispevalo zelo zanimive zapise o jubilejih raznih šol, razvoju šolstva v Sloveniji in kronike šol. Nekaj prispevkov je o delu šolsko-pedagoških muzejev, poročil o muzejskih razstavah in poročil o delu muzejev.

Na koncu revije so še poročila in oeene knjig in revij ter izvlečki razprav in člankov Šolske kronike, št. 26.

Mirjana Jadreško

Tuji časopisi in revije

ARHIVSKI VJESNIK, XXXV-XXXVI,
Zagreb 1992

Vsa leta od začetka izhajanja ARHIVSKEGA VJESNIKA leta 1899 je bilo objavljane arhivskega gradiva glavna vsebinska sestavina tega časopisa. Toda praksa številnih arhivističnih časopisov v svetu je pokazala, da so najpomembnejši v tovrstnih časopisih članki in študije iz arhivistike, arhivske teorije in prakse in sorodnih znanosti, kot so informatika, pomožne zgodovinske vede, zgodovina ustanov in institucij - teh sicer zastopanih vej zgodovinskih znanosti, ki pa so nepogrešljive za kakršnokoli resno delo v arhivu. Arhivsko gradivo je potrebno objavljati posebej, v posebnem časopisu oziroma edicijah virov. Manjše tematske enote pa se lahko objavljajo kot priloga k arhivskemu časopisu.

Tako so se tudi v uredništvu ARHIVSKEGA VJESNIKA odločili, da bodo od te številke naprej objavljali predvsem prispevke s področja arhivske teorije in prakse ter drugih omenjenih ved. Tokrat objavljajo predvsem referate s posvetovanja Zveze arhivskih društev Hrvatske. Glavna tema posvetovanja je bila zgodovina institucij in uprave na Hrvaškem, tako civilne oblasti kot tudi s področja Vojne krajine.

Josip Kolanović objavlja članek "Arhivistika in zgodovina upravnih institucij", kjer analizira povezanost arhivistike in zgodovine institucij, ki temelji na dveh osnovnih principih arhivistike, in sicer principu provenience in principu prvotne ureditve.

Hodimir Sirotković v članku "Organizacija sabora Hrvatske in Slavonije v nagodbenem obdobju (1868-1918)" opisuje organizacijo sabora kot nosilca hrvaške zakonodajne avtonomije.

Frane Ivković v svojem prispevku "Organizacija uprave v Dalmaciji za časa druge avstrijske vladavine 1814-1918" prikazuje splošne razmere v Dalmaciji v tem času ter organizacijo uprave in tudi sodstva, ker se upravne funkcije ločijo od sodnih šele leta 1868.

Petar Strčić objavlja "Prispevek k zgodovini Istrskega sabora (1861-1916)". O delovanju Istrskega sabora je ohranjenega veliko izvirnega in drugega gradiva.

Članek Antuna Brajkovića "Institucije državne oblasti v Istri (1848-1918)" daje pregled upravnih, pravosodnih in šolskih organov v Istri ter na otokih Cres, Krk in Lošinj. Ker pa je bila Istra tedaj del avstrijsko-ilirskega primorja, posega ta članek mnogokrat tudi na področje Kopra, Pirana, Trsta in Gorice.

Gordana Kos objavlja analizo organizacije županijske ureditve na področju Hrvatske, Slavonije in Dalmacije ("Zagrebška županija (1848-1918)").

"Razvoj uprave mesta Zagreba v obdobju 1850-1918" je prispevek Dubravke Čengić in prikazuje predvsem zakonske predpise, ki so bili pomembni za delovanje mestne uprave v tem obdobju.

Pregledni članek Stjepana Sršana "Upravne oblike 1848-1918-struktura, poslovanje in pomen" opisuje zgodovinsko-pravni razvoj, položaj in organizacijo upravnih občin v tem času. V posebnem poglavju je obdelana tudi ohranjenost in urejenost arhivskega gradiva teh občin ter njen pomen za lokalno zgodovino.

Zelo zanimiv je članek Ivana Pederina "Organi avstrijskega nadzora nad tiskom v Dalmaciji po letu 1848", ko je bila uvedena svoboda tiska, ki pa je pomenila le to, da pred objavo ni bilo potrebno dati vsakega članka v pregled cenzorjem, ker je njihova počasnost dela zelo vplivala na aktualnost dnevnega tiska. Vseeno so še vedno obstajali organi, ki so skrbeli za državi nenevarno vsebino člankov. Za to so skrbeli okrožna glavarstva in državno tožilstvo.

Rainer Egger z Dunaja je članek "Dvorni vojni svet in Vojno ministrstvo kot osrednja upravna organa Vojne krajine" napisal na podlagi zelo dobro ohranjenega arhivskega gradiva v Vojnem arhivu na Dunaju.

Tudi Fedor Močanin je napisal prispevek iz zgodovine Vojne krajine, in sicer "Organizacijske strukture Vojne krajine do sredine 18. stoletja".

Deana Kovačec je pripravila članek "Cesarsko-kraljevo glavno poveljstvo v Zagrebu kot krajiška deželna upravna oblast", Silvana Planinić pa "Krajiško okrožno upraviteljstvo (distrikt) in krajiške imovinske občine v Hrvaško-Slavonski krajini".

Alexander Buczynski opisuje nastanek in organizacijo vojnih komun v letih 1748 do 1850, ki naj bi uvedle tržno gospodarstvo v Vojni krajini.

Predmet obdelave Andreja Čebotareva je bilo arhivsko gradivo upravnega sistema krajiških polkov (1746-1873) s posebnim ozirom na ogulinsko-krajiški polk št. 3. Arhivsko gradivo za to problematiko je obsežno, toda slabo poznano in težko dostopno.

V rubriki VESTI je objavljen pregled uničevanja hrvaških arhivov in arhivske dediščine v vojni leta 1991-1992. Najprej je napisana kronologija tega uničevanja (našteti so arhivi in datumi ter vrsta poškodb, ki so bile tedaj povzročene). Sledijo ukrepi arhivistov ter akcije mednarodnih organizacij, da bi zaščitili arhivsko gradivo. Kot priloga sledijo faksimile nekaterih dokumentov, ki so ob teh dogodkih nastali. Na koncu je objavljen tabelarni prikaz škode po arhivih v Republiki Hrvatski.

Martin Modrušan nam pojasnjuje, kako so reševali dragoceno arhivsko gradivo iz z vojno zajetega področja Pokuplja.

Posvetovanja "Arhivi in Evropa brez meja" v Maastrichtu na Nizozemskem se je oktobra 1991. leta udeležil Miljenko Pandžič in o tem pripravil obsežno in podrobno poročilo.

V rubriki RECENZIJ IN POROČILA je na osmih straneh opisano življenje in delo hrvatsko-argentinskega arhivista in zgodovinarja mednarodnega ugleda dr. Zlatka Tanodija.

Dr. Jože Žontar objavlja prispevek z naslovom "Arhivski učbeniki oziroma priročniki v slovanskih jezikih".

Petar Strčić je napisal oceno zbornika "Viri velikosrbske agresije. Razprave/ Dokumenti/ Kartografski pregledi", Zagreb 1991. Izdaja tega zbornika je bila odmevna kot kulturni in znanstveni dogodek, čeprav se mu pozna, da je bil napisan na litro, da bi se zadovoljilo aktualnemu trenutku. V zborniku so med številnimi drugimi dokumenti objavljeni tudi naslednji: "Načertanije" Ilije Garašanina iz leta 1844, ki pomeni prvo programsko formulacijo veliko-srbske ideje, dokument V. S. Karadžića iz leta 1836 "Srbi vsi in povsod", po katerem živijo Srbi od Trsta do Bojane, tekst srbskega znanstvenika Vase Čubrilovića, v katerem je leta 1937 predlagal "Izseljevanje Armanita", tj. Albancev na zelo nasilen način ter plan hitre srbske kolonizacije Kosova ter "Memorandum" Srbske akademije znanosti in umetnosti iz leta 1986.

Sledijo ocene oziroma poročila še vrste zgodovinskih oziroma arhivističnih del ter arhivskih časopisov, med drugimi tudi ARHIVOV, glasila Arhivskega društva Slovenije.

IN MEMORIAM je posvečen Josipi Bosiljki Paver (1937-1992), arhivski svetnici Arhiva Hrvatske. Kako pomembno in obsežno je bilo njeno strokovno delo, kaže med drugim tudi njena objavljena bibliografija.

Darinka Drnovšek

The American Archivist, glasilo Združenja ameriških arhivistov, Chicago, Illinois, ZDA. Letniki 46-49, leto 1983-1986. Naklada 3636 izvodov.

Letnik 46, leto 1983, snopiči 1-4, (obseg 512 strani)

46/1

Uvodni prispevek je nagovor predsednika SAA (združenje ameriških arhivistov) J. Franka Cooka A TIME TO TAKE STOCK z razmišljanji o programu preteklega in prihodnjih let. Sledijo opažanja Nathana Reingolda REFLECTIONS OF AN UNREPENTANT IDIOT, v katerih polemizira z zago-

vorniki izdaj v drugih razpoložljivih tehnikah in daje prednost tiskani besedi, knjižni izdaji rezultatov raziskav. Sledi zanimiv prispevek avtorja P.D.A. Ilarveya iz Velike Britanije ARCHIVES IN BRITAIN: ANARCHY OR POLICY. Kot raziskovalec opozarja na pomanjkanje arhivskih virov v preteklosti, na pomen pravičnega ovrednotenja dokumentarnega gradiva, na preozko selekcijo tega, kaj ohraniti, na nepravilen odnos do rokopisnega gradiva in na preslabo vzgojen odnos do raziskovalne dejavnosti. Vse to narekuje Veliki Britaniji postavitev nujne nacionalne arhivske politike, ne kot centralne oblasti, pač pa po odnosu gradiva. S podobno tematiko je naslednji prispevek Richarda J. Coxa AMERICAN ARCHIVAL HISTORY: ITS DEVELOPMENT, NEEDS, AND OPPORTUNITIES, le da se nanaša na razvoj in možnosti arhivske dejavnosti v ZDA. V opombah navaja izredno bogato bibliografijo na to temo. S popolnoma druga zornega kota arhive obravnava Brenda Beasley Kepley v prispevku ARCHIVES: ACCESSIBILITY FOR THE DISABLED. Invalidni raziskovalci potrebujejo posebno arhivistovo pomoč. Navaja opomnik, namenjen vodstvu arhivov in arhivskim delavcem, institucije oz. informacijske centre in opremo, ki bi jo arhivske ustanove lahko imele v pomoč invalidnim raziskovalcem. Sledi prispevek Klaus B. Hendriksa in Briana Lesserja DISASTER PREPAREDNESS AND RECOVERY: PHOTOGRAPHIC MATERIALS. V njem opozarjata na naravne nesreče, ki lahko prizadenejo arhivsko in knjižnično gradivo, in opisujeta uspešne izkušnje štirih od mnogih variant fotografskega gradiva.

V rubriki Shorter Features je kratek prispevek Fredericka J. Stielowa Indexing a Large Photograph Collections, v katerem opisuje izkušnje računalniškega kodiranja večje fotografske zbirke.

Med predstavitvami knjig je zanimiva The Application of UNISIST Guidelines and ISO International Standards to Archives Administration and Records Management: A RAMP Study (James B. Rhodas, izdal UNESCO, Paris, 1981, 95 strani, z bibliografijo in dodatki) (str. 78-79).

Za uvajanje v avtomatizacijo bi bila morda zanimiva še knjiga Michaela Cooka Archives and the Computer, izšla v Woburnu Mass., Butterworths, 1980, ki na 152 straneh izkušnj iz Gane prinaša tudi opombe, glosarij, bibliografijo in popis arhivskih sistemov. Namenjena je tako začetnikom, kot tistim, ki nadaljujejo z avtomatizacijo v arhivih.

46/2

Uvodna razprava ARCHIVES AND THE CHALLENGES OF CHANGE avtorja Edwarda Weldona opozarja na rast populacije, na spremembe v načinu organizacije poslovanja in vodenja in na spremembe, ki jih v družbi povzročata tehnološka informacijska revolucija. Vse to tudi vpliva na obseg in vsebino arhivskega gradiva. Zanimiv je prispevek Michaela J. Crawforda COPYRIGHT, UNPUBLISHED MANUSCRIPT RECORDS, AND

ARCHIVES. Avtor razmišlja o prednostih, obveznostih, dolžnostih in odgovornostih arhivskih delavcev pri uporabi in reprodukciji neobjavljenega arhivskega gradiva glede na obstoječo zakonodajo zaščite razpolagalnih pravic z gradivom. James E. Fogerty v *FILLING THE GAP: ORAL HISTORY IN THE ARCHIVES* ugotavlja potrebo tudi po ustnih virih, zlasti za tiste arhivske zbirke, ki izhajajo od privatnikov in družin. Z intervjuji dobljeni zapisi so dobra osnova za osvetlitev dogajanj ob nastajanju pisnih virov. V razpravi *STATE ARCHIVAL LAW: CONTENT ANALYSIS* George W. Bain analizira vsebine arhivskih zakonov petdesetih ameriških zveznih držav. Primerjave zakonodaje so že od l. 1930 težnje po enotnem arhivskem zakonu. Daje pregled prizadevanj, terminologije, metodologije, standardov in jih tabelarično primerja in komentira. Zadnja med razpravami tega snopiča je študija Jamesa W. Gearyja *CATHOLIC ARCHIVES IN A PUBLIC INSTITUTION: A CASE STUDY OF THE ARRANGEMENT BETWEEN KENT STATE UNIVERSITY AND THE DIOCESE OF YOUNGSTOWN, OHIO*, kjer povzema zgodovinski pregled in rezultate pozitivnih izkušenj med ustanovama v zvezni državi Ohio.

Med predstavitvami knjig je morda zanimiva dopolnjena izdaja knjige *A Manual of Archival Techniques*, avtorja Rolanda M. Bauman. Izšla je v Harrisburgu, Pa., 1982 z dodatki, ilustracijami in zbrano bibliografijo na 134 straneh (str. 193-195).

V tem snopiču so obsežna poročila o mednarodnem dogajanju in poročilo o seji predsedstva SAA pred oktobrskim jubilejnim srečanjem 1982 v Bostonu.

46/3

Snopič zajema pet prirejenih referatov s 46. rednega letnega srečanja SAA oktobra 1982 v Bostonu, Mass. Referate povezuje ideja o sodelovanju in izobraževanju.

Prva razprava *WALDO GIFFORD LELAND: ARCHIVIST BY ASSOCIATION* avtorja Rodneya A. Rossa opisuje življenje, delo in dosežke dr. Lelanda na področju arhivistike, saj je bil med utemeljitelji te vede v ZDA. V opombah je bogata bibliografija del.

Mattie U. Russel v prispevku *THE INFLUENCE OF HISTORIANS ON THE ARCHIVAL PROFESSION IN THE UNITED STATES* utemeljuje medsebojno odvisnost in povezanost v izobraževanju obeh profilov. Znanje zgodovine utemeljuje kot pogoj za dobro delo arhivista. Margaret S. Child v *REFLECTIONS ON COOPERATION AMONG PROFESSIONS* ugotavlja, da bodo novi tehnološki dosežki na področju zapisovanja, informiranja in organizacije vodili k izobraževanju arhivistike, knjižnične, zgodovinske, restavratske in sorodnih strok, k oblikovanju skupne metodologije.

Frank G. Burke v članku *ARCHIVAL COOPERATION* našteva področja, na katerih je bilo že v preteklosti uspešno sodelovanje za arhivi in

opozarja na potrebo po koordiniranem programiranju izobraževanja primernih strokovnjakov in odpiranja strokovnih delovnih mest. Zadnji prispevek je *TAX APPRAISALS OF MANUSCRIPT COLLECTIONS* avtorja Kennetha W. Rendella, predsednika fundacije Rendell in dolgoletnega priznanega ocenjevalca rokopisnega arhivskega in knjižničnega gradiva. V svojem referatu razčlenjuje zakonodajno teorijo in prakso vrednotenja, prodaje in nakupov tega gradiva v odnosu na davkoplačevalca, najsi bo to ustvarjalec, kupec ali prodajalec. Arhivist naj bi bil v stalnem stiku z ocenjevalcem. Opisuje tudi postopek ocenjevanja, ugotavljanje tržne vrednosti rokopisnega gradiva.

46/4

Obsežen prispevek J. Franka Cooka *THE BLESSINGS OF PROVIDENCE ON AN ASSOCIATION OF ARCHIVES* je namenjen predstavitvi zgodovine Združenih ameriških arhivistov od l. 1935, t.j. od ustanovitve dalje. Referat je bil prebran na 47. rednem letnem srečanju Združenja oktobra 1983 v Minneapolisu v Minnesoti.

Predstavitev arhivov in arhivskih publikacij severoevropskih držav (Danska, Finska, Islandija, Norveška in Švedska) je pripravil Harold Jørgensen v razpravi *THE PUBLICATION POLICES AND PRACTICES OF THE NORDIC ARCHIVES*. Richard A. Cameron, Timoty Ericson in Anne R. Kenney pa v razpravi *ARCHIVAL COOPERATION: A CRITICAL LOOK STATEWIDE ARCHIVAL NETWORKS* povedo, kakšni so bili učinki ustanavljanja arhivskih mrež v devetih državah v začetku šestdesetih in sedemdesetih let. Svoje referate so predstavili na nacionalni konferenci o regijskih arhivskih mrežah leta 1981. Patrick M. Quinn je avtor zelo zanimive razprave *REGIONAL ARCHIVAL ORGANIZATIONS AND THE SOCIETY OF AMERICAN ARCHIVISTS*. Iz nje zvemo o organizaciji arhivske službe na regijskem in nižjem nivoju. Prav tako zanimiv je prispevek avtorice Joan Hoff-Wilsonove z naslovom *ACCESS TO RESTRICTED COLLECTIONS: THE RESPONSIBILITY OF PROFESSIONAL HISTORICAL ORGANIZATIONS*. V prispevku naniza nekaj vprašanj, na katere naj bi odgovorila organizacija ameriških zgodovinarjev, zlasti kar zadeva gradivo zaupne narave.

V rubriki *Shorter Features* Roy C. Timbaugh v objavi *LIVING WITH A GUIDE* opozori na problem razvjenosti uporabnikov glede na uporabo arhivskih vodnikov. Prve izkušnje deskriptivnih inventarjev so to potrdile. Potrebno bo vsebinsko in oblikovno dograjevati inventarje in vodnike. Prispevek *PRINCIPLES FOR LOCAL GOVERNMENT RECORDS: A STATEMENT OF THE NATIONAL ASSOCIATION OF STATE ARCHIVES AND RECORDS ADMINISTRATION* avtorja Brucea W. Dearstyneja prinaša standarde, ki jih je ta organizacija sprejela l. 1982 in se nanašajo na lokalne

upravne fondе. Snopič zaključuje z letnim indeksom avtorjev in njihovih objavljenih del.

Gradivo je v fotokopijah, ki jih je Arhiv Republike Slovenije pridobil od Archivio di Stato Trieste, Biblioteca v zameno za svoje publikacije v septembru 1992.

Letnik 47, leto 1984, snopiči 1-4,
(obseg 490 strani)

47/1

Nagovor predsednika SAA za leto 1983/84 Davida B. Graeyja II je predstavljen v referatu ARCHIVES AND SOCIETY: THE FIRST ARCHIVAL REVOLUTION. Gerald Ham je avtor prispevka ARCHIVAL CHANGES: MANAGING THE HISTORICAL RECORD IN AN AGE OF ABUNDANCE. Omenja nekaj osnovnih elementov upravljanja arhivskih zbirk kot neinstitucionalno sodelovanje pri zbiranju gradiva, dosledni in argumentirani postopki vrednotenja, ureditev dostopnosti prevzete zbirke, varstvo pred prevzemom, odbiranje pred prevzemom ter analize in programiranje. Predlaga več samoiniciativnosti, ne pa zgolj sleditev starim principom. Jutta Reed-Scott v razpravi COLLECTION MANAGEMENT STRATEGIES FOR ARCHIVISTS poudarja, da je prav uprava zbirke lahko tista, ki uspešno pomaga ustvarjati in ohranjati tako arhivsko kot knjižnično zbirko. V zvezi s programiranjem je tudi prispevek DEVELOPING COLLECTING POLICES FOR MANUSCRIPT COLLECTIONS avtorice Faye Phillips. Predlaga tudi model. Zanimiv je polemičen prispevek avtorice Karen Benedict INVITATION TO A BONFIRE: REAPPRAISAL AND DEACCESSIONING OF RECORDS AS COLLECTION MANAGEMENT TOOLS IN AN ARCHIVES - A REPLY TO LEONARD RAPPORT.

V zadnji rubriki poročil o dejavnosti ameriških arhivistov je obsežno predstavljena dejavnost odbora in delovnih teles.

47/2

Elsie T. Freeman nam v prvem prispevku ponudi razmišljanje s popolnoma drugega zornega kot IN THE EYE OF THE BEHOLDER: ARCHIVES ADMINISTRATION FROM THE USER'S POINT OF VIEW. Predlaga rešitve, študije, ki bi pripomogle k čim boljшему in učinkovitemu odnosu med arhivistom in uporabnikom. Članek ARCHIVISTS AND RESEARCH USE avtorja Williama L. Joycea opozarja na pomen raziskovalnega dela arhivista. Zanimiva je razprava avtorjev Richarda C. Bernerja in Ulli Hallerja z naslovom PRINCIPLES OF ARCHIVAL INVENTORY CONSTRUCTION. Najprej dajeta pregled razprav na to temo, nato opisujeta metodologijo priprave popisa, oprto na dotedanjo prakso urejanja gradiva. Iz opravljenih primerov prikažeta tudi postopek indeksiranja na

kartice. Končni izdelek po tem predlogu je uporaben tako za računalniško kot za siceršnjo uporabo. Joan L. O'Connor se kot konservatorica zbirke E. Hemingwaya v knjižnici J. F. Kennedy osredotoči na zavarovanje originalnih eksponatov za razstavo. V prispevku CONSERVATION OF DOCUMENTS IN AN EXHIBIT opozarja na konservatorske zahteve glede uporabe originalov dokumentov. Mary. N. Speakman pa v prispevku THE USER TALKS BACK daje kritičen pregled svojih opažanj kot raziskovalke, ki je proučevala gradivo v različnih arhivskih ustanovah. Prispevek je zanimiv za raziskovalce, je pa tudi primeren napotek za delo arhivistom.

Med pregledi novih izdaj je zanimiva predstavitev knjige Information Filing and Finding avtorja Pat F. Booth in J. L. South, izdal Guilford, Surrey, England: ELM Publications, 1982, Bibliografije, indeksi XVIII, obseg 300 strani (str. 184-186).

Urednik Ben DeWitt uvršča med tehnične novice tri prispevke, ki se nanašajo na računalništvo: Care and Handling of Computer Tape, Cataloging Machine-Readable Data Files ter Computer Software for Archives and Record Centers (str. 193-195).

Pri dejavnosti SAA je predstavljeno poročilo o obetih na področju medarhivske informatike z National Information Systems Task Force. Charles G. Palm, Prospects for Archival Information Exchange: NISTF Conference Report.

47/3

Prva strokovna razmišljanja so usmerjena v ohranjanje ustnih virov. Avtor Thomas L. Charlton v članku VIDEOTAPED ORAL HISTORIES: PROBLEMS AND PROSPECTS opozarja na množino različnih tehničnih sredstev za videosnemanje in jih obravnava zgodovinsko, od nastajanja tovrstnih zapisov dalje. SAMPLING IN ARCHIVES: A REVIEW avtorja Davida R. Kepleya daje pregled obeli vrsti vzorčenja dokumentacije za raziskovalne namene (subjectiv sampling in statistical sampling). Izbira ene ali druge metode mora biti arhivistova profesionalna odločitev. Avtorica Jacqueline Goggin v zanimivem prispevku THAT WE SHALL TRULY DESERVE THE TITLE OF »PROFESSION«? The Training and Education of Archivists, 1930-1960 daje kritičen pregled izobraževalnih programov arhivistov, opozarja na pomanjkanje standardiziranega učnega programa za študij arhivistike, konservatorstva in sorodnih mejnih ved. Zanimiva je tudi razprava akad. biblio. Lise Hesselager, zaposlene v danski kraljevi nacionalni biblioteki z naslovom FRINGE GREY LITERATURE IN THE NATIONAL LIBRARY: ON »PAPYROLATRY« AND THE GROWING SIMILARITY BETWEEN THE MATERIALS IN LIBRARIES AND ARCHIVES. Zaradi narave njilovega dela priporoča čim tesnejše sodelovanje med arhivisti in bibliotekarji. W. Theodore Dürr v prispevku SOME THOUGHTS AND

DESIGNS ABOUT ARCHIVES AND AUTOMATION, 1984, ugotavlja, da primerno aplicirana avtomatizacija v arhivih omogoča tako prosi- enčno vodenje (kar bolj ustreza raziskovalcem) ar- hivskih zbirk. Uskladiti je potrebno arhivsko ure- janje in informativno dejavnost. Na primerih prikaže integralnost obeh sistemov in jo daje v premislek arhivistom. Med predstavitvami novih publikacij za- sledimo dve zanimivi izdaji UNESCO: A Guide for Surveying Archival and Records Management Sys- tems and Services: A RAMP Study avtorja Franka B. Evansa in Erica Ketelaarja, Paris, 1983 (PGI- 83/WS/6) in The Role in Archives and Records Management in National Information Systems: A RAMP Study, avtorja Jamesa B. Rhodasa, Paris 1983 (PGI-83/WS/21) (str. 301-302).

Rubrika mednarodnih novic tokrat objavlja sez- nam vseh arhivističnih strokovnih revij, ki izhajajo v angleščini (317-319).

Med obvestili SAA je zanimiv prispevek o feminizaciji arhivske stroke avtorice Jacqueline Fof- fin The Feminization of the Archival Profession: An Analysis of the 1982 Salary Survey as It Pertains to Women.

47/4

Referati v snopiču so namenjeni predvsem avtomatizaciji in informatiki v arhivih.

Richard N. Lytle v razpravi AN ANALYSIS OF THE WORK OF THE NATIONAL INFOR- MATION SYSTEMS TASK FORCE povzema razvoj in svoje izkušnje iz NISTF v petletnem obdobju od akeije, ki jih bo Komite za izmenjavo arhivskih informacij povzel po zaključku akcije. Thomas Elton Brown v prispevku THE SOCIETY OF AMERICAN ARCHIVISTS CONFRONTS THE COMPUTER opisuje vključenost Združenja ame- riških arhivistov v proces avtomatizacije nekako od l. 1966 dalje in predstavlja večsili boleč in počasen napredek, ki ga je Združenje doseglo na tem pod- ročju. Članek je zanimiv tudi zaradi bogate biblio- grafije v opombah. Trudy Huskamp Peterson v raz- pravi ARCHIVAL PRINCIPLES AND RECORDS OF THE TECHNOLOGY dokazuje, da ni potrebno zavreči tradicionalne arhivske teorije in prakse, da bi se lahko posvetili stroju čitljivemu gradivu, da pa bo potrebno, da se bosta v določeni meri morali modificirati. Prispevek AUTOMATION IN NORTH AMERICAN COLLEGE AND UNIVERSITY ARCHIVES: A SURVEY avtorjev Leona J. Stouta in Donald A. Bairda nam daje pregled in analizo rezultatov raziskave avtomatizacije v visokošolskih ustanovah v ZDA in Kanadi na vzorcu 979 insti- tucij. Avtorja ugotavljata, da uporaba računalnikov tudi v tej stroki narašča, zato bo potrebna posebna skrb in izobraževanje v smeri vrednotenja in ohranjanja stroju čitljivih dokumentov. William J. Maher nam v ADMINISTERING ARCHIVAL AUTOMATION: DEVELOPMENT OF IN-HOUSE SYSTEMS predlaga uporabo notranjih računalniških kapacitet, s katerimi lahko razvijemo tudi avto-

matizacijo v arhivu, če arhivist sodeluje s svojimi zahtevami pri programiranju. To je lahko najcenejša varianta posodabljanja arhivske dejavnosti. Zanimiv je tudi prispevek Dominica Cong Buia THE VI- DEODISK: TECHNOLOGY, APPLICATIONS, AND SOME IMPLICATIONS FOR ARCHIVES. Avtor nam predstavi razvoj tehnologije, prednosti in težave pri uporabi tovrstnega gradiva glede hrambe in izbora materiala. Kljub temu, da to še ni uve- ljavljena tehnologija, je v bodoče računati tudi na- njo.

V rubriki Shorter Features je prispevek Michaela J. Foxa THE WISCONSIN MACHINE-REA- DABLE RECORDS PROJECT, ki prikaže namen in rezultate pilotne študije za to ameriško zvezno dr- žavo. Študija je trajala dve leti, rezultati pa bodo uporabni tudi pri projektih v drugih zveznih državah.

Tokrat je drugače zastavljena tudi rubrika z med- narodnega področja. Strokovnjaki iz različnih držav poročajo o avtomatizaciji in računalniški uporabi v svojih sredinah.

Tehnične novosti prinašajo različne softwarske programe oz. njihove opise.

Snopič zaključuje z indeksom avtorjev in pris- pevkov tega letnika.

Tudi vse štiri snopiče tega letnika je Arhiv Re- publike Slovenije pridobil v zameno za svoje pub- likacije pri Arhivu si Stato Trieste, septembra 1992.

Letnik 48, leto 1985, št. 1-4, (472 strani)

Letnik ohranja rubrike znanstvenih prispevkov, notic, obvestil o tehnoloških novostih, mednarod- nega sodelovanja, izbrane bibliografije, preglede mednarodnih dogajanj v arhivski stroki in obvestil Združenja ameriških arhivistov in seveda Forum, polemična vprašanja uredništvu in odgovori nanje.

48/1

Vsebinski del v večini sestavljajo prispevki z 48. zborovanja ameriških arhivistov v Washingtonu D. C. (31. 8. 1985).

Dotedanji predsednik David B. Gracky II. v pozdravnem referatu OUR FUTURE IS NOW pou- darja pomen sedanjega dela arhivarjev za razisko- vane tega obdobja v oddaljeni prihodnosti, nova predsednica SAA Andrea Hinding pa v prispevku IN A SLIGHTLY DIFERENT VOICE, OR PERS- PECTIVES opozarja na tehnične novosti, ki bodo v prihodnosti usmerjale delo stroke.

Zanimiv je povzetek študije PLANNING FOR THE ARCHIVAL PROFESSION (avtor F. Gerald Ham), ki izhaja iz modernizacije razvoja infor- macijskih in komunikacijskih sistemov in skrbi, ka- ko bodo arhivarji usposobljeni te informacije in to dokumentacijo pravilno ohranjati. Skupina avtorjev (Terry Abraham, Stephen E. Balzarini in Anne Frantilla) v povzetku študije WHAT IS BACKLOG

IN PROLOGUE: A MEASUREMENT OF ARCHIVAL PROCESSING izhaja iz ugotovitev poskusnega standardiziranja posameznih faz v delovnem postopku arhivske obdelave. Pregled, objavljen v tem snopiču, predstavlja začetek iskanja metodologije merjenja procesiranja v instituciji sami, kar bi lahko pomenilo začetek kompatibilne metodologije. V prispevku MICROFILMING ACTIVITIES OF THE HISTORICAL RECORDS SURVEY, 1935-42, avtor Clifton Dale Foster daje pregled projektov mikrofilmanja raznega arhivskega in bibliotečnega gradiva, kar je hkrati tudi pregled tehnološkega razvoja mikrofilmske tehnike. Zadnji strokovni referat avtorice Deborah Cozort Day z naslovom APPRAISAL GUIDELINES FOR REPRINT COLLECTIONS daje pregled strokovne literature in strokovnih vprašanj ob vrednotenju ponatisov.

Med tehnološkimi novostmi je predstavljena knjiga Air Quality Criteria for Storage of Paper-Based Archival Records, ki jo je izdal National Bureau of Standards, Washington, D. C., l. 1983. Naslednji prispevek predstavlja čistilce filmov DRYPUR (str. 79-81).

48/2

Strokovni prispevki tega zvezka obravnavajo arhivsko gradivo drugih kultur in ras v ZDA in izven jih, čemur je bilo v preteklosti posvečene premalo pozornosti.

Avtorica Jacqueline Goggin v razpravi CARTER G. WOODSTON AND THE COLLECTION OF SOURCE MATERIALS FOR AFRO-AMERICAN HISTORY opozori na edinstveno zbirko C. G. Woodsona iz poznih dvajsetih let, ko je zbral več tisoč dokumentov za rokopisno zbirko Kongresne knjižnice. Pri tem so mu seveda pomagali afriški domorodeci. Thomas H. Krenek v prispevku DOCUMENTING A MEXICAN AMERICAN COMMUNITY: THE HUSTON EXAMPLE obravnava naseljenjsko skupino Mehikancev, ki že več kot sto let žive v tem teksaškem mestu. Dokumentacija o njihovem vključevanju v izgradnjo Amerike je slabo ohranjena. Podobno velja tudi za druge mehiške doseljenjske kolonije. Največ, kar je ohranjenega, so družinske zbirke. Kot strokovnjak za področje priseljenstva svoje ugotovitve in dileme ob formatiranju etničnih zbirk Susan Grigg strne v razpravo A WORLD OF REPOSITORIES, A WORLD OF RECORDS: REDIFINING THE SCOPE OF A NATIONAL SUBJECT COLLECTION. R. Joseph Anderson pa v razmišljanjih MANAGING CHANGE AND CHANCE: COLLECTING POLICIES IN SOCIAL HISTORY ARCHIVES opozori na težave pri zbiranju arhivskega gradiva za socialno zgodovino glede na širino pristopa k njegovemu proučevanju. Zadnja razprava v tem snopiču avtorja Johna J. Grabowskega FRAGMENTS OF COMPONENTS: THEME COLLECTIONS I A LOCAL SETTING obravnava arhivsko gradivo etničnih skupnosti in problematiko zbiranja letega. V

rubriki Shorter Features je zanimiv prispevek Linde J. Henry ARCHIVAL ADVISORY COMMITTEES: WHY? v katerem predlaga delovno področje take svetovalne službe, z elementi matične službe.

48/4

Analiza Clarka A. Elliotta COMMUNICATION AND EVENTS IN HISTORY: TOWARD A THEORY FOR DOCUMENTING THE PAST se nanaša na razlike v komuniciranju - ustnem in pisnem v preteklosti in danes, kar nalaga raziskovaleem posebno skrb za vrednotenje pisnih virov. Svojo tezo razvija na primeru 108 pisem iz arhivskega gradiva direktorja Harvard College Observatory med leti 1925 in 1926. Gregg D. Kimball je avtor članka THE BURKE-CAPPON DEBATE: SOME FURTHER CRITICISMS AND CONSIDERATIONS FOR ARCHIVAL THEORY, v katerem nadaljuje polemiko dveh različnih konceptov arhivistike. William M. Nolte v prikazu WALTER RUNDALL, JR.: THE ARCHIVAL INTERESTS OF A HISTORIAN obravnava pomembne prispevke Walterja Rundella k razumevanju in zblizevanju dela arhivista in zgodovinarja v ZDA. Dale C. Mayer v zanimivem prispevku THE NEW SOCIAL HISTORY: IMPLICATIONS FOR ARCHIVISTS ugotavlja, da je bilo na področju družbene zgodovine v zadnjem času največ raziskav predvsem na podiplomskem nivoju. Novemu načinu raziskav primerno se bodo morali organizirati tudi arhivistični principi, zlasti vrednotenje arhivskega gradiva. Kako se najhitreje in najučinkoviteje znajti med različnimi fondi, urejenimi in lociranimi po provenienčnem principu, govori razprava Uli Haller PROCESSING FOR ACCESS. Izvajanje utemeljuje s primerom. Predlaga tudi način ureditve, da bi bilo gradivo čim bolj dostopno.

Rubrika Shorter Features predstavlja dva prispevka: RECORD APPRAISAL: PRACTICE AND PROCEDURE Kathy Roe Cookerjeve in A WAREHOUSE OF FORESTRY HISTORY: A SUCCESS STORY IN RECORDS MANAGEMENT AND RECORDS APPRAISAL iste avtorice.

Letnik zaključuje z bibliografijo v snopičih objavljenih prispevkov.

Letnik 49, leto 1986, št. 1-4 (536 strani)

Letnik nadaljuje pretežno z objavami prirejenih referatov na 48. letnem srečanju SAA, 3. sept 1984 v Washnigtonu, D.C.

49/1

Uvodnemu pozdravu nove predsednice SAA (1985/1986) g. Shonnie Finnegan (WITH FEATHERS) sledijo prispevki s področja avtomatizacije. Nancy A. Sahli v razpravi INTERPRETATION AND APPLICATION OF THE AMC FORMAT

prikaže zgodovinski razvoj MARC AMC (Archival and Manuscripts Control) formata kakor tudi značilnosti njegovih posameznih delov, možnost uporabe, zbiranja in izbire informacij. Zaključuje s priporočili za nadaljnji razvoj in uporabo tega formata. Katarine D. Morton nadaljuje z zgodovinskim pregledom revije THE MARC FORMATS: AN OVERVIEW, kot so ga razvili v Kongresni biblioteki (Library of Congress). Dodaja pregled bibliografije s tega področja (str. 29 in 30). Steven L. Hensen v razmišljanjih THE USE OF STANDARDS IN THE APPLICATION OF THE AMC FORMAT opozarja na vrsto problemov, s katerimi se lahko srečujejo arhivisti ob uporabi novega MARC AMC formata. Izhaja iz izkušenj bibliotekarskih ved. Sledi razprava H. G. Jonesa CLIO IN THE COURTHOUSE: NORTH CAROLINA'S LOCAL RECORDS PROGRAM AT AGE TWENTY-FIVE. Avtor v njej pozdravlja pozitivne 25-letne izkušnje financiranja lokalnega arhivističnega raziskovalnega programa v Severni Karolini. Nastal je na osnovi sodelovanja krajevnih, mestnih in okrajnih uprav. APPRAISAL AND THE FBI FILES CASES: FOR WHOM DO ARCHIVISTS RETAIN RECORDS? avtorice Susan D. Steinwallove je zanimiv primer tožbe, ki so jo vložili zgodovinarji, novinarji in drugi raziskovalci l. 1979 pri okrajnem sodišču zaradi uničevanja gradiva FBI.

V poglavju krajših obvestil je še zanimiv prikaz avtorice Moire Anne Maedermaid z naslovom SAVORING THE HEART OF THE ARTICHOKE: THE QUEEN'S UNIVERSITY ARCHIVES »CANLIT« PROJECT, kjer opisuje rezultate kanadskega raziskovalnega programa.

49/2

Helen Eilla Samuels WHO CONTROLS THE PAST razmišlja o novi vlogi arhivistov pri odbiranju arhivskega gradiva glede ARCHIVES, HISTORICAL MANUSCRIPTS, AND CURRENT RECORDS: 1983, ki jo je izbrala Patricia A. Andrews in se nanaša na knjižnico Nacionalnega arhiva, kjer so zbrane vse edicije z arhivsko tematiko že od l. 1942 dalje in jo občasno objavlja tudi Ameriški arhivist (leta 1980 in 1985). Ta izbor najdemo na straneh 227 do 303. Med krajšimi prispevki je zanimiv članek GREGORYJA S. Hunterja THINKING SMALL TO THINK BIG: ARCHIVES, MICROGRAPHICS, AND LIFE CYCLE OF RECORDS (str. 315). Med »ocenami« pa je najti morda tudi koristno knjigo The Archival Appraisal of Photographs: A RAMP Study with Guidelines, avtor William H. Leary, izdajatelj General Information Programme in UNISIST, Paris, UNESCO, 1985 (PGI-85/WS/10), obseg: 118 strani (str. 326).

49/4

Večina prispevkov je nadaljevanje objav poletnega raziskovalnega programa fundacije Andrew W. Mellon na michiganski univerzi. Prvi prispevek

Rolanda M. Baumanna THE ADMINISTRATION OF ACCESS TO CONFIDENTIAL RECORDS IN STATE ARCHIVES: COMMON PRACTICE AND NEED FOR A MODEL LAW daje za štirinajst ameriških zveznih držav pregled in v opombah tudi eelotne historiate o dostopnosti zaupnih osebnih podatkov v postšelenbergovi dobi 1966-1986, to je po sprejetju Zakona o svobodnem informiranju (FOIA) in njegovih dopolnil v letih 1974, 1976 in 1978. Zaključuje z vrsto vprašanj, ki jih je potrebno upoštevati, ko se odloča o dostopnosti podatkov iz dokumentacije zaupne narave. Fredrie Miller predstavi cilj in rezultate študije USE, APPRAISAL, AND RESEARCH: A CASE STUDY OF SOCIAL HISTORY. V njej zajame podatke o uporabi arhivskega gradiva v 214 znanstvenih raziskavah socialne zgodovine, objavljenih med leti 1981 in 1985. Take raziskave naj bi bile v pomoč pri vrednotenju dokumentarnega in določanju arhivskega gradiva. Paul Conway nadaljuje s prispevkom FACTS AND FRAMEWORKS: AN APPROACH TO STUDYING THE USERS OF ARCHIVES. Nanaša se na uporabnike in arhivistov odnos do njih, na metodologijo dela arhivistov pri ugotavljanju raziskovalčevih potreb. Iz ozkega področja svoje stroke objavlja Alan K. Lathrop opažanja COPYRIGHT OF ARCHITECTURAL RECORDS: A LEGAL PERSPECTIVE na novo izpolnitev informacijskih sistemov in medsebojnih povezav. Trudy Huskamp Peterson podaja v prispevku THE NATIONAL ARCHIVES AND THE ARCHIVAL THEORIST REVISITED, 1954-1984, svoje poglede na razvoj arhivistike kot stroke v državnih arhivih v novejšem obdobju. Predstavlja nam nadaljevanje Posnerjevega pregleda za obdobje 1934-1954, ki je bil tudi objavljen v zgodnejših letih te revije. Sledi članek THE NHPRC: ITS INFLUENCE ON DOCUMENTARY EDITING, 1964-1984, v katerem Mary A. Giunta spregovori o delu Nacionalne komisije za izdaje zgodovinskih del. Zanimiva je tudi razprava Rajmonda H. Geselbraehtha THE ORIGIN OF RESTRICTIONS ON ACCESS TO PERSONAL PAPERS AT THE LIBRARY OF CONGRESS AND THE NATIONAL ARCHIVES, ki se nanaša na dostopnost javnosti do podarjenih fondov v obeh institucijah. Tematsko nadaljevanje je prispevek Aliee Robin STATE ARCHIVES AND ISSUES OF PERSONAL PRIVACY: POLICES AND PRACTICES. V študiji avtorica ugotavlja velike razlike med teorijo, prakso in osveščenostjo vseh akterjev pri določanju kriterijev. Zajema petdeset državnih arhivov.

49/3

Zanimiva uvodna razprava Richarda J. Coxa PROFESSIONALISM AND ARCHIVISTS IN THE UNITED STATES razčlenjuje mesto arhivista v družbi in izraža potrebo po močnejši afirmaciji tega profila. Bogate opombe dajejo zgodovinski prerez od ustanovitve arhivske službe v letu 1990 dalje. Prispevek Maxa J. Evansa AUTHORITY CON-

TROL: AN ALTERNATIVE TO THE RECORD GROUP CONCEPT polemizira z evropsko tradicijo klasifikacij arhivskega gradiva, ker ne zagotavlja zadovoljive dostopnosti. Predlaga hierarhično informacijsko povezavo. Z natančno obdelavo oblastnega organa bi bilo jasno, v katerem »skladišču« v deželi se gradivo nahaja, ne da bi bilo kršeno načelo provenience; s primerom utemeljuje svoj predlog. Marjorie Rabe Baritt se z objavo prispevka THE APPRAISAL OF PERSONALLY IDENTIFIABLE STUDENT RECORDS vključuje v razmišljanje o vrednotenju gradiva v izobraževalnih ustanovah in vsebuje osebne podatke. Sledi bibliografija WRITING ON. Obravnava odnos do avtorskih izdelkov arhitektov. Daje tudi pregled zakonodaje in sodne prakse na področju zaščite avtorskih pravic za to stroko. Pomemben je zaključni strokovni prispevek WRITING ON ARCHIVES, HISTORICAL MANUSCRIPTS, AND CURRENT RECORDS: 1984, kjer avtorici Caroline Durant Ladeira in Maryellen Trautman podajata bibliografijo objavljenih del arhivske stroke. Razdeljena je po poglavjih in se nanaša tako na objave v ZDA kot v drugih državah (str. 425-454). Zanimive so tudi predstavitve novih publikacij, ki tokrat posegajo predvsem na področje računalniške tehnike in mikrotehnike. Z mednarodnega področja je predstavljeno delovanje arhivske službe v Italiji (Luciana Duranti) in Kitajske (William W. Moss).

Milica Trebše Štolfa

**Mitteilungen des Steiermärkischen
landesarchivs**
Folge 42/43, Graz 1993

Vsebina:

Gerhard Pferschy, Delovno poročilo Štajerskega deželnega arhiva za leti 1991 in 1992.

Heinrich Purkarthofer, Dodatek: V letih 1991 in 1992 podeljeni štajerski občinski grbi.

Gerhard Wielinger, 125 let okrajnih glavarstev: K zgodovini inštitucije, ki se je ohranila.

Gernot Peter Obersteiner, Štajerska okrajna glavarstva od 1868 do 1918.

Gernot Peter Obersteiner, Inventar spisov štajerskih okrajnih glavarstev 1868 do 1925.

Gerald Gänser, Inventar zbirke tiparjev Štajerskega deželnega arhiva.

Ingrid Hödl, Življenjski pogoji plesni.

Werner Pfeiler, O obnašanju arhivalij v vlagi pod vplivom prostorske klime v okolju.

Oglas, Objave Štajerskega deželnega arhiva.

Delovno poročilo direktorja dr. Pferschyja je zelo obsežno, saj zajema obdobje dveh let. Razdeljeno je na 18 poglavij. V dodatku k poročilu obravnava dr. Purkarthofer občinske grbe, ki so bili podeljeni v letih 1991 in 1992.

Gerhard Wielinger je avtor prispevka o zgodovini okrajnih glavarstev, o instituciji, ki je bila ustanovljena 1868, ukinili so jo od 1939 do 1945, po vojni so okrajna glavarstva ponovno uvedli.

Gernot Peter Obersteiner je obširno obdelal štajerska okrajna glavarstva v obdobju od ustanovitve do razpada avstroogrske monarhije. Prispevek je razdelil na štiri poglavja z naslovi: Splošni razvoj regionalne in okrajne uprave do 1868; "Nova" okrajna glavarstva od 1868; Osebe kresijskih in okrajnih instanc; Spisi okrajnih glavarstev. V Zadnjem pravi, da so spisi obsežen vir za lokalno in regionalno zgodovinopisje, ki do sedaj ni bil dovolj izkoriščen. Sledi Inventar spisov štajerskih okrajnih glavarstev 1868 do 1925 istega avtorja.

Gerald Gänser je pripravil zbirke tiparjev Štajerskega deželnega arhiva. V zbirki pečatov so originalni pečati, odtisi v pečatni vosek, mavčni odlitki in tiparji. Obdelal je 548 pečatov. Razdelil jih je v skupine:

državne, deželnoknežje, deželne oblasti
šole, muzeji, arhiv
vojska
duhovščina/cerkev
industrija
mesta in trgi
rokodelci/celi
gospodstva
osebe
društva
vladarji

Na koncu je dodal še register.

Ingrid Hödl piše o plesnih. Žal v mnogih arhivih zaradi prostorske stiske shranjujejo gradivo v skladiščih, ki niso povsem primerna. Negativni pogoji za shranjevanje arhivalij so prevelika zračna vlaga in temperatura, toplota, prah in svetloba. V sestavku govori predvsem o morfoloških znakih, o plesnih v sistemu glivic, o najpomembnejših vrstah, o razširjenosti in življenjskih pogojih. Sestavek je opremila s skicami.

O lastnostih arhivalij v vlagi pod vplivom prostorske klime v okolju piše Werner Pfeiler. Sestavek je opremil s fotografijami in grafikoni.

Na koncu je še obvezni oglas z objavami Štajerskega deželnega arhiva.

Nada Jurkovič

RASSEGNA DEGLI ARCHIVI DI STATO,
Letnik LI, Rim, maj/december 1991,
zvezek 2-3, str. 271-542

V tej številki je šest glavnih prispevkov

Luciana Frangioni: mercerie non metalliche
fiorentine per Avignone, 1363-1410

(Florentinsko nekovinsko drobno blago za Avignone, 1363-1410)

Prispevek obravnava preskrbo florentinskih obrtnikov z nekovinskim drobnim blagom in izdelki (usnje, sedla, vrvice, pasovi, lesene skrinje in skrinjice, škatle, lesene pete za čevlje, stekleni kozarci, platneni prti in ostalo) za avignonsko trgovino Datini.

Ohranjeni dokumenti (Archivio Datini, Prato) pričajo o veliki izbiri blaga, kakovosti, ehovskih znakov obrtnikov, pomembnih in originalnih izdelkih. Med italijanskimi proizvajalci iz Milana in Geneve so se na francoskem trgu še posebej uveljavile Firenze.

Bernardino Farolfi: Forme della documentazione e personale di governo a Bologna tra Cinque e Settecento: l'archivio del notaio di governo (Oblike dokumentacije in upravni uradniki v Bologni od XVI. do XVIII. stol.: notarski arhiv)

Avtor je v tem prispevku orisal galerijo raznih osebnosti: sekretarjev, notarjev, prepisovalcev-arhivarjev - njihova naloga je bila, da sestavijo dokumente v uradni obliki ter shranijo pretežni del nastalega gradiva pri upravnih oblasteh Bologne in njenega ozemlja v novejši zgodovini.

Paolo Muzi: Istituzioni dell'amministrazione periferica e fonti documentarie del Decennio napoleonico (1806-1815): un primo censimento presso l'Archivio di Stato di L'Aquila (Upravne periferne institucije in arhivski viri v desetletju Napoleonove oblasti (1806-1815): eno od prvih ljudskih štetij pri Državnem arhivu v Aquili)

Avtor s treh vidikov ocenjuje veliko novost, ki se kaže v perifernih državnih institucijah Napoleonove države v južni Italiji. Gre za radikalno prenovno koncepta uprave v pokrajinah, ki je nastala po uvedbi Napoleonovih reform, še posebno v periferni državni finačni upravi ter med vodilnim osebjem v teh institucijah.

Ugo Cova: L'età di Giuseppe II nelle fonti documentarie dell'Archivio di Stato di Trieste (Obdobje Jožefa II. v arhivskih virih v Državnem arhivu v Trstu)

Prispevek je dodelana in delno razširjena verzija referata, ki ga je avtor predstavil na študijskem zborovanju "Jožef II. in prosvetljenjske reforme na italijanskem ozemlju pod avstrijsko oblastjo" od 14. - 15. 12. 1990 v Gorici (Institut za socialno in versko zgodovino)

Namen prispevka je bil predvsem pokazati na najpomembnejše arhivske vire v Državnem arhivu v Trstu iz časa Jožefa II., ki zrealizirajo spremembe na

pravnem in institucionalnem področju v avstrijskem Primorju.

Kot je že znano navaja avtor, je začel Jožef II. po smrti očeta 1765 kot regent, z materjo M. Terezijo pospešeno usmerjati službe javne uprave k enostavnosti, racionalnosti in državnemu centralizmu upravnega aparata. Tako ni slučajno, da je bilo že v času vladanja M. Terezije ukinjeno avtonomno delovanje Trgovinskega sveta (Kommerzienrat) kot osrednje oblasti službe za trgovino in industrijo ter njegova vključitev v češko-avstrijsko dvorno pisarno. Tako je bilo odpravljeno leta 1776 v Trstu Trgovinsko nadzorstvo (Intendenza commerciale) kot vladin urad avstrijskega Primorja, podrejen omenjenemu trgovinskemu svetu. Odprava takega avtonomnega deželnega organa s posebnimi kompetencami je bila skladna s usmeritvami Jožefa II. k poenotenju oblasti in ustanovitvi enega gubernija. Tako je bil v Trstu ustanovljen 1776 C. Kr. gubernij za avstrijsko Primorje.

Po smrti M. Terezije leta 1780 je imel proste roke za nadaljevanje svojih reformatorskih idej, te je avtor podrobno osvetlil na upravni, sodni, prosvetni in cerkveni ravni.

Pierpaolo Dorsi: La giustizia militare austriaca nella prima guerra mondiale e i fondi dell'Archivio di Stato di Trieste (Avstrijska vojaška sodišča v Prvi svetovni vojni in fondi v Državnem arhivu v Trstu)

Prispevek je referat, ki ga je avtor predstavil na javnem seminarju "Kako zbežati pred vojno" (Scampare la guerra), ki ga je organizirala Pokrajinska uprava Gorice v Fogliano Redipuglia 13.-15. 12. 1990. Namen avtorja je bil, da opozori na obstoj več tisoč spisov sodnih procesov, ki so nastali v avstrijskih vojaških tribunali, ki so delovali od 1915-1918 na liniji italijanske fronte na prostoru, ki je, splošno gledano, zajemal sedanje območje Julijske krajine. Pred izbruhom I. sv. vojne so bili v Avstriji podvrženi vojaški justici vsi vojaški obvezniki, ne samo za specifične vojaške prestopke-ampak za katerikoli prestopok, ki so ga napravili v času vojaške službe.

V Državnem arhivu v Trstu sta urejena in dostopna za uporabo raziskovalec fonda: Tribunali militari austriaci (1915-1918) in Tribunali militari austriaci nei territori occupati (1917-1918), ob tem hranijo še omenjeno gradivo arhiva v Trentu in na Dunaju.

Giulia Barrera: La nuova legge sul diritto di accesso ai documenti amministrativi (Novi zakon o pravici do uporabe upravnega gradiva)

Besedilo tega zakona z dne 7. 8. 1990, št. 241, je v celoti objavljeno v Rassegna degli Archivi di stato, št. 1-2/1990.

Zakon se nanaša na dokumentarno gradivo upravnih organov in ob tem ne omenja arhivskega

gradiva. Avtorica v izčrpnih študiji obdeluje in tolmači ta zakon, da bi opozorila na posledice, ki bi jih zakon lahko imel za arhivsko službo.

Iz rubrike "Kronike, novice in komentarji" bom naštel le naslove:

- Come non si scrive un manuale (Kako se ne bi smel pisati priročnik) (Zanni I. Rosiello)
- Un contributo alla storia dell'archivistica: le "Istruzioni" del 1588 per l'Archivio di Simancas (Prispevek k zgodovini arhivistike: "Navodila" iz leta 1588 za Arhiv v Simancasu) (E. Lodolini)
- Per una storia delle filigrane bresciane (Za zgodovino vodnega tiska v Bresciji) (R. Navarrini)
- Esportazione dei beni archivistici e mercato unico europeo (Izvoz arhivalij in edinstveni evropski trg) (B. Colarossi)
- Convegno di storia sanitaria: "Ambiente, malattie, sanità" tra Otto cento e Novecento (Zborovanje o zgodovini zdravstva: Okolje, bolezni in zdravstvo v XIX. in XX. stol.) (A. Cherehi)
- Seminario: "Città e feudo della Sicilia moderna. Nuove prospettive di ricerca storiografica" (Seminar: Mesto in fevd moderne Sicilije. Nove perspektive za zgodovinske raziskave) (S. Sambito)
- Convegno di studi: "Italia 1350-1450: tra crisi, trasformazione, sviluppo" (Študijsko zborovanje: Italija 1350-1450 med krizami, spremembami in razvojem) (G. Bonfiglio Dosio)
- Seminario internazionale sulla ricerca nel campo della conservazione (Študijsko mednarodno zborovanje o raziskavah na področju konservacije) (O. Signorini Paolini)
- Convegno internazionale di studi: "Gli archivi per la storia della scienza e della tecnica" (Mednarodno študijsko zborovanje: Arhivi za zgodovino znanosti in tehnike) (G. Paoloni)

Od ostalih rubrik omenjam le rubriko

Dokumentacija z ednim prispevkom Guida agli archivi storici delle Comunità europee (Vodnik po arhivih evropskih skupnosti)

To je tretji ponatis vodnika v redakciji Jean Marie Palayret in v sodelovanju z Andrejem Bечеруецијem in Gherardom Boninijem univerzitetni evropski institut 1991.

Evropska skupnost je ustanovljena 1952. Leta 1983 je odprla svoje arhive raziskovalcem s sedežem v Firencah. Razen arhivskega gradiva zbira tudi tisk, ki ga izdaja skupnost, načrtuje tudi zbiranje drugega gradiva (manifesti, fotografije, zemljepisne karte).

Po pravilih Evropske skupnosti ni mogoče uporabljati originalnih dokumentov. V čitalnici se pretežno uporabljajo mikrofiši ali mikrofilmi. Za uporabo originalov je potrebno posebno pooblastilo. Inventarji in vodniki so pisani v angleščini in francoščini. Ostala pravila so v glavnem usklajena s pravili ostalih arhivov. Arhiv skupnosti je odprt od 8.³⁰

- 17, razen božičnega tedna in Ferragosta. Naslov: Villa il Poggiolo, Piazza Edison 11, 50133 Firenze, tel. 055/573727, fax 055/573728

RASSEGNA DEGLI ARCHIVI DI STATO, letnik LII, Rim, januar/april 1992, zvezek 1, str. 6-298

Ta številka ima štiri glavne prispevke:

Giancarlo de Fecondo, L'Archivio del Vicariato di Pistoia (1772-1808) (Arhiv vikariata v Pistoji 1772-1808)

Inventar pistojskega kraljevega vikariata, ki je bil ustanovljen z zakonom z dne 30. 9. 1772, z arhivskim in zgodovinskim uvodom, in konkordančno tabelo.

Anna Maria Corbo, Documenti per la storia della musica tra XIV e XVI secolo nell'Archivio storico del Comune di San Ginesio (Dokumenti za zgodovino glasbe med XIV. in XVI. stol. v Zgodovinskem arhivu občine San Ginesio)

Iz ohranjenih finančnih registrov je bilo mogoče rekonstruirati pomembnost San Ginesia proti koncu srednjega veka in na začetku renesanse. Bil je center, v katerem so se zbirali glasbeniki, bodisi ljubitelji ali profesionalci. Iz arhivske dokumentacije je razvidna raznolikost starinskih glasbil, ki so bila v ljudski uporabi in na dvoru, imena glasbenikov, od kod so prihajali in plačevanje pristojbin glede na glasbila. Viden je razvoj glasbene tradicije od bolj enostavnih do kompleksnejših oblik.

Giancarlo de Fecondo - Paolo Franzese - Archivistica e storia degli archivi: I 50 anni dell'Archivio di Stato di Pistoia (Arhivistika in zgodovina arhivov: 50 let Državnega arhiva v Pistoji)

Avtorja sta ob zgodovini arhiva kot institucije zajela tudi probleme in dileme arhivske teorije in prakse urejanja in popisovanja arhivskega gradiva, ki še ni dovolj raziskano.

Stefano Vitali, A proposito di normalizzazione della descrizione degli archivi: il "Manual of Archival Description" (O normah za arhivsko popisovanje: Manual of Archival Description)

Avtor je obdelal priročnik, v katerem so razdelana enotna pravila in navodila za izdelavo arhivskih popisov in ostalih arhivskih pripomočkov. Glavna in nosilna osebnost v tem projektu je bil Michael Cook, eden največjih angleških avtoritet za

arhivistko, še posebej za uporabo informatike v arhivih. Priročnik uporablja računalniško informatično terminologijo v besedilu kot v oblikovni strukturi primerov za izdelavo arhivskih popisov. Prva izdaja priročnika (potem poimenovan MAD 1) je bila 1986. Druga izdaja (MAD 2) je iz leta 1989. Ta zajema inventarizacijo tudi atipičnega arhivskega gradiva. Osnovni principi pa so izdelani v najnovejšem arhivskem priročniku: M. Cook - M. Procter - MAD User Guide: how to set about listing archives. A short explanatory guide to the rules and recommendations of the Manual of Archival Description-Aldershot (England)-Brookfield (Vermont), Gower, 1989.

Iz rubrike **Kronike, novice in komentarji** so naslovi tem posameznih zborovanj:

- Scuola estiva delle donne: "Raccontare, raccontarsi" (Letna šola za ženske: Pripovedovanje, povedati si) (G. Barrera)
- "Il futuro della memoria" Convegno internazionale di studi sugli archivi di famiglie e di persone (Bodočnost spomina. Mednarodno študijsko zborovanje o družinskih in osebnih arhivih) (A. P. Bidolli)
- Convegno internazionale: "Gli archivi e l'Europa senza frontiere" (Mednarodno zborovanje: Arhivi in Evropa brez meja) (M. Carassi)
- Una guida alle fonti per la storia della guerra civile spagnola (Vodnik po virih španske državljanske vojne) (A. G. Ricci)

V rubriki - **Dokumentacija** je obdelana: XXVIII. mednarodna konferenca okrogle mize arhivov (Harlem, 7.-10. oktober 1991) pod predsedstvom prof. Renata Grispa, generalnega direktorja za italijanske arhive s temo "Finančna sredstva arhivov" in Kitajski arhivski zakon. Kitajska je povabila mednarodno arhivsko skupnost, da bi bil 1996 XIII. mednarodni arhivski kongres na Kitajskem.

Vanda Bezek

LA GAZETTE DES ARCHIVES

Št. 128, leto 1985

V okviru že običajnih rubrik prinaša La gazette des archives v št. 128 dve obsežni poročili o varstvu fotografskega gradiva in spisovnega gradiva v Franciji.

V novembru leta 1948 je Atelje za restavracijo fotografij mesta Pariza v okviru "Meseca fotografije" pripravil kolokvij z naslovom "Konzervacija in restavracija fotografske dediščine". O posvetovanju sta pisala Anne Cartier-Bresson in Michel Quetin, Varovanje fotografskega gradiva.

V začetku so na posvetovanju obravnavali vprašanje o tehniki in strukturi fotografij. Sledilo je pre-

davanje o zgodovini in izdelavi dagerotipij, o metodi identifikacije starejših kopij, o postopku izdelave in trajnosti slik in o vplivu okolja na hranjenje fotografskega gradiva. Naslednji dan so na predavanju predstavili metode in delo pred nedavnim odprte delavnice za obnovo fotografij mesta Pariza. Predavatelj iz ZDA je poročal o rezultatih Inštituta za raziskave Univerze v Austinu (Teksas) na področju analize in izboljšave fotografij. Nato je referent iz Francije predstavil delo Francoskega inštituta za hrambo grafičnih dokumentov. Razpravljal je o trajnosti fotografij sedanjega časa in poskusu ponatisa izvornikov. Ob koncu posvetovanja so pripravili okroglo mizo, na njej so predstavili zlasti velike javne zbirke fotografij in laboratorije. Referenti so posvetili pozornost zlasti pomenu papirja, ki ga uporabljajo pri izdelavi fotografij, vprašanjem zavarovanja fotografij pred škodljivimi viri, obnovi poškodovanih fotografij in končno pogojem za varstvo gradiva v skladiščih, primerni vlagi in temperaturi, ki zagotavlja trajno ohranitev fotografij.

Avtorja Françoise Jeanney in Florence Ott sta pripravila članek Hranjenje arhivov v gospodarstvu: izkušnje iz Burgundije, regije, ki je neenakomerno industrializirana. V juniju leta 1983 je Direkcija arhivov Francije naslovila gospodarskim podjetjem v Burgundiji obsežno anketo, da bi ovrednotili pomen njihovega pisanega gradiva za zgodovino in odnos odgovornih v podjetjih do tega gradiva. Preučevanje ankete je prispevalo k ureditvi ukrepov pri zavarovanju gospodarskih arhivov v Burgundiji. Po tej anketi se kaže najprej pregled pogojev varstva gospodarskih arhivov v njihovem okrožju. Bojazen, ki je botrovala anketi, se je izkazala za upravičeno. Pokazalo se je, da so ti arhivi predstavljali njihovim lastnikom le breme in so bili pogosto izpostavljeni velikim nepremišljenim uničevanjem. Medtem se je marsikdo na temelju imenovane ankete zavedel vrednosti spiskovnega gradiva podjetij, ki je bilo zaradi brezbriznosti in neznanja izpostavljeno uničenju. Ta izkušnja, omejena na eno pokrajino, bi morala postati smernica podjetjem in se zaradi uspeha nadaljevati ter intenzivirati.

V naslednjih rubrikah prinaša revija informacije o strokovnem delu arhivov in arhivske službe v Franciji.

Odile Kammerer je pripravila poročilo o šolanju arhivistov mest in podjetij na Filozofski fakulteti v Mulhousu v Zgornji Alzaciji.

Rubrika "V kratkem" predstavlja nove publikacije francoske arhivistike: departmajskih arhivov, arhivov podjetij, socialnega zavarovanja, mednarodnih organizacij in pravosodja.

Sledi poročilo Društva francoskih arhivistov o delu v preteklem letu. V naslednji rubriki je objavljena bibliografija inventarjev, repertorijev in arhivskih vodnikov Nacionalnega arhiva, departmajskih arhivov in arhivov ministrstev v letu 1984.

V zaključnem delu sledijo ocene nekaterih strokovnih publikacij francoskih in arhivistov drugih držav.

Ivan Nemanic

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Osebne vesti

Devetdeset let dr. Vlada Valenčiča

Dr. Vlado Valenčič se je 26. novembra 1903 rodil očetu Ivanu, posestniku in združnemu delavcu, ter materi Uršuli. Luč sveta je ugledal v Trnovem pri Ilirski Bistrici, kjer je v ljudski šoli pridobil tudi osnovna šolska znanja. Gimnazijska leta je preživel na realni gimnaziji v Opatiji, ki jo je od 4. razreda naprej nadgradil s klasično gimnazijo v Ljubljani, na kateri je leta 1921 tudi maturiral. V šolskem letu 1921/22 je vpisal študij narodnega gospodarstva na univerzi na Dunaju, kmalu zatem je bil študent Gospodarske in socialnoznanstvene fakultete univerze v Frankfurtu na Maini, študij pa je z doktorsko promocijo leta 1926 končal na Pravni in državnoznanstveni fakulteti v Zürichu. Njegovo doktorsko delo, s katerim si je pridobil doktorat s področja narodnega gospodarstva oziroma politične ekonomije, je preučevalo slovensko združništvo.

Z združništvom in gospodarstvom so bile povezane tudi vse njegove zaposlitve do 1. septembra 1950, ko je z dekretom Poverjeništvu za znanost in kulturo pri Mestnem ljudskem odboru Ljubljana pričel v tedanjem Mestnem arhivu Ljubljana svojo skoraj 24 let dolgo arhivistično pot. Aktivno arhivsko delo je z odhodom v pokoj kot vodja enote Mestni arhiv Ljubljana s pokojninsko odločbo končal 31. decembra 1973, dejansko pa je svoje redno delovno razmerje v arhivu končal s sklepom sveta arhiva z dne 31. januarja 1974, ko se je njegova delovna ustanova že skoraj leto dni imenovala Zgodovinski arhiv Ljubljana. Kljub odhodu v pokoj pa je bil dr. Valenčič zaradi vojaških obveznosti zaposlenih v arhivu od upokojitve do konca februarja 1975 razporejen na delovno mesto vodje enote Mestni arhiv Ljubljana s polovičnim delovnim časom.

V jeseni 1950, ko se je zaposlil v Mestnem arhivu Ljubljana, je bil dr. Vlado Valenčič že priznan gospodarski zgodovinar z objavljenimi študijami v domačih ter tujih gospodarskih in zgodovinskih znanstvenih publikacijah. Na to, da se je zaposlil v Mestnem arhivu Ljubljana, ki se je konec štiridesetih in v petdesetih pa tudi naslednjih letih razvijal enkrat bolj v arhivistično, drugič pa bolj v historiografsko smer, je gotovo vplivalo dejstvo, da je v arhivu "... v letih okoli 1950 ... prevladoval razvoj v drugo, historiografsko smer ..." (dr. Jože Šorn: Vlado Valenčič-sedemdesetletnik, *Kronika*, časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana 1973/21, III. zvezek, str. 185)!

Dr. Vlado Valenčič se je tudi v Mestnem arhivu Ljubljana zelo veliko ukvarjal s študijem različnih področij iz slovenske gospodarske zgodovine. Njegova preučevanja so zajemala agrarno in gozdarsko zgodovino, zgodovino trgovine, obrti in industrije ter zgodovino stavbarstva in uličnega poimenovanja, zlasti v Ljubljani. Prav tako je bilo njegovo znanstveno zanimanje usmerjeno na preučevanje demografskega področja slovenske zgodovine. Za Valenčičevo zgodovinsko znanstveno raziskovanje velja, da so splošno slovenskega in krajevnozgodovinskega značaja. Poleg Ljubljane se je veliko ukvarjal z gospodarsko in demografsko zgodovino Primorske ter Kamnika in Kranja z okolico.

Glede na dejstvo, da je bil dr. Vlado Valenčič ves čas odličen poznavalec zgodovinskih virov za gospodarsko in demografsko zgodovino, so vsa njegova znanstvena dela podprta s primarnimi arhivskimi viri. Na ta način je na najboljši način pokazal na izreden pomen arhivskega gradiva za zgodovinska preučevanja in prav zaradi tega je potrebno njegova znanstvena dela jemati tudi kot vzor za pisanje zgodovinskih študij. Dr. Vlado Valenčič je znanstvenik, od katerega se morajo učiti ne le arhivski strokovnjaki, ampak vsi, ki se ukvarjajo s preučevanjem kakršnegakoli zgodovinskega problema.

Razumljivo je, da delo dr. Vlada Valenčič v več kot dvajsetih letih zaposlitve v Mestnem oziroma Zgodovinskem arhivu Ljubljana ni bilo samo znanstveno-historiografsko. Kljub temu, da je bil doktor znanosti, je svoje arhivistično obdobje začel kot nižji arhivar III. stopnje, leta 1953 je pridobil naziv strokovnega sodelavca, leta 1959 je postal znanstveni sodelavec, februarja 1965 je postal načelnik oddelka za prevzem in obdelavo gradiva, v začetku leta 1969 pa je bil z odločbo Komisije za ugotavljanje strokovne usposobljenosti v arhivih pri Skupnosti arhivov Slovenije spoznan, da "... je usposobljen za delovno mesto arhivski svetovalec in to za dela na gradivu od 16. do 18. stoletja..." (personalna mapa). Maja 1971 je bil s sklepom delovne skupnosti Mestnega arhiva Ljubljana postavljen za vodjo oddelka za prevzem in obdelavo gradiva ter informatorja in vodjo čitalnice. Ko se je v začetku leta 1972 teritorialna pristojnost arhiva povečala, je postal vodja delovne enote 1 (Ljubljanske občine), ob preimenovanju Mestnega v Zgodovinski arhiv Ljubljana 28. junija 1973 pa je postal vodja delovne enote Mestni arhiv Ljubljana. Na tem delovnem mestu je dr. Vlado Valenčič konec februarja 1975 tudi končal svoje aktivno arhivistično delo.

Na arhivističnem področju je bilo težišče njegovega dela namenjeno fondom mesta Ljubljane. Od tod izhaja tudi njegovo odlično poznavanje tako same zgodovine kakor tudi virov za preučevanje zgodovine glavnega mesta Slovenije. Njegovo bogato znanstveno védenje so lahko občutili vsi, ki so v čitalnici Mestnega oziroma Zgodovinskega arhiva Ljubljana preučevali ljubljansko zgodovino, saj jim je pogosto pomagal s koristnimi nasveti. Prav tako je bila zelo pomembna njegova strokovna pomoč vsem na novo zaposlenim v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, zlasti po letu 1972, ko se je arhiv temeljito kadrovske prenovil.

Visoka leta pa dr. Vlada Valenčiča niso ovirala pri njegovem znanstvenoraziskovalnem delu. Tik pred upokojitvijo je pripravil odmevno arhivistično razstavo o razvoju ljubljanske industrije do konca 1. svetovne vojne. Trajni pomen ima njegovo raziskovalno delo pri pripravi razstave, zabeleženo v katalogu k razstavi, v katerem je objavljena njegova študija z naslovom "Starejša ljubljanska industrija", ki osvetljuje razvoj ljubljanske industrije od 16. stoletja do leta 1918. Nadaljevanje tega preučevanja je Valenčičeva študija v katalogu k razstavi Ljubljanska industrija v letih 1918-1941, ki je izšel decembra 1992 in nosi naslov Ljubljanska industrija med obema svetovnima vojnoma.

Tudi po odhodu v pokoj se je dr. Valenčič še naprej ukvarjal z znanstveno-raziskovalnim delom na zgodovinskem področju. Za vse raziskave je bilo še naprej osnova arhivsko gradivo, tako da je bil še naprej pogosto uporabnik arhivskega gradiva, ki ga hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana. Glede na to, da je bila v petem letniku revije Arhivi leta 1983 ob njegovi 80-letnici objavljena njegova bibliografija do leta 1983, naj na tem mestu omenim le nekaj njegovih pomembnih objavljenih razprav. Pripravil je več gesel za Slovenski biografski leksikon, svoje razprave je objavljial v Zgodovinskem časopisu (npr. o izseljevanju Slovencev v druge dežele habsburške monarhije, o kreditnem gospodarstvu ob koncu srednjega veka) in v reviji Kronika, časopisu za slovensko krajevno zgodovino (steklarstvo v Zagorju, začetki organiziranosti slovenskega mlekarnstva), za jubilejni zbornik ob 90-letnici Zgodovinskega arhiva Ljubljana pa je pripravil pomemben prispevek o delniških družbah na Kranjskem. Prav tako sta po upokojitvi izšli dve samostojni Valenčičevi publikaciji, in sicer o zgodovini ljubljanskih uličnih imen in o ljubljanskih Židih.

Dr. Vladu Valenčiču ob visokem življenjskem jubileju želimo še veliko zdravja in duhovne svežine.

Janez Kopač

Profesorju Janku Jarcu ob žvljenjskem jubileju

*Pravičnega moža v njegovi volji
ne omaje zastrašujoč pogled tirana,
niti množica zdijvana,
če mu kaj nepoštenega veli;*

*ne straši blisk iz Zevsove ga roke,
ne burne Adrije vladar-vihar;
celo če bi nebesni svod se zrušil,
ne bo pod ruševinami drhtel.*

*Horacij, Pesmi 3,3
(Prevod dr. K. Gantar)*

Carissime nonagenarie!

Vsi, ki smo se srečali s profesorjem Jankom Jarcem, in tisti, ki se še danes srečujemo z njim, ga nikoli nismo imenovali "tovariš profesor", kakor je to bilo zaukazano, in ne "ravnatelj" ali "direktor", čeprav je nekaterim izmed nas bil predstojnik. Pač pa smo ga zmeraj imenovali "gospod profesor", z besedama, ki sta nam pomenili več, kakor nam običajno pomenita. Bili sta izraz spoštovanja do človeka širokih obzorij, temeljite humanistične izobrazbe, ki nam je rad citiral iz Horacija in ki se je znal navdušiti za vse, kar je lepó in dobro, do človeka, na zunaj včasih navidezno trdega, a v duši mehkega in dobrega, kakor zna biti le materin kruh.

Na jesen leta 1965 sem prišel v Dolenjski muzej v Novem mestu, kamor me je kot klasičnega filologa in študenta zgodovine "ob delu" povabil profesor Jare, da bi prevzel delo v arhivu, ki je bil tedaj eden izmed oddelkov Muzeja. Bilo pa je to tudi leto, ko je dolenska metropola slavila svojo šeststoletnico. Po nekaj dneh mi je profesor dejal: "Za Dolenjski list boste napisali kroniko mesta!" Branil sem se: "S pisanjem člankov iz zgodovine se nisem nikoli ukvarjal, saj sem do sedaj stal le za katedrom učilnic gimnazij na Ravnah na Koroškem in v Novem mestu." Pa se profesor ni dal ugnati in mi je rekel nekako takole: "Nič ne de, se boste že naučili. Veste, pob, samo zaplavati je treba!" Prinesel mi je nekaj literature, med katero je bila njegova slovita knjižica: "Novo mesto in njegova gasilska četa", ki velja še danes za najboljši kratek pregled preteklosti Novega mesta. Razmišljal sem o nepopustljivosti svojega predstojnika, se lotil dela in skromen pregled kronike mesta je bil objavljen.

Spominjam se tudi, kako me je profesor vodil po arhivskem skladišču in s kakšno ljubeznijo je jemal v roke pergamentne listine novomeških privilegijev in cehov, sicer "reliquiae reliquiarum" nekdanjega fonda dokumentov za mesto. Vsak dokument, vsaka

fotografija, sleherni predmet, ki mu je kot zgodovinarju govoril o preteklosti Dolenjske, mu je bil pri sreju in ga je znal navdušiti, kar je tudi sieer izpričal z urejevanjem mestnega arhiva pred drugo vojno in s svojo skrbjo za dokumente, nad katerimi je bdel kot partizan v drugi vojni. Veliko število arhivalij, ki sem jih vzel v roke, je bilo napisanih v gotiee, med njimi pergamentne lis-tine mesta, a moral sem ugotovljati, da branju nisem bil kos. Pa je profesor dejal: "Ja, se bo pač treba naučiti gotiee!" V roke sem vzel urbar kostanjeviške gosposčine iz leta 1625, ki mi ga je ljubeznivo posodil ravnatelj Študijske knjižnice Bogo Komelj, saj se je bilo moč na podlagi urbarja, v katerem so se iste besede neprestano ponavljale, kar najhitreje naučiti "te nesrečne pisave", kot sem jo na začetku poimenoval. Tudi v tem pogledu mi je bil profesor Jare dober svetovalec, hkrati pa nepopustljiv učitelj ter mu je uspelo, da sem se izuril v branju tekstov, kar je zame kasneje postalo vsakdanje opravilo in kar je še danes.

Menim, da sem dolžan priznati, da mi je prav profesor Jare vtil veselje do raziskovalnega dela in ljubezen do preteklosti dolenjske zemlje. Čeprav živim danes že več kot dvajset let v rodnem Mariboru, se znova in znova rad vračam k temam iz zgodovine Dolenjske in, kadar me pot pripelje v njeno metropolo, z veseljem obiščem profesorja, ki se vselej zanima za moje delo, kar mi je vzpodbuda za nadaljnje delo.

Pretekla so skorajda že tri desetletja, odkar poznam dragega profesorja, veliko let je že prešlo in marsikaj se je spremenilo, ni pa se spremenil prijeten pogovor z njim, ostala sta njegov dobrodušni, a tudi kritični pogled, in na njegovih lieih njegov hudomušni nasmeh.

Sint tibi dii propitii et ad multos annos!

Jože Mlinarič

Ob devetdesetletnici rojstva prof. Janka Jarca

Dne 25. decembra 1993 je prof. Janko Jare praznoval visok jubilej - devetdesetletnico rojstva. Rodil se je v Črnomlju, osnovno šolo obiskoval v Gradcu in Kostanjevici, gimnazijo pa v Novem mestu. Po končani gimnaziji se je vpisal na univerzo v Ljubljani in tu leta 1931 diplomiral iz svetovne in narodne zgodovine ter literarne zgodovine jugoslovanskih narodov. Nato je poučeval v Murski Soboti, Ptuj in Novem mestu. V tem času se je začel

uvetjavljati tudi na strokovnem področju. Za profesorski izpit pri prof. Kosu je raziskal stanje novomeških arhivov. Rezultat raziskovanja je bila ugotovitev, da je njihovo stanje porazno. Zato sta se s svojim študentom M. Dodičem lotila reševanja arhiva, ki se je nahajal na podstrešju Rotovža, in ga od tam nosila v Meščansko šolo, kjer je eno sobo v ta namen prepustil novomeški župan dr. Režek.

V začetku druge svetovne vojne je bila šola bombardirana, arhivalije pa povečini rešene.

V tem času se je prof. Jare pridružil OF, bil kasneje interniran v Moningu in nato Gonarsu. Po kapitulaciji Italije se je vrnil domov in takoj začel z zbiranjem arhivskega gradiva okupatorjev in poskrbel za prevoz le-tega v Dolenjske Toplice. Del gradiva je bilo sieer uničenega, preostali del pa je postal osnovni fond Znanstvenega inštituta, ki ga je ustanovil IOOF 12. januarja 1944 v Črnomlju. Prof. J. Jare pa je bil imenovan za njegovega arhivarja.

Po vojni je svoje delo nadaljeval kot arhivar na Inštitutu narodne osvoboditve vse do leta 1951, ko je bil imenovan za ravnatelja Dolenjskega muzeja v Novem mestu. Leta 1957 je postal še vodja leta 1946 ustanovljenega Okrajnega arhiva, ki je bil tega leta priključen muzeju.

Po prihodu v Novo mesto se je prof. Jare posvetil muzealstvu, spomeniškem in arhivskemu varstvu, Dolenjski galeriji ter raziskovanju preteklosti Novega mesta in Dolenjske. Pri tem pa je upošteval arhivske dokumente iz starejše in novejše zgodovine in bil tako eden prvih raziskovalcev, ki se je pri raziskovanju zgodovine NOB oprl na arhivske dokumente.

Žal pa se je v času, ko prof. Janka Jarea ni bilo v Novem mestu, uničilo ogromno arhivskega gradiva. Velik del novomeških arhivov so leta 1949 in 1950 preprosto odpeljali na odpad. S tem pa je bila narejena nepopravljiva kulturna škoda.

S poveritvijo službe varstva arhivskega in dokumentarnega gradiva takratnemu Mestnemu arhivu Ljubljana, sedaj Zgodovinskemu arhivu Ljubljana, in z ustanovitvijo Enote za Dolenjsko in Belo krajino, smo prevzeli od Dolenjskega muzeja vse arhivsko gradivo. Spomnim se, da je bil ob tem prof. Janko Jare, ki je bil mnenja, da sta muzej in arhiv neločljivo povezana, prizadet in zaskrbljen, da takrat mladi delavei ne bomo znali dobro skrbeti za arhiv, ki ga je vsa ta leta skrbno zbiral in varoval. Njegova skrb je bila odveč, mladi smo nadaljevali njegovo delo in smo mu hvaležni, da je za nas in zanamee ohranil tako pomembno kulturno zgodovinsko dediščino.

Zorka Skrabi

In memoriam - BORIS ROZMAN

V nedeljo, 9. januarja 1994 je kruto dejstvo smrti pretrgalo življenjsko pot Borisa Rozmana, arhivista Zgodovinskega arhiva Ljubljana.

Rodil se je 20. julija 1955 v Novem mestu. Leta 1967 se je družina preselila v Ljubljano, kjer je Boris končal osemletko. Po opravljeni osnovni šoli se je vpisal na VI. gimnazijo v Mostah. Po končani gimnaziji in opravljeni maturi leta 1974 se je vpisal na Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani na študij zgodovine in umetnostne zgodovine. Že med študijem se je v šolskem letu 1978/79 kot predmetni učitelj zgodovine zaposlil na Osnovni šoli Vide Pregarc v Ljubljani. Zgodovino je poučeval tudi po 16. februarju 1979, ko je na pedagoško-znanstvenih enotah za zgodovino in umetnostno zgodovino uspešno opravil zadnje diplomske izpite iz zgodovine in umetnostne zgodovine. K predmetnemu poučevanju zgodovine se je na isto osnovno šolo vrnil tudi po odsluženju vojaškega roka, zato je v drugi polovici februarja 1982 opravil strokovni izpit za učitelja predmetnega pouka na osnovnih šolah.

Na delovno mesto arhivista za arhivsko gradivo s področja družbenih dejavnosti in društev se je prijavil na osnovi razpisa Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Komisija za delovna razmerja arhiva ga je sprejela na razpisano delovno mesto, ki ga je formalno zasedel 15. marca 1982. V drugi polovici decembra 1983 je opravil tudi strokovni izpit iz arhivistike.

Boris Rozman je bil na zgodovinskem področju dejaven že pred začetkom svojega dela v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, saj je bil sekretar zgodovinske komisije pri Mestni konferenci Zveze komunistov Slovenije Ljubljana, sodeloval pa je tudi na nekaterih kongresih slovenskih in jugoslovanskih zgodovinarjev.

Arhivska strokovna naravnost Borisa Rozmana je bila vseh nekaj tednov manj kot dvanajst let delovanja v Zgodovinskem arhivu Ljubljana usmerjena na pridobivanje kulturne in zgodovinske dediščine številnih slovenskih društev in na pogosto mučno pridobivanje gradiva posameznikov, ki so imeli bodisi arhivsko gradivo svoje družine ali domačije ali pa gradivo, ki je na karšenkoli način prišlo v zasebno last. Kolikšno zgodovinsko in kulturno bogastvo arhivskega gradiva kot primarnega zgodovinskega vira je pokojnemu Borisu uspelo pridobiti za Zgodovinski arhiv Ljubljana najbolj nazorno kaže pregled na tak način pridobljenega gradiva, ki je objavljen v Vodniku Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Gradivo in razprave št.11, Ljubljana 1992, v poglavju "Društva" na straneh 190 do 197, v poglavju "Nakupi in darila različnega izvora" na straneh 204 do 212 in v poglavju "Zbirke" na straneh 212 do

217. Razumljivo je, da niso vse pridobitve arhivskega gradiva, ki so navedene v omenjenih poglavjih, prišle v arhiv v Borisovih letih službovanja, dejstvo pa je, da je dal temu gradivu, osebni pečat. Pridobitev arhivskega gradiva številnih slovenskih društev in posameznikov, ki so hranili pomembne dele slovenske arhivske kulturne dediščine, nedvomno pomeni velik prispevek, ki ga je pri ohranjanju tovrstne slovenske kulturno-zgodovinske dediščine prispeval Boris Rozman. Pri tem je zlasti potrebno poudariti dejstvo, da mu je uspelo za arhiv pridobiti gradivo nekaterih pomembnih slovenskih književnikov in drugih pomembnih slovenskih osebnosti. Prav tako pa si je prizadeval evidentirati kar največ tovrstnega, za slovensko zgodovino pomembnega gradiva, tudi v tujini, zlasti na Češkem, kamor segajo korenine sokolskega gibanja, ki je bilo zelo zivalino tudi na slovenskem ozemlju.

Kakor je bila arhivistična dejavnost Borisa Rozmana usmerjena na pridobivanje kulturne in zgodovinske dediščine številnih in zelo različnih društev tako je bila tudi njegova znanstveno-raziskovalna dejavnost naravnana na proučevanje tega dela slovenske zgodovine. Zato je razumljivo, da je bil vključen v nekatere arhivistične in zgodovinopisne projekte, ki so preučevali ta del slovenske zgodovine. S tega področja je tudi najbolj številna in vsebinsko bogata bibliografija Borisa Rozmana. Njegovi članki so objavljeni v strokovni arhivistični in zgodovinski literaturi pa tudi v številnih poljudnih revijah in časopisih, kar samo dokazuje Borisovo željo, da se pomembna zgodovinska spoznanja predstavijo kar najširšemu krogu ljudi. Veselje do proučevanja društvenega segmenta slovenske zgodovine ga je vodilo k temu, da je leta 1988 na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani vpisal tretjo stopnjo študija zgodovine.

Kljub številnim dejavnostim, s katerimi se je Boris Rozman poleg službene in arhivistične strokovne dejavnosti ukvarjal, je še vedno imel dovolj energije za tvorno sodelovanje v Zvezi prijateljev mladine Slovenije ter v Zvezi Zgodovinskih društev Slovenije in še posebno v svojem stanovskem Arhivskem društvu Slovenije, zlasti pri tehničnem urejanju pa tudi drugačnem sodelovanju pri društevni reviji Arhivi.

Bibliografija Borisa Rozmana (arhivistika):

1. Zapuščina kartografa Ivana Selana, Kamniški občan XX1, Kamnik 1982, št. 20, str. 9
2. Varstvo arhivskega gradiva, Naš časopis XI, Vrhnika 1983, str. 5
3. Varstvo arhivskega gradiva društev, Arhivsko gradivo-dragoocen dokument, Logaške novice IX, Logatec 1983, št. 5, str. 2
4. Varstvo arhivskega gradiva društev, Kamniški občan XXII, Kamnik 1983, št. 10, str. 6

5. Društva slabo arhivirajo svoja gradiva, Plavalni klub Ljubljana ni izjema, Naša komuna XX, Ljubljana 1983, št. 10-11, str. 8
6. Iz zakladnice Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ilirija prvi športni klub v Sloveniji, Ljubljanski dnevnik 18. 7. 1983
7. Varstvo arhivskega gradiva, Rešeto IV, Ribnica 1983, št. 6, str. 12
8. Arhivsko gradivo društev na območju Zgodovinskega arhiva Ljubljana po letu 1945, Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije VI, Ljubljana 1983, št. 1-2, str. 57-59
9. Prevzeli smo fond ZKO Vrhnika, Naš časopis XII, Vrhnika 1984, št. 108, str. 6
10. V razmislek, Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije VII, Ljubljana 1984, št. 1-2, str. 52
11. Urejanje, odbiranje, popisovanje in izročanje arhivskega gradiva društev arhivu, Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije VII, Ljubljana 1984, št. 1-2, str. 47-51
12. Uredniški odbor glasila ARHIVI (poročilo o delu odbora), Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, Ljubljana 1984, št. 1-2, str. 80
13. Bomo kdaj znali ceniti arhivsko gradivo društev?, Naš časopis XIII, Vrhnika 1985, št. 1, str. 8
14. Misli ob prevzemu fonda Zveze športnih društev Slovan, Arhivsko gradivo društev, Naša skupnost XXVI, Ljubljana 1985, št. 3, str. 6
15. Varstvo kulturne dediščine, Varstvo arhivskega gradiva društev, glasilo občanov Litije, Litija 1985, št. 2, str. 7
16. Glasilo o društvenem življenju v Logateu, Logaške novice XI, Logatec 1985, št. 3, str. 3
17. Pripravljamo seminar za člane društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, Naš časopis XIII, Vrhnika 1985, št. 121, str. 5
18. Kako cenimo arhivsko gradivo, Logaške novice XI, Logatec 1985, št. 4, str. 3
19. Arhivsko gradivo Zveze kulturnoprosvetnih organizacij, Zgovornost zaprašenih papirjev, Dogovori XII, Ljubljana-Center 1985, št. 7-8, str. 14
20. Mačelovski odnos do gradiva kulturnih društev, Kulturni poročevalci, glasilo ZKOS XVI, Ljubljana 1985, št. 71, str. 27
21. Kaj bo z arhivskim gradivom društev?, Naša skupnost XI, Grosuplje 1985, št. 9, str. 5
22. Varstvo arhivskega gradiva društev, Kulturni poročevalci, glasilo ZKOS XVI, Ljubljana 1985, št. 74-75, str. 42
23. Seminar za člane kulturnih društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom je uspel, Kulturni poročevalci, glasilo ZKOS XVI, Ljubljana 1985, št. 74-75, str. 42
24. Arhivsko gradivo zdravstvenih ustanov, Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije VIII, Ljubljana 1985 št. 1-2, str. 28-31
25. Poročilo o seminarju za člane društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije VIII, Ljubljana 1985, št. 1-2, str. 135
26. Odbiranje, urejanje, popisovanje in izročanje arhivskega gradiva arhivu, Varstvo arhivskega gradiva društev, Priročnik za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana 1986, str. 52-61
27. Kako pišemo kroniko?, Varstvo arhivskega gradiva društev, Priročnik za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana 1986, str. 66-68
28. Čebelarke družine slabo arhivirajo arhivsko gradivo, Slovenski čebelar, glasilo čebelarskih organizacij Slovenije LXXXVIII, Ljubljana 1986, št. 2, str. 60
29. Obvestilo o prevzemu arhivskega gradiva, Naša skupnost XII, Grosuplje 1986, št. 4, str. 5
30. Varstvo arhivskega gradiva društev, Kulturni poročevalci, glasilo ZKOS XVII, Ljubljana 1986, št. 76, str. 20
31. Polje na starih fotografijah, Naša Skupnost, Ljubljana 1986, št. 9, str. 7
32. Še nekaj o arhivskem gradivu društev, Naša skupnost, Grosuplje 1986, št. 6, str. 4
33. Zbiranje arhivskega gradiva društev, Škart, arhivski občasnik, Ljubljana 1986, str. 3-6
34. Nekaj virov iz fonda Športnega kluba Ilirija, Škart, arhivski občasnik, Ljubljana 1986, str. 31-32
35. Sokolsko društvo Dolenji Logatec 1908-1941, Notranjski listi III, Cerknica 1986, str. 119-135
36. Kulturna društva občine Grosuplje in njihovo arhivsko gradivo, (Ne)uspešna akcija, Kulturni poročevalci, glasilo ZKOS XVII, Ljubljana 1986, št. 79, str. 23-24
37. Kulturna društva in njihove kronike, Kulturni poročevalci, glasilo ZKOS XVIII, Ljubljana 1987, št. 81-82, str. 24
38. "ZVON" je imel arhivarja, Glasilo občanov, Litija 1987, št. 9, str. 7
39. Valorizacija društev, Arhivi, glasilo arhivskega društva in arhivov Slovenije X, Ljubljana 1987, št. 1-2, str. 57-60
40. Kateremu viru verjeti, Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije X, Ljubljana 1987, št. 1-2, str. 87
41. Obisk v Historijskem arhivu Zagreb (poročilo), Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije X, Ljubljana 1987 št. 1-2, str. 108-110
42. Navodila sodelavcem (kot tehnični urednik), Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, Ljubljana 1987, št. 1-2, str. 126
43. Društva in njihovo arhivsko gradivo, Kamniški občan XXVIII, Kamnik 1988, št. 1, str. 5
44. Arhivi 1-2, Periodika, Književni listi, Delo 19. 5. 1988, str. 7
45. Športni klub Ilirija v Ljubljani do prve svetovne vojne, Zbornik ob devetdesetletnici arhiva, Gradivo in razprave št. 8, Ljubljana 1988, str. 141-148
46. Zgodovinski arhiv 8 (Zbornik ob devetdesetletnici arhiva), Periodika, Književni listi, Delo 22. 12. 1988, str. 16
47. Novo arhivsko gradivo o delovanju društev v Litiji, Glasilo občanov, Litija 1989, št. 6, str. 11
48. Posvetovanje arhivskih delavcev Bosne in Hercegovine 22. in 23. junija 1989, Obvestila Arhiva socialistične republike Slovenije V, Ljubljana 1989, št. 2, str. 18-19

49. Železničarska društva premalo skrbijo za svoje arhivsko gradivo, Nova progla XLIII, Ljubljana 1989, št. 14-15, str. 6
50. Pomen gradiva kulturnih društev, Nekaj misli ob prevzemu gradiva treh pomembnih ljubljanskih društev, Kulturni poročevalec, glasilo ZKOS XIX, Ljubljana 1989, št. 90, str. 23-24
51. Popisovanje zapuščine pesnika in pisatelja Edvarda Kocbeka, Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije XII, Ljubljana 1989, št. 1-2, str. 59
52. Posvetovanje arhivskih delavcev Bosne in Hercegovine, Bjelašnica 22. in 23. junija 1989 (poročilo), Arhivi, glasilo arhivskega društva in arhivov Slovenije XII, št. 1-2, str. 71
53. Zgodovinski arhiv je bogatejši za dva fonda, Kamniški občan, Kamnik 1990, št. 3, str. 8
54. Arhivi 1-2 (poročilo o publikaciji), Periodika, Književni listi, Delo 8. 3. 1990, str. 16
55. Arhivsko gradivo društev v Ribnici, Rešeto, Ribnica 1990
56. Varovanje arhivskega gradiva ribiških družin, Ribič, glasilo slovenskega ribištva XLIX, št. 9, str. 200
57. Poročilo o delu v praških arhivih, Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije XIII, Ljubljana 1990, št. 1-2, str. 156-157
58. Zgodovinski krožki na osnovnih šolah in arhivsko gradivo, Arhivi, glasilo arhivskega društva in arhivov Slovenije XIII, Ljubljana 1990, št. 1-2, str. 157
59. Zveza kulturnih organizacij Kranj, Inventar (1953) 1947-1980 (poročilo), Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije XIII, Ljubljana 1990, št. 1-2, str. 159-160
60. Zbirka gramofonskih plošč (poročilo), Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije XIII, Ljubljana 1990, št. 1-2, str. 160-161
61. Naša zgodovina, Gradivo o Orlih, Naš časopis, Vrhnika 1990
62. Arhivi 1-2 (poročilo), Periodika, Književni listi, Delo 11. 4. 1991, str. 16
63. Gradivo o Orlih, Slovenec 1. 8. 1991, št. 31, str. 4
64. Iz arhivov slovenske športne zgodovine, 80 let Ilirije, Neodvisni dnevnik 2. 9. 1991, št. 238, str. 12
65. Predstavljamo vam arhivsko gradivo nadučitelja in upravitelja Matije Hitija iz Doba pri Domžalah, Slamnik, glasilo občine Domžale XXIX, Domžale 1991, št. 13, str. 5
66. Zbiranje gradiva društev in stiki z ustvarjalci vrstnega gradiva, Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 63-64
67. Dr. Drago Mušič nam je zapustil svoje arhivsko gradivo, Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 89-90
68. Arhivska zapuščina nadučitelja (šolskega upravitelja) Matije Hitija iz Doba pri Domžalah, Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 90-91
69. Poročilo o posvetovanju arhivskih delavcev Bosne in Hercegovine na lgranu od 20.-21. junija 1991, Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 100
70. Iz naših društvenih arhivov, priložnostne razstave, Nova Gorica (katalog) (oeena in poročilo), Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 107
71. Zapuščina Marjana Rožanca, Slovence, kulturna priloga 27. 2. 1992, št. 47, str. 23
72. Marjan Rožanc je že sam uredil svojo dokumentacijo, Pisateljjeva zapuščina, Književni listi, Delo 5. 3. 1992, št. 53, str. 13
73. Velik pomen zapuščine Marjana Rožanca, Naša skupnost XXXIII, Ljubljana 1992, št. 2, str. 6
74. Arhivi XIV (poročilo), Periodika, Književni listi, Delo 28. 5. 1992, št. 121, str. 16
75. Zanimivo je vedeti, Primarij dr. Drago Mušič in njegova zapuščina, Zdravniški vestnik LXI, Ljubljana 1992, št. 5-6, str. 287-288
76. Splošni pregled ustvarjaleev arhivskega gradiva: Društva, Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana št. 11, Ljubljana 1992, str. 56-57
77. Zapuščina Edvarda Kocbeka, arhivistovo poročilo, Naši razgledi LXI, Ljubljana 1992, št. 13, str. 417
78. Kaj nam je zapustil Vitomil Zupana?, Dnevnik 22. 8. 1992, št. 224, str. 14
79. Kakšna je zapuščina Vitomila Zupana?, Slovence 26. 8. 1992, št. 196, str. 7
80. Dokumenti iz leta 1868 iz zapuščine Matije Hitija iz Doba pri Domžalah, Zbornik za zgodovino šolstva-šolske kronike, Ljubljana 1992, str. 129-132
81. Marjan Rožanc in njegova zapuščina, Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 73-74
82. Kaj vsebuje zapuščina Vitomila Zupana?, Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 74-75
83. Razstava Pokrajinskega arhiva Nova Gorica: Ludvik Zorzut (1892-1977), Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 134
84. Arhivi XV, 1-2 (poročilo), Periodika, Književni listi, Delo 4. 3. 1993, str. 16
85. Bogastvo pisateljjeve zapuščine, Pred končnim popisom obsežnega gradiva Vitomila Zupana, Književni listi, Delo 25. 3. 1993, str. 15
86. Sodobni arhivi (poročilo), Periodika, Književni listi, Delo 15. 4. 1993, str. 16
87. Orlovski odsek na Vrhniki, Imate doma kakšno fotografijo, razglednico ali kak drug dokument, ki govori o delovanju ribniškega Orla, Naš časopis, Vrhnika 1993, št. 193, str. 9

Janez Kopač

Nove pridobitve arhivov

Nove pridobitve Arhiva Republike Slovenije v letu 1993

- Ministrstvo za znanost in kulturo
(1951, 0,3 tm)
- Zavod SR Slovenije za družbeno planiranje
(1961-1991, 6, 2 tm)
- Inštitut za mednarodno pravo in mednarodne odnose
Pravne fakultete v Ljubljani
(1984, 49 tm)
- Zavod SR Slovenije za mednarodno znanstveno, tehnično, prosvetno in kulturno sodelovanje
(1980-1989, 13,5 tm)
- Svet za prosveto in kulturo
(1951-1961, 26 tm)
- Univerzitetna očesna klinika
(1946-1955, 20 tm)
- Kazensko popravni zavod za mladostnike in zaporci Celje
(1945-1960, 3,6 tm)
- Kazensko popravni zavod Ig
(1946-1960, 4 tm)
- Kazensko popravni zavod Maribor
(1945-1960, 9,2 tm)
- Prevzgojni dom Radeče
(1954-1960, 4,1 tm)
- Kazensko popravni zavod Koper
(1952-1960, 1 tm)
- Umetnostno zgodovinsko društvo za Slovenijo
(1921-1982, 3 šk.)
- Podporno društvo za slovenske visokošolce v Pragi
(1906-1993, 1 šk.)
- Društvo slovenskih likovnih umetnikov
(1917-1946, 2 šk.)
- Vzajemna podpora zveza Bled, odsek št. 13. - Planica iz Hamiltona
(1954-1993, 0,3 tm)
- Jugoslovanska socialno demokratska stranka
(1918-1939, 2 fasc.)
- Rodbinski fond Sajovic
(1875-1928, 0,5 tm)
- Osebni fond dr. Joža in Marija Vilfan
(1926-1987, 11 šk.)
- Zbirka fotografij
(1925-1932, 17 k.)
- Zbirka filmov - kopije, 222 šk.

Nove pridobitve v ZAL v letu 1993

Enota v Ljubljani

Cerknica

- Okrajni ljudski odbor Rakek
(1945-1948, 4,5 tm)

Domžale

- Skupščina občine Domžale (družbene gradnje)
(1966-1982, 3,5 tm)

Ljubljana

- Krajevna skupnost Ljubo Šerec, Ljubljana
(1953-1989, 0,9 tm)
- Drago Mušič, Ljubljana
(1951-1993, 0,2 tm)
- Vitomil Zupan, Ljubljana
(1908-1987, 1,6 tm)
- Mestna konferenca Zveze socialistične mladine Slovenije Ljubljana
(1969-1990, 4 tm)
- Medobčinski svet Zveze socialistične mladine Slovenije Ljubljanske regije
(1975-1990, 0,1 tm)
- Učiteljskišče v Ljubljani
(1918-1967, 2,3 tm)
- Skupnost gimnazij, Ljubljana
(1965-1974, 0,4 tm)
- Sokol I Tabor, Ljubljana
(1925-1930, 0,1 tm)
- Uta Tomažič, Ljubljana
(1933-1941, 0,1 tm)
- Društvo slovenskih likovnih umetnikov v Ljubljani
(1921-1946, 0,1 tm)
- Pevsko društvo Slavec, Ljubljana
(1927-1949, 0,1 tm)
- Glasbena mladina ljubljanska
(1968-1993, 0,8 tm)
- Srednja gradbena in ekonomska šola Ljubljana
(1947-1980, 1,4 tm)
- Kartonažna tovarna Ljubljana
(1938-1990, 6,9 tm)
- Hipotekarna banka jugoslovanskih hranilnic Ljubljana
(1897-1951, 0,4 tm)
- Ljubljanska kreditna banka
(1912-1946, 0,1 tm)

Gospodarska zadruga v Ljubljani
(1899-1903, 2 knjigi)

Fotografije
(1914-okoli 1930, 20 k.)

Razglednici
(1902, 1907, 2 k.)

Občinski komite ZKS Domžale
(1965-1989, 1,8 tm)

Občinski komite ZKS Logatec
(1970-1986, 1,7 tm)

Občinski komite ZKS Ljubljana Center
(1971-1989, 20,8 tm)

Oblastni komite KPS Ljubljana
(1949-1950, 0,3 tm)

Oblastni komite KPS za Slovensko Koroško, kol-
portažni oddelek
(1945-1946, 0,2 tm)

Okrožni komite KPS Ljubljana
(1945-1946, 0,1 tm)

Okrožni komite KPS Novo mesto
(1945-1947, 0,1 tm)

Enota v Kranju

Jesenice

Železarna Jesenice
(1945-1986, 5 tm)

Kranj

Gorenjske železnice Kranj
(1869-1971, 2,2 tm)

Radovljica

Vezenine Bled
(1923-1979, 1 tm)

Družina Fursager in Magušar, Radovljica
(1895-1925, 0,2 tm)

Tržič

Gospodstvo Neuhaus pri Tržiču
(1745-1755, 0,1 tm)

Oddelek v Idriji

Letno poročilo glavne šole c.kr. rudnika v Idriji
(1870, 1 knjižica)

Osnovna šola Vojsko
(1958-1980, 0,1 tm)

Osnovna šola Ledine
(1927-1941, 0,1 tm)

Enota v Novem mestu

Novo mesto

Občinski sodnik za prekrške Novo mesto
(1987, 0,3 tm)

Služba družbenega knjigovodstva Republike Slove-
nije - podružnica Novo mesto
(1959-1993, 6 tm)

Samoupravna stanovanjska skupnost Novo mesto (s
predniki)
(1948-1978, 4,5 tm)

Dolenjska železnica
(1885-1976, 6,7 tm)

Služba družbenega knjigovodstva Republike
Slovenije - podružnica Novo mesto, ekspozitura
Trebnje
(1982-1989, 2 tm)

Osnovna šola Ajdovec
(1908-1966, 0,2 tm)

Društvo arhitektov Novega mesta
(1976-1991, 0,1 tm)

Dolenjska turistična zveza
(1956-1988, 0,9 tm)

Osnovna šola Žužemberk
(1931-1964, 0,9 tm)

Nižja gimnazija Žužemberk
(1949-1958, 0,3 tm)

Kmetijska gospodarska šola v Žužemberku
(1957-1958, 0,1 tm)

Osnovna šola Dvor
(1870-1957, 0,5 tm)

Črnomelj

Skupne službe samoupravnih interesnih skupnosti
občine Črnomelj
(1978-1990, 2,2 tm)

Enota v Škofji Loki

Janko Krek, Škofja Loka
(1910-1979, 0,2 tm)

Občina Škofja Loka s predniki
(1967-1989, 28,5 tm)

Občinski odbor združenj borcev NOV Škofja Loka
(1962-1990, 2,3 tm)

Občina Javorje
(1910-1941, 1 mapa)

Avgust Potočnik, trgovina z železnino, Škofja Loka
(1928-1948, 2,5 tm)

Franc in Franja Stanonik, Škofja Loka
(1845-1983, 0,4 tm)

Občinska konferenca Zveze rezervnih vojaških
starešin Škofja Loka
(1954-1990, 0,5 tm)

Planinsko društvo Škofja Loka
(1925-1940, 1 mapa)

Ljudska hranilnica in posojilnica v Žireh
(1899-1943, 0,1 tm)

Družina Blažič, Žiri
(1888-1941, 1 mapa)

Zveza tabornikov občine Škofja Loka

(1976-1989, 0,5 tm)
 Indok center občine Škofja Loka
 (1975-1986, 1,9 tm)
 Zbirka tovarniških in drugih lokalnih glasil
 (1967-1993, 4,3 tm)

Nove pridobitve Zgodovinskega arhiva v Celju v letu 1993

Zadružni register VIII
 (3 knjige in nekaj listin)
 Okrajno sodišče Celje, vpisniki in spisi K, Ks
 (1945-1955, 20 tm)
 Bolior Lesna oprema Mestinje
 (1936-1954, 3 matične knjige)
 (1941-1945, 4 delovne knjižice)
 Trgovski register - zbirka listin
 Klub kulturnih delavcev Celje
 (1976-1993, 0,2 tm)
 Matična knjiga delavcev tiskarne družbe Sv.
 Mohorja
 Mestni komite KPS Celje
 (1945-1954, 0,4 tm)
 Okrajni komite KPS Celje-okolice
 (1945-1954, 0,8 tm)
 Okrajni komite ZKS Krško
 (1946-1955, 6 tm)
 Okrajni komite ZKS Mozirje
 (1947-1949, 1953, 1 tm)
 Okrajni komite ZKS Šoštanj
 (1948-1954, 1 tm)
 Okrajni komite ZKS Poljčane
 (1947-1951, 0,2 tm)
 Okrajni komite ZKS Celje
 (1949-1965, 8 tm)
 Okrajni komite ZKS Trbovlje
 (1945-1966, 7 tm)
 Občinski komite ZKS Brežice
 (1962-1968, 6 tm)
 OK ZKS Celje
 (1954-1960, 5 tm)
 OK ZKS Hrastnik
 (1945-1965, 7 tm)
 OK ZKS Kozje
 (1955-1958, 0,3 tm)
 OK ZKS Krško
 (1952-1988, 3 tm)
 OK ZKS Laško
 (1949-1968, 4 tm)
 OK ZKS Loče pri Poljčanah
 (1952, 1954, 0,01 tm)
 OK ZKS Mozirje
 (1954-1988, 2,5 tm)
 OK ZKS Polzela
 (1950-1952, 0,02 tm)

OK ZKS Prebold
 (1952/53, 0,02 tm)
 OK ZKS Rogaška Slatina
 (1947-1957, 0,5 tm)
 OK ZKS Senovo
 (1945-1948 in 1950-1959, 0,8 tm)
 OK ZKS Sevnica
 (1959-1965, 5 tm)
 OK ZKS Slovenske Konjice
 (1948-1969, 7,5 tm)

Nove pridobitve Zgodovinskega arhiva Ptuj v letu 1993

Mercator MIP Ptuj
 (1952-1984, 136 šk, 15 tm)
 Trgovsko podjetje Panonija
 (1952-1984, 77 šk)
 Trgovsko podjetje Izbira
 (1954-1978, 54 šk)
 Krojaštvo Moda Ptuj
 (1955-1978, 5 šk)
 Služba družbenega knjigovodstva Ptuj
 (1947-1989, 191 šk, 20 tm)
 Elektrokovinar Ptuj
 (1962-1993, 10 tm)
 Gradbeno podjetje Gradnje Ptuj
 (1952-1985, 257 šk, 30 tm)
 Gorenje TOZD Poslovna oprema Ptuj - Likvidirana
 Iskra delta biromatika
 (1973-1989, 316 fase, 33 tm)
 Kmetijski kombinat - Haloški biser
 (1960-1990, 36 šk, 4 tm)
 Komunalno podjetje Ormož
 (1956-1983, 58 šk, 6 tm)
 Primat Ormož
 (1968-1988, 65 šk, 7 tm)
 Stanovanjska zadruga Koeka Ptuj v stečajju
 (1990-1992, 0,1 tm)
 Gradbeno podjetje Drava Ptuj (s predhodniki firme
 Denng)(1882)
 (1945-1983, 272 šk, 30 tm in eca 2000 načrtov na
 paus papirju)
 Zbirka razglednic Ptujja in okolice (odkup privatne
 zbirke Šneberger Srečko)
 (ok 1892-1946, 453 razglednic in fotografij - 5
 albumov)
 Filatelistično društvo Ptuj
 (1949-1987, 0,3 tm)
 Projekta inženiring Ptuj
 (1953-1984, eca 2000 matric na paus papirju)
 Javno pravobranilstvo Ptuj
 (1968-1984, 4 tm, brez vpisnikov)
 Obrtno podjetniška zadruga Panorama Ptuj
 (1972-1987, 54 šk, 6 tm)

Nove pridobitve Pokrajnskega arhiva Koper v letu 1993

Samoupravne interesne skupnosti občine Piran
(1978-1990, 18 tm)
Geodetska uprava Koper
(1907-1960, 15 tm)
Zveza prijateljev mladine Koper
(1953-1990, 3 tm)
Občina Kopriva
(1852-1926, 7 tm)
Od Arhiva Slovenije smo prevzeli okrožne, okrajne in občinske komisije ZKS (1947-1967, 55 tm), ki sodijo v pristojnost Pokrajnskega arhiva Koper, od Pokrajnskega arhiva v Novi Gorici pa
Okrajno sodišče Postojna
(1881-1935, 1,3 tm)
Okrajni NOO Komen
(1944-1946, 0,1 tm)
Okrajni ljudski odbor Koper
(1946-1964, 0,3 tm)
Okrajni ljudski odbor Sežana
(1952, 1 k)

Nove pridobitve Pokrajnskega arhiva v Novi Gorici v letih 1992 in 1993

Krajevna skupnost Podnanos
(1990-1992, 0,1 tm)
Frane Gabrijelčič
(1918-1947, 0,1 tm)
Dr. Branko Marušič
(1946-1992, 0,7 tm)
Mestna organizacija Zveze borcev Nova Gorica
(1971-1979, 0,2 tm)
Mestni odbor Zveze vojaških vojnih invalidov Nova Gorica
(1958-1984, 0,2 tm)
Športno društvo Invalid Nova Gorica
(1958-1985, 0,3 tm)
Zavod Republike Slovenije za šolstvo - organizacijska enota Nova Gorica
(1970-1992, 1,2 tm)
Zveza kulturnih organizacij Ajdovščina
(1970-1986?, 0,2 tm)
Državne železnice - oddelek za gradnje Trst

(1925-1967, 0,8 tm)
Anton Rutar
(/1920/1947-1986 /1992/, 0,9 tm)
Franc Mervič
(1947-1948, 0,2 tm)
Ludvik Zorzut
(1907-1977, 0,3 tm)
Občinski komite ZKS Ajdovščina
(1986-1988, 0,4 tm)
Krajevna skupnost Čepovan
(1955-1990, 0,4 tm)
Krajevni odbor Lokve
(1961-1964, 1 mapa)
Krajevni odbor Lokovce
(1961-1964, 1 mapa)
Just Ušaj (1954, 1 mapa)
Splošno kovinsko podjetje Ajdovščina
(1956-1991, 0,9 tm)
Samoupravne interesne skupnosti družbenih dejavnosti občine Ajdovščina
(1964?-1990?, 3,4 tm)
Hubert Močnik
(1920-1976, 0,1 tm)
Gimnazija Tolmin
(1982-1986, 1 mapa)
Krajevna organizacija Zveze borcev Zatočmin
(1947-1956, 1 mapa)
Pripravljalni odbor za srečanje partizanskih učiteljev Primorske
(1973, 1 mapa)
Radivoj Rehar
(1964-1969, 1 mapa)
Okrajni komite KPS Tolmin
(1953-1955, 0,2 tm)
Občinski komite ZKS Tolmin
(1958-1960, 0,2 tm)
Poverjeništvo PNOO Ajdovščina
(1945-1947, 0,1 tm)
Okrožni komite KPS za Goriško
(1945-1947, 0,2 tm)
Oblastni komite KPS za Goriško
(1950, 0,1 tm)
Okrožni komite KPS za Vzhodno Primorsko
(1945-1947, 0,4 tm)
Tovarna pohištva Iztok Miren
(1962-1991, 17 tm)

Bibliografija arhivskih delavcev

Marjeta ADAMIČ

Osební fond Josipa Rusa, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 70-72

Vida BERKOPEČ

Okrajni uradi 1854-1868; Celje, Gornji grad, Jelšovec (Šmarje pri Jelšah), Konjice, Laško, Rogatec, Vrnsko,

Okrajni gradbeni urad Celje, Inventarji II, Celje 1993, Samostojna publikacija ZAC (soavtorici I. Zaje-Cizelj in H. Zdove)

Metka BUKOŠEK

Osnovna šola Teharje, Zbornik za zgodovino šolstva - Šolska kronika 26, Ljubljana 1993, str. 148-154

Nataša BUDNA

Gorenjski partizan: Gorenjski odred 1942-1944 (Nataša Budna, Jože Dežman, Janez Lušina), Ljubljana: Partizanski knjižni klub 1992

Groharjeva slikarska kolonija, Loški razgledi, Škofja Loka 1992, št. 39, str. 137-151

Darko DAROVEC

Arhivski viri Pokrajinskega arhiva Koper in objavljeni viri za zgodovino beneške Istre, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 1-6

Le fonti conservate-presse l'Arcivio regionale di Capodistria ed i materiali già pubblicati relativi alla storia dell'Istria veneta. Acta Historiae I., Koper - Milje 1993, str. 71-80

Prispevek k zgodovini upravne in obrambne organizacije koprškega podeželja v srednjem veku. (Zbornik) Kultura narodnostno mešanega ozemlja slovenske Istre. Razprave Filozofske fakultete, Ljubljana 1993, str. 85-104

Migracije in (etnična) dihotomija mesto - podeželje v Istri do konca 18. stoletja. Mediteran v Sloveniji, Časopis za kritiko znanosti, Ljubljana 1993, str. 179-193

Albertis Giovanni de. Primorski slovenski biografski leksikon, 18. snopič, Gorica 1992, str. 432

Bratina Marij. Primorski slovenski biografski leksikon, 18. snopič, Gorica 1992, str. 490

Langobarski limes in "osimska" meja. Primorske novice - Sedmi val, 23. aprila 1993

Poročilo Zgodovinskega društva za južno Primorsko za obdobje 1991-1993. Annales 3/93, Koper 1993

France M. DOLINAR

Vodnik po arhivskem gradivu za zgodovino Slovencev in drugih narodov nekdanje Jugoslavije v Centralnem državnem arhivu v Rimu, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 101-102 (oena)

Novomeški kolegiatni kapitelj. V: Dragotine kapiteljske cerkve v Novem mestu (Katalog razstave ob 500 letnici novomeškega kolegiatnega kapitelja), Novo mesto 1993, str. 9-12

France Gornik: Zgodovina blejske župnije, Celje 1990. v: Zgodovinski časopis 47/1, Ljubljana 1993, str. 168-169 (oena)

Prosti novomeškega kapitelja 1493-1993, Novo mesto 1993

Cerkvena organizacija v srednjem veku na Slovenskem, v: Samostani v srednjeveških listinah na Slovenskem (Katalog razstave ARS), Ljubljana: Arhiv RS, Ljubljana 1993, str. 9-12

Zgodovinski oris kočevske župnije, v: Cerkev na Kočevskem nekoč in danes, Kočevje 1993, str. 7-17 (slovensko), str. 19-29 (nemško)

Darinka DRNOVŠEK

Gradivo fonda CK KPS/ZKS, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 60-63

Arhivski vjesnik 34, Zagreb 1990, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 126-128

Marija Vera ERJAVEC

Bibliografija Jožeta Mačka, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 125-126

Bibliografija Ivana Nemaniča, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 139-140

Eva GERKMAN

Fototeka v Arhivu Republike Slovenije, v: Sodobni arhivi 15, Maribor 1993, str. 141-144

Metka GOMBAČ

Beneška Slovenija 1945/1946, Zgodovinski časopis 46/4, Ljubljana 1992, str. 509-517

Danilo Turk-Joco, Moje stoletje, prvi del 1912-1945, Annales 2, Koper 1992, str. 370-371

- Londonski memorandum, Eneiklopedija Slovenije, Ljubljana 1992, št. 6, str. 322-323
- Razstava Trst med Vzhodom in Zahodom, Politično življenje v Trstu in eoni A Julijske Krajine leta 1946 in katalog, str. 85, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 131-132
- Zapuščina Črtomirja Šinkoveca, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 69
- Zgodovinski časopis 46/4, Delo, Ljubljana, letnik 35, št. 4, str. 16, 7. 1. 1993
- Zgodovinski časopis 47/1, Delo, Ljubljana, letnik 35, št. 108, str. 16, 13. 5. 1993
- Zgodovinski časopis 47/2, Delo, Ljubljana, letnik 35, št. 227, str. 16, 30. 9. 1993
- Marija GRABNAR**
- Arhiv Republike Slovenije. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1993, 38 str.
- Das Schlossarchiv zu Hopfenbaeh (Ilmeljnik), v: Tanzende Sterne. Berlin: Karin Kramer, 1993, str. 17-18
- Papir - nosilec kulturne dediščine. Dragoeni zapisi zahtevajo kakovost, Delo, Ljubljana, letnik 34, št. 155, str. 14., 8. 7. 1992 (Znanje za razvoj)
- Bojan HIMMELREICH**
- Gradivo notarjev okrajnega sodišča Celje, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 50-53
- Slovenec v delegaciji kraljevine SHS na Pariški mirovni konferenci 1919/20, Celjski zbornik, 1993
- Daniela JURČIČ-ČARGO**
- Pregled upravnega razvoja Pazinske grofije v letih 1374-1809, v: Acta Historiae I, Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 1993, str. 61-70
- Majda KOČMUR**
- Moji predniki, v: Poslovni dnevnik, Ljubljana: Mladika, 1993
- Bogdan KOLAR**
- Vrniti ali obdržati, to je zdaj vprašanje (dileme denacionalizacije), v: Slovenec, 13. 2. 1993
- Poslovanje cerkvenih arhivov, v: Družina 42/1993, št. 17
- O arhivih katoliške Cerkve na Slovenskem, v: Sodobni arhivi 15, Maribor 1993, str. 43-48
- Lo sviluppo dell'immagine Salesiana fra gli Sloveni dal 1868 al 1901, v: Ricerche storiche Salesiane 12/1993, str. 139-164
- Pravna ureditev cerkvenih arhivov v Sloveniji, v: Cerkev v sedanjem svetu 27/1993, str. 88-89
- Odnosi med škofoma Napotnikom in Jegličem, v: Napotnikov simpozij v Rimu, Celje 1993, str. 179-186
- Uveljavitev cerkvene samostojnosti. Ob 25-letnici slovenske cerkvene pokrajine, v: Slovenec, 20. 11. 1993
- Acta ecclesiastica Sloveniae 14, v: Kronika 41/1993, št. 3, str. 45 (oena)
- Vladimir KOLOŠA**
- XII. Mednarodni arhivski kongres, Montreal, 6.-11. september 1992, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 81-83 (soavtorji Vladimir Žumer, Jože Žontar, Zdenka Rajh)
- Konferenca Mednarodnega arhivskega sveta, Krakov 14.-15. november 1992, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 92-94
- Matevž KOŠIR**
- Prostozidarji - odkar obstoji svet, Zgodovinski časopis 47/1, Ljubljana 1993, str. 137-139
- Prisege v slovenščini, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 6-11
- Duša KRNICI-UMEK**
- Kultura narodnostno mešanega ozemlja slovenske Istre, Raziskovalec 23/1993, št. 1, str. 443-446
- Bibliografija bibliografij o Istri, v: Kultura narodnostno mešanega ozemlja slovenske Istre, Ljubljana 1993, str. 235-241
- Irena LAČEN-BENEDIČIČ**
- Ptujsko mestno pokopališče, Kronika 40, Ljubljana 1992, št. 3, str. 177-180
- Korespondenca Hinka Smrekarja s Hranilnico Dravske banovine, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 54-56
- Jelka MELIK**
- Tiskovni delikti 1874-1930, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 11-15
- Milko MIKOLA**
- Sodni procesi pred vojaškimi sodišči na Celjskem 1944/45, Celjski zbornik 1993
- Zaplembe premoženja v Sloveniji 1945/46, Prispevki za novejšo zgodovino, Ljubljana 1992, št. 1-2
- Arhivsko gradivo o industrijskih podjetjih na Celjskem do leta 1945 v fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Inventar III, Celje 1993, samostojna publikacija ZAC
- Ivan NEMANIČ**
- Slovenski filmski arhiv in kinoteka (Muzej bi legel na postlano in se zbudil v Bruslju), Delo, Ljubljana, letnik 35, št. 175, str. 30, Sobotna priloga, 31. 7. 1993
- Izgubljeni spomin, Mladina, Ljubljana, št. 8, Mladina, Ljubljana, št. 10, 16. 3. 1993

- Maratonsko žongliranje s filmi, Delo, Ljubljana, letnik 35, št. 47, str. 33, 27. 2. 1993
Slovenska kinoteka - da ali ne?, Dnevnik, Ljubljana, 2. 3. 1993
La Gazette des Archives št. 127, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 119-120
The Slovene Film Archive/Ljubljana, Journal of Film Preservation (FIAF), 1993, št. 47, str. 29-30

Marija OBLAK-ČARNI

- Slovene Archives in Independent Slovenia, Atlanti 1, Special edition of Atlanti n. 1, 1992, str. 127-128
Slovenija in njeni arhivi, v: Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1993, str. 3

Aleksandra PAVŠIČ-MILOST

- Varstvo arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv, uporaba arhivskega gradiva, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 60
Šolske kronike - razstava Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 103 (poročilo)
Hranilnica in posojilnica v Šempetru 1896-1948, katalog k razstavi, Nova Gorica, 1992
Hranilnica in posojilnica v Šempetru, Primorska srečanja 1992, št. 103, str. 110

Janez PIRC

- Arhivski viri, Idrijska obzorja - pet stoletij rudnika in mesta, Idrija 1993, str. 167-169
Buzetski zbornik 12, 13, 14, 15, Goriški letnik 17 (1990), Nova Gorica 1990, str. 107-109 (ocene in poročila)

Alberto PUCER

- Inventar zbirke Tartini, Slovenec, Ljubljana, št. 296, str. 8, 22. 12. 1992
Božič (kako so ga nekoč praznovali v Istri), Informa, Koper, december 1992
Mojstrova zapuščina, Primorske novice, št. 7, str. 8, 26. 1. 1993
Giuseppe Tartini inventar - inventario, Pokrajinski arhiv Koper, Koper 1993, 201 strani
Gorjača in vreča pepela (Pustni običaji v Istri zamirajo), Primorske novice, št. 14, str. 30, 19. 2. 1993
Obnovljen zvonik (v Padni), Primorske novice, št. 21, str. 5, 16. 3. 1993
Praznik sv. Jurija, Primorske novice, št. 32, str. 4, 23. 4. 1993
Dragocenosti piranskega arhiva, Slovenec, Ljubljana, št. 99, str. 13, 3. 5. 1993
Festeggiamenti per il duecentesimo della nascita di Giuseppe Tartini, Lasa pur dir, Pirano 1993, N. 8, str. 65-67

- Dva nova zvonova, Primorske novice, št. 58, str. 4, 30. 7. 1993
Hazard skozi zgodovino (Zapis o knjigi D. Mihelič), Primorske novice, št. 62, str. 7, 13. 8. 1993
Galerija Božidarja Jakca v Padni, Slovenec, Ljubljana, št. 189, str. 7, 17. 8. 1993
O pokopališču, tržnici ... (O čem so Pirančani govorili pred 100 leti), Primorske novice, št. 77, str. 5, 5. 10. 1993
Ohranjene dragocenosti, Primorske novice, št. 83, str. 5, 26. 10. 1993
Požarna varnost, Primorske novice, št. 89, str. 5, 16. 11. 1993

Peter RIBNIKAR

- Prispevek k ustanovitvi "Slovenskega zdravniškega društva" = A Contribution to the History of the Founding of the Slovene Medical Society", Zdravniški vestnik, Ljubljana 1993, št. 62, 5, str. 199-205
Vladimir Sunčič: Komisije za agrarne operacije 1885-1945, 2. del
L-So, Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1992, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 115-116 (ocena)
Ob šestdesetletnici Marije Oblak-Čarni, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 140-145
Slovenski doktorji promovirani na Karlovi univerzi v Pragi 1917-1939, Zgodovinski časopis, Ljubljana 1992, št. 46/4, str. 519-536

Jurij ROSA

- Novo oblast - nova imena, dokumenti o preimenovanjih naših krajev v letih 1948-1955 - razstava, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Nova Gorica 1993, 30 str.
Posvetitev cerkve sv. Miklavža pod vznožjem Nana, zloženska, 1993

Boris ROZMAN

- Arhivi XV, 1-2, Delo, Ljubljana, letnik 35, str. 16 (Književni listi, Periodika), 4. 3. 1993 (poročilo)
Bogastvo pisateljeve zapuščine, Pred končnim popisom obsežnega gradiva Vitomila Zupana, Delo, Ljubljana, letnik 35, str. 15 (Književni listi, Periodika), 25. 3. 1993
Sodobni arhivi XV, Delo, Ljubljana, letnik 35, str. 16 (Književni listi, Periodika), 15. 4. 1993 (poročilo)
Edvard Sovinc: Bil sem nemški vojak, Borec, revija za zgodovino, literaturo in antropologijo, Ljubljana 1993, št. 3-4, str. 358-366 (spremna beseda in opombe)
Orlovski odsek na Vrhniki, Imate doma kakšno fotografijo, razglednico, ali kak drug dokument, ki govori o delovanju vrhniškega Orla?, Naš časopis, Vrhnika, junij-julij 1993, št. 193, str. 9
Marjan Rožanc in njegova zapuščina, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 73-74

Kaj vsebuje zapuščina Vitomila Zupana?, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 74-75

Razstava Pokrajinskega arhiva Nova Gorica: Ludvik Zorzut (1892-1977), Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 134 (ocena in poročilo)

Aleksandra SERŠE

Nemški teksti III za študente zgodovine, Ljubljana 1993, 150 str. (soavtor Niko Hudelja)

Jože SUIADOLNIK

Fototeka Zgodovinskega arhiva Ljubljana, način urejanja in strokovna obdelava, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 77-80

Fotografija kot zgodovinski vir, Zgodovina v šoli, Ljubljana 1993, II. letnik, št. 1, str. 51-52

Fotografija kot zgodovinski vir, Zbornik Kulturni spomeniki in njihov pomen, XXIV. srečanje mladih raziskovalcev zgodovine, Informacije ZPMS, Ljubljana 1993, št. 3, str. 12-16

Judita ŠEGA

Judita Šega: Zdravstvene in higienske razmere v Ljubljani (1895-1910), Viri in razprave 12, Ljubljana 1993, 133 str.

Tatjana ŠENK

Arhivsko gradivo komisije za odnose z verskimi skupnostmi pri Skupščini mesta Ljubljane, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 63-65

Gašper ŠMID

Poročilo o delu Arhivskega društva Slovenije, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 94

Poročilo o obisku Arhivskega društva Slovenije na Dunaju, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 97

Žarko ŠTRUMBL

Obisk arhivov v Kölnu in Bonnu v Nemčiji, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 95-97

France ŠTUKL

Vodni pogoni na Škofjeloškem (gradivo) I., Stara občina Stara Loka, Loški razgledi, Škofja Loka 1992, št. 39, str. 27-46

Orgle v župni cerkvi sv. Jakoba v Škofji Loki, Loški razgledi, Škofja Loka 1992, št. 39, str. 205-207

Znamenje na Mestnem trgu, Loški razgledi, Škofja Loka 1992, št. 39, str. 208-210

Upravna razdelitev škofjeloškega ozemlja, Loški razgledi, Škofja Loka 1992, št. 39, str. 214-215

Branko ŠUŠTAR

Muzeji in arhivi - med konkurenco in sodelovanjem pri varstvu arhivskega gradiva, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 29-32

Šola za sestre, zdravstveno šolstvo na Slovenskem 1753-1993, Maribor 1993 (zloženska razstave v Pokrajinskem arhivu Maribor)

Beseda ob zborniku in XXIV. srečanju, Kulturni spomeniki in njihov pomen: Zbornik povzetkov raziskovalnih nalog osnovnošolcev (XXIV. srečanje mladih raziskovalcev zgodovine) - Informacije ZPMS, Ljubljana 1993, št. 3, str. 9-11

Cerkniški učitelji na obisku pri sotrpinih. Pred stotimi leti, Delo, Ljubljana, letnik 35, str. 16, 2. 6. 1993

S simpozija o vlogi katoliške Cerkve pri razvoju hrvaškega šolstva, Zagreb 17. in 18. 12. 1992, Sodobna pedagogika, Ljubljana 1993, št. 1-2, str. 106-107

Izkušnji bilateralnih seminarjev učiteljev zgodovine na Koroškem 1991-1992, Kronika 41, Ljubljana 1993, št. 1, str. 30-31

Razstava na listkih 1945-1990, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 130

Ko so Št. Vid prekrščevali v Vojkovo in Podnanos (Nova oblast - nova imena. Dokumenti o preimenovanju naših krajev v letih 1948-1955, razstava Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici), Delo, Ljubljana, letnik 35, str. 16 (Književni listi), 4. 3. 1993

Vanda Bezek, Arhivski viri o razvoju šolstva v Slovenski Istri od razpada beneške republike do 1945, I. del, 1797-1918, Ljubljana 1990, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 104-105

Acta Historiae 1, Koper-Milje, Capodistria-Muggia 1993, 134 str., Kronika 41, Ljubljana 1993, št. 2, str. 45-46

Branka Bauk, Povijest školstva i prosvjete u Međimurju, Zagreb 1992, Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva, Ljubljana 1993, št. 23, str. 222-223

Anali za povijest odgoja 1, Zagreb 1992, Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva, Ljubljana 1993, št. 23, str. 223-225

Ljiljana ŠUŠTAR

Gospodinjske pomočnice v prvem desetletju socialističnega obdobja, Kronika 41, Ljubljana 1993, št. 1, str. 15-22

Sindikati učiteljev v letih 1945-1950, Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva, Ljubljana 1993, št. 26, str. 89-99

Milica TREBŠE-ŠTOLFA

Vzajemna podporna zveza BLED, odsek št. 13 - PLANICA, Hamilton, Ontario, Kanada 1943-1993. Petdeset let dela in spominov, Hamilton-Beamsville 1993, 88. str.

- Pomembna arhivska zbirka. VIRI za nacionalizacijo industrijskih podjetij v Sloveniji po 2. svetovni vojni. Dr. J. Prinčič, M. Zagradnik in M. Župančič. VIRI zv. 5., Ljubljana 1992, Primorska srečanja, Nova Gorica 1993, št. 140/1993, str. 75-76
- Tone /Tony/ Kobal - ustvarjalec v dveh domovinah 1924-1992, SIM, Rodna gruda, Ljubljana, leto XV, št. 2, februar 1993, str. 49
- Tone Kobal - An Artist in Two Homelands (1924-1992), Rodna gruda SIM, English Section, Leto XV, št. 3, marec 1993, str. 26-27

Lojz TRŠAN

- Arhivsko gradivo o organizaciji Osvobodilne fronte v Ljubljani v času italijanske okupacije v letih 1941-1943, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 58-60
- Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana: Ljubljanska industrija v letih 1918-1941, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 138
- Šiška, eden od "rajonov" v Ljubljani: kako so se in se bodo preoblikovale občine, Slovenec 77, 26, str. 8, 2. 2. 1993

Vlasta TUL

- Šole in arhivi, Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva, Ljubljana 1992, št. 25, str. 7-21
- Šolske kronike - da ali ne?, Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva, Ljubljana 1993, št. 26, str. 19-29
- Ali je bilo komu svetogorska slavje v napoto? Odnos komunistične oblasti do procesije, ki je spremljala prenos Marijine podobe na Sveto goro leta 1951, Koledar za leto 1994, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1993, str. 94-104
- Vjesnik historiskog arhiva Rijeka XXXII, Rijeka 1990, 320 str. Goriški letnik, Zbornik Goriškega muzeja 17, Nova Gorica 1990, str. 112-113 (poročilo)
- Vjesnik istarskog arhiva 1 (32), Pazin 1991, 332 str., Goriški letnik, Zbornik goriškega muzeja 17, Nova Gorica 1990, str. 113-114 (poročilo)
- Občinska središča v obdobju 1841-1961 na območju sedanjih občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Nova Gorica 1991, 61 str., Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 116 (poročilo)
- Vjesnik istarskog arhiva 1 (32), Pazin 1991, 332 str., Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 128-129 (poročilo)
- Hranilnica in posojilnica v Šempetru 1896-1948, Razstava Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 135-136 (poročilo)
- Elektrarne, mlini, žage, vodovodi... v porečju Soče 1918-1943 - predstavitev dokumentov Tehničnega urada Gorica, razstava Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 136 (poročilo)

Emma UMEK

- Kranjska kmetijska družba, Enciklopedija Slovenije 5, Ljubljana 1991, str. 393
- Erbergi in dolski arhiv 1.del - Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1991, 20 str. - (Publikacije Arhiva RS, Inventarji, Serija: Grašičinski arhivi; 5/2)
- Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana - Ljubljana: Zgodovinski arhiv, Ljubljana 1992, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 99-100
- Dr. Jože Žontar - šestdesetletnik, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 145-149
- Krznarstvo, Enciklopedija Slovenije 6, Ljubljana 1992, str. 60-61
- Lov, Enciklopedija Slovenije 6, Ljubljana 1992, str. 325
- Lovstvo, Enciklopedija Slovenije 6, Ljubljana 1992, str. 328-329

Ivanka URŠIČ

- Zapuščina Frana Žgurja, "vipavskega slavčka", Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 65-67
- Arhivska zapuščina duhovnika, skladatelja in narodnega delavca Vinka Vodopivca, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 67-68
- Božič Božidar (Božo, Darko), Primorski slovenski biografski leksikon, 18. snopič, Gorica 1992, str. 486-487 (soavtor dr. Branko Marušič)
- Bratina Milko, Primorski slovenski leksikon, 18. snopič, Gorica 1992, str. 490-491
- Slikar, grafik in esperantist Jože Srebrnič, Primorska srečanja, leto 1993, št. 145, str. 345

Lilijana VIDRIH-LAVRENČIČ

- Po sledih starih poti - razstava dokumentov tolminskega cestnega odbora 1869-1923, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Nova Gorica 1993, 68 str.

Jedert VODOPIVEC

- Vpliv surovinske sestave papirja, lepenke in kartona na trajnost kulturne dediščine, Papir 1-2, Ljubljana 1992, str. 12-13
- Trajnost in obstojnost papirja kot nosilca kulturne dediščine, Varstvo spomenikov 34, Ljubljana 1992, str. 146-152 (soavtorica M. Čermič-Letnar)
- Papir - nosilec kulturne dediščine, Argo XXXIII-XXXIV, Ljubljana 1992, str. 42-48 (soavtorica M. Čermič-Letnar)
- Conservation of Manuscripts Written with Iron - Gall Ink, Papers of the conference on Book and Paper Conservation, Budapest 4.-7. Sept. 1990, Budapest 1992, str. 331-337
- Behavior of Different Papers and Synthetic Polymers in the Conservation of Cultural Property on Paper, Papers of the conference on Book and Paper Conservation, Budapest 4.-7. Sept. 1990, Budapest 1992, str. 566-575 (soavtorica M. Čermič-Letnar)

Prenos in hramba informacij skozi daljše obdobje, *Sodobni arhivi* 15, Maribor 1993, str. 54-58 (soavtorica M. Černič-Letnar)

Cultural Heritage on paper - Situation in Slovenia, *Proceedings of the international seminar Degradation of the Archives and Library Materials*, Bratislava 22.-23. 4. 1993, Bratislava 1993, str. 16-19 (soavtorica M. Černič-Letnar)

Hramba, zaščita in restavriranje srednjeveških listin, *Samostani v srednjeveških listinah na Slovenskem*, Katalog k razstavi, Ljubljana 1993, str. 81-92

Ivanka ZAJC-CIZELJ

Seznam oseb, osumljenih sodelovanja s Francozi iz leta 1810, *Arhivi XV*, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 75-77

Začetki osnovnega šolstva na Polzeli, *Šolska kronika*: zbornik za zgodovino šolstva, Ljubljana 1992, št. 25, str. 23-28

Vzdrževanje šol in učiteljev na Celjskem 1774-1918, *Šolska kronika*: zbornik za zgodovino šolstva, Ljubljana 1993, št. 26, str. 30-50

Okrajni uradi 1854-1868, Celje, Gornji Grad, Jelšovec (Šmarje pri Jelšah), Konjice, Laško, Rogatec, Vrnsko, Okrajni gradbeni urad Celje, *Inventarji II*, Celje 1993, Samostojna publikacija ZAC (soavtorici V. Berkopec in H. Zdovec)

Hedvika ZDOVC

Okrajni uradi 1854-1868, Celje, Gornji Grad, Jelšovec (Šmarje pri Jelšah), Konjice, Laško, Rogatec, Vrnsko, Okrajni gradbeni urad Celje, *Inventarji II*, Celje 1993, Samostojna publikacija ZAC (soavtorici V. Berkopec in I. Zajc-Cizelj)

Nina ZUPANČIČ

Kamniški krznarski eeh v drugi polovici 18. stoletja, *Kronika* 41, Ljubljana 1993, št. 2, str. 10-13

Arhivski viri za ljubljansko industrijo v letih 1918-1941 v *Zgodovinskem arhivu Ljubljana*, v: *Ljubljanska industrija v letih 1918-1941*, Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana 1992, str. 35-36

Aleksander ŽIŽEK

Kratek pregled strukture in delovanja Štajerske domovinske zveze na Celjskem v letih 1941-1945, *Celjski zbornik*, Celje 1993

Natalie Zemon Davis, *Die wahrhaftige Geschichte von der Widerkehr des Martin Guere*, *Zgodovinski časopis* 47, Ljubljana 1993, št. 1, str. 154-160

Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 75-77

Lilijana ŽNIDARŠIČ

Thomas More in Slovenia, *Moreana* 95 - 96 (1987), str. 83-87

Thomas More, "Človek za vse čase?", *Bogoslovni vestnik* 2 (1988), str. 155-166

Katoličani v Angliji od leta 1559 do emancipacije leta 1829, *Bogoslovni vestnik* 4 (1988), str. 427-433

Quelques impressions de Vicenza, *Moreana* 104 (1990), str. 63-64

Thomas More Statesman in Public and Private (simpozij o Thomasu Moru v Bressanonu, julij 1990), *Thomas More Gazette*, Angers 1991, str. 13-14 (poročilo)

Thomas More, Krščanski humanist (Religiozna misel 4), Mohorjeva družba Celje, Celje 1992

22. June 1992: The seed sown in 1978 has grown into a tree (tradicionalno praznovanje godu Thomasa Mora in Johna Fisherja v Parizu, 22. 6. 1992), *Thomas More Gazette*, Angers 1992, str. 5-6 (poročilo)

Uwe Baumann, Heinrich VIII., mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten, Reinbek bei Hamburg 1991, v: *Moreana* 111-112 (1992), str. 185-188 (ocena)

Jože ŽONTAR

Poročilo o pripravi gradiva za zakon o arhivskem gradivu in arhivih, *Arhiv Republike Slovenije*, *Obvestila VIII*, Ljubljana 1992, št. 3-4, str. 45-48

Directory of schools and courses of professional training for archivists: Slovenia, *Studies* 6, International council on archives, Section for archival education and training, Koblenz 1992, str. 262-267

Arhivski udžbenici odnosno priručnici na slavenskim jezicima, *Arhivski vjesnik XXXV-XXXVI*, Zagreb 1992, str. 252-257

Pravila o uporabi arhivskega gradiva na podlagi nemških predpisov, *Arhivi XV*, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 16-23

Vladimir ŽUMER

XII. Mednarodni arhivski kongres, Montreal, 6.-11. september 1992, *Arhivi XV*, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 81-83 (soavtorji Vladimir Kološa, Jože Žontar, Zdenka Rajh)

Navodila sodelavcem

V želji, da bi Arhivi dobili enotnejšo podobo, smo v uredništvu pripravili naslednja navodila:

1. Arhivi objavljajo prispevke s področja arhivistike, arhivske dejavnosti in arhivske tehnike, zgodovinskih pomožnih ved, vede o virih, vede o fondih in strukture inštitucij.
2. Uredništvo ima pravico tekste jezikovno lektorirati.
3. Vse prispevke pošljite na disketah in na papirju.
4. Za rubriko Članki in razprave naj avtorji skupaj s tekstom pošljejo tudi sinopsis in povzetek. Sinopsis naj obsega največ 3 stavke, povzetek največ 15 vrstic. Prispevki za to rubriko naj ne presegajo 1 oziroma 1,5 avtorske pole.
5. Naslov članka naj bo vedno naveden prvi in pod njim ime in priimek avtorja. Opombe na koncu naj bodo napisane enotno. Ko delo citiramo, navedemo vse bibliografske podatke. Na kratice moramo opozoriti pred začetkom opomb.
6. Za rubriko Osebne vesti je prispevek lahko dolg največ 3 tipkane strani (in bibliografija).
7. Poročila naj bodo dolga po 1 tipkano stran oziroma tudi več, če nakazujejo določeno problematiko in rešitve.
8. Ocene knjig naj ne presegajo 3 tipkane strani oziroma če gre za kakšno informacijo 5 strani.
9. Predstavitve časopisov naj ne presegajo 3 tipkanih strani, izjeme so dopuščene, če gre za posebno problematiko.
10. Predstavitve razstav naj ne presegajo 1 tipkane strani.
11. Za vse predstavitve (knjig, časopisov, razstav) velja, da morajo biti podani popolni podatki.
Za knjige in publikacije: Avtor, naslov, izdajatelj, leto in kraj izdaje, število strani
Primer: Ema Umek, Erbergi in dolski arhiv, 1. del, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1991, 250 str.

Za časopise in revije: Naslov, številka, letnik, izdajatelj, leto in kraj izdaje
Primer: Arhivski vjesnik, XXXIV, Arhiv Hrvatske, Zagreb 1990

Za razstave: Naslov, organizator, čas razstave, kraj, naslov kataloga in podatki o njem
Primer: Ludvik Zorzut, 1892-1977, razstava ob stoletnici rojstva, Nova Gorica, september 1992, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, katalog, 21 str.
12. V rubriki Nove pridobitve arhivov navedemo ime prevzetega fonda; v oklepaju pa časovni razpon gradiva in količino, ločeno z vejico: Planinska zveza Slovenije (1957-1980, 25 tm).
Navedemo lahko tudi, če gre za darilo, če je omejena dostopnost gradiva, pripomočke.
13. Pri bibliografiji naj vsak avtor naslove svojih del, člankov, razprav, poročil napiše na 1 list. Tudi če gre za en sam naslov (zaradi abecednega urejanja). Drži naj se sistema, kakršnega imamo že vpeljanega.
14. Ob koncu prispevka naj avtor napiše svoj polni naslov, naziv, tel. številko, številko žiro računa in EMŠO.
15. Prve korekturne odtise tekstov uredništvo posreduje avtorjem, ki so dolžni v 3 dneh vrniti tekst in korekturni odtis uredništvu. Pri popraviljanju teksta uporabljamo korekturna znamenja iz Slovenskega pravopisa. Širjenje teksta ob korekturah ni dopustno. Druge korekture opravi uredništvo.
16. Avtorje prosimo, naj navedena navodila upoštevajo.

UDK 930.251:347.992(497.12)"1898/1929"

Jelka Melik, arhivistka, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1,
61000 Ljubljana, SLO

**Strokovna obdelava kazenskih sodnih spisov deželnege
in okrožnih sodišč 1898-1929**

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 1-4

V članku avtorica podaja nekaj predlogov za strokovno obdelavo kazenskih sodnih spisov DEŽELNEGA in OKROŽNIH sodišč za obdobje 1898 do 1929. Do takih zaključkov je prišla po dolgotrajnem delu na sodnih fondih, predvsem fondu Deželnega sodišča v Ljubljani, vendar so zaradi analogije le ti uporabni tudi za strokovno delo na kazenskih spisih drugih kazenskih sodišč in tudi izven tega obdobja.

UDK 651:344.3(497.12)"1941/45"

Milko Mikola, arhivist, Zgodovinski arhiv Celje, Trg svobode 10, 63000 Celje, SLO

Partizanska vojaška sodišča 1941-1945

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 11-14

Avtor v svojem prispevku najprej poda okvirni pregled organizacije partizanskega vojaškega sodstva v Sloveniji v obdobju 1941-1945, nato pa obravnava problematiko dokumentacije, ki je nastajala pri delovanju partizanskih vojaških sodišč. Ugotavlja, da je bilo poslovanje s spisi pri partizanskih vojaških sodiščih urejeno s pravilniki, ki so urejali njihovo organizacijo in poslovanje. S tega vidika je bilo zlasti pomembno Navodilo o poslovanju vojaških sodišč, ki ga je sodni oddelek pri Vrhovnem štabu NOV in POJ sprejel 8. 9. 1944, ker je vojaškimi sodiščem natančno predpisalo ne le, kakere vrste vpisnikov morajo obvezno voditi, ampak tudi, kako morajo spise odlagati in hraniti.

UDK 930.251:347.97(436-89+497.1)"1850/..."

Žarko Bizjak, arhivist, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Mestni trg 27,
61000 Ljubljana, SLO

**Urejanje in poplsovanje gradiva rednih sodišč v avstrijskem in jugoslovanskem
državnem okvlru (od 1850 do danes)**

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 5-10

Prispevek navaja sodne poslovnike in predpise, ki določajo sistem poslovanja s spisi, le ta pa vpliva na formiranje serij in elemente popisovanja, ki jih je treba upoštevati pri izdelavi kvalitetnih pripomočkov za uporabo gradiva.

UDK 930.253:343.65(497.12)

Milko Mikola, arhivist, Zgodovinski arhiv Celje, Trg svobode 10, 63000 Celje, SLO

Sodišče slovenske narodne časti

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 15-16

Avtor v svojem prispevku prikaže značilnosti Sodišča slovenske narodne časti kot institucije in opozori na osnovne kategorije arhivskega gradiva, ki je nastalo pri poslovanju posameznih senatov tega sodišča.

UDC 930.251:347.97(436-89+497.1)*1850/..."

Žarko Bizjak, Archivist, Historical Archives Ljubljana, Mestni trg 27,
61000 Ljubljana, SLO

Classification and Listing of Records of Regular Courts in the Frame of the Austrian and Yugoslav State (from 1850 Till Today)

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 5-10

The contribution quotes judicial standing orders and regulations, defining the records administration system which influences the series formation and elements of listing that have to be taken into account on elaborating qualitative instruments for the use of archives.

UDC 930.253:343.65(497.12)

Milko Mikola, M. A., Archivist, Historical Archives Celje, Trg svobode 10,
63000 Celje, SLO

Court of Slovene National Honour

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 15-16

In his contribution the author deals with characteristics of the Court of Slovene National Honour as an institution and points out to the basic categories of the archives, created on administrating of individual senates of this court.

UDC 930.251:347.992(497.12)*1898/1929"

Jelka Melik, Archivist, Archives of the Republic of Slovenia, Zvezdarska 1,
61000 Ljubljana, SLO

Expert Treatment of Penal Court Records of Provincial Court and District Courts 1898-1929

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 1-4

The authoress gives some suggestions referring to the expert treatment of penal court records of the PROVINCIAL court and DISTRICT courts for the period 1898-1929. Her conclusions are the result of her work on court archive groups lasting many years, especially on the archive group of the Provincial Court in Ljubljana. Due to the analogy, however, the latter can be used also with the expert work on penal records of other penal courts and also in other periods.

UDC 651:344.3(497.12)*1941/45"

Milko Mikola, M. A., Archivist, Historical Archives Celje, Trg svobode 10,
63000 Celje, SLO

Partisan Courts - Martial

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 11-14

In this contribution the author gives at first a frame survey of organization of partisan military judicature in Slovenia in the period 1941-1945, and then deals with the problems of documentation, created by the activity of partisan courts - martial. He states that records administration at partisan courts - martial were regulated with standing orders, settling their organization and administration. From this aspect the Instruction about Courts - Martial Administration is of special significance, because courts-martial were given precise instructions not only about the kinds of registers which had to be kept obligatorily, but also how the records had to be classified and kept. It was passed by the judicial department at the NOV and POJ Headquarters (NOV - National Liberation War, POJ - Partisan Detachments of Yugoslavia) on September 8, 1944.

UDK 930.251:347.9(497.12-18)"1850/1941"

Emica Ogrizek, arhivistka, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7,
62000 Maribor, SLO

Arhivsko gradivo sodišč in javnih tožilstev na območju PAM

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 17-19

Prispevek govori o sodni organizaciji in njenih spremembah na področju pod današnjo pristojnostjo PAM med leti 1850 in 1941 ter o arhivskem gradivu in načinu popisovanja le-tega v arhivu.

UDK 651:347.992(439)"1867/1918"

Antoša Leskovec, arhivski svetovalec v pokojju, Koroška cesta 79,
62000 Maribor, SLO

Sodni poslovnik na Ogrskem v dobi dualizma

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 27-29

Predmet prispevka so okrajna sodišča na slovenskem območju preko Mure, ki je do 1919 pripadalo Ogrski, to je v Dolnji Lendavi in Murski Soboti. Obravnavani sta obe fazi nadomestitve starega sodnega sistema pred letom 1848 s sodnim sistemom meščanske družbe. V nadaljevanju govori prispevek o sodnih poslovnikih (le zadnja dva iz let 1897 in 1914 sta bila izdana izključno za okrajna sodišča) ter o uredbi o izločanju spisov ter pomožnih knjig okrožnih in okrajnih sodišč.

UDK 651:347.992(450.36)

Lilijana Vidrih Lavrenčič, arhivistka, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici,
Trg Edvarda Kardelja 3, 65000 Nova Gorica, SLO

Italijanski sistemi poslovanja s spisi pri okrajnih sodiščih

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 20-26

Članek prikazuje, kako so okrajna sodišča v Julijski Krajini prešla z avstrijskega poslovanja s spisi na italijanskega. Opisani so sodni poslovnik, ki so določali ureditev sodnijskih arhivov. Podana je ohranjenost arhivskih fondov okrajnih sodišč obravnavanega obdobja v pristojnih slovenskih arhivih.

UDK 651:352/354(497.12)"17/19"

Jože Žontar, dr., redni profesor za arhivske vede, svetovalec vlade RS, Arhiv RS,
Zvezdarska 1, 61000 Ljubljana, SLO

Razvoj sistemov poslovanja s spisi pri upravnih oblasteh do reforme pisarniškega poslovanja leta 1956

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 30-44

Prispevek obravnava najstarejše sisteme kronoloških serij spisov, vpeljavo registraturnih načrtov, jožefinsko reformo pisarniškega poslovanja, vpeljavo temeljne številke v opravičnem vpisniku, vpeljavo kombiniranega opravičnega vpisnika (Kielmansegova reforma), pisarniško poslovanje v času med prvo in drugo svetovno vojno ter v času po drugi svetovni vojni. Nanaša se na razvoj sistemov v Avstriji in po letu 1918 v Jugoslaviji s posebnim ozirom na poslovanje uradov na območju Slovenije.

UDC 651:347.992(450.36)

Lilijana Vidrih Lavrenčič, Archivist, Regional Archives in Nova Gorica,
Trg Edvarda Kardelja 3, 65000 Nova Gorica, SLO

Italian Systems of Records Administration in District Courts

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 20-26

The contribution deals with transition of district courts in the Julian Region from the Austrian records administration to the Italian one. Court standing orders, defining court archives classification, have been described. The preservation stage of archive groups of district courts in the period dealt with in competent Slovene archives has been stated.

UDC 651:352/354(497.12)*17/19*

Jože Žontar, Dr., Archive Sciences Professor; Counsellor to the Government of the Republic of Slovenia, Archives of the Republic of Slovenia, Zvezdarska 1, 61000 Ljubljana, SLO

Development of Systems of Documents Administration by Administrative Authorities Until Document Creation Reform in 1956

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 30-44

The contribution deals with the oldest systems of chronological documents series, classification scheme introduction, Joseph's record creation reform, basic number introduction into the register, introduction of a combined register (Kielmansegg's Reform), document creation in the time between the First and the Second World War and in the time after the Second World War. It refers to the system development in Austria and in Yugoslavia after 1918 - with special reference to the administration of offices in the territory of Slovenia.

UDC 930.251:347.9(497.12-18)*1850/1941*

Emica Ogrizek, Archivist, Regional Archives Maribor, Glavni trg 7,
62000 Maribor, SLO

Archives of Law Courts and Public Prosecutor's Office in the PAM Territory

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 17-19

The contribution is about court organization and its changes in the territory, being today in the competency of PAM (Regional Archives Maribor), in the years 1850-1941. Also the archives and the way of their listing in the archives are being dealt with.

UDC 651:347.992(439)*1867/1918*

Antoša Leskovec, Retired Counsellor - Archivist, Koroška cesta 79,
62000 Maribor, SLO

Law Court Standing Orders in Hungary in the Time of Dualism

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 27-29

The contribution deals with districts courts in the Slovene territory on the other side of the river Mura, belonging to Hungary until 1919, i.e. in Dolnja Lendava and Murska Sobota. Both phases of substitution of the old legal system before the year 1848 with the legal system of the civil society are being dealt with. The contribution continues with law court standing orders (only the last two of the years 1897 and 1914 were issued exclusively for district courts) and the decree on documents elimination, as well as auxiliary registers of district and regional courts.

UDK 651(497.12)*1955/88*

Vesna Gotovina, svetovalka direktorja, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, 61000 Ljubljana, SLO

Sistemi poslovanja s spisi v Sloveniji od leta 1955 dalje

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 45-54

Prispevek obravnava razvoj poslovanja s spisi od leta 1955 do objave Pravilnika o pisarniškem poslovanju z leta 1988. Podrobneje opisuje navodila za ureditev pisarniškega poslovanja do Uredbe o pisarniškem poslovanju z leta 1957, Začasna navodila za pisarniško poslovanje leta 1961, ko je bilo uvedeno kartotečno kazalo in Pravilnik o pisarniškem poslovanju z leta 1988, ki je še vedno v veljavi.

UDK 651:352/353(450.3)*1918/45*

Vanda Bezek, vodja službe za arhivsko gradivo do 1954, Pokrajinski arhiv Koper Goriška 6, 66000 Koper, SLO

Strokovna obdelava arhivskega gradiva (Razvoj sistemov urejanja dokumentarnega gradiva, urejanje in popisovanje arhivskega gradiva v arhivih) - Italijanski sistemi 1920-1945

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 59-73

Avtorica obravnava razvoj sistemov urejanja dokumentarnega gradiva upravnih organov v letih 1918 do 1945 na področju, ki je po 1. svetovni vojni z rapalsko pogodbo pripadlo Italiji. Prikaže ohranjenost gradiva ter nameni osrednjo pozornost urejanju in popisovanju tega gradiva.

UDK 651:352(497.12)*1956/...*

Lojz Tršan, mag., arhivist, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, 61000 Ljubljana, SLO

Primeri pisarniškega poslovanja občin in okrajev od 1956 dalje

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 55-58

Razprava povzema izbrane in značilne primere pisarniškega poslovanja nižjih državnoupravnih organov na Slovenskem s posebnim poudarkom na uvedbi kartotečnega sistema 1962.

UDK 651:353(439)1867/1918*

Antoša Leskovec, arhivski svetovalec v pokojju, Koroška cesta 79, 62000 Maribor, SLO

Sistemi pisarniškega poslovanja ogrske uprave v obdobju dualizma na Ogrskem

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 74-77

Največji del prispevka je posvečen izčrpni obravnavi opravnih redov za komitate. Pri tem navaja avtor tudi določbe o arhivu komitata. S pritegnitvijo nekaterih zakonskih določb iz časa med obema svetovnima vojnama, so omenjeni tudi nekateri ukrepi na poti k ustanovitvi komitatskih arhivov kot samostojnih kulturnih ustanov po drugi svetovni vojni. Ta pot je vodila preko določb, komitatov, pod posebno državno zaščito.

UDC 651:352(497.12)*1956/..."

Lojz Tršan, M.A., Archivist, Archives of the Republic of Slovenia, Zvezdarska 1, 61000 Ljubljana, SLO

Examples of Document Creation of Communities and Districts Since 1956

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 55-58

The treatise deals with selected and characteristic examples of document creation of lower state - selfmanagement agencies in Slovenia with special emphasis on the index file system in 1962.

UDC 651:353(439)1867/1918"

Antoša Leskovec, Retired Counsellor - Archivist, Koroška cesta 79, 62000 Maribor, SLO

Systems of Document Creation of the Hungarian Administration in the Dualism Period

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 74-77

The contribution mostly deals exhaustively with standing orders for komitats (administrative districts in Hungary). The author quotes also provisions referring to the komitat archive. On the basis of some act provisions from the time between both World Wars also some measures have been mentioned contributing to the foundation of komitat archives as independent culture institutions after the Second World War. This was possible due to the provisions setting the archives, kept by the komitats' archives, under special state protection.

UDC 651(497.12)*1955/88"

Vesna Gotovina, Counsellor to the Director, Archives of the Republic of Slovenia, Zvezdarska 1, 61000 Ljubljana, SLO

Documents Administration Systems in Slovenia Since 1955

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 45-54

The contribution deals with development of documents administration from 1955 until 1988 when the Document Creation Book of Rules was published. The authoress describes more in detail instructions for document creation regulation until publication of the Document Creation Decree in 1957, Document Creation Temporary Instructions in 1966, when index card file was introduced, and Document Creation Book of Rules of 1988, still being valid

---

UDC 651:352/353(450.3)*1918/45"

Vanda Bezek, Head of the Service for Archives till 1954, Regional Archives Koper, Goriška 6, 66000 Koper, SLO

Professional Record Treatment (Development of the Systems of Documents Classification, Records Classification and Listing in the Archives) - Italian Systems 1920-1945

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 59-73

The authoress deals with the systems development of documents classification of administrative organs in the years 1918-1945 in the territory which, according to the Contract of Rapallo, fell to Italy after the First World War. The authoress describes the preservation stage of the archives and focuses her attention on the classification and listing of these archives.

UDK 354.31(497.12)*1945/63*

Ljuba Dornik Šubelj, pomočnica vodje arhiva, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Beethovnova 3, 61000 Ljubljana, SLO

Nastanek in razvoj organov za notranje zadeve Republike Slovenije v obdobju 1945 do 1963

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 78-81

Avtorica v svojem referatu obravnava nastanek in razvoj Organov za notranje zadeve Republike Slovenije v obdobju 1945-1963. V obravnavanem razdobju so naloge notranjih zadev opravljali Odsek za notranje zadeve pri Predsedstvu SNOS od februarja 1944 do maja 1945, Ministrstvo za notranje zadeve od maja 1945 do marca 1952 in Državni sekretariat za notranje zadeve od 1952 do 1963 leta. V referatu so opisana področja delovanja od Narodne zaščite, kasneje narodne oz. ljudske milice do oddelka za izvrševanje kazni, upravnega oddelka kakor tudi razmerje med odsekom za notranje zadeve in oddelkom za zaščito naroda oz. kasneje med javno in državno varnostjo.

UDK 348.1:930.25(497.12)

Bogdan Kolar, mag., Nadškofjski arhiv Ljubljana, Ciril-Metodov trg 4, 61000 Ljubljana, SLO

Cerkvena arhivska zakonodaja v Sloveniji

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 89-94

Prispevek predstavlja sumarni pregled spošne cerkvene zakonodaje, ki obravnava vprašanja varovanja in uporabe arhivskega gradiva ter v nadaljevanju temeljne značilnosti odloka, ki ga je za poslovanje cerkvenih arhivov v Sloveniji sprejela Slovenska škofvska konferenca leta 1992.

UDK 352:342.71(497.12)*1945/50*

Irena Mrvič, mag., vodja arhiva, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Beethovnova 3, 61000 Ljubljana, SLO

Razvoj matične službe in službe državljanstev občanov v Republiki Sloveniji 1945-1950

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 82-88

Avtorica v svojem prispevku obravnava nastajanje, organizacijsko in kadrovsko urejanje matične službe in službe za državljanstva občanov na Slovenskem v letih 1945-1950. Navedla je vsebinsko prisotna vprašanja, s katerimi so se srečevali pri obeh službah in opisala rešitve teh vprašanj. Posebej je predstavila obliko in vsebino takrat postavljenih matičnih in državljskih knjig.

UDK 347.235(497.12)*1759/1930*

Matevž Košir, svetovalec direktorja, Arhiv Republike Slovenije, Tomšičeva 5, 61000 Ljubljana, SLO

Deželna deska za Kranjsko

Arhivi, Ljubljana XVI/1993, št. 1-2, str. 95-98

Članek predstavlja deželno desko na Kranjskem, njene začetke in faze razvoja vse do ukinitve. Deželno desko na Kranjskem so pričeli voditi leta 1759 po patentih 1747, 1757 in 1762 v barvnih serijah quatemov, do leta 1833, ko so uvedli glavno knjigo. Deželno desko so prenehali voditi v tridesetih letih tega stoletja.

UDC 352.342.71(497.12)*1945/50*

Irena Mrvič, M.A., Head of the Archive at the Home Office of the Republic of Slovenia, Beethovnova 3, 61000 Ljubljana, SLO

Development of the Registry Service and Citizenship Service in the Republic of Slovenia 1945-1950

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 82-88

In her contribution the authoress deals with creation, organizational and staff settling of the registry service and citizenship service for citizens in Slovenia in the years 1945-1950. She has quoted the questions, referring to the contents, which both services had to face and described solutions of those problems. She has specifically presented the form and the contents of the then records and citizenship registers.

UDC 347.235(497.12)*1759/1930*

Matevž Košir, Counsellor to the Director, Archives of the Republic of Slovenia, Tomšičeva 5, 61000 Ljubljana, SLO

Province Board for Carniola

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 95-98

The contribution describes the province board in Carniola, its beginnings and development phases until its abolishment. The province board in Carniola began to be kept in 1759 according to the patents of 1747, 1757 and 1762 in colour quaternions until 1833, when the main book was introduced. The province board ceased to be kept in the thirties of this century.

UDC 354.31(497.12)*1945/63*

Ljuba Dornik Šubelj, Deputy to the Head of the Archives of Home Office of the Republic of Slovenia, Beethovnova 3, 61000 Ljubljana, SLO

Formation and Development of Agencies for Home Affairs of the Republic of Slovenia in the Period 1945-1963

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 78-81

The authoress deals with formation and development of Agencies for Home Affairs of the Republic of Slovenia in the period 1945-1963. The tasks referring to home affairs were performed by the Department for Home Affairs at the Presidency of the Slovene National Liberation Council from February 1944 to May 1945, by the Home Office from May 1945 to March 1952 and by the State Secretariat for Home Affairs from 1952 to 1963. The fields of activities of different agencies are described - from the National Protection, later national respectively people's militia, to the department for execution of a sentence, administration department. Also the relation between the section for home affairs and the department for nation protection respectively later between the public and state security is described.

UDC 348.1:930.25(497.12)

Bogdan Kolar, M.A., Archdiocese Archives Ljubljana, Ciril-Metodov trg 4, 61000 Ljubljana, SLO

Ecclesiastic Archive Legislation in Slovenia

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 89-94

The contribution gives a summary survey of the general ecclesiastic legislation, dealing with the questions referring to the archives preservation and use, as well as basic characteristics of the decree, regulating administration of ecclesiastic archives in Slovenia, passed by the Slovene Bishop Conference in 1992.

UDK 378.342(497.12)*1892/1911*

Saša Serše, arhivistka, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1,
61000 Ljubljana, SLO

Slušatelji visokih tehničnih šol - Štipendisti deželnega zbora in odbora

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 99-102

Namen prispevka je prikaz štipendij in podpor, ki jih je Deželni zbor in odbor za Kranjsko v obdobju 1892 do 1911 podeljeval slušateljem tehničnih visokih šol na Dunaju in Gradcu.

UDK 930.251:33(4+73)

Branko Radulovič, arhivist, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1,
61000 Ljubljana, SLO

Organizacija gospodarskih arhivov v nekaterih zahodnih državah

Arhivi, Ljubljana XVI/1993, št. 1-2, str. 110-112

Članek obravnava nastanek specialnih arhivov s področja gospodarstva, predvsem na območju zahodne Evrope in ZDA. V drugem delu je na kratko opredeljeno arhivsko gradivo gospodarstva, predvsem vrste gradiva in posamezni fondi.

UDK 930.253:061.23*1928/92*

Mateja Jeraj, arhivistka, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1,
61000 Ljubljana, SLO

Klub koroških Slovencev v Ljubljani in njegovo arhivsko gradivo od ustanovitve do danes (1928-1992)

Arhivi, Ljubljana, XVI/1993, št. 1-2, str. 103-109

Prispevek obravnava delovanje Kluba koroških Slovencev od njegove ustanovitve leta 1928 do danes in njegovo arhivsko gradivo.

UDK 676.01

Jedert Vodopivec, mag., dipl. ing., vodja odscka za konservacijo in restavracijo,
Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, 61000 Ljubljana, SLO
Meta Černič Letnar, dipl. ing. kem. tehnol., vodja področja za tehnologijo papirja,
kartona in lepenke, Inštitut za celulozo in papir, 61000 Ljubljana, SLO

Papir - nosilec kulturne dediščine

Arhivi, Ljubljana XVI/1993, št. 1-2, str. 113-121

Prispevek je povzetek posvetovanja "Papir - nosilec kulturne dediščine", ki sta ga organizirala skupaj Inštitut za celulozo in papir in Arhiv Republike Slovenije (Ljubljana, 22. aprila 1992).

UDC 930.253:061.23"1928/92"

Mateja Jeraj, Archivist, Archive of the Republic of Slovenia, Zvezdarska 1, 61000 Ljubljana, SLO

Club of Carinthian Slovenes in Ljubljana and Its Archives from Its Foundation until Today (1928-1992)

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 103-109

The contribution deals with the activities of the Club of Carinthian Slovenes from its foundation in 1928 until today and its archives.

UDC 676.01

Jedert Vodopivec, M. Sc., Head of Conservation and Restoration Section, Archive of the Republic of Slovenia, Zvezdarska 1, 61000 Ljubljana, SLO
Meta Černič Letnar, B. Sc. of Chem Techn., Head of the Sector for Paper, Cardboard and Carton Technology, Institute for Cellulose and Paper, 61000 Ljubljana, SLO

Paper - Cultural Heritage on Paper

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 113-121

The contribution is the summary of the Conference "Paper - Heritage on paper", organised together by the Institute for Cellulose and Paper and the Archives of the Republic of Slovenia (Ljubljana, April 22nd, 1992).

UDC 378.342(497.12)"1892/1911"

Saša Seršče, Archivist, Archive of the Republic of Slovenia, Zvezdarska 1, 61000 Ljubljana, SLO

Students of Technical High Schools, Provincial Diet and Committee Scholarship Holders

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 99-102

The purpose of the contribution is to present scholarships and supports, which provincial diet and committee for Carniola granted to the students of technical high schools in Vienna and Graz in the period 1892-1911.

UDC 930.251:33(4+73)

Branko Radulovič, Archivist, Archive of the Republic of Slovenia, Zvezdarska 1, 61000 Ljubljana, SLO

Organization of Economic Archives in Some West Countries

Arhivi (Archives), Ljubljana, XVI/1993, no. 1-2, p. 110-112

The author deals with formation of special archives from the field of economy, especially for the territory of West Europe and USA. In the second part the archives of the economy are shortly defined, especially the kinds of archives and individual archive groups.

ZGODOVINSKI ARHIV V CELJU

63000 Celje, Trg svobode 10
 Tel.: (063) 25-546, 25-552
 Telefax: (063) 25546

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

66000 Koper, Gorišku ulica 6
 Tel.: (066) 21-824, 24-978
 Telefax: (066) 24978

Enota Piran

66330 Piran, Bolniška ulica 30
 Tel.: (066) 73-822

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

61000 Ljubljana, Mestni trg 27, p.p. 373
 Tel.: (061) 1310-166

Enota za Gorenjsko

64000 Kranj, Stritarjeva ulica 8
 Tel.: (064) 214-480

Enota za Dolenjsko in Belo Krajino

68000 Novo mesto, Jenkova ulica 1
 Tel.: (068) 22-163

Enota za Škofjo Loko

64220 Škofja Loka, Blaževa ulica 14
 Tel.: (064) 621-390

Oddelek v Idriji

65280 Idrija, Prelovčeva ulica 2
 Tel.: (065) 71-416

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

62000 Maribor, Glavni trg 7
 Tel.: (062) 26-871
 Telefax: (062) 222564 3 A

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

65000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelju 3
 Tel.: (065) 27-737, 27-564
 Telefax: (065) 27738

ZGODOVINSKI ARHIV V PTUJU

62250 Ptuj, Muzejski trg 1
 Tel.: (062) 771-619
 Telefax: (062) 778284

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

61000 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1, p.p. 70
 Tel.: (061) 1251-222, 1251-266, 1251-308
 Telefax: (061) 216551

Referat za dislocirano arhivsko gradivo I

61000 Ljubljana, Tomšičeva ulica 5
 Tel.: (061) 223-460

Referat za dislocirano arhivsko gradivo II

61000 Ljubljana, Komenskega ulica 11
 Tel.: (061) 1310-152

Referat za dislocirano arhivsko gradivo II

61000 Ljubljana, Kongresni trg 1
 Tel.: (061) 1256-152

Služba za matične arhivske strokovne naloge

61000 Ljubljana, Tomšičeva ulica 5
 Tel.: (061) 1255-032

ARHIV MINISTRSTVA ZA NOTRANJE

ZADEVE REPUBLIKE SLOVENIJE
 61000 Ljubljana, Beethovnova ulica 3
 Tel.: (061) 217-990

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

61000 Ljubljana, Ciril Metodov trg 4
 Tel.: (061) 311-994, matice 310-673

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR - ŠKOFIJSKI ARHIV

62000 Maribor, Koroška cesta 1
 Tel.: (062) 27-690

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

66000 Koper, Trg revolucije 11
 Tel.: (066) 21-887

ARHIVSKO DRUŠTVO SLOVENIJE

61000 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1
 Tel.: (061) 1251-222, 1251-266